



**МІЖНАРОДНИЙ
ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА**

Україна, 33027, м. Рівне
вул. академіка Степана Дем'янчука, 4

ІННОВАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ
І ТЕХНІКИ У ХХІ СТОЛІТТІ



**РОКІВ
30
УСПІХУ**

Міжнародна науково-практична конференція

**ІННОВАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ
І ТЕХНІКИ У ХХІ СТОЛІТТІ**

Збірник тез наукових доповідей

**19 жовтня 2023 року
м. Рівне, Україна**

**Міністерство освіти і науки України
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»**

Краківська академія імені Анджея Фрича Моджевського (Польща)
Університет прикладних наук імені Яноша Кодолані (Угорщина)
Великопольська соціально-економічна академія –
Академія прикладних наук (Польща)
Akademia Regum Civilium – Університет політичних
та соціальних наук (Чехія)
Європейський інститут подальшої освіти (Словаччина)
Університет економіки в Бидгощі (Польща)
Полонійна академія в Ченстохові (Польща)
Університет Бат Спа (Велика Британія)
Університет Томаса Бата (Чехія)

**ІННОВАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНІКИ У XXI СТОЛІТТІ:**

Збірник тез наукових доповідей учасників
Міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Частина II

**19 жовтня 2023 року
м. Рівне, Україна**

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»
(Протокол № 2 від 28 вересня 2023 року)*

Організаційний комітет конференції:

Голова організаційного комітету:

Дем'ячук Віталій Анатолійович – доктор юридичних наук, професор, академік ААПН, ректор Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука»

Заступники голови організаційного комітету:

Дем'ячук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, президент Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука»

Мединська Наталія Миколаївна – доктор філологічних наук, доцент, проректор з наукової роботи Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука»

Члени організаційного комітету:

Гончаров Юрій – доктор економічних наук, професор; **Груба Таміла** – доктор педагогічних наук, професор; **Джунь Йосип** – доктор фізико-математичних наук, професор; **Красовська Ольга** – доктор педагогічних наук, професор; **Демидюк Сергій** – кандидат економічних наук, доцент; **Дем'ячук Тетяна** – кандидат педагогічних наук; **Коваль Вадим** – кандидат педагогічних наук, доцент; **Микудель Віталій** – кандидат юридичних наук, доцент; **Миронець Ніна** – кандидат історичних наук, доцент; **Золяк Вікторія** – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент; **Пагуга Тамара** – кандидат педагогічних наук, доцент; **Сойко Інна** – кандидат педагогічних наук, доцент; **Терновик Наталія** – кандидат психологічних наук, доцент; **Хом'як Ольга** – кандидат педагогічних наук, доцент, учений секретар; **Юскович-Жуковська Валентина** – кандидат технічних наук, доцент; **Яницька Олена** – кандидат педагогічних наук, доцент; **Яроменко Оксана** – кандидат географічних наук, доцент; **Ясіньський Андрій** – кандидат педагогічних наук, доцент (Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука», Україна)

Спіголови організаційного комітету:

Іренеуш Кубячик – доктор наук, професор, ректор Великопольської суспільно-економічної академії в Сьроді Великопольській – Академії Прикладних Наук (Польща); **Клеменс Будзовський** – доктор наук, професор, ректор Краківської Академії імені Анджея Фрича Моджевського (Польща); **Петер Сабо** – Dr.h.c. PhD, ректор Університету імені Яноша Кодолані (Угорщина); **Ян Гадл** – професор, начальник відділу розвитку європейських проєктів Університету Бат Спа (Велика Британія); **Філіп Сікора** – канцлер Економічного університету в Бидгощі (Польща); **Кшиштоф Сікора** – Почесний консул України в Бидгощі, президент Економічного університету в Бидгощі (Польща); **Олександр Скалій** – професор, директор інституту здоров'я та спорту Економічного університету в Бидгощі (Польща); **Йозеф Затько** – Dr.h.c., mult. Vc. JUDg., PhD, MBA, LL.M, Honog. Prof., президент Європейського інституту подальшої освіти (Словаччина); **Анджей Криньський** – доктор наук, професор, ректор Полонійної академії в Ченстохові (Польща); **Властіміл Віцен** – PhD, LL.M, MBA, ректор Akademia Rerum Civilium, – Університету політичних та соціальних наук (Чехія)

Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука» (м. Рівне, 19 жовтня, 2023 року). Рівне, 2023. Ч II. 187 с.

ISBN

УДК 001(05)

© Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука», 2023

ISBN
DOI

ЗМІСТ

НАПРЯМ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ -----	7
Дем'янчук В. А., Дерев'янко Н. З. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ -----	7
Andrius Kšanauskas, Egidijus Nedzinskas TOTAL WEIGHT OR NET QUANTITY OF A NARCOTIC SUBSTANCE? ISSUES OF QUALIFICATION OF A CRIMINAL ACT -----	9
Богатирьов І. Г. ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ -----	12
Ільків О. В. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ СЕРВІТУТІВ -----	14
Колб О. Г., Пирожик О. В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД – НЕОБХІДНА УМОВА УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС-	17
Обрусна С. Ю., Полупан В. О. ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ОСОБИ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 130 КУпАП -----	18
Топчій В. В., Дучимінська Л. М. ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ -----	21
Хрідочкін А. В. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРАВОЗАСТОСОВАННЯ -----	23
Байрак К. С., Павлова Н. В. ДНК ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ -----	25
Білецька А. М., Ільків О. В. ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА НА КОМПЛІАЦІЮ ДАНИХ (БАЗИ ДАНИХ) -----	27
Боровик А. В. ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ МЕТИ ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ -----	29
Ващук О. С. МІЖНАРОДНІ УГОДИ ТА КОНВЕНЦІЇ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ -----	32
Гаврилюк В. В., Ільків О. В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЙНИ -----	33
Дерев'янко Н. З., Ляшук І. С. ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ БОРЖНИКА У РАЗІ НЕВИКОНАННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ	35
Дубовой А. С. ВПЛИВ СПРАВЕДЛИВОСТІ НА ЛЕГІТИМНІСТЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ-----	38
Кіцила О. В., Ільків О. В. КАТЕГОРІЯ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ -----	39
Кохан В. П. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОБІЛЬНОСТІ ДОСЛІДНИКІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ -----	42
Ломакіна А. А. ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЦІННОСТІ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ -----	44
Любчич А. М. ДЕЯКІ ДОСЛІДНИЦЬКІ ПИТАННЯ ЩОДО СПРІЯННЯ МАЙБУТНЬОМУ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДОВГОСТРОКОВИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ІНФРАСТРУКТУР ЕКОСИСТЕМ -----	47

Марко С. І. ЕКОЛОГО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ-----	49
Микулець В. Ю. СУЧАСНЕ ПОНЯТТЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЙОГО СИСТЕМАТИЗАЦІЯ -----	51
Павелків С. Р. ДО ПИТАННЯ ПРО АКТУАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ» -----	52
Риженко І. М. АКТУАЛЬНІ ЮРИДИЧНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄНОГО СТАНУ -----	55
Санченко А. Є. ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ РІШЕННЯ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ У ЧАСИ ВІДНОВЛЕННЯ -----	58
Селіванова І. А. ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «СТАРТАП» ТА «СУБ'ЄКТ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА» -----	62
Філатова Є. В. УСПІХИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ ПІСЛЯ НАБРАННЯ ЧИННОСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ» № 2427-VIII ВІД 17 ТРАВНЯ 2018 РОКУ -----	65
Фомічов К. С. СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ -----	69
Худолей Я. Г. ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ТА ЇХ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДІЇ -----	72
В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ-----	72
Шуригіна Т. О. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ -----	74
Якимчук О. О. ІНСТИТУТ ПРИСЯЖНИХ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ -----	76
Яремчук В. О. КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН У РОЗСЛІДУВАННІ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ -----	79
НАПРЯМ ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ -----	80
Стародубець Г. М. НЕОСТАЛІНСЬКА СУТНІСТЬ ПУТІНСЬКОГО КОНЦЕПТУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ -----	80
Стасюк О. О. ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ -----	82
Трофимович В. В., Трофимович Л. В. З ІСТОРІЇ РУХУ ОПОРУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЛЬВОВА НА ПОЧАТКУ 1950-Х РОКІВ-----	85
Базилевський І. В., Лопатська Н. М. ЦІННІСНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ ФЕНОМЕН -----	87
Бондарчук М. О. ФОРМИ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ НА ЖИТОМИРЩИНІ НА ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ-----	89
Булига О. С. ПОЧАЇВСЬКИЙ МОНАСТІР НАПЕРЕДОДНІ ПЕРЕХОДУ В ЮРИСДИКЦІЮ МОСКОВСЬКОЇ ПАТРІАРХІЇ (1651–1686 pp.)-----	92

Валько Л. М., Лопачька Н. М. ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ НА ВОЛИНІ У 1941-1953 рр. -----	94
Гуцало Л. В. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА США (ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА ДОНАЛЬДА ТРАМПА) -----	97
Дешко П. П., Левдер А. І. ПОХОДЖЕННЯ ТА УТВЕРДЖЕННЯ ТЕРМІНУ «КИЇВСЬКА РУСЬ» В ІСТОРИОГРАФІЇ -----	100
Каленюк К. В., Старжець В. І. СТАЛІНСЬКА РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНА СИСТЕМА НА ТЕРЕНАХ РІВНЕНЩИНИ У ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ -----	101
Керенович Р. Й., Старжець В. І. УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВ АНТИГІТЛЕРІВСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ -----	104
Левдер А. І. ІСТОРИОГРАФІЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ І. П. КРИП'ЯКЕВИЧА -----	107
Линник Л. М. ДАВНЄ НАРОДНЕ ЖИТЛОВО-ГОСПОДАРСЬКЕ БУДІВНИЦТВО НА ШЕПЕТІВЩИНІ -----	109
Ліпська Ю. В. ТАРГОВИЦЬКА КОНФЕДЕРАЦІЯ ЯК ПРИКЛАД СЕПАРАТИСТСЬКОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ -----	112
Лопачька Н. М. УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ: ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБГРУНТУВАННЯ -----	114
Максимчук С. О. ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ НА ШЕПЕТІВЩИНІ -----	117
Марченко Н. П. АРХІВИ ДИТЯЧИХ ПИСЬМЕННИКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРИЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ СТ. -----	120
Семчук Т. С., Лопачька Н. М. МАСОВІ РЕПРЕСІЇ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ -----	123
Старжець В. І., Шкіринець В. М. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛИНИ НАПЕРЕДОДНІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ СЕРЕДИНИ XVII СТОЛІТТЯ -----	126
Старжець В. І. УЧАСТЬ ВЧИТЕЛІВ РІВНЕНЩИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ (1944-1953 РР.) -----	129
Цапук О. В., Старжець ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛКИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ -----	132
Ціпан І. І., Лопачька Н. М. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІСТОРИЇ -----	134
Ціпан І. І., Лопачька Н. М. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРИЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА -----	137
НАПРЯМ ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ -----	140
Бейдик О. О., Донець І. А. ГЕОГРАФІЯ: «ТОЧКИ ЩАСТЯ» ТА БОЖЕСТВЕННІ ЛАНДШАФТИ -----	140
Заставецька Л. Б., Заставецький Т. Б., Ідіатов Б. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ГАСТРОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ -----	144
Калько А. Д., Шкіринець В. М. ВИДОВА РІЗНОМАНІТНІСТЬ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ ТА ЇХ КОЛЕКЦІЙ -----	147

Комлев О. О., Бейдик О. О., Донець І. А. ГЕОГРАФІЧНИЙ ЧИННИК ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ -----	149
Пугач С. О., Мизюк С. А. КАРТОГРАФУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ, ЯК ОСНОВА ОПТИМІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ -----	152
Фесюк В. О., Чижевська Л. Т., Данилюк І. М. ЕЛЕКТРОННІ ТЕСТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ УЧНІВ З ГЕОГРАФІЇ -----	154
Басюк Т. О., Яковишина М. С. МОНІТОРИНГ ПОЖЕЖ У ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМАХ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ -----	156
Корогода Н. П., Галаган О. О. ОЦІНКА ЗНИЖЕННЯ ШУМУ ВІД ДОРОЖНЬОГО РУХУ МІСЬКИМИ ЗЕЛЕНИМИ ЗОНАМИ -----	159
Кравчинський Р. Л., Стефурак О. М., Косило Л. С. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В КАРПАТСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ -----	161
Мартинюк В. О., Зубкович І. В. КАРТОГРАФІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЛАНДШАФТНО-СУКЦЕСІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОЗЕР ПОЛІСЬКОГО РЕГІОНУ -----	164
Остапчук С. М., Кушнірук Н. В. ТЕМАТИЧНІ КАРТИ ОСНОВНИХ АГРОХІМІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ҐРУНТІВ ЗДОЛБУНІВЩИНИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ -----	167
Радик А. В. ЗНАЧЕННЯ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ ДЛЯ ПІДТРИМАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ РІВНОВАГИ МІСЬКИХ ЕКОСИСТЕМ -----	169
Романів А. С., Яроменко О. В. МЕТОДИКА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ГЕОГРАФІЇ -----	172
Скляр А. Г. ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ -----	175
Турчин Т. В., Мельник Н. В., Мельник А. В. ОЦІНКА ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНОГО СТАНУ БАЛЬНЕОЛОГІЧНОГО КУОРТУ СХІДНИЦЯ В КОНТЕКСТІ ПЛАНУВАННЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ -----	178
Щербак А. А. СТИХІЙНІ ЛИХА ТА ГЕОГРАФІЧНА ВРАЗЛИВІСТЬ: РОЗУМІННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТА РОЗБУДОВА СТІЙКОСТІ -----	181
Яковчук О. В. ГЕОГРАФІЧНА КАРТИНА ДІЙСНОСТІ: МІФИ І РЕАЛЬНІСТЬ -----	183
Яроменко О. В., Твердий І. Ю. ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ ЯК ФОРМА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ -----	186

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дем'янчук В. А.

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, академік ААПН, ректор Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Дерев'янко Н. З.

*доктор філософії в галузі права, доцент, завідувач кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Умови воєнного стану створюють численні юридичні проблеми, особливо через повномасштабне вторгнення Росії на територію України. Тисячі людей зазнали порушень своїх прав та опинилися в складних ситуаціях, потребуючи юридичної допомоги. Особливо актуальним постає питання доступу до безкоштовної правової допомоги для внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення. Забезпечення доступності безоплатної правової допомоги є важливим чинником для захисту прав та інтересів людей під час військових конфліктів.

Право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права [2].

Термін «правнича допомога» увійшов в українське законодавство з прийняттям Закону України від 02.06.2016 р. «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [1]. Вказаним законом у ст. 59 Конституції України були внесені зміни, а саме слово «правову» замінили словами «професійну правничу». Отже, у ст. 59 Конституції України зазначено: «кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [1].

Правова допомога може бути у наступних формах: інформування, консультацій, роз'яснень, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення. Де обрання суб'єкта надання правової допомоги та обсяг допомоги визначається особою яка її потребує [3].

Безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя, і включає такі види

правових послуг, як надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації шляхом: а) захисту; б) здійснення представництва інтересів осіб у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; в) складення документів процесуального характеру [4].

Умови воєнного стану фактично не обмежують право на безоплатну юридичну допомогу, навпаки, вони підсилюють можливості отримання такої допомоги. Нині дуже важливо надавати безоплатну правову допомогу громадянам, які цього потребують. Особливо гострим залишається питання надання безоплатних правових послуг внутрішньо переміщеним особам та іншим вразливим верствам населення.

Проблеми надання безоплатної правової допомоги можна поділити на проблеми на рівні суб'єктів надання безоплатної правової допомоги та об'єктів отримання безоплатної правової допомоги. Проблеми на рівні суб'єктів пов'язані з психологічними, безпековими, матеріально-технічними, кадровими чинниками. Проблеми на рівні об'єктів пов'язані з тим, що не всі люди, які потребують безоплатної правової допомоги, можуть отримати її через різноманітні обставини, такі як доступність і поінформованість населення.

Для поліпшення системи надання безкоштовної юридичної допомоги в Україні в умовах воєнного конфлікту важливо вжити наступні заходи: забезпечити адекватне фінансування системи безкоштовної юридичної допомоги; розширити мережу офіційних центрів надання безкоштовної юридичної допомоги; забезпечити адекватне фінансування для підготовки та підвищення кваліфікації юридичних працівників, які надають професійну правову допомогу; провести інформаційну кампанію; залучити громадські організації і юридичні клініки для надання безкоштовної юридичної допомоги в умовах воєнного конфлікту.

Дослідження проблем, пов'язаних із наданням безкоштовної юридичної допомоги в Україні в умовах війни, вимагає подальшого наукового аналізу та досліджень. Однією з найбільш важливих тем для дослідження є ефективність механізмів забезпечення доступу до безкоштовної юридичної допомоги в зоні бойових дій та на тимчасово окупованих територіях. Також необхідно дослідити можливості покращення фінансового забезпечення державної програми надання безкоштовної юридичної допомоги та забезпечення ефективної координації між різними органами, які займаються цим питанням. Дослідження таких проблем може сприяти вдосконаленню механізмів надання безкоштовної юридичної допомоги та забезпеченню доступу до неї для всіх громадян, незалежно від їх соціального статусу та місця проживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (перша редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/ed19960628#Text> (дата звернення 15.12.2022).
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей

268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000. URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygu/4310-pravo-na-pravovu-dopomogu> (дата звернення 17.12.2022).

3. Федіна Н., Кушнірук О. Поняття, механізми та форми реалізації прав людини на безоплатну правову допомогу в період воєнного стану. 2022. С. 59-60. URL: <http://surl.li/kxgme> (дата звернення: 26.03.23).

4. Як отримати безоплатну правову допомогу в умовах воєнного стану онлайн. Офіційний сайт Рівненської ОДА (дата звернення 19.02.2023). URL: <http://surl.li/kxgmi>.

TOTAL WEIGHT OR NET QUANTITY OF A NARCOTIC SUBSTANCE? ISSUES OF QUALIFICATION OF A CRIMINAL ACT

Andrius Kšanauskas

Assistant advocate

P. Jegorovas law firm

Egidijus Nedzinskas

Assoc. prof. PhD Lithuania Business College

Law Department

Over the past 25 years, the scope of illegal activities related to narcotic and psychotropic substances has increased significantly. There has been a considerable growth in the number of offences committed by criminal organisations, groups and individuals in relation to unlawful possession of narcotic and psychotropic substances.

Chapter XXXVII of the Criminal Code of the Republic of Lithuania (Articles 259 through 269) deals with crimes and criminal offences of possession of narcotic, psychotropic, toxic or incapacitating substances [1]. Part of these Articles are related to the determination of amounts of narcotic and psychotropic substances.

Qualification of a criminal act is the main and most important matter in criminal cases of this category. In deciding on qualification of a criminal act, pre-trial investigation institutions and courts of Lithuania rely on net quantity of narcotic or psychotropic substances rather than on total weight of the substance.

Article 269(2) of the Criminal Code presents an official authentic clarification by the legislator. According to this clarification, in deciding on what quantity of narcotic or psychotropic substances should be deemed to be small, large or very large, guidance must be taken from recommendations approved by the Ministry of Health of the Republic of Lithuania. The version of the recommendations approved by Order No V-1033 of 14 December 2007 [2] as amended is currently in effect.

In terms of a criterion of quantity of narcotic/psychotropic substances, it is important to take account of a note contained in the said recommendations to the effect that, unless stated otherwise, the substances' amounts are specified in the tables upon recalculation into net quantity. Therefore, in determining the amount of the subject of criminal acts under Articles 259, 260 and 263 of the Criminal Code, Lithuanian courts rely on the net quantity of narcotic/psychotropic substances contained in the substances that have been

found and seized. Such clarification is in line with the definition of a subject of a criminal act, i. e. the substance that is a narcotic/psychotropic substance, and not any substance with an admixture of narcotic/psychotropic substances, is recognised as the subject of the criminal act [3, p. 506].

The Public Prosecutor's Office of the Republic of Lithuania, however, does not agree with such case law of Lithuanian courts.

The Public Prosecutor's Office holds that such approach of the courts is incorrect as the person's intent is aimed at a specific quantity of the prohibited substance acquired or distributed by the person, i. e. the price of the narcotic/psychotropic substance is determined by its total amount, therefore, qualification of the criminal act should be based on the total weight of the prohibited substance [4, p. 16; 5, p. 38].

As stated by the Public Prosecutor's Office, the person's liability should be linked with the weight of the mixture of the narcotic/psychotropic substance as the offender acquires (or realises) the mixture not knowing the substance's content of the mixture. Thus, the person's intent is always aimed at the quantity of the mixture being purchased/realised rather than at the quantity of the pure substance in the mixture [6, p. 35].

In the opinion of the Public Prosecutor's Office, existing legal regulation and case law of Lithuanian courts do not enable prosecution of offenders for all the criminal acts in this category. The quantity of pure narcotic substance can only be determined by an expert analysis. Furthermore, such analysis is only possible after the narcotic/psychotropic substance has been found or seized from the offender. The Public Prosecutor's Office considers such practice inappropriate and ineffective as offenders usually purchase/realise a mixture, formation or another product without knowing the net quantity of the narcotic/psychotropic substance therein, and the price of the narcotic/psychotropic substance (mixture) is determined only by the type and total weight of the substance [7, p. 10].

In analysing prosecution and sentencing practices in judicial cases concerning unlawful possession of narcotic or psychotropic substances, the Public Prosecutor's Office sought to draw the legislator's attention to the case law regarding differentiation of criminal liability based on the quantities of narcotic/psychotropic substances unlawfully possessed [4, p. 16]. Therefore, the Public Prosecutor's Office has proposed that amendments to legal acts on determination of small, large and very large quantities of narcotic and psychotropic substances should be initiated, as a basis for the development of case law. In the opinion of the Public Prosecutor's Office, this would have a positive impact on the prevention of relevant criminal acts and would reduce the length and costs of pre-trial investigations [5, p. 38].

Thus one can see that the Public Prosecutor's Office raises the question of amendments to legal acts and case law, its main argument being that the offender's intent is always aimed at the quantity of the mixture being acquired/realised rather than at the quantity of pure substance in the mixture. As an additional argument, the Public Prosecutor's Office points out that an analysis of other countries' case law and delivered judgments has shown that courts of other countries rely on total weight of narcotic/psychotropic substances in the qualification of criminal acts related to unlawful

circulation of narcotic substances and in delivering judgments. Therefore, an analogous practice should be applied to the qualification of criminal acts according to the Lithuanian law [4, p. 16]. The Public Prosecutor's Office, however, does not cite specific examples of foreign courts that apply the rule of total weight of narcotic/psychotropic substances.

The main purpose of the study is to analyse whether the proposal for amendments to legal acts and case law made by the Public Prosecutor's Office is well-founded.

For this purpose, the following tasks have been set by the authors of the study:

1) analyse international and national regulation of qualification of offences and sentencing in cases of unlawful possession of narcotic/psychotropic substances;

2) analyse foreign countries' case law on qualification of offences and sentencing in cases of unlawful possession of narcotic/psychotropic substances;

3) analyse works of Lithuanian and foreign scientists on qualification of offences and sentencing in cases of unlawful possession of narcotic/psychotropic substances.

Fighting unlawful possession of narcotic/psychotropic substances and ensuring public safety and public health remain priority tasks of the State.

The issues of the offender's intent and determination of the amount (total weight or net quantity) of a narcotic/psychotropic substance influences both correct qualification of the criminal act and sentencing.

As the Public Prosecutor's Office has raised the question of amendments to legal acts and case law, justification for such amendments must be analysed. Results of the study will be relevant to both jurisprudence and case law in Lithuania, and it is expected that they will be of interest to foreign scientists and practitioners as well.

LITERATURE

- 1.Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 89-2741.
- 2.Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. V-1033 "Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymo Nr. V-239 "Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų" pakeitimo". *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 139-5709.
- 3.Lietuvos Aukščiausiojo Teismo "Teismų praktikos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ar pirmos kategorijos šių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 259-261, 263-264, 266 straipsniai) apžvalga". *Teismų praktika*. 2014. Nr. 40.
- 4.Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2006 m. ataskaita.
- 5.Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2011 metais ataskaita.
- 6.Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2012 metais ataskaita.
- 7.Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2022 metais ataskaita.

ВПЛИВ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Богатирьов І. Г.

*професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Державного університету Житомирська політехніка
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України*

Ідея написати тези про вплив корупційних правопорушень на освітній процес у закладах вищої освіти (далі ЗВО) виникла не випадково. За роки роботи у Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Дем'янчука, я переконався, що персонал приватного вузу, менш схильний до вчинення корупційних правопорушень, ніж державний ЗВО.

Більше того, в цьому році Міжнародному економіко-гуманітарному університету імені академіка Степана Дем'янчука виповнюється 30 років. І він по праву вважається одним із провідних вузів не тільки в Україні, а і за кордоном. У цьому вузі, постійно запроваджується: підвищення якості освіти; розвиток інтелектуальної еліти нації; створення безпечного для життя та здоров'я середовища; трансформації системи управління освітою тощо.

Що стосується предмету заявленого дослідження варто наголосити, що серед актуальних проблем функціонування закладів вищої освіти (державні, комунальні та приватні) варто розглядати вчинення учасниками освітнього процесу корупційних правопорушень. Від правильного розуміння сутності їх вчинення ЗВО стає зрозумілим, наскільки він спроможний забезпечити протидію і запобігання корупційним правопорушенням під час освітнього процесу.

Аналіз наукових публікацій щодо вчинення освітянами корупційних правопорушень у ЗВО розглядається як багатоаспектне соціальне явище, що є своєрідним відображенням політичних, економічних, ідеологічних та інших соціальних явищ і процесів, які мають місце у суспільстві та державі [1]. Серед основних причин вчинення корупційних кримінальних правопорушень вчені виділяють:

- політичну нестабільність; нестабільність політичних інститутів; дисбаланс повноважень та функцій гілок влади; відсутність ефективного контролю за діяльністю влади; невизначеність і необґрунтованість антикорупційної політики;
- кризові явища в економіці її криміналізація й тінізація, надмірне втручання держави в економічні процеси, особливо у діяльність приватного бізнесу;
- недосконалість функціонування державних та суспільних інститутів, що породжує всюдозволеність, втратою моральних цінностей, особливо в умовах російсько-української війни;
- незабезпечення в органах державної влади верховенства права та закону, безсистемна, необґрунтована зміна законодавства, що призводить до правових колізій у прийнятті рішень за вчинене кримінальне правопорушення.

Серед причин виникнення корупції у сфері освіти умовно можна виокремити об'єктивні та суб'єктивні причини. До об'єктивних причин варто віднести: обмежену кількість місць на бюджетну форму навчання; низький рівень заробітної плати освітян; несправедливе преміювання персоналу ЗВО; не бажання керівництва ЗВО протидіяти корупції.

До суб'єктивних причин можна віднести: відсутність у ЗВО зацікавленості викладачів до матеріальної винагороди за виконану роботу; замовчування студентами випадків давання і вимагання грошової чи іншої матеріальної винагороди; недостатні правові та соціальні гарантії захисту освітян під час освітнього процесу; відсутність у певної категорії освітян правової культури і правової свідомості щодо виконання покладених на них обов'язків тощо.

Отже, вчинення корупційних правопорушень у закладах вищої освіти закладає у майбутніх випускників недовіру до державних інституцій, дискредитує їх діяльність, перешкоджає розбудові демократичної, соціальної, правової держави, а також утвердженню та реалізації принципу верховенства права.

Вітчизняний вчений Л. Р. Грицаєнко у книзі «Апокаліпсис державності як наслідок корупції в Україні» ставить чітке запитання. Що з нами не так? Україна має найліпші чорноземи у світі, до того ж у нас їх майже 10% світових та 30% європейських. А ще наша земля, містить у собі майже всю таблицю Менделєєва, а в її надрах знаходиться 20% світових копалин і дорогоцінних металів, бурштину, газу, нафти, літію, вугілля тощо. Окрім того маємо один із високих рівнів освіти і потужний науковий потенціал [2, с. 10].

Проведений науковою школою «Інтелект» аналіз емпіричних даних досліджень у сфері корупції показав, що корупція серед усіх внутрішньодержавних загроз вийшла на перше місце разом з російсько-українською війною та високою вартістю життя в державі. Серед опитаних 49% населення вважає, що ситуація з корупцією не змінюється, а 22% переконані, що ситуація стала навіть ще гіршою [3, с. 148].

Очевидно, що глибинні соціальні зміни в суспільстві, поява та чинність нового антикорупційного законодавства зумовили початок проведення антикорупційної реформи держави, певну реорганізацію поліцейської, прокурорської та судової системи України. І хоча на даний час, в Україні існує законодавче забезпечення механізму запобігання вчинення корупційних правопорушень, корупція стрімкими темпами продовжує зрощуватися з організованою злочинністю і негативно впливає на кримінальну та національну безпеку країни.

У контексті зазначеного, варто погодитися з думкою вітчизняного вченого К. М. Полегаєва про те, що корупція це вірус, який реально загрожує демократії, реалізації принципу верховенства права, національній безпеці та демократичному розвитку держави. Саме корупція як зазначає дослідник негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну і правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини. А спокуса збагатитися, задовольнити власні потреби у людини може виникати тоді, коли з'являється можливість розпоряджатися певними ресурсами, приймати рішення не в інтересах суспільства і громади, а у власних інтересах або інтересах близьких осіб [3, с. 123].

Насамкінець, саме російсько–українська війна показала, певні спалахи корупційних правопорушень у всіх сферах суспільного життя. На жаль, не обійшла корупція і освітню сферу, де вчинення кримінальних правопорушень посадовцями Міністерства освіти і науки, керівниками ЗВО переходять усі межі людської діяльності. Отож, стати членом Європейського союзу, увійти у європейську сім'ю, варто не тільки перемогти ворога російську федерацію на полі бою, варто оголосити війну корупції у середині держави, але в межах принципу верховенства права. Вчинив корупційне правопорушення, неси відповідальність, не залежно від посади і статусу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прохоренко О. Я. Корупція по-українськи : монографія К. : НАДУ, 2005. 166 с.
2. Грицаєнко Л. Р. Апокаліпсис державності як наслідок корупції в Україні. К. 2019. 546 с. С. 10.
3. Богатирьов І. Г. Кримінологія: академічний підручник / за заг. ред. д-ра юрид наук. проф., заслуженого діяча науки і техніки України Богатирьов І. Г. Чернівці: Технодруk, 2020, 336 с. С. 148.
4. Подлегаєв К. М. Корупція як перманентний чинник руйнування конституційного ладу в Україні. *Проблеми реформування кримінальної юстиції: збірник за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. (м. Чернівці, 25-26 травня 2023 року)*. від. ред. В. М. Юрчишин, О. В. Попович. Чернівці: Технодруk, 2023. 196 с. С. 120-124.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ СЕРВІТУТІВ

Ільків О. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Право користування є однією із трьох правомочностей права власності. Зокрема власникові належать права володіння, користування та розпоряджання своїм майном (ст. 317 ЦК України) [1].

Проте право користування майном може належати не тільки його власнику, а й іншим особам. Так, ЦК України містить таке поняття, як «речові права на чуже майно». Згідно з ч. 1 ст. 395 ЦК України до таких прав належить і право користування (сервітут).

У своєму підручнику З. В. Ромовська до обов'язків власника відносить «бути слугою іншої особи». На її думку, за цією дещо інтригуючою фразою приховані норми глави 32 «Право користування чужим майном», згідно з якими власник зобов'язаний поступитися своїми інтересами задля задоволення інтересів іншої особи: члена сім'ї, сусіда тощо, які мають право користуватися його майном, тобто мають сервітут (лат. – означає бути рабом, невільником, нести повинність, бути

підпорядкованим). Відповідно до поширеної думки, сервітут є правом обмеженого користування чужим майном: певною мірою, з певною метою, у встановлених межах [2].

При цьому, за приписом ст. 396 ЦК України, особа, яка має речове право на чуже майно, має право на захист цього права, у тому числі і від власника майна, відповідно до положень глави 29 ЦК України. Тобто особі, якій належить сервітут, надано увесь інструментарій для захисту такого права на рівні з власником та навіть від самого власника.

Як стверджує В. М. Коссак, сервітут, як правова конструкція, надає можливість права обмеженого користування чужою річчю, допускаючи реалізацію окремих правомочностей, належних власнику щодо володіння та розпорядження. У цьому сенсі сервітут обтяжує абсолютне право власника на майно. Тож, встановлення сервітуту, не позбавляючи власника речі суб'єктивного права володіти, користуватися та розпоряджатися річчю, обтяжує право власності, змістом якого є перелічені правомочності. Власник житла може мати кілька житлових приміщень, проживаючи тимчасово в кожному з них, маючи водночас одне зареєстроване місце проживання. Члени сім'ї власника можуть проживати в одному з приміщень як разом із власником, так і у разі його відсутності. Останнє не повинно впливати на правовий режим особистого житлового сервітуту [3, с. 70].

Позаяк, за приписами ч. 1 ст. 401 ЦК України право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом.

Відтак, окрему групу складають сервітути щодо житла та іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом. Отже, правомірність встановлення таких сервітутів обумовлена неможливістю задоволення сервітуарієм своїх прав та інтересів іншим способом, не пов'язаним із використанням обслуговуючої речі.

Як вказують у зарубіжних джерелах, нерухоме майно, як форма нерухомості, відрізняється від особистого майна, яке не прикріплене назавжди до землі, наприклад, транспортних засобів, човнів, коштовностей, меблів тощо. Прийнято вважати, що нерухоме майно включає землю та все, що назавжди прикріплено до неї або побудовано на ній, чи то природне чи створене людиною. При цьому виділяють п'ять основних категорій нерухомості, які охоплюють житлову, комерційну, промислову, сиру землю та спеціальне використання. Своєю чергою інвестиції у нерухомість включають придбання будинку, оренду нерухомості або землі. Правовими особливостями нерухомості за цивільним законодавством України є необхідність державної реєстрації речових прав на неї у встановленому порядку та момент виникнення прав на неї [4]. Попри те, законодавець у ЦК України розмежовує особливості встановлення сервітутів щодо земельних ділянок (які є нерухомістю) та щодо іншого нерухомого майна (найпоширеніші серед них – житлові сервітути). Таким іншим нерухомим майном можуть бути інші нерухомі речі, які не є земельними ділянками. При цьому, сервітут не може бути встановлений щодо речей, які не є нерухомим майном, а лише мають його ознаки.

Наприклад, малі архітектурні форми, кранові колії козлових кранів тощо. При цьому щодо найбільш поширеного – житлового сервітуту, то його досить часто виокремлюють як різновид особистого чи персонального сервітуту. Характерними ознаками особистого (персонального) сервітуту є те, що він: не тільки пов'язаний із певним майном, а й належить певній особі; обмежений строком: довічно належить певній особі і припиняється її смертю, якщо самим сервітутом не встановлено коротший строк, не має зобов'язально-правового характеру, оскільки сервітуарій зберігає права на чуже майно й у випадку переходу його до третьої особи, тобто сервітут «впливає» за речами. Сервітуарієм за особистим сервітутом є певна особа, інтереси якої забезпечуються за допомогою користування обслуговуючим майном. Права, які впливають з особистого сервітуту, належать лише певній особі і не можуть бути передані сервітуарієм іншій особі, навіть її спадкоємцям [5].

Своєю чергою окремим підвидом сервітутів сміливо можемо виділити також право членів сім'ї наймача чи власника житла на користування цим житлом. При цьому, на переконання автора, доцільно розрізнити право користування державним чи комунальним житлом та право користування приватним житлом. Так, у ЖК України містяться такі глави, як «Користування жилими приміщеннями в будинках державного і громадського житлового фонду», а також «Користування жилими приміщеннями в будинках (квартирах) приватного житлового фонду». У вказаних Главах містяться статті, які визначають право користування членів сім'ї наймача (ст. 64) та власника житла (ст. 156), які проживають разом із ним, користуються нарівні з ними усіма правами і несуть усі обов'язки, що впливають з договору найму жилого приміщення [6]. Окрім норм ЖК України, відповідні норми щодо членів сім'ї власника житла містяться й у ЦК України. Так, за приписами ч. 1 ст. 405 ЦК України члени сім'ї власника житла, які проживають разом із ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Ромовська З. В. Українське цивільне право. *Право власності: академічний курс* : підручник для студ. вищих навч. закладів. Київ: Правова єдність, 2011. 246 с. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/71248-peredmov.html>.
3. Косак В. М. Речові права на чуже майно в контексті рекодифікації Цивільного кодексу України. *На шляху до європейського приватного права* : збірник матеріалів XI Міжнародного цивілістичного форуму. Київ: Київський регіональний центр НАПрН України 2021. 180 с.
4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень : Закон України № 1952-IV від 01.07.2004 (редакція нечинна). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15/ed20040701#Text>.
5. Поняття сервітутів, як права обмеженого користування чужим майном. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9281/>.
6. Житловий кодекс України від 30.06.1983 № 5464-X (в редакції Закону від 21.04.2022 № 2215-IX). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД – НЕОБХІДНА УМОВА УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Колб О. Г.

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового університету*

Пирожик О. В.

*депутат Волинської обласної ради, уповноважений з антикорупційної діяльності
комунального підприємства «Волинський обласний фтизіопульмонологічний
медичний центр» Волинської обласної ради*

Відкрита військова агресія російської федерації (рф) проти України та її суспільно небезпечні наслідки для нашої держави, обумовлюють об'єктивну необхідність повному підійти до змісту правового механізму забезпечення національної безпеки України та існуючої на сьогодні практики його реалізації.

Додатковими аргументами щодо постановки цього питання у такій площині виступають такі обставини:

а) сформовані з часу створення «московії» до сьогодення імперські (загарбницькі, нецивілізовані, варварські тощо) погляди та настанови росії на вирішення тих чи інших питань зі своїми сусідами, зокрема з Україною, тільки силовими (збройними, терористичними, нелюдськими тощо) методами;

б) постійна неготовність нашої держави, особливо, упродовж останнього століття (1917-2019 рр.), до відбиття агресії росії у силу авантюристичних, безвідповідальних та інших тому подібних дій тодішнього керівництва України, яке надіялось при цьому на підтримку Заходу і США, а не на власний національний ресурс;

в) відсутність із часів незалежності України ефективної та дієздатної системи національної безпеки і оборони за зразками держав, які мають аналогічних вічно ворогуючих сусідів (Палестину, Північну Корею, Іран тощо) – мова, передусім, стосується Ізраїлю та Північної Кореї;

г) інші аналогічні проблеми, пов'язані із забезпеченням національної безпеки в Україні [1, с. 128].

Поряд із цим, у контексті тих негативних обставин, які склались протягом півторарічної війни України з рф, вказана тематика досліджена недостатньо та безсистемно, що виступає однією з детермінант, яка знижує рівень забезпечення національних інтересів та, в цілому, національної безпеки нашої держави у сьогоденні та подальшій історичній перспективі її розвитку на світовій арені, що й виступає додатковим аргументом необхідності більш детального та комплексного вивчення існуючих у зв'язку з цим проблем на науковому рівні.

Зокрема, як свідчить сучасна практика протидії військовій агресії рф з боку України, досі на вкрай низькому рівні знаходиться в нашій державі організація забезпечення національної безпеки, особливо в частині реалізації заходів запобіжного

характеру, які б або унеможливили, або зменшували руйнівні суспільно небезпечні наслідки посягань країн терористичного спрямування на її національні інтереси [2].

У цьому аспекті звертають на себе увагу нормативно-правові акти, що прийняті в Україні на протязі 2022-2023 рр. та в яких, зокрема, жодним словом не ведеться мова про систему підготовки належних військових резервів та підготовку населення до ведення бойових дій на окупованих територіях, а також про поведінку під час застосування державою-агресором зброї масового знищення.

Наочним прикладом такої державно-правової «прогалини» у системі забезпечення національної безпеки України можна назвати сучасний незадовільний стан бомбосховищ у населених пунктах [3] та постійне зростання кількості «ухилянтів» від військової служби з використанням, зокрема, таких протиправних схем, як система «Шлях» та ін. [4].

Відповідь на питання про причини зазначених проблем, без сумніву, лежить у площині законодавчих актів, зміст яких не передбачає заходів щодо запобігання вказаним та іншим тому подібним явищам, які знижують рівень забезпечення національних інтересів, у тому числі з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду, що має місце в таких державах, які постійно готові до відбиття військової агресії з боку сусідніх держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Письменний Є. О. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. Право України. 2020. № 12. С. 116-128.
2. Посол Китаю в ЄС про підтримку кордонів України 1991 року: «Не розумію, чому б і ні». URL: <http://www.ukrinform.ua>.
3. «Цинічно і ганебно»: Зеленський оцінив стан бомбосховищ у більшості міст України. URL: <http://focus.ua>.
4. СБУ ліквідувала ще 14 схем ухилення громадян від мобілізації і виїзду за кордон. URL: <http://www.ib.ua>.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ОСОБИ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СТ. 130 КУпАП

Полупан В. О.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
навчально-наукового інституту економіки і права*

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Обрусна С. Ю.

*доктор юридичних наук, професор кафедри державно-правових дисциплін
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*

Варто зауважити, що адміністративні правопорушення є одним із найбільш поширених видів правопорушень на сьогодні. Зокрема, щоденно в дорожньо-транспортні пригоди потрапляє значна кількість осіб. Так, за статистичними даними Національної поліції України, у період 01.01.2023 по 30.06.2023 в Україні

було скоєно 10226 дорожньо-транспортних пригод, з яких керування автотранспортними засобами у стані сп'яніння 401, дорожньо-транспортних пригод, в яких 12755 осіб травмовано, та 1314 в яких загинуло [1].

Окреслене правопорушення регламентоване безпосередньо ст. 130 Кодексу України про адміністративні правопорушення, в якій зазначається: «тягнуть за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі однієї тисячі неоподаткування транспортними засобами особами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також передача керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів, а так само відмова особи, яка керує транспортним засобом, від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, -ковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік і на інших осіб – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [2].

Дослідження даної проблематики знайшло своє відображення у працях багатьох науковців та практиків: В. Авер'янова, О. Бандурки, А. Гаркуши, А. Донеца, М. Ермакова, Р. Миронюка, П. Пархоменка, М. Ульяновської та інших. Зазначені наукові дослідження мають вагоме теоретичне та практичне значення для загальної характеристики адміністративно правового регулювання відповідальності за керування транспортними засобами у стані алкогольного сп'яніння.

Варто зазначити, що транспортний засіб, зокрема автомобіль, є важливим інструментом нашого життя, адже для когось це може бути основним джерелом ходу. Проте, часто неуважність до дорожньої безпеки тягне за собою покарання у вигляді позбавлення права керувати транспортним засобом, а також позбавлення життя невинної людини.

Безперечно, коли особа притягується до адміністративної відповідальності за ст. 130 КУпАП, їй варто скористатися професійною юридичною допомогою.

Так, виходячи із практичного досвіду, допомога адвоката знадобиться: 1. При складанні протоколу поліцейським про керування транспортним засобом в нетверезому стані; 2. При складанні протоколу за відмову від проходження огляду; 3. Коли потрібен захист безпосередньо у судовому засіданні.

Існує декілька випадків, коли водії транспортних засобів відмовляються від проходження огляду на стан сп'яніння в закладах охорони здоров'я, про що поліцейський складає протокол про адміністративне правопорушення у присутності, обов'язково, двох свідків, проте, під час судового розгляду, водій надає довідку лікаря, відповідно до якої дана особа не перебувала у стані сп'яніння. Суд, враховуючи цю довідку, а також те, що огляд був зроблений у закладі охорони здоров'я не пізніше ніж дві години із моменту виявлення відповідних доказів, закриває провадження у справі у зв'язку із відсутністю складу адміністративного правопорушення.

Проте, варто розуміти, що така практика суперечить чинному законодавству, адже відповідно до ч. 4 ст. 266 КУпАП, огляд осіб на стан алкогольного,

наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, здійснюється в закладах охорони здоров'я не пізніше двох годин з моменту встановлення підстав для його здійснення. Огляд у закладі охорони здоров'я та складення висновку за результатами огляду проводиться в присутності поліцейського [2]. А тому, як тільки даний факт було зафіксовано, то уповноважений орган Національної поліції має оскаржити таке рішення суду, адже воно було прийняте з порушенням вимог чинного законодавства.

Також якщо особа впевнена у своїх діях, вона, звісно, може сама вирішити адміністративний спір, проте не варто забувати про такі ризики:

1. Ризик притягнення до адміністративної відповідальності без встановлення усіх обставин справи, а також перевищення службових повноважень;
2. Можливість здійснення певних процесуальних дій, які можуть послабити позицію особи;
3. Неправомірність або бездіяльність правоохоронних органів.

Цікавим є те, що є два варіанти, за яких водій може бути звільнений від відповідальності: 1. Закриття адміністративного провадження у справі у зв'язку із відсутністю складу адміністративного правопорушення; 2. Закриття провадження у справі у зв'язку із закінченням строків притягнення до відповідальності. Також, варто звернути увагу, що строк, за який особу можуть притягнути до відповідальності до 17 березня 2021 року складає три місяці, то наразі строк складає один рік. Відповідно, у суду є один рік аби розглянути адміністративний протокол та притягнути особу до відповідальності за ст. 130 КУпАП, тож, закриття суддею справи з підстав закінчення строку притягнення до відповідальності є малоімовірним.

Отже, розглянувши особливості притягнення до адміністративної відповідальності за ст.130 КУпАП, можемо зазначити наступне.

1. На сьогодні, найбільш поширеним видом правопорушень є адміністративні правопорушення, зокрема дорожньо-транспортні пригоди, вчинені у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння.

2. На жаль, є неправомірна практика закриття провадження судами, коли водії транспортних засобів проходять огляд на стан сп'яніння в закладах охорони здоров'я самостійно і в кінці таке провадження можуть закрити у зв'язку із відсутністю складу правопорушення. Також, є практика, коли працівники правоохоронних органів неправомірно зупиняють транспортний засіб, без зазначення причини зупинки та вимагають проходити освідування та складають протокол про адміністративне правопорушення.

3. Без кваліфікованої допомоги адвоката важко проконтролювати дотримання чинного законодавства та регламенту працівниками правоохоронних органів та правильно захистити свої права у позасудовому та судовому порядку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистика ДТП в Україні за період з 01.01.2023 по 30.06.2023. URL: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/>

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року: Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

3. Юшкевич О. Законодавчі прогалини щодо притягнення до відповідальності за керування транспортними засобами в стані алкогольного сп'яніння. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2020. № 3 С. 108-113.

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ

Топчій В. В.

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
директор навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

Дучимінська Л. М.

*начальник управління контролюю-перевірочної роботи
Головного управління Пенсійного фонду України у Волинській області*

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 8 Конституції України, в нашій державі визнається і діє принцип верховенства права. При цьому найвищу юридичну силу має саме цей законодавчий акт.

У свою чергу, закони та інші нормативно-правові акти, включаючи й ті, що регулюють правові відносини у сфері діяльності органів пенсійного та іншого соціального забезпечення населення України, мають прийматись на основі Конституції України і повинні відповідати їй (ч. 1 ст. 8 Основного закону України).

Більше того, як це витікає із змісту ч. 2 ст. 19 Конституції України, органи державної влади, до яких, зокрема, відносяться й органи Пенсійного фонду України, та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Натомість, як свідчить практика, деякі посадові та службові особи зазначеного органу державної виконавчої влади, необґрунтовано та незаконно вимагають від громадян до переліку визначених у законодавчих актах України з питань пенсійного забезпечення додавати ті, які або не вказані у такому списку документів, або їх неможливо будь-яким чином отримати від держав, що розірвали дипломатичні відносини та відповідні міжнародні угоди нашої держави в означеній галузі діяльності (наприклад, з Російською Федерацією (РФ), Республікою Білорусь, т. ін.).

Як наслідок, користуючись конституційним правом на оскарження дій чи бездіяльності органів державної влади та їх посадових та службових осіб (ст. ст. 8, 55, 56 Основного закону України), заявники, які звертались до відповідних територіальних органів Пенсійного фонду України, оскаржують, як вони вважають, протиправну поведінку зазначених суб'єктів суспільної діяльності у судах, у тому числі у Європейському суді з прав людини (ЄСПЛ), який нерідко такі клопотання задовольняє,

зобов'язуючи при цьому за рахунок держави відшкодувати завдану громадянам матеріальну і моральну шкоду [1].

Результати аналізу змісту різноманітних звернень громадян до органів Пенсійного фонду України та в суд показують, що значна їх частина пов'язана з вимогами, які пред'являють посадові і службові особи зазначеного державного органу до громадян при оформленні для них пенсій або їх соціальних пільг, дотацій тощо [2]. При цьому значна частина таких вимог, з огляду змісту принципів верховенства права та законності, є протиправною, позаяк ті документи, які зобов'язують заявників додавати до свого письмового звернення, не передбачені жодним законодавчим актом України, що регулює сферу пенсійного та соціального забезпечення, документи [3].

Більш того, навіть у відомчих та інших нормативно-правових актах, у яких закріплено Перелік документів, обов'язкових для реалізації відповідного права особами, що звертаються до територіальних органів Пенсійного фонду України, не визначено повноваження для посадових і службових осіб даного державного органу вимагати від заявників ті письмові матеріали, які у цьому Переліку відсутні.

Якщо оцінити такі дії з огляду вимог ст. 41 Кримінального кодексу (КК) України «Виконання наказу або розпорядження» за аналогією (відповідністю, подібністю, схожістю тощо з пенсійною діяльністю) [4], згідно змісту якої наказ або розпорядження є законним, якщо вони віддані відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечать чинному законодавству та не пов'язані з порушенням прав та свобод людини і громадянина, то висновок з цього приводу є очевидним – зазначена практика в діяльності деяких органів Пенсійного фонду України має бути припинена та врегульована на відповідному нормативно-правовому рівні.

Додатковим аргументом у цьому контексті виступають положення ст. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень», відповідно до змісту якого будь-яке вчинення дій посадовою або службовою особою, які не входять до її компетенції, є протиправним діянням та є підставою для притягнення цих суб'єктів до передбаченого законом виду юридичної відповідальності [5, с. 255].

Таку ж позицію з означених питань займає й Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ). Зокрема, у рішенні ЄСПЛ від 08.07.2021 у справі «Сілі проти України» (заява № 42903/14) з цього приводу зазначено, що якщо Договірна держава (у даному випадку – Україна) має чинне законодавство, яке передбачає виплату в якості права на отримання соціальної допомоги (за заявою Сілі – призначення йому пенсії) – незалежно від того, обумовлено це попередньою сплатою внесків чи ні, – таке законодавство має вважатися таким, що передбачає майнове право, що підпадає під дію ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав і основоположних свобод щодо осіб, які відповідають її вимогам (п. 58 рішення даного Суду) [6], тобто ЄСПЛ звернув увагу на той факт, що органи державної влади мають діяти тільки відповідно до національного законодавства.

Отже, варто констатувати, що в наявності актуальна прикладна проблема, яка має бути вирішена також і на доктринальному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пічкур проти України» від 07.11.2013 № 10441/06. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Порядок з 01.01.2023 врахування стажу і заробітної плати при призначенні пенсії в Україні за період роботи в російській федерації. URL: <https://satnivskagromada.gov.ua/news/1675085761/>.
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49-51. Ст. 376.
4. Аналогія. Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>.
5. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 № 15. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 254-258.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Сілі проти України» від -8.07.2021 № 42903/14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРАВОЗАСТОСОВАННЯ

Хрідочкін А. В.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри підприємництва, організації виробництва
та теоретичної і прикладної економіки
Українського державного хіміко-технологічного університету*

Правоохоронна форма правозастосовної діяльності є формою правозастосовної діяльності державних органів і окремих недержавних організацій, яка спрямована на охорону законності та правопорядку, захист прав і свобод людини, боротьбу з правопорушеннями та розв'язання справ по них. Саме через зазначені приписи відбувається індивідуалізація загальних правових правил поведінки. Зазначена діяльність пов'язана з повсякденним вирішенням різних питань охорони правопорядку і виявляється на практиці як владна, творча правоохоронна діяльність головним чином державних органів зі здійснення функцій держави шляхом видання правозастосовних актів, які стають підставою для виникнення, зміни чи припинення охоронних правовідносин.

У минулому, як вся правоохоронна діяльність, так і один із її різновидів – правозастосовна правоохоронна діяльність, орієнтувались на боротьбу з правопорушеннями як явищем. Сьогодні ж, на наш погляд, така боротьба повинна вестись не з правопорушеннями як негативним явищем в суспільстві, а з конкретними видами правопорушень. Адже боротьба – це не мета, а один із методів правоохоронної діяльності. Відповідно мета правоохоронної правозастосовної діяльності – охорона прав та свобод людини і громадянина, контроль над відповідністю діяльності суб'єктів права юридичним приписам, над правомірністю здійснюваних дій, а у випадку виявлення правопорушень – вжиття до правопорушників відповідних заходів державного примусу, забезпечення призначеного покарання або стягнення.

Правозастосовні рішення при здійсненні правоохоронної форми правозастосовної діяльності приймаються на основі забороняючих і зобов'язуючих норм права та їх санкцій [1, с. 11]. Даний різновид правозастосовної діяльності здійснюється юрисдикційними органами. Таку форму правозастосовної діяльності використовують також керівники державних органів, установ і підприємств з різною формою власності, застосовуючи дисциплінарні стягнення.

Правоохоронна форма правозастосовної діяльності спрямована на локалізацію соціально небажаних суспільних відносин, зменшення насиченості конфліктних проявів. Однією з провідних функцій держави є забезпечення охорони прав і свобод громадян, фізичних та юридичних осіб від протиправних посягань, забезпечення принципу законності, а також охорони встановленого у державі правопорядку. І кожне з цих завдань виконується за допомогою саме правоохоронної правозастосовної діяльності, яка здійснюється державними органами і окремими недержавними організаціями та спрямована на охорону законності і правопорядку, захист прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю та іншими правопорушеннями [2, с. 59].

Оскільки однією з важливих ознак сучасної демократичної держави є поступове звуження засобів примусу, то логічним постає питання про можливість програмування правового регулювання негативних суспільних відносин таким чином, щоб воно обходилося без застосування охоронних правових норм, іншими словами, без здійснення правозастосовної охоронної діяльності. Вбачається, що індивідуальне правове регулювання у сфері правової охорони може здійснюватись і за допомогою координаційних засобів. Прикладами такого випадку можуть бути такі правопорушення, а відповідно, і характер негативних відносин, які ними породжуються, що повною мірою забезпечують індивідуальне регулювання і реалізацію в такому випадку примусових заходів за допомогою власних дій правопорушника і потерпілого. Адже за чинним законодавством України припускається досягнення своєрідної угоди між правопорушником і потерпілим. Саме така угода й регулює їх взаємні права та обов'язки. Зокрема, у трудовому праві можливе добровільне відшкодування працівником збитку, який причинений підприємству, установі чи організації.

Багато подібних прикладів можна навести, виходячи зі змісту, наприклад, норм цивільного права, якими передбачена виплата неустойки, відшкодування збитку після отримання претензій від потерпілої сторони. Однак указані випадки є скоріше винятком, ніж загальним правилом, оскільки в охоронній сфері з урахуванням зазначених винятків у механізмі правової охорони, як правило, включається в якості одного із елементів правозастосовний акт, який є результатом правоохоронної форми правозастосовної діяльності. Це можна пояснити тим, що реалізація правових примусових засобів обов'язково передує виданню акту правозастосування відповідної охоронної норми, який видається в ході здійснення правоохоронної форми правозастосовної діяльності і є кінцевою метою такої діяльності [3, с. 147–148]. Скажімо, для того, щоб реалізувати юридичні норми, передбачені особливою частиною Кодексу України про адміністративні правопорушення, необхідно видати правозастосовний акт у формі рішення чи

постанови. Правоохоронні заходи припинення в кримінальному процесі можуть застосовуватись у процесі правоохоронної правозастосовної діяльності як до порушення кримінальної справи, так і під час провадження дізнання та досудового слідства.

Реалізація правоохоронної форми правозастосовної діяльності та застосування до конкретної особи примусових засобів означає для даної особи правового обмеження, причому нерідко, досить відчутні. Це пояснюється тим, що громадянин або організація не часто добровільно приймають на себе обов'язок із відбування покарання, скажімо, у вигляді позбавлення волі, по оплаті штрафу, відшкодуванні збитку тощо. Ставити в таких умовах реалізацію санкцій охоронних норм у залежність від бажань суб'єкта, який повинен підлягати примусу, означає допустити можливість того, що втілення в життя засобів охорони правопорядку може наштовхнутись на певні, а в деяких випадках і суттєві перепони [4, с. 91]. Одночасно доцільно зазначити, що здійснення правоохоронної форми правозастосовної діяльності дозволяє врегулювати охоронні права і обов'язки у більш повному обсязі, і що важливо – в оптимально стислі строки.

Таким чином, вклинення до процесу охоронного правового впливу охоронної правозастосовної діяльності виступає одним із засобів надійності і ефективності функціонування правоохоронного механізму в цілому. Результатом же правоохоронної форми правозастосовної діяльності є правозастосовний акт, що є підсумком здійснення інтелектуально-вольових дій – від аналізу юридичних і фактичних основ юридичної справи до викладення сутності правозастосовних рішень, які відображають найбільш важливі етапи кінцевого розв'язання юридичної справи, пов'язаної з правопорушенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Самофалов Л. П., Малишко В. А. Співвідношення правотворчості і правозастосування. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2019. № 1. С. 7–16.
2. Дрішлюк А. І., Орзіх Ю. Г. Правозастосування vs «вдосконалення законодавства» (деякі міркування щодо сучасної юридичної практики). *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 2. С. 52–62.
3. Кохан Н. В. Зміст поняття правозастосування. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2019. Вип. 50. С. 145–158.
4. Веклич В. О. Специфіка завдань і функцій правоохоронних органів як суб'єктів правозастосування щодо боротьби з корупцією в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 47(2). С. 90–93.

ДНК ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Байрак К. С.

курсант Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Павлова Н. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики та домедичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Сучасна криміналістична наука базується на відкриттях різних галузях науки: хімія, математика, інформаційні технології, біологія та інші природничих наук. Завдяки, використанню усіляких експертних дослідженнях: газової хроматографії, рентгеноструктурного, молекулярного аналізів, які проводяться у рамках кримінального провадження, є можливість швидко та точно встановити певні відомості, які є предметом дослідження криміналістики [1, с.10].

Проте найбільш сучасним та поширеним методом у зарубіжних країнах, а також той, що використовує Інтерпол - це ДНК аналіз.

Вперше ДНК як хімічна речовина була винайдена ще у 1869 році Йоганном Фрідріхом Мішером. Проте у криміналістичній науці ДНК експертизи почали застосовувати лише наприкінці XIX ст. у Англії. Завдяки ДНК-експертизі Скотланд Ярд зміг розкрити понад 100 тис. злочинів.

На думку, багатьох науковців розвиток досліджень ДНК розвивається дуже швидко, тому можливо, що через декілька років завдяки генетичному сліду можна буде визначити зріст, вагу та навіть певні риси обличчя людини, кому належить ДНК.

Звісно ж пошук та ідентифікація безвісти зниклих людей, кримінальних правопорушників, а також зниклих трупів, й досі встановлюється завдяки відбиткам пальців. Проте є чимало методів для того щоб уникнути залишення папілярних візерунків пальців: вижигання відбитків, ампутація пальців. Але метод ДНК експертизи є більш точним, чітким. Адже у будь-якому випадку особа, яка скоює кримінальне правопорушення залишає на місці скоєння злочину власні біологічні та генетичні сліди.

Проте, в Україні на законодавчому рівні не закріплено питання ДНК-аналізу, як це зроблено в інших країнах світу. Генетичний аналіз біоматеріалів (слини, сперми, крові, кореню волосся, потожирові сліди від залишених папілярних візерунків пальців) не може виступати як окремий доказ у суді, як це можливо в інших країнах.

А також не передбачено окремої статті Кримінально процесуального кодексу України та Інструкції, в якій би вказувався порядок вилучення ДНК-аналізу.

Так у Великій Британії, існує нормативно-правовий акт, у якому закріплено обов'язок, взяти у особи ДНК задля внесення його у загальну базу даних.

У деяких країнах існує дозвіл на примусовий відбір ДНК-зразків.

ДНК аналіз є важливим для криміналістики, оскільки він має побудований на певних аксіомах:

1) ДНК у кожної людини індивідуальна, не існує двох генетично схожих людей (навіть близнюки мають різні ДНК, проте можуть мати схожі відбитки пальців);

2) генетична сталість організму, тобто ДНК не змінюється протягом усього життя і його не можливо змінити ні хімічними, ні будь-якими іншими методами

(відбитки пальців можна вижити хімічним способом, ампутувати частини пальців тощо)

3) чутливість методу, тобто для проведення ДНК-аналізу не треба великої кількості генетичного матеріалу. Наприклад, буде достатньо кореня волосся або нечіткого відбитку пальців, з якого можна буде виділити потожирові сліди, з яких згодом можна буде виділити генетичний матеріал [2, с.18].

Даний метод засвідчив себе як дієвий на території України, під час АТО, коли треба було встановлювати померлих осіб завдяки порівнянню їх ДНК із найближчими родичами, а також під час авіакатастроф, коли на обгорілі тіла не можливо ідентифікувати за відбитками пальців.

Для швидкої ідентифікації осіб, які фігурують у кримінальному провадженні у зарубіжних країнах створюються бази даних ДНК.

Не дивлячись, на якість та точність такого методу є певні противники методу пошуку людини за генетичними матеріалами. Так деякі вважають, що створення таких баз даних порушує права, свободи та незалежність осіб [3, с.146].

Таким чином, новою “цариною криміналістичних досліджень” - є ДНК аналіз, який має свої істотні переваги, які допоможуть у пошуках та ідентифікації кримінальних правопорушників, безвісти зниклих осіб та невпізнаних трупів.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Рогаев Е.И. Генотипоскопия человека: идентификация вида, пола, личности по генетическим отпечаткам ДНК в случае, связанном с покушением на убийство / Е.И. Рогаев, Е.Ю. Сыровашева, Т.В. Стегнова // Судебно-медицинская экспертиза. – М., 1992. – Т. 35 – №1. – С. 10
- 2.Мудрецька Г.В. Проблеми використання даних ДНК аналізу під час розслідування злочинів / Г.В. Мудрецька, О.В. Цикова // Бібліотека журналу Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – № 7. – С. 246 – 249.
- 3.Комаха В.О. До питання відносно проблеми створення інформаційної бази даних з метою ідентифікації рецидивістів за ознаками ДНК / В.О. Комаха, Г.Ф. Кривда, Ю.М. Сиволап // Інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності: зб. наук. статей / за ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна. – Одеса: ФЕНИКС, 2003. – С. 142 –150.

ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА НА КОМПЛІАЦІЮ ДАНИХ (БАЗИ ДАНИХ)

Білецька А. М.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
юридичного факультету*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»*

У сучасному інформаційному суспільстві зростає значущість збору, обробки та використання персональних даних через розширення електронних сервісів,

мережевих платформ та технологій штучного інтелекту. Важливість цифрових баз даних із персональною інформацією стає відчутною в багатьох сферах життя, включаючи бізнес, медицину, державне управління та соціальні відносини. Така динаміка викликає потребу в ретельному розгляді правового захисту суб'єктивних цивільних прав на компіляцію даних.

Для надання авторського захисту базі даних вимагається, щоб вона відповідала загальним вимогам авторського права: проявляла творчий характер, була продуктом інтелектуальної діяльності, мала конкретну форму для сприйняття та була оригінальною. Натомість поняття оригінальності не має прямого визначення в міжнародних та національних нормативах, але розглядається як внутрішній зв'язок між автором та твором.

Згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права», автором може бути фізична особа, яка творчо створила твір [1]. Таким чином, оригінальність є ключовою характеристикою та визначальним критерієм для забезпечення охорони твору, висуваючи припущення про внесок інтелектуальних зусиль особи у процес створення. Критерій оригінальності бази даних застосовується до вибору та розташування даних, або до вибору, розташування творів та іншої самостійної інформації.

Із погляду авторського права база даних вважається складним твором, що має дві ключові наслідки. Стаття 433 ЦК України відносить компіляцію даних (бази даних) до об'єктів, якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності. По-перше, база даних включає об'єкти, такі як твір, дані чи іншу самостійну інформацію, і може містити окремі самостійні права для цих об'єктів. Права на базу даних не пов'язані з правами на вміщені в неї матеріали (твори, дані тощо), і припинення прав на окремі матеріали не впливає на права на базу даних та навпаки. Власник виключного права на базу даних повинен поважати права осіб на вміщені матеріали. По-друге, авторське право на базу даних поширюється на підбір, розташування або упорядкування даних чи матеріалів. Автор повинен обирати та розміщувати матеріали з особливою увагою та може проявляти оригінальність у їхньому розташуванні, виявляючи творчий підхід до створення бази даних. Визначальним фактором для правового захисту укладача бази даних є не наявність творчого елементу, а «творчий» та «економічний» характер його діяльності [2].

Критерій творчості не визначає охорону бази даних у контексті права укладача (виробника) бази даних. Уводиться альтернативний критерій - суттєвий внесок (інвестиція) у її створення, з конкретними вимогами до відбору, розташування та компонування матеріалів. Обов'язок доведення значущого внеску лежить на укладачі (виробнику) бази даних. Можливі методи визначення «суттєвого внеску»: за принципом «те, що варто копіювати, варто захищати», або оцінкою значної частини новоствореної бази даних.

При визначенні істотних витрат враховуються: придбання, перевірка, та обробка матеріалів для включення до бази даних, включно з редакційною, технічною та дизайнерською роботою; зміна формату та переклад матеріалів на іншу мову.

Оцінка інвестицій у створення бази даних охоплює витрати на базу та окремі матеріали. Укладач бази даних – особа, що організовує роботу з відбору, розміщення та упорядкування матеріалів. Фактором є організація створення бази даних, тому не дуже важливо хто фактично виконував завдання.

Укладачем (виробником) бази даних відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» можуть бути фізичні особи, які є громадянами України або мають постійне місце проживання на її території, або юридичні особи з місцезнаходженням в Україні [1].

Автор бази даних має особисті немайнові права, такі як право авторства, ім'я автора, недоторканість бази та оприлюднення. Кожна дія повинна бути санкціонована автором, надаючи права на недоторканість та ім'я, а також контроль над доступом до твору.

Виключне авторське право на базу даних означає авторське використання та загальну заборону дій інших осіб, а також можливість автору надавати дозвіл іншим особам.

Отже, важливо зазначити, що критерій творчості не є визначальним для оцінки охороноздатності бази даних. Встановлений альтернативний критерій – суттєвий внесок у створення, вимагає оцінки та конкретних вимог до відбору та компонування матеріалів. Важливо, що автор має немайнові права на базу даних, зокрема на ім'я та недоторканість. Виключне авторське право дозволяє контролювати використання та забороняє іншим особам виконувати дії стосовно цього об'єкта.

Загалом, захист баз даних базується на суттєвому внеску та авторських правах, з різними аспектами контролю та використанням об'єкта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX: станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.
2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 10 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ МЕТИ ВЧИНЕННЯ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Боровик А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
академік Академії адміністративно-правових наук*

Стаття 345 КК України. В. І. Осадчий зазначає, що юридична конструкція «у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків» вказує на мету злочину, передбаченого ст. 345 КК України, – не допустити діяльності працівника правоохоронного органу, змінити її характер, припинити її чи вчинити злочин через діяльність, яка вже відбулася [1, с. 805]. Схожу позицію займає Г. Є. Болдарь зауважуючи, що мета цього злочину – запобігти виконанню працівником правоохоронного органу його службових обов'язків, припинити або змінити

характер такого виконання безпосередньо в момент посягання або в майбутньому чи вчинити посягання із помсти за діяльність у минулому [2, с. 328]. Трьох періодів виконання службових обов'язків (минулого, теперішнього і майбутнього) стосується і позиція Л. П. Брич на думку якої значення слів «у зв'язку з» виконанням службових обов'язків виявляється через мету дій винного і, як відомо, має три прояви, а саме з метою: 1) не допустити виконання службових обов'язків (діяння вчиняється до початку виконання потерпілим службових обов'язків); 2) зупинити, перервати виконання потерпілим своїх службових обов'язків (відповідно, діяння вчиняється у процесі виконання потерпілим своїх службових обов'язків); 3) помститися потерпілому за виконання ним своїх службових обов'язків (діяння можуть учинити як у процесі, так і після закінчення виконання потерпілим своїх службових обов'язків) [3, с. 1055-1056].

Мотивами вчинення погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України) визнають невдоволення законним виконанням працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків (домінуючий мотив), користь, заздрість, хуліганські спонукання (супутні мотиви) (Г. Є. Болдарь) [2, с. 328], прагнення перешкодити потерпілому у момент посягання або в майбутньому виконувати свої службові обов'язки, помста за виконання цих обов'язків у минулому (А. В. Бойко) [4, с. 160–161].

За відсутності таких мотивів дії винного підлягають кваліфікації за іншими статтями КК України. На переконання С. І. Дячука за відсутності мотиву вчинення злочину, передбаченого ст. 345 КК України, – «у зв'язку з виконанням потерпілим службових обов'язків» дії винного кваліфікуються за статтями Особливої частини Кодексу, що передбачають відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи [5, с. 1114]. Схожої позиції дотримується А. В. Бойко зауважуючи, що якщо особі, вказаній у ст. 345 КК України, шкоду здоров'ю заподіяно не у зв'язку з її службовою діяльністю, а з інших мотивів (особиста неприязнь, ревності, хуліганські спонукання, помста на побутовому ґрунті тощо), відповідальність за ст. 345 КК України виключається. Дії винного потрібно розцінювати як злочин проти здоров'я особи (ст. 121–126, 129 КК України) [4, с. 160–161]. Водночас існують і думки щодо кваліфікації вчиненого у таких ситуаціях не лише як кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи. Наприклад, В. А. Клименко стверджує, що умисне нанесення побоїв або заподіяння тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу чи його близькому родичу на ґрунті, наприклад, неприязних особистих стосунків кваліфікуються як злочин проти особи. Якщо погроза вчинюється внаслідок особистих неприязних стосунків або є невід'ємною ознакою якогось іншого злочину, то вчинене за наявності необхідних умов треба кваліфікувати за відповідними статтями КК (наприклад, за ст. 129, 152, 187, 189, 262, 289 КК України) [6, с. 776].

У вироках зазначається про те, що цей злочин вчиняється «з метою перешкоджання затриманню працівниками поліції» [7], «з мотивів явної неповаги до охоронюваних законом цінностей – життя та здоров'я людини, нормальної роботи правоохоронних органів та їх авторитету..., з метою невиконання законних вимог працівників поліції» [8], «з метою припинення виконання останнім

службових обов'язків по здійсненню первинного реагування на повідомлення про правопорушення та охорони громадського порядку» [9], «з метою перешкодження виконання службових обов'язків працівниками правоохоронного органу, а саме: перевірки наявності документів, які посвідчують його особу та осіб, які були з ним присутні..., з мотивів обурення вимогами поліцейських надати документи» [10], «з метою перешкодження виконанню працівником правоохоронного органу... своїх службових обов'язків, а саме здійснення супроводу під час проходження освідування на стан алкогольного сп'яніння... для оформлення вчинених адміністративних правопорушень» [11], «особою, невдоволеною виконанням службових обов'язків поліцейськими» [12], «з мотивів особистої неприязні» [13] тощо.

У певних випадках простежується умовно первинна і вторинна мета цього кримінально протиправного діяння, зокрема в одному випадку така мета полягала у «заякуванні поліцейських, щоб вони не переслідували правопорушника» [14].

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джуґи, А. В. Савченка, В. В. Чернея. [2-ге вид., переробл. і доповн.]. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
2. Кримінальне право. Особлива частина: підручник. за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ: Елтон-2, 2012. Т. 2. 780 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [10-ге вид., переробл. та доповн.]. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.
4. Бойко А. В. Кримінальна відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2013. 231 с.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. [2-ге вид., переробл. та доповн.]. Київ : Дакор, 2008. 1428 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. 968 с.
7. Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 26 квітня 2021 р. Справа №345/2825/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96539815>.
8. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 21 квітня 2022 р. Справа № 521/15184/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104401810>.
9. Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 21 квітня 2022 р. Справа № 523/7965/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104039122>.
10. Вирок Іршавського районного суду Закарпатської області від 04 травня 2022 р. Справа № 301/1133/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104172385>.
11. Вирок Любешівського районного суду Волинської області від 04 травня 2022 р. Справа № 162/154/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104167506>.
12. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 05 травня 2022 р. Справа № 344/21254/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104194675>.
13. Вирок Київського районного суду м. Полтави від 06 травня 2022 р. Справа №552/1379/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104198006>.
14. Вирок Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 10 вересня 2021 р. Справа № 446/838/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99507010>.

МІЖНАРОДНІ УГОДИ ТА КОНВЕНЦІЇ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Ващук О. С.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри теорії та історії держави і права
Університет економіки та права «КРОК»*

Міжнародні угоди та конвенції є невід'ємною частиною сучасної глобальної правової системи, спрямованої на регулювання різноманітних аспектів суспільного життя. Одним із важливих напрямів розвитку міжнародного права є узгодженість у питаннях юридичної відповідальності, що визначається за вчинками суб'єктів права відповідно до міжнародних норм та обов'язків.

Консолідація зусиль спільноти держав для удосконалення поняття та виконання юридичної відповідальності знайшла своє відображення у ряді міжнародних угод та конвенцій. Ці документи визначають засади відповідальності держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права за порушення міжнародних зобов'язань та норм. Серед них можна виділити Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародних організацій з правами держав або міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права від 1986 року.

Також важливими компонентами інституту юридичної відповідальності є конвенції, спрямовані на захист прав людини та природного середовища. Наприклад, Римський статут Міжнародного кримінального суду встановлює індивідуальну юридичну відповідальність за найважливіші порушення міжнародного гуманітарного права, такі як геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини і злочини агресії [1].

У своєму сукупному вияві, ці міжнародні угоди та конвенції спрямовані на створення прозорого та обґрунтованого механізму юридичної відповідальності, сприяючи розвитку інституту міжнародного права та підвищенню ефективності його застосування. Це необхідний крок для забезпечення сталого розвитку та підтримки міжнародного порядку на основі принципів справедливості та взаємовідносин між державами.

Важливо відзначити, що міжнародні угоди та конвенції щодо юридичної відповідальності не лише встановлюють норми та принципи, але й сприяють розвитку механізмів для їхнього виконання та вирішення спорів. Через систему міжнародного арбітражу, міжнародні суди та інші інституції, створюються механізми, які сприяють розгляду конфліктів та забезпеченню відповідності міжнародним стандартам.

Процес ратифікації та впровадження міжнародних угод та конвенцій з юридичної відповідальності на національному рівні також має важливе значення. Він дозволяє врахувати особливості правових традицій та законодавства кожної держави, а також забезпечити відповідність міжнародних норм національним вимогам.

Водночас, виконання міжнародних угод з юридичної відповідальності може стикатися з викликами. Зокрема, можуть виникнути проблеми з ідентифікацією порушників, встановленням відповідальності та застосуванням відповідних санкцій. Додатково, важливо забезпечити зручний доступ до механізмів правосуддя та забезпечити збалансований підхід до розгляду спорів.

Україна є учасницею Європейської конвенції з прав людини та її протоколів, що встановлює правові гарантії для захисту основних прав і свобод людини. Подання скарг до Європейського суду з прав людини є механізмом контролю за дотриманням юридичної відповідальності з боку держави [2, с. 12].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Україна приєдналася до цієї конвенції в 2006 році. Вона визначає норми та заходи для запобігання корупції, розслідування та переслідування корупційних злочинів. Ці приклади свідчать про активну позицію України у відносинах міжнародної юридичної відповідальності. Дотримання міжнародних угод та конвенцій сприяє зміцненню правового порядку на світовому рівні та покращенню якості життя громадян [3, с. 90–93].

Висновки. Міжнародні угоди та конвенції, які спрямовані на розвиток інституту юридичної відповідальності, є важливим інструментом у формуванні сталого міжнародного правового порядку. Вони забезпечують необхідну юридичну базу для визначення відповідальності суб'єктів міжнародного права та вирішення спорів, сприяючи створенню рівних умов для всіх держав та інших учасників міжнародних відносин. Подальший розвиток цих інструментів та їх впровадження на національному рівні вимагає спільних зусиль та співпраці для забезпечення ефективності та реалізації принципів справедливості, рівноправності та відповідальності в міжнародних відносинах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду, № 995-588 від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
2. Гусейнов Л. Г. Просторові межі дії Європейської конвенції з прав людини. Видання Української Правничої Фундації «Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі». № 4. Київ, 1999. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=108>.
3. Петрашко С. Я. Конвенція ООН проти корупції: універсалізація стандартів у сфері протидії корупції. Науковий вісник Ужгородського університету. Ужгород, 2011. Серія Право. Випуск 15. С. 90–93.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ВІЙНИ

Гаврилюк В. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
юридичного факультету*

Приватного вищого навчального закладу

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

З початком повномасштабної війни в Україні докорінні реформи торкнулись і сфери трудового права. Так, Верховною Радою України було внесено зміни до законодавства про працю щодо ключових особливостей трудових правовідносин.

Відповідно до ст. 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Згідно п.п. 5 п. 1 ст. 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», в указі Президента України про введення воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Зокрема 15 березня 2022 року було ухвалено Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [3].

Зазначеним Законом збережено положення щодо відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам на час призупинення дії трудового договору у зв'язку із військовою агресією [4].

Трудові договори зараз необов'язково укладати в письмовій формі. Також випробувальний термін під час укладення трудового договору може встановлюватись до будь-якої категорії осіб.

Крім того у період воєнного стану роботодавці наділені правом переводу працівників на іншу роботу, без їхнього згоди. При цьому скасовано вимогу стосовно повідомлення працівника про зміну істотних умов праці. В той же час Законом встановлено заборону звільнення працівників, які не можуть через військові дії переїхати до нового місцезнаходження підприємства. Закон визначив можливість призупиняти дію трудового договору, за ініціативи однієї зі сторін.

Роботодавцям надано право за власною ініціативою звільняти працівників у період тимчасової непрацездатності та під час перебування у відпустці.

Робочий час дозволено продовжувати до 60 годин на тиждень. До того ж роботодавців звільнено від відповідальності за порушення строків виплати заробітної плати у зв'язку із воєнним станом.

Законом від 01 липня 2022 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» [5] було встановлено додаткові підстави розірвання трудового договору: смерть роботодавця або працівника, визнання їх безвісно відсутніми або оголошення померлими; відсутність працівника та інформації про нього понад чотири місяці поспіль; неможливість забезпечення працівника роботою у зв'язку із знищенням (відсутністю) виробничих, організаційних та технічних умов [6].

Роботодавцям також надали право обмеження тривалості щорічної основної відпустки працівника, у разі якщо така повинна тривати більше, ніж 24 дні.

Між тим Законом було вдосконалено питання призупинення дії трудового договору: встановлено критерії та причини призупинення дії трудового договору, визначено механізм відновлення дії трудового договору, передбачено коло працівників до яких призупинення дії трудового договору не може застосовуватись [7].

Ще один аспект, що кількість внутрішньо-переміщених осіб в Україні суттєво зросла (і не лише за рахунок осіб, які виїхали із територій, які є окупованими чи зоною бойових дій). Особливість цієї категорії осіб визначається тим, що такі особи були вимушені залишити зареєстроване місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Варто зазначити, що, наприклад, деокупація території, виключення певної території із переліку тих, на території яких ведуться бойові дії не призводить до втрати особою статусу ВПО, але може впливати на отримання ними спеціальних виплат із державного бюджету чи міжнародних фондів.

Отже, умови воєнного стану досить ускладнили трудові правовідносини. Притому зміни, внесені до трудового законодавства, не дозволили повністю врегулювати основні проблемні питання у трудовій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України №254к/96-ВР від 28.06.1996 р. *Офіційний вісник України*. 2010. №72. 1. С. 15. Ст. 2598.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України №2136-IX від 15.03.2022. *Урядовий кур'єр*. 2022. № 69.
4. Кодекс законів про працю України №322-VIII від 10.12.1971. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Дод. до № 50.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» №2352-IX від 01.07.2022 року [Електронний ресурс]. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>.
6. Ковальчук В. Трудові відносини під час війни: аналіз норм надзвичайного трудового законодавства України. *Фонд ім. Фрідріха Еберта в Україні*. С. 26.
7. Машков К. Є., Горностай О. Б., Товт Т. О. Особливості трудових відносин в умовах воєнного стану: нормативно-правове регулювання. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. №1, 2022. С. 125–131.

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ БОРЖНИКА У РАЗІ НЕВИКОНАННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

Деревянко Н. З.

*доктор філософії в галузі права, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»*

Ляшук І. С.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

*юридичного факультету
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

У статті 16 Цивільного кодексу України наведено види способів захисту цивільних прав та інтересів (визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до невиконання; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб; інші способи, встановлені договором, законом чи судом у визначених законом випадках) [1]. Захист прав та інтересів боржника у грошових зобов'язаннях стали неабияк актуальними в період різких валютних коливань. Більше десяти років тому пересічний український позичальник не здогадувався про валютний ризик при підписанні кредитного договору в іноземній валюті. Стабільність валютного курсу в Україні існувала з квітня 2005 року по травень 2008 року з незмінним курсом гривні до долара США як 5 грн за один дол. США. Саме тому, громадяни України вважали, що кредити в іноземній валюті не несуть валютного ризику. Натомість, банківські установи передбачали валютний ризик позичальників, але жодних заходів для його зменшення через доступні їм механізми відбору кредитів вжито не було. Наприкінці 2008 року національна валюта знецінилася стосовно до долара на понад 40 відсотків. Коефіцієнт співвідношення боргу та доходу для позичальників був із відміткою неможливості подальшого погашення кредиту в іноземній валюті. Закрити його вони теж не мали змоги, оскільки девальвація відбулася майже миттєво, всього-на-всього впродовж двох місяців. Своєю чергою кредитні договори не містили положень, які б передбачали способи конвертації чи реструктуризації. В результаті якість кредитного портфеля українських банків почала погіршуватися. «Кредитний голод» у галузі споживчого кредитування в Україні під час кризи пояснюється такими причинами: щоб захистити себе від будь-яких додаткових кредитних ризиків, кредиторі значно підвищили вимоги до нових кредитів, навмисно залишаючи більшість позичальників у категорії «відмовити», аби кредитні спеціалісти на місцях не змогли видати жодного нового кредиту; потенційні позичальники не хотіли брати кредити, не відбувалося масової реструктуризації кредитів, а існуючим позичальникам було важко виконувати свої грошові зобов'язання [2].

Глава 71 ЦК України регулює правовідносини, що виникають на підставі позики, кредиту та банківського вкладу. Кожен із цих договорів має свої характерні особливості. Згідно зі статтею 1046 ЦК України, у договорі позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується

повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості [1]. При цьому наслідки невиконання договору позичальником призводять до покладення на нього обов'язку сплатити грошову суму відповідно до статті 625 цього Кодексу або платити неустойку відповідно до статей 549–552 цього Кодексу (якщо позичальник своєчасно не повернув речі, визначені родовими ознаками), яка нараховується від дня, коли речі мали бути повернуті, до дня їх фактичного повернення позикодавцеві, незалежно від сплати процентів, належних йому відповідно до статті 1048 цього Кодексу. Принагідно зазначимо, що проценти за користування позикою не нараховуються за період після настання терміну повернення позики [3].

Також варто зауважити, що в аспекті статті 1051 ЦК України, для позичальника дуже важливо отримати документальне підтвердження про виконання свого зобов'язання. Особливо це стосується договорів позики, погашення щодо яких відбувається шляхом фактичної передачі позикодавцю готівкових коштів. ЦК України передбачає таке поняття, як «новація боргу в позикове зобов'язання». Відповідно до статті 1053 ЦК України, за домовленістю сторін, борг, що виник із договорів купівлі-продажу, найму майна або з іншої підстави, може бути замінений позиковим зобов'язанням. Проблематика із правовою природою новаційного договору позики, який укладений не на підставі статті 1049 ЦК України, з'явилась у зв'язку з досить таки вузьким тлумаченням у науковій літературі позикового зобов'язання. Позикове зобов'язання за своїм правовим змістом утворюється не тільки на підставі укладеного сторонами договору позики, а й з інших, передбачених цивільним законодавством підстав, зокрема, договори купівлі-продажу, оренди, недоговірною зобов'язання тощо. На підставі наведеного можна стверджувати, що позикове зобов'язання, що утворилося на основі укладення договору позики, можна оскаржувати на підставі фактичного неотримання коштів позичальником. Натомість, якщо таке зобов'язання виникло у зв'язку із домовленістю сторін про новацію, дійсність відповідного договору можна оскаржувати тільки з підстав недодержання умов про новацію, наприклад у зв'язку з відсутністю первісного зобов'язання. Тобто, можна зробити висновки, що у межах цивілістичної конструкції учасники майнового обороту, в тому числі, боржники мають можливість перетворювати свої боргові відносини на більш прості – позикові. Відносини, що виникають протягом новації є специфічними позиками. Об'єкт відповідного правовідношення нетотожний об'єкту договору позики. Надана законодавцем можливість оскаржувати договір позики у зв'язку із відсутністю реальної передачі грошових коштів позичальнику насамперед впливає із такої юридичної ознаки договору позики, як реальність. В один момент із новацією позики відбувається певний взаємозалік, а саме врахування заборгованості за попереднім зобов'язанням як суми позики [4]. Можемо зауважити, що навіть позичальник із бажанням погашення грошового зобов'язання в іноземній валюті вчасно, може зіштовхнутися з певними проблемами. Так, у частині 3 статті 1049 ЦК України позика вважається повернутою в момент передавання позикодавцеві речей, визначених родовими ознаками, або зарахування грошової суми, що позичалася, на його банківський рахунок [1]. Водночас,

неможливість повернення позики може бути пов'язана з відсутністю кредитора або уповноваженої ним особи у місці виконання зобов'язання, ухилення кредитора або уповноваженої ним особи від прийняття виконання або в разі іншого прострочення з їхнього боку, відсутності представника недієздатного кредитора. У таких випадках, відповідно до статті 537 ЦК України, боржник має право виконати свій обов'язок шляхом внесення належних з нього кредиторів грошей або цінних паперів у депозит нотаріуса, нотаріальної контори. Згідно з пунктом 2.2 Порядку вчинення нотаріальних дій, про надходження грошових сум і цінних паперів нотаріус повідомляє кредитора і на його вимогу видає йому належні грошові суми або цінні папери [5]. Отже, позичальник може захистити свої права та інтереси щодо належного виконання грошового зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3103>.
2. Куценко О. Споживче кредитування в Україні: огляд ринку та практики 2011р.: *Проект USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP)*. URL : [://www.twirpx.com](http://www.twirpx.com).
3. Постанова Великої Палати Верховного суду у судовій справі від 25.05.2021 № 149/1499/18. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/98524305>.
4. Тупицька Є. О. Правове регулювання новачі боргу в системі позикових зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2005. №5. С. 72-74. URL : http://lsej.org.ua/5_2015/20.pdf.
5. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

ВПЛИВ СПРАВЕДЛИВОСТІ НА ЛЕГІТИМНІСТЬ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ

Дубовой А. С.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри теорії та історії держави і права
Університет економіки та права «КРОК»*

Справедливість має значний вплив на легітимність правової системи, і ця взаємодія є ключовим аспектом для забезпечення довіри громадян до законів і правосуддя. Ось деякі аспекти впливу справедливості на легітимність правової системи:

1. Легітимність (від. лат. *legitimus* – законний, правомірний) правової системи та громадська довіра [1]. Легітимність правової системи визначається громадським довір'ям до неї. Громадська підтримка та повага до правової системи впливають на її ефективність та сприйняття законів громадянами. Якщо громадяни сприймають правову систему як справедливу, рівну та незалежну, вони більш схильні дотримуватись законів та активно співпрацювати з правоохоронними органами, що сприяє забезпеченню порядку та стабільності в суспільстві.

2. Підтримка і повага до законів. Справедливість в правовій системі забезпечує підтримку і повагу до законів з боку громадян. Люди готові дотримуватись правил, які вони сприймають як справедливі, навіть якщо виконання цих правил не завжди вигідне для них особисто.

3. Забезпечення прав людини. Справедлива правова система гарантує захист прав і свобод людини [2]. Це включає забезпечення доступу до справедливого судового процесу, права на оборону, презумпцію невинуватості та заборону покарань, які є жорстокими, несумісними з гідністю людини.

4. Забезпечення рівності перед законом. Рівність перед законом, без будь-якої дискримінації за ознаками, такими як раса, стать, релігія, національність чи соціальний стан, відповідає справедливій правовій системі. Такий підхід сприяє почуттю справедливості серед усіх громадян. Багато визначних юристів, філософів та державних діячів звертало увагу на важливість забезпечення рівності перед законом. Один із найвідоміших принципів рівності перед законом сформульовано в англійському праві та філософії, і відомий як принцип «Rule of Law» (Закономірність права). Зокрема, англійський філософ і юрист Джон Локк у своїх творах багаторазово підкреслював важливість та необхідність рівності перед законом для створення стабільного та справедливого суспільства.

5. Зменшення корупції і беззаконня. Заснована на принципах справедливості та ефективності, правова система допомагає знижувати імпульси до корупції та беззаконня серед державних службовців і громадян, сприяючи тим самим забезпеченню порядку та рівноваги у суспільстві [3].

6. Збереження соціальної стабільності. Справедливість допомагає забезпечити соціальну стабільність, оскільки громадяни переконані, що їхні права будуть захищені, а винуватці правопорушень притягнуті до відповідальності.

Отже, справедливість є необхідною складовою для забезпечення легітимності правової системи. Правова система, яка спирається на принципи справедливості, забезпечує довіру громадян, відчуття безпеки і правовий порядок у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Легітимність як політико-правове поняття. *Енциклопедія історії України*: Т. 6: Ла-Мі. Ред.кол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2009. 790 с.
2. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина: навч. посіб. К., 2004.
3. Басанцов І. В. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії : монографія. Суми: Сумський державний університет, 2016. 113 с.

КАТЕГОРІЯ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Кіцила О. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
юридичного факультету
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Категорія правонаступництва є загальнопоширеною у правовій науці цивільного права. Її зміст зводиться до переходу прав та (або) обов'язків від однієї особи, якій ці права та обов'язки належали, до іншої. Відповідний перехід обумовлений або об'єктивним спотворенням структури цивільного правовідношення (смерть фізичної особи, припинення юридичної особи) або суб'єктивною необхідністю зміни (відступлення права вимоги тощо) [1, с. 49].

Як вдало зауважує А. О. Гелич, ключовим у правонаступництві є факт передачі права однією особою та його прийняття іншою. Факт втрати права та його набуття важливої ролі не відіграє. Саме передача права, а не його втрата, і наступництво іншим суб'єктом визначає похідний характер правонабуття, що відбувається і становить суть юридичної категорії правонаступництва [2, с. 177].

Виступаючи похідною підставою для правонабуття, правонаступництво призводить до зміни суб'єктного складу цивільного правовідношення. Один із суб'єктів «виходить» з його структури, а його місце займає інший, що набуває право. У результаті попереднє правовідношення продовжує існувати у видозміненому вигляді, а на його місці нового правовідношення не виникає.

До нового суб'єкта, як правило, переходять право в обсязі, тотожному обсягу права правопередника, а також відповідні обов'язки. Наприклад, при наступництві права власності на річ до сукцесора переходять усі правомочності, що становлять зміст згаданого права (володіння, користування, розпорядження) та обов'язки, що пов'язані із правом власності на річ.

Означений вище підхід до розуміння правонаступництва вважається класичним у правовій науці та іменується транслятивним.

Поряд із цим, А. С. Сліпченко зауважує, що правонаступництво допускає як передачу права з усіма його правомочностями, так і лише частини правомочностей, що змістовно наповнюють таке право. При цьому юридичний титул може зберігатися або ж ні [3, с. 10]. Наприклад, при передачі ауктором в оренду майна, його правовий статус власника не припиняється, а до сукцесора переходять тільки правомочності володіння та користування.

З огляду на таку диференціацію, залежно від тотожності права правопередника та правонаступника поряд із транслятивним виокремлюють також конститутивне правонаступництво. Конститутивне правонабуття не призводить до заміни суб'єкта-володільця права внаслідок переходу такого права до іншої особи. Початковий правовласник із взаємодії не вибуває, а право сукцесора встановлюється

на підставі права ауктора, однак без втрати останнім цього права в цілому та/або окремих правомочностей, які входять до його складу [4, с. 84].

У контексті цього дослідження потрібно також згадати про класифікацію правонаступництва на універсальне та сингулярне, в основу якої покладено критерій обсягу прав та обов'язків, що переходять до наступника. Універсальне правонаступництво наявне в тих випадках, коли відбувається перехід усього комплексу прав та обов'язків від правопередника до правонаступника. Своєю чергою сингулярне правонаступництво передбачає перехід лише частини прав та обов'язків, які належали ауктору.

Варто зазначити, що правонаступництво забезпечує оборот об'єктів цивільних прав, у тому числі й тих, щодо яких запроваджено спеціальний правовий режим. Досліджуючи співвідношення поняття « правонаступництво » та « цивільний оборот », А. О. Гелич визначає перше як спосіб досягнення відчуження об'єктів цивільних прав та їх перехід від ауктора до sukcesора способами іншими, ніж відчуження. Саме в якості встановлення того чи іншого права щодо об'єктів матеріального світу, об'єкти розглядають з погляду їх знаходження в цивільному обороті, що й визначає оборотоздатність об'єктів цивільних прав [5, с. 11].

Своєю чергою деякі автори визначають правонаступництво як одну із форм цивільного обороту. Розглядають його як динаміку, в результаті якої відбувається перехід суб'єктивних прав (обов'язків), та на основі цього висуває, що об'єктом правонаступництва є відповідні суб'єктивні права (обов'язки), адже щодо них виникає процес перенесення. Згідно із такою позицією цивільний оборот і правонаступництво пов'язані між собою поняття, проте їх ототожнення не є виправданим. Ключова відмінність полягає у функціональній самостійності їх об'єкта. Динаміка об'єктів цивільного обороту забезпечує доступ певної кількості суб'єктів, оскільки саме об'єкти цивільних прав здатні задовольняти потреби учасників цивільних правовідносин. Динаміка об'єктів правонаступництва тільки юридично оформлює відповідні відносини та забезпечує правомірний доступ до тих чи інших благ, їх динаміку.

Інститут правонаступництва, який активно використовується у різноманітних сферах суспільного життя та має усталені алгоритми дії, набуває якісно нової форми, ускладненої « перебуванням » у його межах об'єктів зі спеціальним правовим режимом. Специфічні властивості оборотоздатних об'єктів у сукупності із запровадженням щодо них правового режиму неминуче впливають та видозмінюють порядок переходу прав на них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коструба А. В. Встановлення правонаступництва юридичної особи – кредитодавця в кредитних відносинах при зміні назви та видів діяльності: проблемні питання практики « оновленого складу » Верховного Суду. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 45–51.
2. Гелич А. О. Співвідношення понять « об'єкт цивільного правовідношення » та « об'єкт цивільного правонаступництва ». *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 177–182.

3. Сліпченко А. С. Способи та форми цивільного обороту речей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2019. 18 с.
4. Гудима М. М. Конститутивне і транслятивне правонабуття в контексті вчення про перехід права власності. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 9(31). С. 82–88.
5. Гелич А. О. Об'єкти спадкування за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2011. 18 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОБІЛЬНОСТІ ДОСЛІДНИКІВ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ ТА УКРАЇНІ

Кохан В. П.

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
виконуюча обов'язки завідувача відділу правового регулювання структурно-технологічного та регіонального інноваційного
розвитку Науково-дослідного інституту правового забезпечення
інноваційного розвитку Національної академії правових наук України*

Доволі давно в нашій державі спостерігається процес міграції українських дослідників до інших країн в пошуках гідної роботи і оплати праці. Внаслідок російсько-української війни міграція вчених значно зросла, тому цей процес вимагає наукового осмислення. Крім того, у 2022 році були зміни в українському законодавстві в частині реалізації права на академічну мобільність науковців.

Метою цієї роботи є висвітлення права дослідників, наукових працівників як суб'єктів наукової діяльності на академічну мобільність, а також дослідження правової основи мобільності дослідників в Європейському Союзі та Україні.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» [1] академічна мобільність – це можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами (п.2 ст.1 Закону України «Про вищу освіту»). Схоже визначення академічної мобільності надане у Законі України «Про фахову передвищу освіту» [2] (п.1 ч.1 ст. 1): академічна мобільність у фаховій передвищій освіті – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити дослідницьку (мистецьку, спортивну) діяльність в іншому закладі освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами.

Порядок реалізації права на академічну мобільність, затверджений постановою Кабінету міністрів України від 12.08.2015 р. № 579 [3], встановлює, що учасниками академічної мобільності можуть бути:

- здобувачі професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, докторанти денної форми навчання, які беруть участь у програмі академічної мобільності в іноземному або іншому українському закладі освіти (науковій установі);

- працівники за основним місцем роботи українських закладів фахової передвищої, вищої освіти (наукової установи), які беруть участь у програмі академічної мобільності в іноземному або іншому українському закладі освіти (науковій установі);

- студенти і викладачі іноземних закладів освіти, які беруть участь у програмі академічної мобільності в певному українському закладі освіти (науковій установі).

У Європейському Союзі правову основу регулювання мобільності дослідників складають численні документи Болонського процесу, починаючи з 1999 року, першим і основним з яких є Болонська декларація 1999 року [4]. Метою цього процесу спочатку було забезпечення свободи мобільності учасників вищої освіти, передусім, студентів і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, але з часом Болонський процес розповсюдився і на дослідників. Надалі регламентувалися трудові відносини дослідників, у 2005 році були прийняті Європейська хартія дослідників та Кодекс працевлаштування дослідників [5], які встановили принципи і вимоги до прав і обов'язків дослідників та роботодавців та / або спонсорів (наукових організацій, які фінансують) дослідників.

Так, у Європейській хартії дослідників було закріплено принцип «цінності мобільності», згідно з яким роботодавці (спонсори) зобов'язані усвідомлювати цінність географічної, міжгалузевої, міждисциплінарної і віртуальної мобільності, а також цінність мобільності між публічним і приватним сектором, і розглядати мобільність як важливий інструмент збагачення наукових знань і професійного розвитку на будь-якій стадії дослідницької кар'єри [5].

Крім того, зазначені документи містять такі положення щодо мобільності дослідників:

- всі форми мобільності повинні заохочуватися як частина комплексної кадрової політики у сфері досліджень і розробок на національному, регіональному та інституційному рівнях;

- цінність усіх форм мобільності повинна бути повністю визнана в системах оцінювання кар'єри та кар'єрного просування дослідників, таким чином гарантуючи, що досвід мобільності сприяє їхньому професійному розвитку;

- розробка послідовної політики кар'єри та мобільності для дослідників до та з Європейського Союзу з урахуванням ситуації в країнах і регіонах Європи, що розвиваються, щоб нарощування дослідницького потенціалу ЄС не відбувалося за рахунок менш розвинених країн або регіонів Європейського Союзу [5].

Таким чином, Європейський союз зобов'язує роботодавців визнавати досвід мобільності, отриманого дослідником: будь-який досвід мобільності – віртуальної, міжгалузевої або іншої, а також перебування науковця в іншій державі чи організації визнається як цінний внесок у професійний розвиток дослідника [5]. Про важливість академічної мобільності дослідників свідчить і той факт, що у рішенні Ради Європейського Союзу 2021/764 про заснування останньої програми «Горизонт Європа» зазначено про підтримку дослідників у поверненні до країни проживання, як в межах Європейського Союзу, так і за його межами, якщо це виправдано здійснюваними ними дослідженнями [6].

Отже, мобільність дослідників – це практична проблема, тому питання міграції українських та європейських дослідників у сучасних умовах має бути узгоджене не лише на національному, а й на міжнародному, зокрема, європейському рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 06.06.2019 р. № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>.
3. Порядок реалізації права на академічну мобільність: постанова Кабінету Міністрів України від 12.08.2015 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>.
4. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». Болонья, 19.06.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525#Text.
5. Commission Recommendation of 11 March 2005 on the European Charter for Researchers and on a Code of Conduct for the Recruitment of Researchers. (2005/251/EC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2005/251/oj>.
6. Council Decision (EU) 2021/764 of 10 May 2021 establishing the Specific Programme implementing Horizon Europe – the Framework Programme for Research and Innovation and repealing Decision 2013/743/EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021D0764>.

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЦІННОСТІ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Ломакіна А. А.

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри підприємництва, організації виробництва
та теоретичної і прикладної економіки Українського державного
хіміко-технологічного університету*

Правозастосування завжди займало особливе місце серед елементів механізму правового регулювання та, відповідно, на відміну від дотримання, виконання і використання, має низку специфічних властивостей, які розкривають його зміст, характер, внутрішню структуру, призначення, коло суб'єктів та форму. Максимально повного уявлення про правозастосування можна досягти шляхом комплексного з'ясування значення та цінності правозастосування як форми вияву права, як юридичної категорії, як різновиду юридичної діяльності, як способу управління суспільством, як різновиду індивідуально-правового регулювання та як засобу реалізації суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Аксіологія або теорія цінностей була сформована ще в давні часи, але її теоретична основа була закладена наприкінці XIX – на початку XX ст. Зокрема, використання поняття «цінність» в особливому значенні походить від Канта. Цінним в його трактовці виглядає те, що має значення, є дійсно значимим. Вводячи поняття цінності, Кант протиставляє сферу моралі (свободу) сфері природи

(необхідному) і тим самим окреслює основні аксіологічні питання – значення, вибору, належності, обов'язку, оцінки, ставлення тощо.

У сучасній науці цінність – це позитивна значущість, що стосується інтересів окремої особи, соціальних груп та суспільства в цілому. У теоретичних дослідженнях аналізу значення та соціальної цінності правозастосування, на жаль, приділена невелика увага, що не є виправданим, адже саме ціннісний підхід, пов'язаний з дослідженням правозастосування як засобу задоволення певних потреб та інтересів, дозволяє зрозуміти значення правозастосування для суспільства, держави і окремих громадян та їх організацій. Важливим виглядає й те, що соціальна цінність та ефективність правозастосування є тісно пов'язаними між собою юридичними категоріями. Спільне полягає в тому, що вони є якісними характеристиками правозастосування. В усіх випадках правозастосування цінне як засіб досягнення конкретних цілей, у відриві від яких воно не має значення [1, с. 5]. Результат оцінки повинен відображати об'єктивну роль правозастосування в правовій системі. Як правило, під цінністю права розуміється його спроможність слугувати метою і засобом задоволення науково обґрунтованих, соціально справедливих загальнолюдських потреб й інтересів громадян та їх об'єднань. Цінності в праві треба сприймати як шкалу виміру самого права.

Аналіз сучасної юридичної літератури засвідчує, що правозастосування є збірним поняттям, як соціально-правове явище воно є внутрішньо різнорідним, оскільки його здійснення можливе в межах різних форм та способів. При цьому в аксіологічних дослідженнях виокремлюються наступні цінності правозастосування: безпосередня (правозастосування цінне як об'єктивно необхідне явище правової дійсності, сенс якого полягає у забезпеченні реалізації права); інструментальна (правозастосування цінне як інструмент (знаряддя) досягнення певних цілей (економічних, політичних, моральних), що обумовлено його природою та притаманними йому об'єктивними ознаками) та соціальна цінність правозастосування (правозастосування цінне як засіб досягнення соціальних цілей, відриваючись від яких воно не має значення [2, с. 196]. У цьому випадку цінності проєктуються через призму людських потреб та інтересів (задоволення соціально справедливих інтересів індивідів та суспільства загалом, необхідність організації та впорядкування суспільних відносин тощо)).

Що стосується соціальної цінності правозастосування, то вона, головним чином, відображає об'єктивні суспільні інтереси та сприяє їх досягненню. У випадку уявної соціальної цінності відсутня й ефективність. З метою створення уявлення про ефективність правозастосування та його критеріїв неможливо залишити поза увагою дослідження його соціальної цінності та значення. Під час застосування права реалізуються соціальні інтереси, які втілюються як в нормах права – детермінантах правозастосовного акту, так і в конкретному випадку волевиявлення правозастосовника. У такому разі цінності проєктуються через призму людських потреб та інтересів і залежать не лише від якості самого об'єкта, а й від ставлення суб'єкта. Тобто правозастосування цінне як явище правової дійсності, сенс якого полягає у служінні меті задоволення соціально справедливих

потреб індивідів та суспільства в цілому, у втіленні ідей гуманізму, соціальної свободи, справедливості, цінностей демократії закладених в правових нормах. Цей вид юридичної діяльності покликаний гарантувати впорядкованість та гармонізацію суспільних відносин, стабільність правової системи, її цілісність, протистоїть свавілля, конфліктам тощо. Норми права виконують роль головного юридичного засобу, за допомогою якого здійснюється регламентація суспільних відносин. Так само, акти правозастосування здійснюють казуальну регламентацію суспільних відносин. У правових нормах дійсно ідеально моделюються певні суспільні відносини, передбачаються права та обов'язки учасників суспільних відносин, засоби забезпечення даних прав та обов'язків [3, с. 35-36]. Процес регулювання суспільних відносин за допомогою норм прав має всеохоплюючий характер, він гарантує принцип рівності всіх перед законом.

Соціальна цінність правозастосування обумовлена також потребою організації та впорядкування суспільних відносин. Розглядаючи правозастосування як спосіб регулювання чи впорядкування суспільних відносин, ми визначаємо його як засіб впливу компетентних органів держави на суспільство з метою організації та управління діяльністю останніх у відповідності до інтересів держави. Крім того, соціальна цінність правозастосування полягає в тому, що за допомогою цієї юридичної діяльності відбувається практичне управління суспільством. Правозастосування сприяє розвитку конкретних суспільних відносин у відповідності з об'єктивними закономірностями, усуває перепони, які зустрічаються на шляху дії об'єктивних законів, за допомогою організуючого впливу вводить конкретні зв'язки у загальний закономірний ланцюг суспільних відносин і тим самим дозволяє здійснювати управління свідомою діяльністю людей [4, с. 41]. Застосування права є конкретизованою, індивідуалізованою управлінською діяльністю. Саме індивідуальний рівень правового регулювання дозволяє державі та її апарату здійснювати активний, безпосередній вплив на суспільні відносини та спрямовувати їх в русло закону. Правозастосування виступає необхідною формою державно-владного індивідуального регулювання та має характер не пасивної ланки в механізмі правового регулювання, а належить до динамічних компонентів правової системи.

Таким чином, соціальна цінність правозастосування виявляється через значення як для окремого громадянина, так і для держави в цілому і, як наслідок, для правової системи країни. При цьому саме аксіологічне обґрунтування правозастосування, його зв'язок з певною системою цінностей, визнаних суспільством, націленість застосування права на їх затвердження та розвиток, надає йому статус соціальної цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кельман М. С., Коваль І. М. Щодо питання про суб'єктивну сторону правозастосування в правовій державі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2020. Вип. 43. С. 4–7.
2. Макушев П. В., Хрідочкін А. В. Теорія правозастосування : навчальний посібник. Дніпро : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 360 с.

3.Нагнибіда В. І. Теоретичні засади правозастосування: поняття, ознаки, види. *Університетські наукові записки*. 2019. № 3. С. 33-42.

4.Романюк Я. М. Загальні підходи до розуміння стадій правозастосування у цивільному судочинстві. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 1. С. 39-43.

ДЕЯКІ ДОСЛІДНИЦЬКІ ПИТАННЯ ЩОДО СПРИЯННЯ МАЙБУТНЬОМУ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДОВГОСТРОКОВИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ІНФРАСТРУКТУР ЕКОСИСТЕМ

Любчич А. М.

*кандидат юридичних наук, старший дослідник, учений секретар
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України*

Ключовим питанням екологічних досліджень є відповідь на складні питання, що виникають у зв'язку з грандіозними екологічними проблемами, з якими стикається людство. Розподілені інфраструктури екологічних досліджень важливі для підтримки оцінки впливу глобальних змін на ландшафти, екосистеми та суспільство. Ці інфраструктури повинні забезпечувати безперервність для вирішення довготермінових змін, але бути достатньо гнучкими, щоб реагувати на швидкий суспільний і технологічний розвиток, який змінює пріоритети досліджень.

Створення та функціонування дослідницьких інфраструктур має базуватися на стратегічному плані досліджень. Багато аспектів глобальних змін важко передбачити, оскільки швидкі суспільні зміни та технологічний розвиток можуть мати невідомі, непередбачені та потенційно взаємодіючі наслідки для екосистем і соціальних систем. Таким чином, необхідно регулярно переглядати довгострокові дослідницькі стратегії, щоб забезпечити найбільш відповідне коригування існуючих дослідницьких інфраструктур.

Основною вимогою для вирішення цих питань є подальший розвиток схем моніторингу біорізноманіття, які представляють широкий спектр таксономічних груп, трофічних рівнів, ознак видів, функціональних типів, середовищ існування та екосистем. Щоб досліджувати взаємозв'язки між угрупованнями видів і функціонуванням екосистеми, вимірювання біорізноманіття та абіотичних змінних необхідно скоординувати в просторі та часі. Дослідницькі інфраструктури повинні будуть відповідати встановленим стандартам даних, щоб підвищити сумісність. Це максимізує потенціал для висновку про функціональність окремих видів і сукупностей, а також допоможе розробити індекси функціонального різноманіття, які працюють у часовому та просторовому масштабах. У міру того, як стає доступною більше інформації про ознаки, слід посилювати зусилля зі збирання такої інформації в базах даних ознак [1, с. 2909].

Приблизно одна третина ґрунтів у світі вважається деградованою, тобто їх здатність надавати екосистемні послуги значно зменшена [2]. Основні загрози включають зменшення органічної речовини ґрунту, ерозію, зсуви, забруднення,

ущільнення, зменшення біорізноманіття, засолення, підкислення, евтрофікацію та опустелювання.

Обмеження, пов'язані з інфраструктурою, є однією з причин, чому ця складність поки що розглядалася лише в обмеженій мірі. Наприклад, існують змінні, які майже не враховуються в поточних програмах моніторингу, такі як взаємодія між організмами. Отже, екосистемні послуги, засновані на таких взаємодіях, не можуть бути кількісно оцінені належним чином, наприклад, запилення. Інші змінні недостатньо виміряні в просторі та часі, а методи не узгоджені. Це ускладнює широкомасштабні аналізи, які вимагають порівнянних і масштабованих даних.

Методологічні досягнення в багатьох галузях дослідження екосистем з новими технологіями забезпечать більшу кількість і якість вимірювань. Це, безсумнівно, збільшить здатність розуміти складні процеси в просторових масштабах, які раніше не могли розглядатися. Однак нові методи можуть поставити під загрозу безперервність довгих часових рядів, створених більш традиційними методами, коли перші не повністю сумісні з останніми. Крім того, існують також ризики того, що нові методи будуть швидко витіснені технологіями наступного покоління, перешкоджаючи подальшій розробці надійних часових рядів. Дослідницькі інфраструктури мають бути гнучкими щодо нових методів, але нам потрібні стратегії для забезпечення послідовності та порівнянності вимірювань у часі.

Для вирішення складних наукових питань потрібні складні дослідницькі інфраструктури, які функціонують у довгостроковій перспективі та охоплюють великі просторові масштаби, а також численні виміри екосистем і соціально-екологічних систем. Об'єднана мережа сайтів LTER, платформ LTSER і обсерваторій критичних зон пропонує великий потенціал як розподілена інфраструктура. Важливим завданням є гармонізація змінних і методів, а також інтеграція та доступ до даних. Для досягнення цієї мети важлива тісніша співпраця з іншими моніторинговими мережами та ініціативами. Вирішення складних питань також вимагає поєднання експериментів, спостережень, моделювання та порівняльних досліджень. Здатність гнучко реагувати на проблеми, що виникають у просторі та часі, є ключовою вимогою для майбутніх дослідницьких інфраструктур. Нарешті дослідницькі інфраструктури повинні забезпечувати трансдисциплінарні дослідження, які виходять за рамки природничих наук. Платформи LTSER слід розвинути в пілотні зони, які дозволять дослідникам, менеджерам та особам, які приймають рішення, робити вибір, заснований на фактичних даних, який зосереджується на пошуку балансу між збереженням ландшафтів і вимогами, які висувають до них різні зацікавлені сторони.

ЛІТЕРАТУРА

1. J. Kattge, S. Diaz, S. Lavorel, C. Prentice, P. Leadley et al. Try - a global database of plant traits. *Glob. Chang. Biol.* 2011. №17. Pp. 2905-2935.
2. Status of the World's Soil Resources (SWSR) – Main Report Food and Agriculture Organization of the United Nations and Intergovernmental Technical Panel on Soils. Rome. 2015. URL: <http://www.fao.org/3/a-i5199e.pdf>.

ЕКОЛОГО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Марко С. І.

*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1
інституту підготовки фахівців для підрозділів слідства
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Подальше формування ефективної системи запобігання кримінальним правопорушенням в Україні неможливе без отримання достовірного й обміркованого аналізу та використання отриманих даних стану злочинності щодо прогнозування його тенденцій на майбутнє та планування заходів запобігання [1, с. 68].

Кримінологічне прогнозування – це ймовірнісне судження про майбутній (після певного часу або проведення певних заходів) стан злочинності, її детермінанти, можливості профілактики, що включає кількісну та якісну характеристики передбачуваних змін. Прогнозування злочинності має дати відповіді на питання щодо основних показників злочинності (рівень, структура, характер, динаміка) у майбутньому та її детермінантів [2, с. 340]. Кримінологічне прогнозування є самостійною частиною юридичного прогнозування, що має власні цілі, завдання, методи. Екологічне прогнозування, в свою чергу, становить частину кримінологічного прогнозування, має аналогічні механізми і закономірності.

Мета екологічного прогнозування – встановлення найзагальніших показників, що характеризують розвиток (зміну) екологічної злочинності в перспективі, виявлення небажаних тенденцій і закономірностей, відшукування способів їх зміни в необхідному напрямку.

Для досягнення зазначеної мети, а також її забезпечення, доцільною є постановка та вирішення наступних завдань: встановлення всіх причин, що мають істотне значення для розробки перспективних планів; прийняття управлінських рішень; вироблення загальної концепції боротьби з екологічною злочинністю; вибір оптимального шляху вдосконалення діяльності органів, які здійснюють боротьбу з кримінальними правопорушеннями проти довкілля; встановлення можливих змін у стані, рівні, структурі та динаміці злочинності в майбутньому; визначення можливостей появи нових видів кримінальних правопорушень та «відмирання» наявних, а також причин та умов, здатних вплинути на це; встановлення можливої появи нових категорій екологічних злочинців.

Необхідно вказати на важливі технічні вимоги у вирішенні поставлених завдань задля досягнення зазначеної мети: обов'язкова наявність достовірної статистичної інформації з усіх напрямів, що цікавлять (сюди слід включати також інформацію про латентні екологічні злочини); наявність якісних методик опрацювання статистичної інформації; наявність системи застосування прогнозів у діяльності практичних органів та інших зацікавлених суб'єктів. При цьому, характеристика війни як негативного соціального явища має бути домінантною при описі прогнозного фону

(процеси і явища, які впливають на об'єкт прогнозування) як необхідного елементу типової методики прогнозування [3, с. 42].

Екологічне прогнозування має власний об'єкт. Так, злочинність як негативне соціальне явище – найважливіший об'єкт екопрогнозування. Предметом екологічного прогнозування є окремі елементи екозлочинності: детермінанти, особа правопорушника та його кримінальна поведінка, кримінологічна обстановка, кримінологічна політика різних суб'єктів тощо.

Екологічне прогнозування (як, фактично і будь-яке кримінологічне) має відповідати низці вимог, відповідати певним принципам.

Серед них принцип достовірності – екологічне прогнозування безглузде, якщо воно побудоване на недостовірній, спотвореній, неповній інформації. У такому випадку можливе залучення зайвих ресурсів, безглузде їхнє витрачання. Достовірність прогнозу ґрунтується на точній, достатній інформації, якісній її обробці.

Принцип комплексності не виключає поєднання екологічного прогнозування з прогнозуванням в інших сферах, наприклад, з дослідженням економічної, організованої злочинності. Комплексність означає наявність єдиної програми прогнозу щодо різних напрямів екозлочинності.

Принцип довгостроковості та повноти передбачає наявність певних кількісно-якісних характеристик прогнозу, що визначають можливість його використання як основи для розробки стратегічних планів протидії злочинності.

Ще один важливий принцип екопрогнозування – оперативність – полягає у своєчасності прогнозів. Своєчасність у свою чергу передбачає наявність тимчасового проміжку, достатнього для впровадження результатів прогнозу в профілактичні заходи.

Таким чином, екологічне прогнозування – це ймовірнісне судження про майбутній (після певного часу або проведення певних заходів) стан злочинності проти довкілля, її детермінанти, можливості профілактики, що включає кількісну та якісну характеристики передбачуваних змін. Мета екологічного прогнозування – встановлення найзагальніших показників, що характеризують рівень, структуру, характер, динаміку злочинності у цій сфері, виявлення небажаних тенденцій і закономірностей, відшукання способів їх зміни в необхідному напрямку. До принципів екологічного прогнозування належать такі: достовірність; комплексність; оперативність; довгостроковість та повнота.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронцов А. В. Сучасний стан криміногенної ситуації в Україні: виклики часу. *Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів)*: матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 07 вересня 2022 р.). [редкол. : Вербенський М. Г., Опришко І. В., Кулик О. Г. та ін.]. Київ: ДНДІ МВС України; Харків: Мачулін. 2022. С. 68-72.
2. Шкелебей В. А. Характеристика та значення кримінологічного прогнозування злочинності. *Asian Journal of Scientific and Educational Research*. 2016. Vol. XI. P. 337–343.
3. Косолапов В. В. Методология социального прогнозирования. Київ: Вища школа, 1981. 311 с.

СУЧАСНЕ ПОНЯТТЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЙОГО СИСТЕМАТИЗАЦІЯ

Микулець В. Ю.

кандидат юридичних наук, доцент,

декан юридичного факультету

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

Війна, розв'язана росією проти України, триває з 20 лютого 2014 року, тобто з моменту захоплення Криму з його подальшою окупацією. Фаза широкомасштабної війни розпочалася 24 лютого 2022 року у день вторгнення рф в Україну, коли у державі було оголошено воєнний стан: Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Упродовж означених восьми років ми стали свідками докорінної зміни ставлення до воєнної проблематики в українському суспільстві, зокрема до такого феномену як-от військове законодавство. У період воєнного стану військове законодавство так чи інакше стало предметом цікавості практично усього суспільства. У представленому матеріалі пропонуємо деякі міркування щодо сучасного поняття військового законодавства та його систематизації.

Передусім відзначимо, що попри широке застосування поняття «законодавство», досі тривають наукові дискусії щодо його визначення як фундаментальної категорії загальної теорії права. На практиці це змушує дослідників у процесі розгляду особливостей певної галузі національного законодавства уточнювати зміст вказаного поняття. Не вдаючись у теоретизування з цього приводу, наголосимо, що у наших міркуваннях ми керуємося так званим широким підходом до поняття «законодавства», відповідно до якого ним охоплюються усі чинні нормативно-правові акти правової системи, акти державних органів і органів місцевого самоврядування. При цьому важливим моментом такого підходу є положення, що змістовні та формальні характеристики законодавства на практиці детерміновані цілями, що постали перед суб'єктами нормотворчої діяльності, а також від впливу політичного чинника [1, с. 14].

Станом на сьогодні академічним вважається визначення поняття «військове законодавство» як «системи правових актів, у яких закріплені норми, що регулюють відносини в галузі військового будівництва і діяльності Воєнної організації держави» [2]. При цьому військове будівництво трактується як систему економічних, соціально-політичних, правових, власне військових та інших заходів держави, що здійснюються в інтересах зміцнення обороноздатності. Своєю чергою, воєнна організація держави постає як охоплена єдиним керівництвом сукупність органів державної влади та військових формувань, утворених відповідно до Конституції і законів України, діяльність яких перебуває під демократичним контролем суспільства і, відповідно до Конституції та законів

України, безпосередньо спрямована на вирішення завдань захисту інтересів держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Державно-правовою основою військового законодавства постають Конституція України та нормативно-правові акти (закони й підзаконні акти), що є результатом правотворчої діяльності Верховної Ради України та органів державної влади та військового управління у межах їхніх повноважень та компетенції.

Окремо відзначимо, що наведене визначення поняття «військове законодавство» корелює з широким підходом до поняття «законодавства» й, водночас, стосовно військової сфери й відповідних правовідносин дозволяє здійснити релевантне трактування елементного складу основних структурних компонентів, механізмів, форм правомірної поведінки процесу реалізації нормативних приписів військового законодавства України. До відповідного елементного складу входять:» суб'єкти правореалізації, нормативні приписи як об'єкти правореалізації, правові відносини, юридичні факти, акти реалізації прав та обов'язків, правова законність, правосвідомість, правова культура; а також додатково-факультативні – акти застосування нормативних приписів (індивідуальні приписи), інтерпретаційно-правові акти тлумачення (інтерпретаційні приписи)» [3, с. 219]. Означений елементний склад процесу реалізації нормативних приписів військового законодавства України заслуговує на спеціальну дослідницьку увагу, а також потребує акцентованої уваги під час вивчення дисципліни «Військове право», що останнім часом активно включається до освітніх програм підготовки майбутніх правників.

На практиці військове законодавство реалізується через правомірну поведінку військовослужбовців, практичну життєдіяльність Збройних сил України, при цьому воно є явищем динамічним, особливо в умовах воєнного стану, а тому орієнтоване на ефективне регулювання правовідносин, що виникають у військовій сфері з урахуванням практичних потреб й особливостей різних категорій військовослужбовців. З іншого боку, варто наголосити, що військове будівництво як система економічних, соціально-політичних, правових, власне військових та інших заходів держави очевидно виходить за межі суто військової сфери (зокрема, у питаннях мобілізаційної роботи) особливо у період воєнного стану, тому є підстави говорити, що проблематика військового законодавства надалі ставатиме лише актуальнішою і виходитиме за предметне поле зацікавленості лише фахівців з воєнного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Суходубова І. В. Стабільність і динамізм законодавства: поняття, співвідношення, засоби забезпечення: монографія. Харків: Право, 2016. 228 с.
2. Військове законодавство. *Encyclopedia of Modern Ukraine*. URL: <https://esu.com.ua/article-34472> (дата звернення: 25.08.2023).
3. Шульгін В. В. Реалізація військового законодавства України: теоретико-правові аспекти. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 285 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО АКТУАЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ»

Павелків С. Р.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»*

Стратегічне завдання України набути повноправне членство у Європейському Союзі визначає новий рівень вимог до національної державної служби. Наголосимо, як свідчить Стратегічний план діяльності Національного агентства України з питань державної служби на 2022-2024 роки, в означеному контексті значна увага надається підвищенню професійної компетентності державних службовців. У зв'язку з цим виникає необхідність переосмислення поняття «професійна компетентність державного службовця».

Необхідно наголосити, що феномен професійної компетентності державного службовця постійно знаходиться у полі зору науковців, втім увага до нього не втрачає актуальності в силу того, що зазнає змін суспільно-політична ситуація в Україні, а, насамперед, позначається на змісті нормативних параметрів професійної компетентності українського державного службовця.

У зв'язку з проблематикою публічного адміністрування й компетентності його фахівців (держслужбовців), відзначимо, що компетентність справедливо потрактовувати як якість реалізації на практиці результату формування у певного фахівця переліку компетенцій, визначених нормативними освітніми документами для певної галузі діяльності (якість реалізації кваліфікації) [1, с. 53]. Ми також поділяємо розуміння компетентності як комплексу індивідуальних характеристик фахівця, що необхідні для ефективного й гарантованого виконання ним професійних обов'язків у певних заданих умовах й відповідно до визначеного рівня якості [2, с. 63].

Зауважимо, що з точки зору європейського експертного середовища компетентність означає стан високої кваліфікації для виконання діяльності, завдань або робочої функції. При цьому відповідно до настанов Міжнародної ради стандартів навчання, ефективності та дидактики (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction), компетентність передбачає певний набір знань, навичок і ставлень, які дозволяють людині ефективно здійснювати професійну діяльність чи певні функції таким чином, що відповідає або перевищує стандарти, визначені для конкретної професії чи робочого середовища [3].

Взявши до уваги викладене, детермінуємо феномен компетентності як складне й структуроване інтелектуально-психологічне явище, яке характеризує здатність особи належним чином виконувати покладені на неї обов'язки й завдання (зокрема, професійні), що ґрунтується на засвоєнні професійних знань й сформованості загальнолюдських й професійних моральних і ціннісних якостей. При цьому, поняття «професійні знання» залучаємо у значенні сукупності орієнтирних знань (включають основні поняття, принципи й завдання певного виду професійної

діяльності) й активних знань (знання приписів та моделей поведінки у певній професійній сфері) [4, с. 615]. Спираючись на вказане розуміння феномену компетентності, перейдемо до поняття «професійна компетентність державного службовця».

За аналогією з компетентністю професійна компетентність державного службовця також постає як структурне, системне, інтегративне утворення. До структури цього інтелектуально-психологічного явища як було відзначено вище, входять емоційно-регулятивна, поведінково-діяльнісна, комунікативна, соціально-психологічна й спеціально-професійна компоненти [5]. Специфічною рисою професійної компетентності державного службовця треба вважати таку передумову її формування як-от вимоги до посади, яку обіймає службовець, і основні обов'язки службовця, що передбачені цією посадою [6].

Окремо звернемо увагу на той факт, що законодавець надав нормативне визначення поняття «професійна компетентність» у контексті державної служби. Зокрема профільним законом – Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року, визначено, що «професійна компетентність – здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку». Отож для професійної компетентності державного службовця мають принципове значення професійні знання й загальнолюдські і професійні моральні та ціннісні якості, які при цьому детерміновані специфікою і сферою діяльності (публічним адмініструванням певної сфери).

З урахуванням вище означеного наше трактування поняття «професійна компетентність державного службовця» виглядає таким чином: це складне й структуроване інтелектуально-психологічне явище, яке характеризує здатність посадової особи сфери публічного адміністрування належним чином виконувати покладені на неї службові обов'язки й завдання з урахуванням специфіки і вимог певної сфери діяльності із застосуванням професійних знань на ґрунті сформованих загальнолюдських й професійних моральних і ціннісних якостей. Принциповим для сформульованого нами визначення поняття «професійна компетентність державного службовця» є наголос на кореляцію між специфікою й вимогами певної сфери діяльності і змістом професійних знань та вимог до особистісних якостей державного службовця.

Зрештою треба наголосити, що зміст професійних знань й загальнолюдських й професійних моральних і ціннісних якостей сучасного державного службовця мають свої нормативні підстави. Зокрема підстави для виокремлення необхідних професійних компетентностей передусім передбачені Конституцією України, а також Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року. Водночас, принципового значення нині набуває Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, – з другого. Усі вказані правові акти містять положення, що детермінують як зміст актуальних професійних знань держслужбовців, так і вимог до їхніх особистісних морально-

етичних якостей і ціннісних пріоритетів. У зв'язку з цим виникає необхідність спеціальної дослідницької уваги до сучасних нормативних параметрів професійної компетентності українського державного службовця, оскільки їхнє розуміння становить основу практичної реалізації стратегії підвищення професійної компетентності держслужбовців України.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Заблюцька О. С. Компетентність, кваліфікація, компетенція як ключові категорії компетентнісної парадигми вищої освіти. *Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка*. 2008. Вип. 39. С. 52-56.
- 2.Радкевич В. О. Професійна компетентність – складова професійної культури. *Професійна освіта і освіта дорослих*. Київ: Педагогічна думка, 2012. С. 63-74.
- 3.Spector J Michael-de la Teja. Competence, competencies and certification. *Competencies for Online Teaching. ERIC Digest*. 2001-12. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153576128.pdf> (дата звернення: 17.06.2023).
- 4.Матвійчук А. В. Ціннісний інтелект і проблема формування імперативу службового обов'язку. *Scientific research in the modern world: Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference*. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2023. Pp. 612-617.
- 5.Мудрик А. Б. Професійна компетентність державних службовців: теоретико-емпіричний аналіз феномену. *Electronic Eastern European National University Institutional Repository*. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153576128.pdf> (дата звернення: 12.05.2023).
- 6.Жулавський, А. Ю., Гордієнко В. П., Малько, Н. О. Професійна компетентність державного службовця як фактор успішності публічного управління. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2020. № 4. С. 152-157.

АКТУАЛЬНІ ЮРИДИЧНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄНОГО СТАНУ

Риженко І. М.

*кандидат технічних наук, доцент,
член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук України,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Відповідно до, Закону України «Про Правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України *Указом Президента України № 64/2022* введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб.

Строк дії воєнного стану в Україні продовжувався *Указами Президента України від 14 березня 2022 року № 133, від 18 квітня 2022 року № 259, від 18 травня 2022 року № 341, від 12 серпня 2022 року № 573, від 7 листопада 2022 року № 757, від 6 лютого 2023 року № 58, від 01 травня 2023 року № 254. Указом Президента України від 26 липня 2023 року № 451*, яким продовжено строк дії воєнного стану з 05 години 30 хвилин 18 серпня 2023 року строком на 90 діб [2].

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про Правовий режим воєнного стану», в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військово командування разом із військовими адміністраціями може здійснювати такі заходи правового режиму воєнного стану [1; 3]:

- встановлювати (посилувати) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи;

- запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері захисту критичної інфраструктури і не заброньованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України;

- запроваджувати у разі необхідності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;

- вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;
- інтернувати (примусово оселяти) громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України;

- здійснювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; підозрюваних, обвинувачених осіб, щодо яких застосовано запобіжний захід - тримання під вартою, що перебувають в слідчих ізоляторах;

- запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права.

Варто зауважити, що вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і

законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень повинен зазначатися в указі Президента України про введення воєнного стану.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану, з 24 лютого 2022 року тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені Конституцією України, а саме:

статтею 30 («Кожному гарантується недоторканність житла»);

статтею 31 («Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції»);

статтею 32 («Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України»);

статтею 33 («Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом»);

статтею 34 («Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань»);

статтею 38 («Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування»);

статтею 39 («Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування»);

статтею 41 («Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності»);

статтею 42 («Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом»);

статтею 43 («Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується»);

статтею 44 («Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів»);

статтею 53 («Кожен має право на освіту»).

В умовах воєнного стану забороняються[1]:

- зміна Конституції України;

- зміна Конституції Автономної Республіки Крим;

- проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування;

- проведення всеукраїнських та місцевих референдумів;

- проведення страйків, масових зібрань та акцій.

Верховна Рада України не пізніше ніж у дев'яностаденний термін з дня припинення чи скасування воєнного стану, якщо чергові або позачергові вибори до відповідних органів мали бути проведені в період, на який було введено воєнний

стан, приймає рішення про призначення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих виборів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про Правовий режим воєнного стану».
2. Указ Президента України від 26 липня 2023 року № 451.
3. Конституція України.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ РІШЕННЯ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ У ЧАСИ ВІДНОВЛЕННЯ

Санченко А. Є.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, керівниця Центру перспективних досліджень і співробітництва з прав людини в сфері економіки, провідний науковий співробітник Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України»

Суть концепції соціально відповідального господарювання (далі – СВГ) окреслено міжнародними та вітчизняними нормами і стандартами, вивчається і розвивається науковцями різних галузей знань і спеціальностей, просувається органами державної влади, профспілками й іншими організаціями громадянського суспільства, освоюється та впроваджується в операційну діяльність суб'єктами господарювання, особливо тими з них, що мають і прагнуть встановити економічні відносини із надійними закордонними партнерами у рамках глобалізаційних та євроінтеграційних процесів. Водночас у довоєнній та сьогоденній Україні не стає якісного політико-правового поля та професійних знань у цій сфері серед відповідальних за ухвалення рішень посадовців, суб'єктів господарювання та громадян, які є сторонами політико-правових і соціально-економічних відносин.

На цьому тлі не зайве зауважити, що міжнародні основи СВГ створено, відстоюються та послідовно розвиваються ООН, СОТ, ЄС, РЄ, ОЕСР, ISO, Глобальним договором ООН, Всесвітньою радою підприємців зі сталого розвитку, Глобальною ініціативою зі звітності та ін. Україна є актором багатовимірних міжнародних відносин і має ряд міжнародних обов'язків та зобов'язань. Так, з жовтня 2020 року в Україні чинний міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Настанови щодо соціальної відповідальності» 2010 року як ДСТУ ISO 26000:2019 (далі – ISO 26000) [1], що відображає сучасні міжнародні та європейські політико-правові тренди і реалії соціально-економічних відносин і вводить в обіг визначення соціальної відповідальності, характеризуючи її як бажану комплексну властивість організації приватного, державного або громадського секторів незалежно від її розміру. Встановлюється, що соціальна відповідальність організації охоплює її відповідальність за вплив на суспільство і навколишнє середовище ухвалених нею рішень та її діяльності, які мають бути: а) прозорими; б) етичними; в) робити

внесок у сталий розвиток із урахуванням питань охорони здоров'я, добробуту суспільства та очікувань заінтересованих сторін; г) узгодженими з національним законодавством і міжнародними правовими нормами та стандартами ведення господарювання. Соціальна відповідальність має бути інтегрованою в усю діяльність організації та практикуватися в її ділових відносинах з іншими об'єктами, у ланцюгах постачання / створення вартості включно. ISO 26000 підкреслює, що результативність роботи організації по відношенню до суспільства, де вона діє, та її вплив на навколишнє середовище є важливим компонентом вимірювання її загальної результативності й здатності продовжувати ефективну діяльність. Це є відображенням визнання необхідності забезпечення здорових екосистем, соціальної справедливості та хорошого управління організацією [2]. Адаптація СВГ, незалежно від його моделі, притаманної сучасним суспільствам із різними культурними і діловими традиціями, дозволяє системно забезпечувати дотримання прав людини, зокрема й у сфері трудових відносин і прав споживачів, збереження довкілля та екологізацію економічної діяльності, добросесну ділову практику, взаємодію суб'єктів господарювання з суспільством на всіх етапах їх роботи, сприяння сталому розвитку.

Ухвалені в 2011 році Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини (далі – Керівні принципи) [3] органічно акумулювали ідеологію основоположних юридично обов'язкових міжнародних актів (Міжнародний білль про права людини, конвенції МОП, Європейська конвенція з прав людини, Європейська соціальна хартія тощо), а також добровільно застосовуваних положень ISO 26000, настанов і рекомендацій ОЕСР (Настанови для багатонаціональних підприємств із відповідального ведення бізнесу, Настанови стосовно належної обачності для відповідального ведення бізнесу, ін.), документів СОТ, РЄ та ін. Середнім компонентом Керівних принципів є відповідальність суб'єктів господарювання поважати права людини та дотримуватися їх, застосовувати процедуру належної обачності для запобігання негативним впливам на права людини, усунення їх наслідків і поновлення порушених прав. Порядок денний ООН у сфері сталого розвитку на період до 2030 року та Цілі сталого розвитку 2015 р. лише посилили актуалізацію стратегування діяльності держав і суб'єктів господарювання з впровадження СВГ на загальносвітовому та національному рівнях. У п. 67 Порядку денний ООН підкреслює роль держав у сприянні розвитку динамічного і високо функціонального сектора господарювання, захищаючи при цьому трудові права і дотримуючись стандартів з охорони навколишнього середовища та здоров'я, зокрема й згідно з Керівними принципами [4].

Окреслюючи вітчизняну проблематику щодо укорінення СВГ, зазначимо, що дотичне політико-правове поле характеризується наявністю багатьох актів, серед яких: Основні принципи (Стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року (2019 р.), Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери (2020 р.), Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року та План заходів з її виконання (2021 р.), оновлена Національна стратегія у сфері прав людини з § 16 щодо забезпечення дотримання суб'єктами господарювання прав людини та План

дій з її реалізації (2021 р.), Національна економічна стратегія на період до 2030 року (2021 р.), Стратегія людського розвитку (2021 р.), Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (2021 р.), План відновлення України (2022 р.) тощо. Усі разом вони формують певну політико-правову основу у сфері СВГ. Хоча, на жаль, у результаті їх предметного аналізу доводиться констатувати, що в багатьох із них фокус на питаннях прав людини в сфері господарювання і СВГ не позиціонується виразно та не імплементується так, як це передбачено Керівними принципами, ISO 26000, відповідними документами ЄС, РС та ОЕСР. Ці акти мають недоліки, недостатньо узгоджені один із одним, замало підтримані фінансово і не створюють цілісну основу для обґрунтованих, цілеспрямованих та послідовних політичних, законодавчих і практичних рішень та дій усіх суб'єктів суспільних відносин – органів державної та місцевої влади, суб'єктів господарювання, громадян як працівників та активістів-правозахисників, наукового середовища.

Питання забезпечення, дотримання і захист прав людини нині та у часи повоєнного відновлення потребують підвищеної уваги держави й суб'єктів господарювання різних секторів економіки. Українське відновлення відбуватиметься за принципом «відновитися краще, ніж було», що створюватиме можливість інтегрувати в політику, законодавство і практику відповідального господарювання ключовий принцип Порядку денного ООН «не залишити нікого осторонь». Тому можливим раціональним рішенням натепер, на наше переконання, має стати: 1) комплексний перегляд-ревізії наявного масиву вищезгаданих актів крізь призму СВГ, поточного стану суспільних відносин і потреб повоєнного людино-центричного економічного розвитку нашої держави; 2) розроблення на підставі одержаних висновків і впровадження «Дорожньої мапи з прав людини в сфері господарювання» (далі – Дорожня мапа). Про необхідність національних планів дій в цій сфері вказується у Керівних принципах, оновленій Стратегії ЄС 2011-2014 щодо корпоративної соціальної відповідальності [5], Рекомендації CM/Rec (2016) 3 Комітету міністрів РС про права людини і бізнес [6]. Дорожня мапа має обов'язково враховувати поточні зміни в праві ЄС щодо відповідального господарювання включно з належною обачністю та нефінансовою звітністю, усталені та нові правила ОЕСР щодо відповідального ведення бізнесу та іноземних прямих інвестицій тощо, а також позитивний досвід їх країн-членів з огляду на перспективу вступу України до цих міжнародних структур.

Пропозиції до проєкту Дорожньої мапи нині розробляються експертами Програми розвитку ООН в Україні, до складу яких входить і автор цих тез. Пропонується, що Дорожня мапа зосереджуватиметься на семи пріоритетних напрямках діяльності. Серед них наразі такі: Напрямок 1 «Відданість правам людини у процесі відновлення України: стратегічні зусилля», Напрямок 2 «Підтримка держави та підприємств у застосуванні належної обачності щодо прав людини», Напрямок 3 «Забезпечення доступу до засобів захисту прав людини», Напрямок 4 «Створення умов для відповідальної відбудови інфраструктури України», Напрямок 5 «Забезпечення прав людини у підтримці та розвитку приватного сектору», Напрямок 6 «Сприяння відповідальним інвестиціям у відбудову України», Напрямок 7

«Інтеграція питань бізнесу та прав людини до політик реінтеграції та правосуддя перехідного періоду». Документ потребуватиме компетентного обговорення за участю всіх зацікавлених сторін перед його ухваленням на рівні держави, а також достатнього професійного та фінансового забезпечення для реалізації передбачених ним завдань і заходів, зокрема й програм підтримки та стимулювання СВГ, аби у час повоєнного відновлення України саме таке господарювання стало єдино можливим.

СВГ є визнаним маркером цивілізованості економічних відносин і стане переконливим сигналом для резонансності зростання вітчизняних інвестицій і надходження в Україну прямих іноземних інвестицій, встановлення та розвитку прозорих, справедливих і взаємокорисних ділових відносин у сфері торгівлі, виробництва, будівництва, транспорту і логістики, фінансових та інших послуг, інноваційних технологій, наукових досліджень тощо на благо якісного відновлення. Успіх впровадження СВГ значно сприятиме виконанню Україною Копенгагенських критеріїв щодо членства в ЄС. Адже в циклі кластерів переговорного процесу щодо вступу до ЄС вимоги стосовно забезпечення фундаментальних прав людини, прозорості, підзвітності та справедливості є стартовими і заключними [7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Про прийняття національних стандартів: наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 29.12.2020 р. № 523. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0523774-20#Text>.
2. Офіційний сайт Міжнародної організації зі стандартизації (ISO). Он-лайн бібліотека стандартів - ISO 26000:2010. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/ru/#iso:std:iso:26000:ed-1:v1:en>.
3. Керівні принципи ООН з питань бізнесу та прав людини: Реалізація Рамкової програми ООН «Захист, повага та засоби захисту», ухвалено Резолюцією 17/4 Ради ООН з прав людини від 16.06.2011 р. URL: http://www.iepd.kiev.ua/?page_id=8524 (завантажити укр. мовою), https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinessshr_en.pdf.
4. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 70/1 від 25.09.2015 р. «Перетворення нашого світу: Порядок денний щодо сталого розвитку до 2030 року» (A/RES/70/1). URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1.
5. A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility : Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, 25.10.2011 COM(2011) 681. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0681&from=EN>, http://www.iepd.kiev.ua/?page_id=8524.
6. Recommendation CM/Rec (2016)3 of the Committee of Ministers to Member States on human rights and business (Adopted by the Committee of Ministers on 2 March 2016 at the 1249th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://search.coe.int/cm/>

Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c1ad4, http://www.iepd.kiev.ua/?page_id=8524 (завантажити укр. мовою).

7. Accession criteria. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>; EU accession process step by step. Clusters of negotiating chapters. European Commission. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/eu_accession_process_clusters%20%28oct%202022%29.pdf.

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «СТАРТАП» ТА «СУБ'ЄКТ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА»

Селіванова І. А.

*кандидат юридичних наук, доцент, науковий співробітник НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАІПрН України*

Інтелектуальний капітал був і залишається найціннішим ресурсом будь-якої країни. Україна має значну інноваційну спроможність. Про це свідчить Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index, GII), який оцінює світові економіки за рівнем їх інноваційності. За даними GII в 2022 році Україна посідала 75 місце за обсягами інновацій, 4 місце серед 36 груп із доходом нижче середнього економіки та 34 місце серед 39 економік в Європі [1]. Тому країна має поступово розвивається в напрямку Індустрії 4.0., бо в умовах поступового переходу національних промислових підприємств та економіки в цілому до методів Індустрії 4.0 суспільство знаходить нові засоби вирішення внутрішніх та зовнішніх проблем держави.

На жаль, Україна є однією з не багатьох держав, де існує велика різниця між наявним інтелектуальним потенціалом та можливістю його повноцінно реалізовувати і перетворити в готовий продукт. Це спричинено складною економічною ситуацією в нашій країні, що є наслідком трансформаційних перетворень та кризових явищ останніх десятиліть, які, зокрема, спровокували скорочення видатків держави на науково-дослідні роботи, фінансування науки і освіти тощо.

Однією з реальних можливостей реалізувати цей потужний інтелектуальний потенціал є створення свого стартапу. Що означає це поняття?

За одними джерелами, поняття «стартап» виникло в 30-ті роки минулого століття в Америці, коли два студенти – Хьюлетт і Паккард – заснували крихітне підприємство і назвали його «start up». Наразі компанія відома під ім'ям Hewlett-Packard, або HP [3]. Українська Вікіпедія пише, що «стартап» з'явився в другій половині 1970-х в США. Уперше його вжили видання Forbes (1976-й) та Newsweek (1977-й). Стартап визначається як нещодавно створена компанія (можливо, ще не зареєстрована офіційно, але яка планує стати офіційною), що буде свій бізнес на основі інновацій або інноваційних технологій, не вийшла на ринок або почала на нього виходити і що володіє обмеженими ресурсами. Часто стартап-компанії називають «гаражними» [4].

Натомість в законодавстві зустрічаємо поняття новоствореного бізнесу (стартапу) як суб'єктів підприємництва, строк реєстрації яких як суб'єктів господарювання не перевищує 12 місяців, а також суб'єктів підприємництва, строк реєстрації яких як

суб'єктів господарювання перевищує 12 місяців, у разі, коли факт провадження ними підприємницької діяльності не підтверджується документально [2, п.2]. Тобто законодавець не тільки ототожнює стартап з новоствореним бізнесом, але й визначає додаткову ознаку стартапу – документальне підтвердження провадження діяльності.

На думку деяких науковців, інноваційність та період існування не є характерними особливостями стартапів. Так, Д. Кошельник [5] вважає, що хоча багато стартапів пропонували інноваційні продукти, які змінювали ринок і сприяли технологічному прогресу, стартап може просто взяти вже наявне рішення, допрацювати, щоб воно краще розв'язувало проблему аудиторії, і досягти успіху. Також він переконує, що немає загально визначеного періоду, розміру команди або суми вкладень, після котрих стартапи перетворюються на «справжні» компанії. Порівнюючи з зареєстрованим суб'єктом малого підприємництва, Д. Кошельник достатньо переконливо виділяє характеристики, що притаманні саме стартапу. До них він відносить наступні:

- *Швидке зростання.* Без зростання та масштабування уявити стартап неможливо. Венчурні фонди звертають увагу саме на цей показник.

- *Створені для пошуку повторюваної та масштабованої бізнес-моделі.* Основне завдання стартапу – знайти власну бізнес-модель. Фаундери (засновники стартапу) мають залучити користувачів за мінімальною ціною і переконати їх платити за продукт. Цим стартап відрізняється від суб'єкта малого підприємництва, який використовує вже напрацьовані бізнес-моделі, які будуть приносити гроші з першого дня.

- *Масштаб діяльності.* Стартапи з самого початку націлені на глобальне зростання та захоплення ринку. Звісно, суб'єкт малого підприємництва також може перетворитися в суб'єкта середнього чи великого підприємництва. Але протягом якого часу? Адже, відповідно до норм Господарського кодексу України до суб'єктів малого підприємництва відносяться фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, та юридичні особи, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України. Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України. Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва [6, ст. 55].

- *Особливості фінансування та отримання прибутку.* Фаундери, крім, власних грошей засновників, яких найчастіше заледве вистачає на найпершу версію продукту, залучають кошти від особливого виду інвесторів. Вони шукають smart money – інвестиції від венчурних фондів і бізнес-ангелів, котрі працюють в їхньому напрямку. При цьому інвестору можуть бути запропоновані частки компанії в обмін на гроші, експертизу та нетворкінг, щоб рости ще швидше. Інвестори ж не очікують, що стартап швидко стане прибутковим, від нього чекають значної фінансової віддачі в майбутньому, коли можна буде заробити в декілька разів більше первісної інвестиції.

Для фінансування суб'єктів малого підприємництва такий підхід інвесторів не характерний. Навіть якщо вдасться знайти партнера з досвідом у галузі, який вкладе гроші, він все одно чекатиме на прибуток найближчим часом. Тобто підприємець мусить заробляти фактично з першого дня, щоб мати на що жити, а якщо потрібно, то й виплачувати кредит.

Ще однією характерною рисою стартапу є команда на чолі з ідейним лідером. Кожен з членів цієї команди виконує певні функції: один може розробляти перспективну ідею, інший – планувати бізнес на базі цієї ідеї, третій – шукати постачальників, клієнтів, джерела фінансування. Вони зацікавлені у своїй роботі і вірять у можливість отримання прибутку [3].

Таким чином, приходимо до висновку, що стартап більш широке за змістом поняття, ніж суб'єкт малого підприємництва. Стартап - це, як правило, інноваційний проект (за особливостями продукції і ринком збуту розрізняють такі види стартапів: 1) «Успішні копії» – численні вітчизняні проекти, які в деякій мірі є клонами зарубіжних. Насамперед, це соціальні мережі. 2) «Агресивні прибульці» – стартапи, орієнтовані на захоплення якогось сегмента ринку і вигнання з нього конкуруючих компаній. Впровадження продукту на ринок може бути реалізовано за рахунок його виняткової цінової переваги. 3) «Темні конячки». Так називають стартапи, перспективи яких не ясні, зважаючи на їх новаторства. З одного боку, творці цих стартапів йдуть на великий ризик, роблячи спробу просувати їх, а з іншого боку – у разі успіху їм гарантований колосальний прибуток [3]), що реалізується його розробниками (фаундерами), які шукають свою унікальну повторювану та масштабовану бізнес-модель з метою швидкого зростання. Звичайно, команді стартапу доцільно якомога скоріше (стадія Seed, Pre-Seed) юридично врегулювати такі питання, як відносини з партнерами та інвесторами, організаційно-правова форма майбутнього суб'єкта підприємницької діяльності, захист прав інтелектуальної власності, порядок внесення внесків, порядок розподілу прибутку та інші. Втім, конкретний момент державної реєстрації суб'єкта малого підприємництва визначають самі засновники стартапу. Відповідно, стартап може перетворитися на зареєстрований бізнес, а може й ні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Щорічний звіт Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) Global Innovation Index 2022 What is the future of innovation driven growth? URL: bit.ly/3km3O1t.
2. Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01. 2020 р. № 28 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 14.03. 2023 р. № 229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>.
3. Що таке стартап? URL: <https://biznesua.com.ua/shho-take-startap/>.
4. Вікіпедія Вільна енциклопедія. Стартап.
5. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BF>.
6. Кошельник Д. Концептуальні відмінності. Чим стартап відрізняється від «класичного» бізнесу URL: <https://vctr.media/ua/chym-startap-vidriznyayetsya-vid-klasichnogo-biznesu-142744/>.
7. Господарський кодекс України : Закон України № 436-IV від 16.01.2003р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

**УСПІХИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
В ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ ПІСЛЯ НАБРАННЯ ЧИННОСТІ ЗАКОНУ
УКРАЇНИ «ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ
МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ»
№ 2427-VIII ВІД 17 ТРАВНЯ 2018 РОКУ**

Філатова Є. В.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

17 травня 2018 року був підписаний Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» № 2427-VIII (далі – Закон), який був введений в дію 01 січня 2019 року, та яким визначено нову систему правовідносин у сфері трансплантації та пов'язаної з нею діяльності.

У цій роботі буде проведений аналіз успіхів та проблем, з якими зіштовхнувся законодавець за період з січня 2019 по жовтень 2022 рік.

Отже, 01 січня 2019 року настала дія нового Закону, одночасно з цим втратив чинність попередній Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16 липня 1999 року № 1007-XIV. Однак на цю дату не було забезпечено створення Єдиної державної інформаційної системи трансплантації (який містив у собі новий Закон) та ухвалення пакета відповідних нормативно-правових актів у зв'язку з чим виник правовий вакуум, який практично унеможливив застосування трансплантації як методу лікування [3].

На початку 2019 року через відсутність відповідних нормативно-правових актів, які не були розроблені вчасно, виникли прогалини у законодавстві. Першочергово, це нависла загроза кримінальної відповідальності над лікарями. Медики боялись, що за відсутності реєстру після проведення операцій їм можуть загрожувати карні справи. Адже старий закон про трансплантацію діяти вже перестав. Це створювало величезну соціальну напругу в професійному середовищі.

Для вирішення цього питання, 28 лютого 2019 року був підписаний Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» № 2694-VIII, який дозволив мінімізувати негативні наслідки, зумовлені прогалинами у законодавстві, що виникли через несвоєчасну розробку та затвердження органами виконавчої влади підзаконних нормативно-правових актів, необхідних для реалізації нового Закону та розблокував можливість застосування в Україні трансплантації. Ухвалений законопроект створив перехідний період до того часу, поки буде готовий і працюватиме реєстр донорів. Цей період мав тривати до 1 січня 2020 року. До цього часу організація трансплантації повинна була здійснюватися на основі інформації, що містилась на паперових носіях [1].

Отже, першою ланкою Закону стало вживання нових термінів, які зазначені в статті 1. Одним з них є трансплант-координатор (працівник закладу охорони

здоров'я, що здійснює діяльність, пов'язану з трансплант-координацією). За ініціативою Міністерства охорони здоров'я України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України було затверджено професію «трансплант-координатор» у державному Класифікаторі професій за кодом 2229.2.

Основні вимоги до працівника: вища медична освіта, сертифікат про проходження курсів інформації та стажування з трансплант-координації (його можна отримати в одному з чотирьох закладів освіти, а саме: Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика МОЗ України; Національний інститут хірургії та трансплантології імені О. О. Шалімова НАМН України; Запорізька медична академія післядипломної освіти МОЗ України; Національний медичний університет імені О. О. Богомольця), досвід роботи за фахом від 3 років та володіння нормативною базою з трансплантації.

1 жовтня 2021 року набрало чинності Положення «Про врегулювання діяльності трансплант-координаторів» № 1238/36860 від 21 вересня 2021 року зареєстроване Міністерством юстиції України, з метою поліпшення надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації [9].

На підставі статті 8 Закону, відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я від 28 жовтня 2020 року № 2459 була утворена спеціалізована державна установа «Український центр трансплант-координації». Центр утворено з метою здійснення організаційно-методичного керівництва закладами охорони здоров'я, що надають медичну допомогу із застосуванням трансплантації, трансплант-координацією.

На офіційній веб-сторінці «Спеціалізованої державної установи «Український центр трансплант-координації» зазначено, що за період січень – жовтень місяця 2022 року виконано 129 трансплантацій від живого донора та 136 від донора-група.

Також можна зазначити основні проекти та партнерів центру, а саме:

- надання Європейським союзом підтримки Україні в розвитку сучасної системи громадського здоров'я, який має на меті підтримку консолідації та розбудови системи громадського здоров'я України з 2019 по 2023 роки;

- інститут донорства та трансплантології країни Іспанії, який об'єднує експертів з Європи та Америки, щоб консультувати та підтримувати впровадження проектів з донорства та трансплантації органів, а також створює широку мережу для досліджень;

- система «ДонорUA», відстежує потреби у крові в регіональних центрах крові та транспортує в ті регіони, де вона необхідна; популяризує донорство через публічні події та мистецькі проекти [7; 8].

Щодо інформаційних систем трансплантації, зазначених у статті 11 Закону, можна зазначити наступне. Як зазначалось вище, створення Єдиної державної інформаційної системи трансплантації, було відтерміновано до 1 січня 2020 року. Але, Кабінетом Міністрів України, Постанова «Про затвердження Положення про Єдину державну інформаційну систему трансплантації органів та тканин» № 1366 була прийнята 23 грудня 2020 року, що призвело до відтермінування ще на рік. Відтак, з 01 січня 2021 року в Україні запрацювали Єдина державна інформаційна система трансплантації органів та тканин, а також Державна інформаційна система трансплантації гемопоетичних стовбурових клітин. Інформаційні системи містять

інформацію щодо: надання згоди або незгоди на посмертне донорство; волевиявлення згоди особи, яка зобов'язалася поховати померлу особу, на вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та / або виготовлення біоімплантатів; анатомічні матеріали людини для трансплантації; відомості про реципієнтів та живих донорів; закладів охорони здоров'я, що надають медичну допомогу із застосуванням трансплантації; трансплант-координаторів; та інших даних [3; 10].

Таким чином, можна зробити висновок, що структуризація даних в одній системі є важливим кроком для успіху в трансплантології. Оскільки можна не тільки структурувати великий об'єм даних, але й аналізувати всі етапи пов'язані трансплантацією. Дана інформаційна система є фундаментом прогресу в медицині, яка надалі буде ефективно впливати на розвиток трансплантології в Україні.

Згода або незгода на посмертне донорство регламентується статтею 16 Закону. Кожна повнолітня дієздатна особа має право у будь-який час подати письмову заяву про відкликання своєї письмової згоди або незгоди на посмертне донорство. Людина має право за життя змінювати свої рішення – кількість заяв щодо згоди / незгоди на донорство, які вносяться до реєстру, не обмежена. Остання заява є вирішальною і нівелює всі попередні.

Посмертними донорами органів не можуть бути діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; люди, визнані недієздатними; ті, чия особистість невстановлена. Також у законі чітко прописано – посмертними донорами не можуть бути військовослужбовці, які загинули під час бойових дій [3].

До введення в дію нового Закону був затверджений Порядок «Про надання письмової згоди живого донора на вилучення у нього анатомічних матеріалів та письмової відмови від раніше наданої такої згоди, письмової згоди або незгоди чи відкликання раніше наданої згоди на вилучення анатомічних матеріалів з тіла особи для трансплантації та / або виготовлення біоімплантатів після визначення її стану як незворотна смерть, а також подання письмової заяви про призначення, зміну чи відкликання повноважного представника» постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 року № 1211 [11].

Із метою врегулювання механізму посмертного донорства та встановлення чіткого алгоритму дій при реалізації донорського етапу, був затверджений Міністерством охорони здоров'я України наказ «Про деякі питання організації посмертного донорства» від 11 червня 2021 року № 1184. Відповідно до наказу, затверджений перелік анатомічних матеріалів людини, призначених для трансплантації, дозволених до вилучення у донора-трупа, а саме: серце, легені, печінка, нирки, підшлункова залоза, селезінка, кишківник, матка, паразитовидні залози, гортань, трахея, верхні та нижні кінцівки або їх частини, обличчя [6].

16 грудня 2021 року був підписаний Закон України «Про внесення змін до деяких законів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людини» № 1967-IX, який набрав чинності 01 січня 2022 року. Закон удосконалив окремі положення, зокрема, у додатку «Дія» з'явиться розділ, в якому можна буде подати заяву на згоду стати донором після смерті, але через війну така функція наразі ще недоступна [2].

Щодо заборони торгівлі анатомічними матеріалами людини та їх рекламування, відповідно до статті 20 Закону, можна зазначити наступне. Відповідно до частини 4 статті 143 Кримінального кодексу України, незаконна торгівля анатомічними матеріалами людини карається позбавленням волі на строк до 5 років. Поширеність шахрайських схем вербування громадян, призводять до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, зокрема, вилучення органів. Торгівля людьми карається на строк від 3 до 8 років, згідно з частиною 1 статті 149 Кримінального кодексу України [3; 5].

Із метою вдосконалення механізму запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють злочини, пов'язані з торгівлею людьми, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та надання їм допомоги, Кабінетом Міністрів України, було схвалено концепцію «Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 року» від 14 липня 2021 року № 800-р. Виконання програми дасть змогу: удосконалити нормативно-правову базу; знизити рівень вразливості громадян України до потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; посилити прикордонний контроль та інше [4].

Отже, відповідно аналізу Закону щодо успіхів та проблем з якими зіштовхнувся законодавець за період з січня 2019 по жовтень 2022 рік, можна зазначити багато позитивних зрушень у сфері трансплантології. Ухвалення низки законодавчих актів, які сприяють підвищенню ефективності та кількості відповідних оперативних втручань, дають можливість врятувати життя більшій кількості українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людини». Верховної Ради (ВВР), 2019, № 2694-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-19#Text>.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людини». Верховної Ради (ВВР), 2021, № 1967-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1967-20#top>.
3. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 28, ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#top>.
4. Концепція «Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 року». Кабінет Міністрів України від 14.07.2021, № 800-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2021-%D1%80#Text>.
5. Кримінальний кодекс. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
6. Наказ «Про деякі питання організації посмертного донорства». Міністерство охорони здоров'я України від 11.06.2021, № 1184. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0967-21#Text>.
7. Наказ «Про утворення спеціалізованої державної установи «Український центр трансплант-координації». Міністерство охорони здоров'я України від

28.10.2020, № 2459. URL: https://utcc.gov.ua/wp-content/uploads/2021/11/Polozhennya_Nakaz-vid-28.10.2020-1.pdf.

8. Офіційна веб-сторінка «Спеціалізованої державної установи «Український центр трансплант-координації». URL: <https://utcc.gov.ua/>.

9. Положення «Про врегулювання діяльності трансплант-координаторів». Міністерство юстиції України від 21.09.2021, № 1238/36860. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1238-21#Text>.

10. Постанова «Про затвердження Положення про Єдину державну інформаційну систему трансплантації органів та тканин». Кабінет Міністрів України від 23.12.2020, № 1366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1366-2020-%D0%BF#Text>

11. Постанова «Деякі питання реалізації Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». Кабінет Міністрів України від 27.12.2018, № 1211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1211-2018-%D0%BF#Text>.

СУБ'ЄКТНИЙ СКЛАД ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Фомічов К. С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка*

Формування державної політики є складовою державно-владних правовідносин, закріплених нормами адміністративного права, що визначають права та обов'язки суб'єктів правовідносин. Грунтуючись на теорії права, учасниками цих правовідносин виступають громадяни та інші особи, не наділені владними повноваженням, у тому числі самі державні органи, які утворюють державно-адміністративну систему, що визначає курс політики країни, спрямовуючи її на обрання прогресивних державно-управлінських методів і принципів.

Державна політика базується на комплексному підході функціонального спрямування, направлено на розв'язування взаємопов'язаних політичних і соціально-економічних проблем із своєчасним реагуванням змін і нововведень для подолання цих проблем в державі й суспільстві. Саме тому державна політика формування соціальної захищеності осіб з інвалідністю базується на цілеспрямованій діяльності уповноважених суб'єктів публічного управління, яка реалізовується шляхом здійснення нормативно-правових, організаційних та управлінських заходів у сфері формування та реалізації цієї політики, винайдення форм соціальної захищеності осіб з інвалідністю.

Суб'єкти формування та реалізації державної політики сприяють продуктивному та ефективному вирішенню завдань, мета яких – забезпечення надійності та стабільності у виконанні основних напрямів реалізації державної політики,

гарантування дотримання прав всіх часників адміністративно-правових відносин та запобігання виникненню конфліктів під час провадження взаємодії цих суб'єктів, спираючись на норми права, й тим самим зміцнюючи фундамент організаційно-управлінської діяльності державних органів.

Для формування та реалізації державної політики ці суб'єкти мають свою організаційно-правову визначеність, упорядкованість та структуру, якій відповідатиме наявність певного кола наділених прав та обов'язків.

Суб'єкти формування державної політики – органів публічної влади, до компетенції яких віднесено створення державної політики, у тому числі й усіх її складових. Суб'єктами реалізації державної політики є сукупність органів публічної влади та інших інституцій, які, згідно з чинним законодавством, уповноважені здійснювати заходи, які спрямовані на втілення такої державної політики (у цілому або її окремих складових) у реальність [1, с. 113-114].

У контексті викладеного, спробуємо охарактеризувати суб'єкти державної політики у сфері соціальної захищеності осіб з інвалідністю, спираючись на суб'єктів її формування.

Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади, яка визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики держави, реалізує стратегічні курси держави, що відображено у ст. 85 Конституції України [2]. Прийняті Верховною Радою законодавчі акти визначають державний курс, спрямований на забезпечення прав і свобод людини, формування засобів та позадискримінаційних шляхів реалізації цих прав, створення правового фундаменту безбар'єрного суспільного середовища.

Безпосередній парламентський контроль за дотриманням прав і свобод людини та громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який захищає права кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі [5]. На державному рівні Уповноважений виступає визначальним суб'єктом реалізації захисту прав і свобод осіб, додержанням та поваги до прав і свобод між громадянином та органами державної влади, у тому числі шляхом надання можливості реалізації свого потенціалу особами з інвалідністю.

Наступним суб'єктом-гарантом у дотриманні прав, у тому числі рівності та надання рівних можливостей в реалізації конституційних прав і свобод незалежно від вад і фізіологічних можливостей виступає Президент України.

Як гарант Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України [2]. З метою забезпечення належних умов для реалізації соціально-економічних, особистих прав і свобод особами з інвалідністю, впровадження кращого світового досвіду у цій сфері, недопущення дискримінації Президентом України було прийнято низку Указів, серед яких варто виокремити такі: «Про активізацію роботи щодо забезпечення прав людей з інвалідністю» від 03.12.2015 р. № 678/2015, «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю» від 13.12.2016 р. № 553/2016; «Про підвищення ефективності заходів у сфері прав осіб з інвалідністю» від 03.12.2019 р. № 875/2019; «Про деякі заходи щодо соціального захисту ветеранів війни, сімей

загиблих, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» від 11.09.2021 р. № 466/2021.

Відповідно до п. 28 ст. 106 Конституції України Президент створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби [2]. Саме таким постійно діючим допоміжним органом, який варто виокремити з-поміж суб'єктів реалізації державної політики є Офіс Президента України (далі - Офіс), що діє на підставі відповідного Положення, затвердженого Указом Президента від 25 червня 2019 року № 436/2019.

У сфері забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, у тому числі недопущення дискримінації людей з обмеженими можливостями та вадами, необхідно вирішити такі завдання Офісу, як: здійснення експертного аналізу політичних, економічних, соціальних, гуманітарних та інших процесів, що відбуваються в Україні і світі, підготовка за його результатами для подання на розгляд Президенту України пропозицій з питань формування та реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави, спрямованої на забезпечення додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина [3].

До складу Ради безбар'єрності, що є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, утвореного з метою створення безбар'єрного простору [6], введено Радника – уповноваженого Президента України з питань безбар'єрності. Ця посада була введена Указом Президента України у 2021 році [4] шляхом трансформації посади уповноваженого Президента з розширенням повноважень останнього у сфері реалізації державної політики відносно осіб з інвалідністю, захисту їх прав та створення безперешкодного середовища для всіх груп населення.

Отже, здатність суб'єктів у формуванні державної політики визначається: по-перше, наділеними компетенціями, які формують коло та спектр повноважень для здійснення впливу на формування державного соціального курсу; по-друге, можливостями для здійснення цього впливу, яке виражається у різних правових формах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кіблик Д. В. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю: дис. ... д-ра філос. 081. Кропивницький, 2022. 258 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://cutt.ly/7wlcGqUr>.
3. Про Положення про Офіс Президента України : Указ Президента від 25 червня 2019 року № 436/2019. Дата оновлення 17.06.2021. URL: <https://cutt.ly/dwlcGhL4>.
4. Про призначення Т. Ломакіної Радником - уповноваженим Президента України з питань безбар'єрності Указ Президента України від 15.06.2021 № 248/2021. URL: <https://cutt.ly/dwlcGUKk>
5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. Дата оновлення 31.03.2023. URL: <https://cutt.ly/GwlcGH45>.

6. Про утворення Ради безбар'єрності: Постанова Кабінету Міністрів Україна від 14.04.2021 № 443. Дата оновлення 04.04.2023. URL: <https://cutt.ly/xwlcG3vI>.

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ТА ЇХ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДІЇ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Худолей Я. Г.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри теорії та історії держави і права
Університет економіки та права «КРОК»*

До цього часу правові системи були в основному адаптовані до фізичних осіб, а юридичні особи, такі як корпорації, фонди, організації, мали обмежену відповідальність за свої дії в Інтернеті. Проте, з появою нових технологій та інтернет-платформ, змінилося й співвідношення між правами та обов'язками юридичних осіб у цифровому просторі.

Юридичні особи є юридично визнаними об'єктами, які мають власність та здатність до участі в правовідносинах відповідно до законів країни, де вони діють. Працюючи з Інтернетом, юридичні особи виконують широкий спектр дій та операцій, що можуть бути як комерційними, так і некомерційними. Їх дії в мережі Інтернет включають в себе створення та управління веб-сайтами, інтернет-платформами для представлення товарів, послуг або інформації. Також, здійснюють електронну комерцію, де товари та послуги продаються через онлайн-магазини, аукціони та інші електронні платформи. Окрім того, юридичні особи здійснюють збір та обробку персональних даних користувачів в Інтернеті, що пов'язано з реєстрацією на сайті, отриманням розсилок, створенням профілів тощо.

Інтернет-маркетинг та реклама діяльність є складовою частиною діяльності багатьох юридичних осіб в мережі. Вони використовують такі інструменти, як: контекстна реклама, соціальна мережева реклама, електронна розсилка та інші методи для просування своїх товарів і послуг серед інтернет-користувачів.

Правова відповідальність юридичних осіб за їх дії в мережі Інтернет є надзвичайно важливою і складною проблемою в сучасному цифровому світі. Інтернет відкриває безмежні можливості для комунікації, комерції та розваг, але одночасно вносить нові виклики для правової системи. Ця проблема стосується різноманітних аспектів юридичної відповідальності, що охоплюють як господарську, так і соціальну сфери.

Авторське право й інтелектуальна власність визначають один із важливих аспектів правової відповідальності в Інтернеті [1]. Юридичні особи можуть порушувати авторські права, публікуючи чужі тексти, фотографії, музику, відео та інший контент без дозволу правовласників. Це може призвести до судових справ і значних штрафів. Збір та обробка персональних даних також стає предметом правової відповідальності. Юридичні особи повинні дотримуватися законодавства про захист даних користувачів, зокрема, Загального регламенту щодо захисту

даних (GDPR) в Європейському Союзі. Порушення цих норм може призвести до серйозних фінансових штрафів.

Важливою сферою правової відповідальності є онлайн-торгівля та споживацькі права. Юридичні особи, займаючись електронною комерцією, повинні дотримуватися правил, що регулюють права споживачів. Це включає в себе право на повернення товару, інформування споживачів про умови покупки та інші аспекти, що забезпечують захист прав та інтересів покупців.

Юридичні особи несуть відповідальність за контент і коментарі на своїх платформах. Вони мають обов'язок вживати заходів для запобігання розміщенню незаконного або образливого контенту на своїх ресурсах.

Крім цього, в мережі Інтернет зростає кількість кіберзлочинів та кібератак. Юридичні особи можуть бути жертвами хакерських атак, крадіжок даних або вторгнень у свої системи [2]. Вони повинні вживати заходів для захисту своїх користувачів від кіберзлочинів, інакше це може призвести до відповідальності.

Усі ці аспекти правової відповідальності створюють складну та динамічну ситуацію для юридичних осіб в мережі Інтернет. Щоб уникнути правових проблем і конфліктів, компанії повинні бути уважними до цих норм і забезпечувати дотримання прав і обов'язків в цифровому просторі.

Із розвитком технологій і зростанням використання Інтернету з'являються нові виклики і перспективи щодо регулювання відповідальності юридичних осіб в цифровому середовищі. Один з них полягає у глобальному характері Інтернету. Ця мережа не має чітких кордонів, і юридичні особи можуть функціонувати на міжнародному рівні. Це створює проблеми щодо визначення, які конкретні правила і норми повинні бути застосовані, і які судові органи мають компетенцію вирішувати спори. Різниця в законодавствах між країнами може створювати конфлікти і ускладнювати розгляд справ.

Ще одним важливим аспектом є забезпечення належного захисту прав споживачів та приватності користувачів в Інтернеті. Оскільки Інтернет став платформою для збирання великого обсягу персональних даних, важливо, щоб їх обробка відбувалася відповідно до вимог Закону.

Ефективність судової системи є ключовою у вирішенні правових спорів в Інтернеті. Суди повинні бути готові впоратися з сучасними технічними та юридичними викликами, пов'язаними з Інтернетом, і забезпечити справедливий та швидкий розгляд справ. Оскільки технології швидко розвиваються, законодавство повинно адаптуватися до нових реалій. Це включає в себе розробку нових законів та нормативних актів, які регулюють цифровий простір, а також перегляд і модернізацію існуючих законодавчих актів.

Юридичні особи активно працюють у сучасному інтернет-просторі, і їхні дії мають вагому відповідальність перед суспільством, користувачами та законодавством. Регулювання їхньої відповідальності в Інтернеті є важливим завданням, яке вимагає узгодження інтересів різних сторін та адаптації до швидкозмінних умов цифрової економіки. Для досягнення справедливого та ефективного регулювання необхідно надавати пріоритет захисту прав і інтересів

громадян та споживачів в цифровому просторі, одночасно забезпечуючи розвиток інновацій та підтримку економічного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Штиршов О. М., Сухорукова А. Л. Правові аспекти відповідальності у сфері порушення прав інтелектуальної власності: світовий досвід і Україна. Public Administration and Regional Development. DOI 10.34132/pard2022.17.10.
2. Єрема М., Борисенко А. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон 2149-IX. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanu-zakon-2149-ix.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВИКОНАННЯ ГРОШОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Шуригіна Т.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
юридичного факультету
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

За загальним правилом, встановленим статтею 509 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України), кредитора наділено абсолютним правом вимагати від боржника виконання його обов'язку. Водночас основне джерело цивільного права не залишає кредитора сам на сам із борговим зобов'язанням, а регламентує як умови настання цивільно-правової відповідальності за невиконання грошового зобов'язання, так і порядок її застосування. Відразу зауважимо, що ЦК України не містить окремого правового регулювання порядку застосування цивільної відповідальності за невиконання грошового зобов'язання в іноземній валюті, хоча іноземна валюта зобов'язання, як уже неодноразово зазначалося, вкрай популярна в договірних правовідносинах станом на зараз. Однозначно відповідальність за невиконання грошового зобов'язання, вираженого в іноземній валюті, має суттєві відмінності порівняно із застосування такої відповідальності у зобов'язаннях у національній валюті – гривні. Саме тому існує гостра необхідність окреслити кордони та правила застосування цивільно-правової відповідальності за невиконання грошового зобов'язання, вираженого як безпосередньо в іноземній валюті, так і з валютним застереженням. Цивільно-правова відповідальність не характеризується автоматичним застосуванням. Для її застосування необхідно вчинити конкретні дії особою, щодо якої зобов'язання було порушено. Основа цивільного права – це, насамперед, принцип диспозитивності. За таким підходом, кредитор може і не застосовувати цивільно-правову відповідальність до боржника. Відповідальність за невиконання зобов'язання можна визначити як застосування до особи, яка не виконала або неналежно виконала умови договору чи порушила норми цивільного законодавства, заходів негативного характеру – певні майнові

обмеження, які передбачаються договором або законом, а потерпілий отримує відшкодування шкоди та відновлення порушених прав [1, с. 86]. Найоптимальнішим, на нашу думку, є визначення цивільно-правової відповідальності як охоронних правовідносин, змістом яких є нові, обумовлені фактом правопорушення, права та обов'язки потерпілого й порушника, пов'язані з покладанням на порушника майнового обтяження [2, с. 299].

Різновидом юридичного обов'язку є суб'єктивний цивільний обов'язок зі своїми особливостями, які виокремлюють його з-поміж інших видів юридичного обов'язку. Цей обов'язок характеризують такі регулятори, як норма законодавства, положення договору, а також інші юридичні факти – делікти та судові рішення, інші нормативно-правові акти, оскільки такий обов'язок може виступати елементом як публічно-правових, так і приватноправових відносин. Його зміст може проявлятися не лише у необхідності зобов'язаної особи вчинити дії активного типу, а й у сукупності його структурних елементів, взаємопов'язаних між собою, таких як: 1) необхідність зобов'язаної особи вчинити певні дії або утриматися від них; 2) необхідність зобов'язаної особи виконувати вимоги правомочних суб'єктів щодо певної поведінки; 3) необхідність зобов'язаної особи виступати відповідачем у суді у справах про невиконання обов'язку та захист порушеного права; 4) необхідність зобов'язаної особи нести юридичну відповідальність у разі невиконання суб'єктивного цивільного обов'язку [3]. За загальним правилом, встановленим статтею 625 ЦК України, боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом [4]. Згідно зі ЗУ «Про індексацію грошових доходів населення», індекс споживчих цін (так званий «індекс інфляції») є показником, який характеризує динаміку загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання [5].

У законі або в укладеному сторонами договорі передбачено розмір процентів за користування чужими коштами, то це не позбавляє кредитора права звернутися до боржника з позовом про стягнення як зазначених процентів, так і річних за наявності невиконання боржником грошового зобов'язання [6]. Стягнення річних відсотків під час прострочення грошового зобов'язання та, до прикладу, збитків має одну кінцеву мету – це насамперед компенсувати втрати кредитора. Якщо в законі або в укладеному сторонами договорі передбачено розмір процентів за користування чужими коштами, то це не позбавляє кредитора права звернутися до боржника з позовом про стягнення як зазначених процентів, так і річних за наявності невиконання боржником грошового зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Габріадзе М. Система цивільно-правової відповідальності за невиконання зобов'язання. Юридичний вісник. 2020. №1. С. 85-92.

2. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Юрінком інтер, URL: https://yurincom.com/legal_news/new_legislation/kontseptsiia-onovlennia-tsyvilnoho-kodeksu-ukrainy/.

3. Цибань А. А. Суб'єктивний цивільний обов'язок як елемент зобов'язального правовідношення : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2018.

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3103>.

5. Про індексацію грошових доходів населення : Закон України від 3.07.1991 року № 1282-XII. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-12>.

6. Про деякі питання практики застосування законодавства про відповідальність за невиконання грошових зобов'язань : Постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 17.12.2013 р. № 14. Офіційний сайт Верховної ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014600-13#Text>.

ІНСТИТУТ ПРИСЯЖНИХ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Якимчук О. О.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права, провідний юрисконсульт
Національний природний парк «Дермансько-Острозький»*

Інститут присяжних є поширеним у світовій правовій практиці. Розрізняють дві моделі суду присяжних: англо-американську (класичну) та континентальну (європейську).

Інститут присяжних не є новацією для України. Він був запроваджений Російською імперією на українських землях, які входили до її складу, під час проведення судової реформи 1864 р. У СРСР суд присяжних був трансформований у суд народних засідателів. У незалежній Україні цей інститут був задекларований 1996 р. з прийняттям Основного Закону.

Відповідно до ч. 4 ст. 124 Конституції України народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних [1].

Присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя (ст. 63 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [2].

Вимоги до присяжного встановлені ст. 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Присяжним може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інше не визначено законом. Не включаються до списків присяжних громадяни:

1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;

2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків присяжного;

3) які мають незняту чи непогашену судимість;

4) народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники правоохоронних органів (органів правопорядку), військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, посадові особи органів місцевого самоврядування, адвокати, нотаріуси, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради правосуддя;

5) особи, на яких протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення;

6) громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років;

7) особи, які не володіють державною мовою.

Особа, включена до списку присяжних, зобов'язана повідомити суд про обставини, що унеможливають її участь у здійсненні правосуддя, у разі їх наявності [2].

У цивільному судочинстві присяжні залучаються до здійснення правосуддя при розгляді справ у порядку окремого провадження. Відповідно до ч. 4 ст. 293 Цивільного процесуального кодексу України розгляд справ проводиться судом у складі одного судді і двох присяжних у випадках, встановлених пунктами 1, 3, 4, 9, 10 частини другої цієї статті, тобто при розгляді справ про:

1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;

3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;

4) усиновлення;

9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;

10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу [3].

Впровадження інституту присяжних при розгляді справ у цивільному судочинстві має протилежні за змістом відгуки.

Прихильники інституту присяжних вказують на наступні аргументи:

-інститут присяжних позитивно впливає на імідж влади, сприяє збільшенню довіри до її судової гілки, зростанню авторитету суду серед пересічних членів суспільства;

-впровадження інституту присяжних демонструє наближення національного законодавства до європейського, гарантує дотримання прав людини;

-інститут присяжних є запорукою залучення народу до здійснення правосуддя. Кожен з громадян України має право бути долученим до системи правосуддя. Завдяки наявності цього інституту особи, які мають намір взяти участь у доборі на зайняття посади судді, отримали змогу об'єктивно оцінити свої фахові знання, психо-емоційний стан для встановлення правильності вибору професії, готовності до зайняття посади судді. Пересічні громадяни мають можливість переконатися у складності і відповідальності професії судді, працівників апарату суду.

Натомість існує протилежна точка зору, прихильники якої заперечують доцільність впровадження інституту присяжних (зокрема і в цивільному судочинстві) та вказують на його ризики при здійсненні правосуддя:

1) професійність виконання обов'язків присяжного залежить виключно від свідомості особи, наявності правової культури, здатності до здобуття самоосвіти у галузі права оскільки серед вимог до присяжних, встановлених ст. 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відсутні: наявність юридичної освіти та / чи досвіду роботи у галузі права;

2) реальні наміри осіб, які виявили бажання стати присяжними, можуть бути не спрямованими на добросесне виконання обов'язків. Наприклад, меркантильні інтереси (отримання винагороди, яка розрахована виходячи з посадового окладу судді, та заробітної плати за основним місцем роботи; спроба уникнення звільнення чи переведення за основним місцем роботи), а не бажання долучитися до здійснення правосуддя, можуть спонукати окремих осіб виявити бажання бути присяжним оскільки ст. 68 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено:

а) присяжним за час виконання ними обов'язків у суді виплачується винагорода, розрахована виходячи з посадового окладу судді місцевого суду з урахуванням фактично відпрацьованого часу в порядку, визначеному Державною судовою адміністрацією України. Присяжним відшкодовуються витрати на проїзд і наймання житла, а також виплачуються добові;

б) за присяжними на час виконання ними обов'язків у суді за місцем основної роботи зберігаються всі гарантії та пільги, визначені законом. Час виконання присяжним обов'язків у суді зараховується до всіх видів трудового стажу. Звільнення присяжного з роботи або переведення на іншу роботу без його згоди під час виконання ним обов'язків у суді не допускається;

в) на присяжних поширюються гарантії незалежності і недоторканності суддів, установлені законом, на час виконання ними обов'язків із здійснення правосуддя. За обґрунтованим клопотанням присяжного заходи безпеки щодо нього можуть уживатися і після закінчення виконання цих обов'язків [2];

3) існує ризик розголошення присяжним таємниці нарадчої кімнати, перенесення ним власного життєвого досвіду під час розгляду справи оскільки його дії не доведені до автоматизму під час здійснення правосуддя (на відміну від судді, який щодень виконує свої професійні обов'язки). Відповідно до ст. 67 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суд залучає присяжних до здійснення правосуддя у порядку черговості на строк не більше одного місяця на рік, крім випадків, коли продовження цього строку зумовлено необхідністю закінчити розгляд справи, розпочатий за їхньою участю. Добір осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних здійснюється за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [2];

4) виникає додаткове навантаження на суддів через необхідність надання присяжним роз'яснень норм матеріального та процесуального законодавства, особливо у початковий період їх залучення до здійснення правосуддя.

Відтак існує дві думки щодо доцільності та ризиків впровадження інституту присяжних, зокрема у цивільному судочинстві. Їх врахування є необхідною умовою для проведення в Україні ефективної та адаптованої до вимог сьогодення судової реформи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 30.06.2023).
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 30.06.2023).
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 30.06.2023).

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН У РОЗСЛІДУВАННІ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

Яремчук В. О.

*кандидат юридичних наук, доцент, асистент кафедри криміналістики,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Військові дії на території України призвели до необхідності розслідування кримінальних правопорушень, які донедавна не вчинялися в Україні. Це колабораціонізм, розкрадання гуманітарної допомоги, військові злочини – порушення законів та звичаїв війни та ін. Це потребує розроблення нових методик їх розслідування.

Варто відмітити, що у світі сьогодні відбувається багато військових конфліктів. А отже, правоохоронні органи цих країн здійснюють розслідування військових злочинів.

Що стосується розслідування кримінальних правопорушень в умовах війни в Україні, то європейські країни – Литва, Польща, Словаччина, Естонія, Німеччина, Швеція, Латвія, Норвегія та Франція допомагають українським правоохоронцям у розслідуванні [1]. Міністри юстиції G7 - Великої Британії, Канади, Франції, Німеччини, Італії, Японії та Сполучених Штатів, а також Європейського Союзу будуть співпрацювати з Україною для притягнення до відповідальності тих, хто вчинив жорстокі кримінальні правопорушення під час війни на території України [2].

Також в Україні за рік побудовано елементи системи розслідування воєнних кримінальних правопорушень. А саме створено спеціалізовані підрозділи в Службі безпеки, Державному бюро розслідувань, Національній поліції. Окрім того, діють спеціалізовані підрозділи в прокуратурі, а саме – у центральному апараті, дев'яти обласних підрозділах: всього 200 прокурорів [3].

Отже, різноманіття вчинених кримінальних правопорушень в Україні починаючи з 2014 року потребує створення методик їх розслідування. Для розслідування військових кримінальних правопорушень в Україні необхідне застосування криміналістичних знань, сформованих у країнах Європи.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Десять європейських країн розпочали свої розслідування військових злочинів армії РФ проти України. URL: <https://suspilne.media/221584-desat-evropejskih-krain-vedut-vlasni-rozsliduvanna-sodo-vijskovih-zlociniv-rf-v-ukraini/>
- 2.Міністри юстиції G7 підтвердили підтримку розслідування воєнних злочинів URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3732744-ministri-usticii-g7-pidtvrdili-pidtrimku-rozsliduvanna-voennih-zlociniv-rosian-v-ukraini.html>
- 3.Пік розслідування воєнних злочинів URL: <https://justtalk.com.ua/post/rik-rozsliduvannya-voennih-zlociniv-intervyu-z-yuriem-belousovim-nachalnikom-departamentu-vijni-ogp-tekstova-versiya>

ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

НЕОСТАЛІНСЬКА СУТНІСТЬ ПУТІНСЬКОГО КОНЦЕПТУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Стародубець Г. М.

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії*

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Стаття Путіна «Про історичну єдність росіян і українців» стала своєрідним узагальнюючим документом, в якому висвітлено офіційну концепцію побудови відносин РФ з Україною. Путінський історичний наратив за своєю суттю є неоімперським, неосталінським, який просуває сталінську / радянську версію проскрибованої української історії, позбавленої суб'єктності.

Мета нашого дослідження – проаналізувати суть сталінської політики історичної пам'яті як прелюдії появи путінської концепції історії України. Предметом вивчення є «Доповідна записка про стан ідеологічної роботи у партійній організації Львівської області», датована 1947 р.

У другій половині 1940-х років з ініціативи ідеологів більшовицької партії розпочалася ревізія історичного минулого неросійських народів, які входили до складу СРСР з тим, «щоб підтвердити їх підрядний статус «молодших братів» росіян» [3, с. 156]. Генератором ідеологічних нападок на українських істориків у 1947 році виступив новопризначений перший секретар КП(б)У Л. Каганович. Головна мета «хрестового походу» проти провідних вчених істориків полягала у тому, щоб «викрити причини буржуазно-націоналістичних викривлень у їхніх найновіших працях» [5, с. 27]. У контексті сказаного, нещадній критиці піддавалася концепція історичного розвитку України М. Грушевського, а учні «школи Грушевського» виступали об'єктом звинувачень «у фальсифікації етногенезу росіян та взаємовідносин Північної та Південної Русі ще до монгольсько-татарської навали» [1, с. 29].

Упродовж 1947 року у всіх інститутах Академії наук УРСР та обласних науково-освітніх установах відбулися партійні збори, на яких обговорювалися «політичні помилки» українських істориків та проводилася роз'яснювальна робота з приводу

необхідності ліквідувати «буржуазно-націоналістичні перекручення історії України». Як справедливо зазначає Я. Дашкевич, у період «кагановичівської реакції, цькування і виполовання української інтелігенції, звинуваченої у черговому рецидиві буржуазного націоналізму, Львів вважався його центром» [2, с. 478]. Тому політична ситуація у Львівських науково-освітніх установах час від часу ретельно моніторилася відповідними органами радянської влади та комуністичної партії.

У «Доповідній записці про стан ідеологічної роботи у партійній організації Львівської області», датованій 1947 р., значна увага приділяється темі «розвінчання буржуазно-націоналістичної концепції так званої історичної школи Грушевського» [6, с. 3]. Важливо зауважити, що автор документу (співробітник Управління пропаганди ЦК КП(б)У дехто Артамонов) проводить чіткі паралелі між українським національно-визвольним рухом, з яким вела боротьбу більшовицька влада від 1944 року, і науковою спадщиною М. Грушевського, трактуючи його «як одного ідеологічних натхненників і попередників» УПА та повстанського підпілля.

Причина популярності ідей Грушевського полягала в тому, – на думку автора, – що «землі Західної України (Галичини) були відірвані від культурних і соціальних процесів, які проходили у Східній Україні» [6, с. 4]. У відповідності з усталеною імперською історіографічною традицією, дещо модернізованою більшовицькими ідеологами від науки, центром передової політичної думки апріорі виступала Росія, тоді як Львів, будучи поза межами Російської/радянської імперії залишався провінційним і відсталим. І саме це стало причиною поширення тут «антинаукової теорії безбуржуазності української нації, надкласовості української державності» [6, с. 5].

Вченого звинувачують у «фальсифікації історичної науки, оскільки він відірвав історію українського народу від історії братерських народів: російського і українського» [6, с. 5]. Обурення партійного пропагандиста викликає твердження М. Грушевського про окремішність історичного шляху розвитку українського народу, його право мати своїх національних героїв (І. Мазепу, І. Виговського та ін.), про західноєвропейські та польські впливи на формування національної політичної думки. Цілком очевидно, що сучасний путінський нарратив про те, що «росіяни й українці – один народ» є «еклектичною сумішшю ідей російських царських білих і російських більшовиків про «Малоросію» та «молодших братів» [4], тому по суті своїй є видозміненою версією сталінської концепції «походження трьох братніх народів».

Активно поширювана російською пропагандою теза про споконвічне прагнення українців перебувати в органічній державній єдності з росіянами, так само різко віддає нафталином. У цій же Доповідній записці черговим пунктом звинувачення М. Грушевського є те, що він «і його однодумці більшовицьку партію вважали чужорідним тілом, більшовицьку владу – явищем на Україні приносим, чужим для українського народу» [6, с. 7]. Виразно антизахідна спрямованість сучасної ідеології рашизму перегукується зі сталінською тезою про «реакційність концепції Грушевського про те, що Україна в минулому більше тяжіла до Заходу / до Німеччини ніж до Сходу / до Росії». Автор документу

наголошує на «ворожості і шкоді такої теорії Грушевського і його історичної школи для радянського світогляду» [6, с. 7].

Розгорнута сталінським режимом у другій половині 1940-х років ідеологічна кампанія проти історичної спадщини М. Грушевського та його послідовників була однією з ланок одноцілого процесу формування державної історичної пам'яті. У цьому мозаїчному полотні українці, як і представники інших, крім російського, націй і народностей, були позбавлені власної суб'єктності, а трактувалися як єдиний радянський народ. Путінський історичний наратив про історію українського народу не є чимось унікальним для новітньої історії. Він є органічним продовженням шовіністичної ідеології Російської / радянської імперії. Прелюдією до появи статті за підписом Путіна «Про історичну єдність росіян і українців», серед іншого, стали численні доповідні записки пропагандистів більшовицької/комуністичної партії, в яких йшлося про шкідливість і неприпустимість появи об'єктивних наукових досліджень історії України. Натомість пропагувалася модернізована сталінська версія імперської концепції «єдиної і неподільної Росії».

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбаток В. Т., М. Грушевський та його так звана школа (Історіографічна замітки). *Наукові записки Львівського державного університету*. Львів, 1946. Вип.1. Т.1. С. 339.
2. Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів, 2007. 808с.
3. Єкельчик С. Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві. Київ, 2008. 303 с.
4. Квіт С. Хто пише історію? Національна пам'ять в контексті мережних революцій і соціальних мереж. URL: <https://kvit.ukma.edu.ua/2021/>
5. Центральний державний архів громадський об'єднань України (далі - ЦДАГО України). Ф.1. Оп.8. Спр.316. с. 27.
6. ЦДАГО України. Ф.1. Оп.23. Спр.4544. с. 3.

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Стасюк О. Й.

доктор історичних наук,

старший науковий співробітник

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Зусиллями сучасних дослідників зруйновано радянську міфологему про «політичну монолітність радянського суспільства», яка базувалася на результатах виборів до представницької гілки влади, під час яких громадяни стало виявляли майже стовідсоткову підтримку владних ініціатив. Насправді політичні настрої радянських людей були дуже різноманітними: від активного схвалення режиму до його повного несприйняття. Проте виокремити кількість протестного електорату ніхто з дослідників не наважується. І це зрозуміло, адже результати виборів ніколи не відтворювали реальних суспільно-політичних настроїв громадян, а

висловлювати свої думки вголос у Радянському Союзі за наявності потужної карально-репресивної системи наважувався далеко не кожен. Однак, про наявність широких протестних настроїв у СРСР можна судити на основі документів спецслужб, матеріалів націоналістичного підпілля та спогадів очевидців подій, які зафіксували тисячі антирадянських дій та висловлювань з боку населення, спрямованих на зрив виборів.

Проведення перших повоєнних виборів до Верховних Рад СРСР, УРСР та місцевих органів влади в Українській РСР у 1946-1947 рр. виявилось для сталінського керівництва непростим завданням, адже вірогідність їх зриву через складні суспільно-політичні та економічні обставини, а також непросту криміногенну ситуацію, які провокували настрої абсентеїзму, була доволі високою. Хвилю антирадянських настроїв на території республіки викликало огульне трактування населення як колаборантів через перебування на окупованій території та штучний голод, спричинений грабiжницькою економічною політикою радянської влади, яка, коштом власного населення підтримувала матеріально країни-сателіти. Особливо складна ситуація з виборами склалася у західноукраїнських областях, населення яких після пережитих репресій у 1939-1941 рр. активно противилося повторній радянізації, зокрема й збройно [2, с. 174-188].

Протестна позиція українців під час виборів була вмотивована політичними, економічними, соціально-побутовими, а також морально-психологічними аспектами. Географія критичних висловлювань наводить на думку про схожість електоральних настроїв громадян на території всієї республіки, однак, їх вияв та мотивації мали виразні регіональні особливості. Якщо східні українці улягали перед вимогами влади і добровільно-примусово включалися у виборчий процес, то західні – його масово бойкотували. Спираючись на підтримку учасників національно-визвольного руху, вони відмовлялися брати участь у передвиборчих заходах, а у день виборів не з'являлися на виборчі дільниці, ставлячи під удар акт голосування. Мешканці західноукраїнських областей протестували передовсім з ідеологічних мотивів, не приймаючи цінностей радянської влади та вважаючи її окупаційною, тоді як для східних українців пріоритетною виявилася економічно-побутова компонента.

Попри те, що мешканці т. зв. Великої України виявляли більше лояльності до існуючого режиму, їхнє ставлення до виборів було далеко неоднозначним. Глибше дослідження електоральних настроїв радянських громадян дозволяє виділити 4 групи виборців у залежності від їхнього ставлення до виборчого процесу:

1) «активісти». Вони повністю підтримували владу і активно включалися в кампанію;

2) «лукаві», або «активісти з особистим інтересом». Вони брали участь в кампанії, розраховуючи залагодити у такий спосіб свої повсякденні проблеми;

3) «ухильники». Частина їх у будь-який спосіб намагалася уникнути участі у виборах, а частина висловлювала своє негативне ставлення у відкритій чи прихованій формах, не виступаючи проти системи загалом;

4) «конформісти». Вони приходили на вибори і голосували як треба, не виявляючи будь-якої активності [1, с. 109].

Варто зауважити, що перша група – «активісти» – в радянському суспільстві не була найбільшою. До неї належали представники влади, партійні активісти, комсомольці, профспілкові діячі, тобто люди, що мали певні преференції за пануючого режиму. Рівно ж нечисленними були «лукаві» і «ухильники», адже протистояти режимові навіть в рамках конституції було мало охочих. Натомість найбільшу групу становили конформісти, що голосували як треба в обмін на лояльність до них режиму. Стратегія соціальної мімікрії, обрана більшістю радянських громадян як адаптивна форма співжиття з владою, пояснюється наслідками масового терору, який на довгі роки зламав хребет будь-якій формі суспільного спротиву.

Зважаючи на ситуацію в західноукраїнських областях, наведена вище шкала градації електоральних настроїв громадян УРСР є неповною. До названих груп виборців, які, безперечно, існували в західноукраїнському суспільстві, хоча й у інших пропорціях, слід додати:

5) «протестний елемент» – виборці, які знаходилися під впливом ОУН і УПА і відмовлялися брати участь у голосуванні з ідеологічних мотивів, незважаючи на терор та примус з боку влади. Ця група була найбільшою за кількістю;

6) «бунтівники» – виборці, які не лише відмовлялися голосувати, але й закликали до цього інших, детонуючи ланцюгову реакцію протестів. Вони вдавалися до застосування сили у відповідь на державний терор: били представників влади, вчиняли компрометуючі владу дії;

7) «жертви» – голосували під терором влади або відмовлялися голосувати через страх бути знищеними повстанцями;

8) «учасники націоналістичного підпілля» – проводили численні антивиборчі акції, а також зі зброєю в руках намагалися перешкодити проведенню виборів.

Перші чотири групи виборців у західноукраїнських областях мали свої особливості. Зокрема, так звані «активісти», тобто виборці, які голосували свідомо, тут були представлені т. зв. «червоними емісарами», що прибули в регіон творити радянські ново зміни, тож вони жодним чином не відображали ставлення місцевого населення до радянської демократії. Рівно ж, «лукавих» та «конформістів» серед західних українців нараховувалися одиниці, адже колаборувати з новою владою з огляду на діяльність оунівського підпілля, було небезпечним для життя. Натомість найбільшу за кількістю групу виборців у західноукраїнському суспільстві становив т. зв. «протестний елемент», що вказувало на нелегітимність радянської присутності у регіоні. На відміну від мешканців Великої України, які уже давно не бачили протестного виходу із ситуації, західні українці під час виборів до Верховної Ради СРСР у лютому 1946 р. вчинили масовий бойкот сталінській примусовій демократії, створивши небезпечний прецедент, який, у разі поширення, міг загрожувати монолітності СРСР.

Отже, з огляду на ритуальні стосунки, які встановилися в УРСР між владою і населенням, а з часом перетворилися на невід'ємну частину політичної культури радянських людей, чітко означити політичні настрої суспільства неможливо. Однак, останні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців вказують на існування широких опозиційних настроїв не лише у лібералізованому після ХХ-го

з'їзду Компартії радянському суспільстві, але й за часів сталінщини. Люди розуміли всю нещирість та абсурдність радянської виборчої системи, зневажливо ставилися до своєї формальної ролі у радянських ритуалах. Попри терор та репресії, вони знаходили спосіб долати задушливу атмосферу нав'язаного силоміць ідеологічного одноманіття та політичної одностайності, висловлюючи своє справжнє ставлення до радянської дійсності у вузькому колі однодумців або застосовуючи приховані форми протесту. Виразно заперечують наявність в СРСР непорушного ідейного моноліту події у західноукраїнському регіоні, мешканці якого в повоєнний період не лише не приховували негативного ставлення до радянського режиму, а й активно йому протистояли. А їхня вимушена інтеграція до радянської політичної системи супроводжувалася появою різних форм подвійної свідомості, що дозволяло західним українцям довгий час зберігати національну та регіональну ідентичність. Однак, тривале перебування українських територій у межах чужого соціокультурного та цивілізаційного простору все ж призвели до спотворення базових цінностей української ментальності, спровокували глибоку суспільну екзистенційну кризу та проблему самоідентифікації українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кимерлинг А. Выборы в Верховный Совет СССР 1946 года в Молотовской области как пример мобилизационной политической кампании. Вестник Пермского университета. Серия: История. Пермь. 2016. Вып.4 (35). С.109.
2. Стасюк О. Протистояння влади та націоналістичного підпілля під час виборчих кампаній 1946-1947 років у західноукраїнських областях. Військово-науковий вісник Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Львів. 2016. Вип. 26. С. 174-188.

З ІСТОРІЇ РУХУ ОПОРУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЛЬВОВА НА ПОЧАТКУ 1950-Х РОКІВ

Трофимович В. В.

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії ім. проф. М. П. Ковальського
Національного університету «Острозька академія»*

Трофимович Л. В.

*кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

У післявоєнний період з подвоєною силою розгорнувся на Західній Україні ідеологічний наступ сталінізму, який супроводжувався широкомасштабними репресивними акціями, масовими депортаціями населення, нещадним придушенням будь-яких проявів інакомислення, безперервним вишукуванням

«ворогів» і «підозрілих». Особливо яскраво це проявилось у різко негативному ставленні до інтелігенції, зокрема, неприхованому морально-політичному цькуванні і переслідуванні патріотично настроєної студентської молоді, яку звинувачували у пропаганді так званого «буржуазного націоналізму», співробітництві з ОУН і УПА, створенні підпільних організацій, несприйнятті національної політики комуністичної партії тощо.

Участь студентів у русі Опору – недостатньо досліджена сторінка історії національно-визвольних змагань на західноукраїнських теренах. Здійснюючи пошукову роботу у фондах Державного архіву Львівської області, автори натрапили на документи і матеріали, які тривалий час були недоступні науковцям. Вони цінні насамперед тим, що повертають із забуття тих, хто, не боячись «недремлючого ока правосуддя», вступав у зіткнення з тоталітарним режимом, відстоюючи національні і загальнолюдські цінності [2, с. 87-97].

Автори документів, самі того не бажаючи, заперечують пропагандистські заяви офіційної влади про лише поодинокі випадки студентського невдоволення останньою і, навпаки, вказують на розгалужену мережу підпільних організацій, на глибоке проникнення у свідомість передової молоді національно-визвольних ідей.

Як випливає з довідки «Про засміченість вищих навчальних закладів Львова ворожим і політично сумнівним елементом», підготовленої 7 лютого 1952 р. начальником Управління МДБ УРСР по Львівській області Майструком на ім'я секретаря Львівського обкому КП(б)У Литвина з грифом «цілком таємно», протягом 1950-1951 рр. органи держбезпеки викрили і ліквідували 8 молодіжних націоналістичних організацій і груп, до складу яких входили студенти львівських вузів. За цей же період було заарештовано 82 студенти, які здійснювали за завданням підпілля ОУН антирадянську діяльність. Звідси також дізнаємося, що у вересні 1950 р. була викрита молодіжна група, яку очолював студент політехнічного інституту Теодор Гривна. Останній встановив тісні взаємовідносини зі студентами, котрі були «вихідцями із соціально-ворожого середовища (дітьми куркулів, репресованих органами радянської влади, та служителів релігійних культів), яких обробляв в антирадянському і націоналістичному дусі. Прищеплював їм ворожі ідеї про необхідність ведення боротьби проти «більшовиків», за створення так званої «Самостійної України»... Учасники групи поширювали антирадянські листівки серед студентів м. Львова, а також влаштовували нелегальні зборища, де вивчали оунівську літературу» [1, с. 12].

У вищенаведеному документі повідомлялося, що у березні 1951 р. викрита молодіжна антирадянська організація «Кров України», яку створив і очолив студент торгово-економічного інституту Богдан Криса. Серед 13-ти заарештованих її учасників семеро були студентами місцевих вузів. Згідно вміщеного тут матеріалу, своїм основним завданням вони ставили проведення активної боротьби проти радянської влади, за створення «Самостійної України». Зокрема, кожен учасник організації здійснював націоналістичну пропаганду серед української молоді, залучав до неї нових членів і створював мережу так званих симпатиків, призначену для виконання певних доручень. З метою посилення впливу на молодь організацією було прийнято рішення підготувати і випустити спеціальний журнал під назвою

«Самостійник». Під час арешту було вилучено вогнепальну зброю, друкарську техніку та різноманітну оунівську літературу.

Знайомство з виявленими фактами переконує, що в любові до рідної мови, захопленні історичним минулим українського народу, його національно-визвольними традиціями, культурною і духовною спадщиною сталінщина вбачала прояви «буржуазного націоналізму», який тоді вважала своїм головним ворогом.

Віднайдені матеріали підтверджують грубе втручання адміністративно-командної системи в науку і навчальний процес, відверте прагнення їх ідеологізувати, наростаючу готовність вишукувати серед студентського і викладацького складу реальних, потенційних чи вигаданих «ворожих і політично сумнівних елементів». Від часто уживаних тут штампів, як-от: «банди», «бандпособник», «терорист», «націоналіст», «вороже настроєний елемент», «агент іноземної розвідки» віє духом горезвісних політичних процесів 30-х рр. в СРСР, досвід і механізм проведення яких був перенесений і запроваджений у краї. Аналіз знахідки породив чимало запитань і сумнівів: яка частка правдивості у ній, чи не є деяка інформація майстерною фальшивкою, виготовленою «компетентними органами» з метою дискредитувати тих чи інших осіб, як склалася їх подальша доля?

Авторам непросто відшукати правильні відповіді на ті чи інші питання. Проте вони вважають своїм обов'язком розповісти про людей, які за любов до рідного краю мусили терпіти ув'язнення, поневір'я, переслідування, недовір'я, підозру тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Львівської області. Ф-п. 3. Оп. 4. Спр. 495. С. 51.
2. Трофимович В. До питання про рух Опору у львівських вузах у 40-50-ті роки. Республіканець. 1994. № 2. С. 87-97.

ЦІНІСНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ ФЕНОМЕН

Базилевський І. В.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
факультету географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»*

Лопачька Н. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії, завідувач кафедри історії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»*

Історія становлення інституту правової допомоги пов'язана зі становленням інституту адвокатури. В історичних джерелах та юридичній літературі зазначаються відомості про існування безоплатної правової допомоги, зокрема такої, що надавали адвокати. Так, згідно Кодексу українського народу «Права, за якими судиться малоросійський народ» від 1743 року, «...адвокатом могли бути повнолітні, християнської віри, розумово й фізично повноцінні, світського стану чоловіки. Хоча їх робота оплачувалася, передбачалися випадки, коли адвокат повинен був здійснювати захист безкоштовно» [2, с. 23].

Безкоштовна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та надається повністю або частково за рахунок Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел включає безкоштовну первинну правову допомогу та безкоштовну вторинну правову допомогу [5].

Така послуга, безоплатна правова допомога, на сьогоднішній день є досить затребуваною у суспільстві. У зв'язку з подіями, які зараз відбуваються в нашій країні, люди все частіше користуються даною послугою.

М. В. Стаматіною визначено сутність безоплатної правової допомоги як системи суспільних відносин, що складаються в результаті звернення визначених законом осіб до уповноважених органів, посадових осіб з метою отримання кваліфікованої правової послуги на безоплатній основі [6, с. 15].

Варто відзначити те, що запровадження системи безоплатної правової допомоги є досить важливим фактором для побудови правової держави з фундаментальними ціннісно правовими аспектами.

Історичні корені безоплатної правничої допомоги на території сучасної України сягають VIII ст.

Безоплатна правова допомога гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Безоплатна правова допомога поділяється на первинну та вторинну.

Право на безоплатну первинну правову допомогу мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України. Безоплатна первинна правова допомога включає, зокрема, такі види правових послуг:

- 1) надання правової інформації;
- 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Право на безоплатну вторинну правову допомогу мають категорії осіб, що визначені статтею 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- 1) захист;
- 2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

3) складення документів процесуального характеру [1].

Отримати безоплатну правову допомогу може будь-яка особа, не залежно від расової приналежності, соціального чи фінансового статусу. Відповідно до чинного законодавства, а саме закону України «Про безоплатну правову допомогу», статті 1 «Безоплатна правова допомога – правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел» [3].

Варто зазначити, що безоплатна правова допомога поділяється на первинну та вторинну. «Безоплатна первинна правова допомога – вид державної гарантії, яка полягає в інформуванні особи про її права та свободи, порядок їх реалізації, відновлення у разі їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових та службових осіб» [4, с. 279].

Таким чином, система безоплатної правової допомоги в Україні має багато прогалин та недоліків. Одним із недоліків є те, що система безоплатної правової допомоги не є узгоджена з Конституцією та міжнародними зобов'язаннями України. Результатом цього є те, що особи, які потребують безоплатної правової допомоги, не мають права обирати адвоката, а отже прослідковується певна дискримінація прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безоплатна правова допомога. Міністерство юстиції України [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://minjust.gov.ua/legal_aid.
2. Гець О. Історичний та сучасний погляди на надання безоплатної правової допомоги адвокатами. Юриспруденція: теорія і практика. 2011. № 11. С. 23-27.
3. Закон України про безоплатну правову допомогу: поточна редакція від 28.08.2018. Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
4. Ключка Д. М. Право на безоплатну правову допомогу в Україні. Матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. С. 278-281 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4638/1/Kljuchka.pdf>
5. Конституція України : поточна редакція від 30.09.2016. Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Стаматіна М. В. Організація діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків. 2013. 21 с.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ БОРТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ НА ЖИТОМИРЩИНІ НА ПОЧАТКУ 1920-Х РОКІВ

Бондарчук М. О.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
історичного факультету кафедри Історії України
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

Злочинність існує в світі з найдавніших часів. Достатньо пригадати історію з Святого Письма про вбивство Каїном свого брата Авеля. Це було одне з перших вчинених злочинів у світі. Проте, перелік криміногенних проступків набагато ширший. Як приклад, можна навести міжнародну торгівлю (Стародавня Греція та Рим, Візантія, Османська імперія, Великобританія), торгівлю наркотиками (опіумні війни в Китаї) та зброєю. На жаль, ці негативні явища присутні і зараз.

У сучасній Україні, організована злочинність найчастіше представлена виготовленням та збутом наркотиків, торгівлею зброєю, вбивствами, крадіжками, викраденням та перегоним автомобілів. Бандитизм, безумовно, є одним з найбільш небезпечних діянь проти громадської безпеки, який передбачає створення озброєної групи людей з метою нападу на підприємства, установи, організації чи окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі. Вже сам факт організації озброєної банди визнається, згідно з кримінальним законодавством, закінченим злочиним, навіть якщо вона не зробила жодного нападу. Саме через це є необхідність у дослідженні історичного досвіду подолання бандитизму на Житомирщині в 1920-1922 роках.

На початку 1920-х років криміногенна ситуація у Волинській губернії була надзвичайно складною. Найбільш поширеними видами злочинів у зазначений нами період були: «конокрадство, крадіжки, підпали, розстрата державного майна, шахрайство. Вони склали в 1920 р. – 66 % від загального числа злочинів Радянській Україні, 1921 р. – 73 %, а в 1922 році – вже 75 %. Проте, основний акцент своєї боротьби правоохоронні органи спрямували на викорінення та знищення політичних банд різного спрямування, груп озброєних дезертирів та грабіжників» [3, с. 115]. Річ в тім, що такі особи були найбільш небезпечними для суспільства. Вони нападали на підприємства, групи людей.

В 1922 р. на Волині було «zareєстровано 12 бандитських формувань загальною кількістю до 180 осіб, майже всі карного характеру. Нападів бандами скоєно 41, з них: на населення загалом – 5, радянські установи – 2, склади та підприємства – 7, окремих громадян та сім'ї – 27). Вбито бандитами 3 комуністи, 4 радянських працівника, 6 міліціонерів та червоноармійців, 10 інших громадян. Тілесні ушкодження нанесено 15 особам. Майнової шкоди зазнали 90 чоловік» [3, с. 115]. Подібні ситуації повторювались доволі часто, і тому простим людям вижити в таких умовах було надзвичайно важко.

Об'єктами нападів учасників бандформувань були як державні установи, так і окремі особи та їх приватні господарства. Так, «у квітні 1922 р. банда Мастолярчука, яка оперувала у Житомирському повіті, розпочала розбійні напади та пограбування підприємств, селян південно-східної частини повіту, а також приїжджих громадян. У Коростенському повіті (в районі с. Білокоровичів) діяла озброєна «банда Грома, чисельністю 13 осіб, карних злочинців... Дії свої вона виявляла переважно вночі набігами... вдень же переховувалася у болотах». Її було ліквідовано міліцією, «за сприяння ДПУ та населення». На боротьбу з бандитизмом місцева влада спрямувала «32 бойові загони міліції, в результаті діяльності яких було вбито 28 бандитів, поранено – 3, схоплено – 35, добровільно здались – 2; вилучено 21 гвинтівку, 3 револьвери, 1 шашку та ін.» [1]. Варто

зазначити, що зброя була не тільки в бандитів, але й часто в простих селян. Річ у тім, що події Першої світової війни та національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. активно відбувались на території України, і тому на руках у населення та військових було чимало зброї. Деякі вояки, повертаючись з фронтів Першої світової війни додому, не здавали свого озброєння, а зберігали його. Тому часто під час обшуків у селах міліція та військові, знаходячи в помешканнях зброю, відразу заарештовували цих людей до бандитів.

Восени 1922 р. в Житомирському повіті продовжували діяти невеликі загони, які іменували себе петлюрівцями. Їхня кількість варіюється в 400 чоловік, озброєних кулеметами, гвинтівками. Вони мали навіть кавалерію. Представники правоохоронних органів наголошували, що петлюрівці дестабілізують радянську владу в регіоні. В Янущпольській та Краснопільській волості вони розбили декілька військових частин, закликають населення підіймати повстання проти більшовиків. Для боротьби з ними направлені додаткові військові частини з метою ліквідації петлюрівців та їхніх посібників. Подібні ситуації зафіксовані в Староконстантинівському та Ізяславському повітах» [2].

Нападаючи на приватні господарства, грабіжники не боялись активного опору з боку господарів. Учасники бандформувань, будучи озброєними, силою відбирали їжу, одяг та інші речі та відходили в ліси. Такі напади відбувались без втрат як і серед бандитів, так і їхніх жертв. Що стосується нападів на державні установи, наприклад, склади, магазини, то там була добре озброєна охорона. Відповідно такі об'єкти було захопити і пограбувати важче, і тому такі операції нерідко закінчувались провально для самих злочинців, які відступали звідти через важкі втрати або були заарештовані співробітниками міліції.

Отже, найбільш поширеними видами злочинів на Житомирщині в 1920-1922 роках були: конокрадство, крадіжки, підпали, розстрата державного майна та шахрайство. Бандити здійснювали напади на поодиноких осіб, державні склади, магазини. Представники правоохоронних органів здійснювали арешт або ліквідацію злочинців, інколи залучаючи для цього і армійські частини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Житомирської області (далі ДАЖО). Ф. Р. 1657. Оп. 1. Спр. 503. с. 5.
2. ДАЖО. Ф. Р. 1657. Оп. 1. Спр. 425. с. 9.
3. Starodubets G., Vlasuk I. (2019). Social anomalies in Volyn in the period of nep and the fight against them. East European Historical Bulletin. [chief editor Vasyl Ilnytskyi]. Drohobych: Publishing House «Helvetica». Issue 13. 2019. p. 114-124.

ПОЧАЇВСЬКИЙ МОНАСТИР НАПЕРЕДОДНІ ПЕРЕХОДУ В ЮРИСДИКЦІЮ МОСКОВСЬКОЇ ПАТРІАРХІЇ (1651–1686 рр.)

Булига О. С.

директор, КЗ «Рівненський обласний краєзнавчий музей» РОР

Держави, у складі яких перебували етнічні українські землі, закономірно намагались поширити на підвладній їм території вплив того конфесійного центру, на який вони орієнтувались. Річ Посполита та Росія, католицький Рим та православна Москва вбачали свої стратегічні інтереси в контролі над українським суспільством, яке було позбавлене власної національно-церковної опори. Найбільш відчутно реагували на зміну державного підпорядкування й відповідної церковної орієнтації ті специфічні інституції, що набули розвитку саме в структурі православ'я та католицизму, – монастирі. Їх функціонування органічно вплетене в найрізноманітніші галузі не лише церковного, але й суспільного розвитку.

Постання Почаївської обителі (1597 р.) було відповіддю на появу Унійної Церкви. Почаївський монастир, заснований як православний, спирався на підтримку нащадків волинської шляхти, представники якої залишались носіями державотворчих устремлінь своїх руських предків. Тогочасне паралельне існуванню двох Київських митрополій – унійної та ортодоксальної проходило в атмосфері їхнього протистояння.

Перший Почаївський ігумен, який представляв Болгарську Православну Церкву, опирався на підтримку князя Василя-Костянтина Острозького та інших волинських шляхетських родин. Один з його наступників Йов Желізо, вбачав у московському цареві захисника православ'я в Речі Посполитій. Друга половина XVII ст. ознаменувалась причетністю Почаївської обителі до подій Берестецької битви (1651 р.), коли монастир, згідно звернення ігумена Йова Желіза, отримує захист представника польської влади Єреми Вишневецького, від козаків Богдана Хмельницького [1]. Також в цей час українські козаки використовують Почаївський монастир, як місця сховку, після закінчення битви [2, с. 125]. Йов Желізо помирає 1651 р. Через вісім років Почаївського ігумена визнано святим Православної Церкви. Його нетлінні моці стали третьою святинією обителі. (іл. 1)

Відтинок 1651-1686 рр. є малодослідженим періодом історії Почаївського монастиря. Хоча одна з подій, його тогочасної історії стала важливою сторінкою не лише для чернечої братії, але й мешканців Волині та тих територій, які перебували в орбіті впливу обителі. За монастирським переказом, 1675 р., під час так званої Збарзької війни, в якій зіткнулись територіальні інтереси Речі Посполитої та Османської Порти, над Почаївською горою відбулось з'явлення Богородиці, яка захистила своїм омофором святе місце від ворогів. Під час штурму Почаївського монастиря турецьким військом, разом із Пресвятою Дівою Марією захищав обитель і святий Йов.

За відсутністю про цей факт писемних джерел, дослідники допускають: «Подібне трактування події однаковою мірою задовольнило духовенство східного православного та греко-католицького обряду, що в різні часи володіло монастирем,

оскільки сприяло і без того високому реноме Почаївської Лаври в очах віруючого люду та численних прочан» [3, с. 49]. Вони вважають, що «облога монастиря з боку турецьких військ була локальною операцією, що істотно не впливала на перебіг події. Тому «бій місцевого значення» опинився поза увагою істориків, яких, природно, цікавили більш глобальні події» [3, с. 51]. П. Ричков справедливо наголошує, що хоча ця подія не увійшла до літопису війни, проте набула величезного значення для самого монастиря [4, с. 14]. (іл. 2)

Переказ про дивне врятування обителі ще більше привернув увагу прочан, пілігримів, а також державних мужів до її святинь. У народі народилась думка про чудо 1675 р.:

*«Ой зійшла зоря вечорова,
Над Почаєвом стала.
Виступало турецьке військо,
Як та чорна хмара» [5].*

У цей час продовжується протистояння «нез'єднаних», які залишались вірні патріархам, (спочатку Константинопольському, а пізніше Московському) та «з'єднаних», вірних Папі Римському. 1686 р. Київська православна митрополія переходить від Константинопольської патріархії в юрисдикційну належність Московської. М. Грушевський вважає, що таким чином відбулось здійснення давнього плану, який виношувала Московія «з часів Хмельницького і тепер знову поставленого на чергу, – підпорядкування української церкви московському патріархату» [6, с. 227]. На думку В. Ластовського, зміна юрисдикційного підпорядкування призвела до наступного поступового входження Київської митрополії до правового поля російської держави [7, с. 382].

Надалі функціонування Почаївського монастиря в юрисдикції Православної Церкви, визначається умовами Вічного миру (1686 р.), укладеного між Московією та Річчю Посполитою 6 травня 1686 р. у Москві про розділ Гетьманщини. Статті цього договору гарантували вільне віросповідання православним, які проживали в Польщі [8]. (іл. 3)

Відсутність державного утворення українців, закономірно призвело до впливу та відстоювання своїх інтересів на українських теренах їхніх сусідів – поляків та московитів. Робилось це ними через підтримку Церков, які підпорядковувались відповідним церковним центрам.

Хоча Почаївська обитель залишається в Речі Посполитій, проте, як складова православної Луцько-Острозької єпархії, перебуває в складі Київської митрополічної області на правах закордонної. Її роль в Київській митрополії була досить впливовою. Про це свідчить участь Почаївського ігумена, в супроводі Київського митрополита Гедеона, до Москви (жовтень 1685 р.), у зв'язку з присягою на послушення Московському патріархові [9, с. 150].

Політична слабкість козацтва, яке змінило у XVII ст. шляхетські родини на владному олімпі представників руського етносу, призвело до втрати Київською православною митрополією єднання зі своєю матір'ю-Церквою – Константинопольською патріархією та її інкорпорацією до складу новоствореної Московської. Орієнтація

Почаївських ігуменів на підтримку Московського царства була викликана бажанням зберегти православну юрисдикцію монастиря. Унаслідок переходу 1686 р. Почаївської обителі, як складової Київської митрополії, в юрисдикційне підпорядкування Московської патріархії, серед монахів розпочинається відкрите протистояння прихильників Православної та Унійної Церков. Незгода рядових Почаївських ченців з відповідним станом, у якому опинилась їхня обитель, призвела до добровільного рішення про входження монастиря до складу Унійної Церкви. Втрата 1712 р. впливу Москви в правобережній Україні, прискорила це приєднання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Универсал Ієремии Корибута Вишневецкого, выданный игумену Іоану Железу 20 июня 1651 года на охранение Почаевского монастыря. 1670 года. 7 марта. Материалы по Истории Почаевской Лавры изданные Василием Левицким. Почаев, 1912. С. 182.
2. Свешніков І. Битва під Берестечком. Львів: «Слово», 1992. 304 с.
3. Могилевський В., Космолинська Н., Космолинський О. «Почаївське диво». Причини невдалої облоги турками Почаївського монастиря влітку 1675 р. Гіпотеза. Київська старовина, 1996. № 4-5. С. 4-66.
4. Ричков П., Луц В. Почаївська Свято-Успенська лавра. Київ: Техніка, 2000. 136 с.
5. Ой зійшла зоря (старовинний кант, XVII ст.). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=584g9sAh94Y>
6. 38. Грушевський М. Очерк истории украинского народа. Киев: «Льбидь», 1990. 400 с.
7. Ластовський В. Між суспільством і державою. Православна церква в Україні наприкінці XVII – у XVIII ст. в історії та історіографії. Київ: Фенікс: НКПІКЗ, 2008. 496 с.
8. Чухліб Т. В. Вічний мир 1686 р. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2003. 688 с.: іл. URL: https://www.history.org.ua/?termin=Vichnyj_myr_1686
9. Головащенко С. Православна церква у XVII столітті. Історія православної церкви в Україні: Збірка наукових праць. Київ, 1997. С. 93-157.

ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ НА ВОЛИНІ У 1941-1953 рр.

Валько Л. М.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультет географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Лопачька Н. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії, завідувач кафедри історії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»*

Національно-визвольний рух у роки Другої світової війни та одразу після її завершення був важливим етапом боротьби українського народу за власну свободу та незалежність. Це був період, коли патріоти нашої країни боролися проти багатьох ворогів, намагаючись скористатися воєнним лихоліттям для відновлення власної державності.

Одним з основних осередків розвитку національно-визвольного руху стала Волинь. Територія, на якій сформувалися потужні підпільні загони, направлені на боротьбу з трьома ключовими противниками. У роки нацистської окупації Волині 1941-1944 р. національно-визвольний рух мав три основних фронти: радянський, нацистський і польський.

Головну роль у національно-визвольному русі на Волині в часи Другої світової війни відігравали ОУН та УПА. Вони розгорнули широку підпільну роботу в боротьбі проти польського визвольного руху, німецьких та радянських загарбників в краї. Організація українських націоналістів була заснована ще в 1929 р. і до початку Другої світової війни пережила значну трансформацію. У серпні 1939 р. відбувся Другий великий збір ОУН на якому організація поділилася на дві частини відповідно до особливостей ідеології. Так сформувалися ОУН-М на чолі з А. Мельником та ОУН-Б, лідером якої став С. Бандера. Саме в такому організаційному складі ОУН розпочала діяльність у

ході Другої світової війни [1, с. 412].

З моменту розколу ОУН на Волині домінували представники ОУН-Б. Станом на 1941 р. підпілля складалося з станиць, звен або куцнів, підрайонів, районів, надрайонів, округ та обласних провідів. Поступово структура ОУН змінювалася. Розростання структури та кількості прихильників в 1941-1943 рр. дозволили ОУН перебрати на себе роль представника всієї української нації.

У 1943 р. поступово відбувається формування загонів УПА в заплілі ПЗУЗ, які організаційно були достатньо схожими з структурою та управлінням ОУН, бо мали спільних лідерів та цілі. На ПЗУЗ восени 1943 року існували округи «Турів», «Заграва», «Богун», «Тютюнник». Кожна з них поділялася на окремі надрайони. Зокрема, військова округа «Турів» вже до кінця року мала надрайони «Кодак», «Хортиця» та «Степ» [2, с. 497-499].

Ще однією частиною національно-визвольного руху на території Волині та Полісся стала діяльність «Поліської Січі» Т. Бульби-Боровця. Останній був тісно пов'язаний в ідеологічному плані з функціонуванням уряду УНР в екзилі. Крім того, його повстанські збройні формування створювалися з аналогією з козацькими загонами часів революції та визвольної боротьби 1917-1921 рр. Сам же Т. Бульба-Боровець симпатизував політиці, яку здійснював в 1918 р. гетьман П. Скоропадський. Вказаний лідер визвольного руху вже восени 1941 р. зміг зібрати на Поліській Січі за різними підрахунками 3-10 тис. чоловік. В ідеологічному плані прихильники даного напрямку руху боролися за відновлення української державності та традицій Гетьманщини в ній [3, с. 44-46].

На Волині також діяли й інші сили, що були в опозиції до окупаційної адміністрації та прагнули формування незалежної держави. Серед них вагому роль відігравав Фронт української революції (ФУР) під керівництвом Тимоша Басюка

(«Яворенка»). Він був прикладом молодого партизанського руху на Волині, що виник під впливом посилення нацистського терору і діяв в 1942-1943 рр. Пізніше організація увійшла до складу УПА [4].

Другим фронтом для українського підпілля став радянський партизанський рух. Він ставав більш активним з наближенням Червоної армії. ОУН і УПА здійснювали окремі операції направлені проти загонів радянських партизан вибиваючи їх з вигідних позицій у лісах і намагаючись закріпитися там власними силами.

Третім фронтом протистояння стали польсько-українські відносини. Протистояння між двома етносами мало давні корені й дійшло до ескалації в ході Другої світової війни. Протистояння набуло свого апогею в 1943 р. і відоме в історії як Волинська трагедія, що стала причиною кількох десятків тисяч жертв з обох боків [5, с.724].

У 1944-1953 рр. основна боротьба за самостійну Україну відбувалася між загонами ОУН і УПА та внутрішніми військами НКВС, яких надіслали для придушення визвольного руху. Останній мав величезну підтримку серед місцевого населення, мобілізував його на всенародне повстання, а тому в 1944-1945 рр. проводив великі бої з радянськими спецслужбами, що приносили суттєві втрати обом сторонам і викликали репресії влади по відношенню до місцевого населення.

Однак, остаточне завершення Другої світової війни та початок «холодної війни» замість відкритого протистояння між західними демократіями і СРСР означали безперспективність боротьби УПА і ОУН з переважаючим сильним ворогом. Повстанці переходять до підпільної диверсійної діяльності за допомогою малих груп. Крім того, вони здійснюють демобілізацію власних сил, щоб зменшити втрати та тиск на місцеве населення. Загони ОУН і УПА активно допомагали опиратися колективізації села, зривали держпоставки, проводили пропагандистську роботу. Однак, поступова ліквідація керівництва руху, зокрема вбивство Р. Шухевича в 1950 р., стали вагомим ударом, який призводить до згасання боротьби.

Таким чином, українці на Волині здійснювали потужний опір окупантам і намагалися скористатися подіями Другої світової війни для відновлення самостійної держави. Волинь в історії національно-визвольного руху має особливу роль. Саме тут зароджувалися перші загони УПА. Крім того, протистояння в даному регіоні було найбільш різноплановим.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Ковальчук В. Діяльність ОУН(б) і Запілля УПА на Волині й південному Поліссі (1941-1944 рр.). Львів-Торонто: Літопис УПА, 2006. С. 497-499.
- 2.Ленартович О. Ю. Український національно-визвольний рух на Волині в роки Другої світової війни. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 412.
- 3.Літопис УПА. Нова серія. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943-1959. Київ-Торонто, 2001. Т. 3. 652 с.
- 4.Літопис УПА. Нова серія. Волинь і Полісся – УПА та запілля, 1943-1944: документи і матеріали. Київ-Торонто, 1999. Том 2. С. 724.
- 5.Стельникович С. Історичний нарис. Житомир: Полісся, 2010. С. 44-46.

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА США (ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА ДОНАЛЬДА ТРАМПА)

Гуцало Л. В.

*кандидат історичних наук, доцент
завідувач кафедри всесвітньої історії*

Житомирський державний університету імені Івана Франка

Сполучені Штати Америки – держава, створена і століттями підкріплювана мігрантами, – у ХХІ ст. потерпають від частих міграційних криз, викликаних, у першу чергу, бажанням вихідців з країн з низьким рівнем життя потрапити до США без офіційного дозволу. Тому міграційна політика є одним із пріоритетних внутрішньополітичних завдань для адміністрацій американських президентів.

Окремі аспекти доволі жорсткої міграційної політики Д. Трампа увійшли до кола наукових інтересів вітчизняних дослідників-американістів, зокрема В. Жигайла [2], О. Вонсович [1] та ін. Проте, зважаючи на комплексність й актуальність проблеми в сучасному світі, вона потребує подальшого наукового вивчення.

Гасла передвиборчої кампанії 2016 р. кандидата від Республіканської партії Д. Трампа «Зробимо Америку знову великою» та «Америка передусім» перетворилися на суворі обмеження імміграції під час його президентства. Жорстке обмеження імміграції, на його думку, дало б змогу зосередитися на внутрішніх проблемах. Не обійшлося з боку Д. Трампа і без критики його попередника Б. Обами, за якого була здійснена імміграційна амністія, яка уможливила уникнення депортації для близько 5 млн. нелегальних мігрантів.

У платформі Республіканської партії 2016 була закріплена необхідність боротьби з трудовими («інтереси американських робітників мають бути захищені перед претензіями іноземних громадян, які шукають ту саму роботу») та нелегальними мігрантами, зокрема шляхом підтримки будівництва стіни вздовж південного кордону та захисту всіх портів в'їзду, запровадження систем перевірки на легальність перебування на робочому місці та ін. [5].

Ці ж ідеї повторилися і в одній із перших промов президента Д. Трампа перед Конгресом у лютому 2017 р., коли він заявив: «Запровадивши нарешті наші імміграційні закони, ми підвищимо зарплати, допоможемо безробітним, заощадимо мільярди й мільярди доларів і зробимо наші громади безпечнішими для всіх. З цієї причини ми незабаром розпочнемо будівництво великої, великої стіни вздовж нашого південного кордону» [8].

Одразу після вступу на посаду Д. Трамп підписав указ «Захист нації від в'їзду іноземних терористів у Сполучені Штати» (Protecting the Nation from Foreign Terrorist Entry into the United States) від 27 січня 2017 р., покликаний, перш за все, зменшити «мусульманську загрозу» [7]. Цей акт, нагадуючи про терористичні атаки 11 вересня 2001 р. і наголошуючи на недопущенні в країну тих, хто має вороже ставлення до неї та її основоположних принципів, передбачав блокування в'їзних віз для громадян семи переважно мусульманських країн (Ірану, Іраку, Лівії,

Сомалі, Судану, Сирії та Ємену з різним ступенем обмежень для кожної з них), а також тимчасове призупинення в'їзду до Сполучених Штатів для всіх біженців терміном на 120 днів. Для сирійських біженців в'їзд було заборонено на невизначний термін – «до суттєвих змін». Також було введено загальне обмеження чисельності біженців у 50 тис. осіб у 2017 р. [7], 18 тис. – у 2020 р. [3] (верхня межа за часів Обама – 110 тис.). Заборона викликала масові протести, засудження демократів, громадських діячів, інших публічних осіб, як всередині країни, так і за її межами, а також судові позови. У результаті юридичних викликів адміністрація Трампа переглянула указ.

Крім того, в центрі уваги Д. Трампа постійно трималося питання нелегальної міграції. 27 січня 2019 р. у своєму Twitter президент написав: «У нашій країні є принаймні 25772342 нелегальних іноземців, а не 11000000, про які повідомлялося роками» [10]. На жаль, Трамп не вказав джерело даних, які не співпадають з офіційною статистикою, проте в будь-якому разі кількість нелегалів засвідчує масштаби проблеми.

Одним із механізмів її вирішення, на думку президента США, могло стати будівництво стіни вздовж кордону за кошти Мексики, хоча уряд Мексики ніколи не висловлював подібного наміру. Зауважимо, що Мексика є основним міграційним коридором для нелегальних мігрантів до США з країн Південної Америки.

Ще 25 січня 2017 р. Д. Трамп підписав указ «Про покращення безпеки кордону та імміграційної служби» (Border Security and Immigration Enforcement Improvements), яким передбачалося «вжити всіх необхідних заходів для негайного планування, проектування та будівництва фізичної стіни вздовж південного кордону» [6].

Боротьба Трампа з Конгресом щодо фінансування стіни на півдні країни призвела до припинення роботи уряду (shutdown) в грудні 2018 р. – січні 2019 р. на 35 днів, що було найтривалішим в історії США, перш, ніж президент і Конгрес оголосили про досягнення компромісної угоди. Трамп наполягав на виділенні 5,37 млрд. дол., Конгрес погодився виділити 1,375 млрд. дол. на цей проект.

Протягом 2017-2021 рр. Сполучені Штати побудували нові бар'єри вздовж понад 450 миль на майже 2000-мильному кордоні з Мексикою, включаючи майже 50 миль, на яких раніше не було жодного бар'єру.

Президент Дж. Байден скасував виконавчий наказ Д. Трампа 13767 у лютому 2021 р.

У 2018 р. адміністрація Трампа запровадила політику «розділу сімей» на південному кордоні, намагаючись з допомогою психологічного тиску попередити в'їзд до США мігрантів і біженців. Батьків і дітей, затриманих на кордоні, відокремлювали один від одного. Протягом шести тижнів щонайменше 2300 дітей-мігрантів були розлучені зі своїми батьками [11]. Після різкого засудження з боку громадських протестувальників, американських політиків і світових лідерів Трамп у червні 2018 р. підписав указ про скасування цієї політики.

Ще одним напрямом посилення міграційної політики стала спроба Д. Трампа ускладнити умови перебування в США близько 750 тис. т. зв. «дримерів» (від назви

DreamAct 2001) – молоді, яка свого часу приїхала до США дітьми разом із своїми батьками з-поміж незаконних іммігрантів. У 2012 р. Б. Обама своїм указом дозволив відстрочку їх депортації та видачу дозволів на роботу (програма DACA). Проте Д. Трамп вважав, що програма DreamAct уможливлювала обхід міграційних законів США. Трамп заявив, що нові особи не підпадуть під дію указу, а починаючи з 6 березня 2018 р. «дримери» поступово позбавлятимуться свого статусу, що забезпечував їм захист від переслідування законом, і дав Конгресу шість місяців на розробку нової програми. Проте перегляд президентського указу Обама був заборонений у судовому порядку [4]. Рішення Трампа з цього приводу так і не набуло чинності.

Міграційна політика Д. Трампа негативно вплинула і на сферу легальної трудової міграції до США. Відсоток відмов для висококваліфікованих іноземних громадян зріс з 6 % у 2015 р. до 30 % у 2020 р. [3].

З метою запобігати внутрішньому безробіттю і перенасиченню ринку праці робочою силою у квітні 2020 р. Д. Трамп видав президентський документ щодо призупинення в'їзду іммігрантів, які становлять ризик для ринку праці Сполучених Штатів під час економічного відновлення після спалаху нового коронавірусу в 2019 році [9].

Таким чином, протидія трудовим мігрантам як економічній загрозі для внутрішнього ринку праці, створення фізичних, психологічних і законодавчих перешкод для проникнення нелегальних мігрантів стали основними механізмами забезпечення міграційної політики адміністрації Дональда Трампа у 2017-2021 рр.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Вонсович О. С. Політкоректність у міграційній політиці Сполучених Штатів Америки. Гілея: науковий вісник. 2018. Випуск 135. С. 368-371.
- 2.Жигайло В. М. Пріоритети новітньої політики Дональда Трампа. Політикус. 2019. Випуск 3. С. 23-26.
- 3.Anderson S. A Review Of Trump Immigration Policy. Forbes. August 26, 2020. URL: <https://www.forbes.com/sites/stuartanderson/2020/08/26/fact-check-and-review-of-trump-immigration-policy/?sh=1f697e7c56c0>
- 4.Levine D., Torbati Y. U.S. judge blocks Trump move to end DACA program for immigrants. Reuters. January 10, 2018. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-immigration-ruling/u-s-judge-blocks-trump-move-to-end-daca-program-for-immigrants-idUSKBN1EZ0AR>
- 5.Republican Platform 2016. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/sites/default/files/books/presidential-documents-archive-guidebook/national-political-party-platforms-of-parties-receiving-electoral-votes-1840-2016/117718.pdf>
- 6.Trump D. Executive Order 13767: Border Security and Immigration Enforcement Improvements. The White House. January 25, 2017. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/presidential-actions/executive-order-border-security-immigration-enforcement-improvements/>
- 7.Trump D. Executive Order 13780: Protecting The Nation From Foreign Terrorist Entry Into The United States. The White House. March 6, 2017. URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/DCPD-201700076>
- 8.Trump D. Joint Address to Congress. February 28, 2017. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/address-before-joint-session-the-congress-2>

9. Trump D. Proclamation 10014: Suspension of Entry of Immigrants Who Present a Risk to the United States Labor Market During the Economic Recovery Following the 2019 Novel Coronavirus Outbreak. April 27, 2020. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2020-04-27/pdf/2020-09068.pdf>

10. Trump D. Tweets of January 27, 2019. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-january-27-2019>

11. Waterhouse B. Donald Trump: Domestic Affairs. Miller center. URL: <https://millercenter.org/president/trump/domestic-affairs>

ПОХОДЖЕННЯ ТА УТВЕРДЖЕННЯ ТЕРМІНУ «КИЇВСЬКА РУСЬ» В ІСТОРІОГРАФІЇ

Дешко П. П.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультет географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Термін «Київська Русь» – це кабінетний термін XIX – початку XX ст. [5, с. 5]. В IX-XIII ст. держава в Наддніпрянщині, яка набула територіального розмаху називалася «Русь», «Руська Земля».

В 1837 року вийшла праця М. Максимовича «Откуда идет русская земля, по сказанию Несторовой повести и по другим старинным писаниям русским», де він одним з перших вжив такі терміни: «древняя Киевская Русь» [3, с. 54, 105], «Древняя Русь» [3, с. 53], «Южная Русь» [3, с. 49]. М. Максимович навів «Київську Русь» описуючи «Білу Русь», «Червнору Русь», «Галицьку Русь», «Суздальську Русь» [3, с. 54]. Якщо щодо Західної України такі словосполучення коректні, тому що було Королівство Руське 1253 р., то щодо «Суздальської Землі» – це не коректно, бо з різних джерел IX-XIII ст. ніякої «Судласької Русі» в природі не існувало.

Якщо говоритимемо про термін «Древняя Русь», тоді потрібно думати про синхронізацію історіографій, бо від I-го млн. років. до V-го ст. давня історія, а з V-го ст. середньовіччя; тому Русь IX-XIII ст. за російською та українською історією вже не вписується в цей термін – «Древняя Русь». Термін «Киевская Русь» почали вживати М. Костомаров, М. Погодін, С. Соловійов, В. Ключевської, Д. Гловайський.

Цей термін відображав хронологію та давав підстави на присвоєння назви «Русь» до Новгород, Суздаля, Володимира, Москви. Остаточо термін «Киевская Русь» утвердився в суспільно-політичному аспекті в радянський період, історик Б. Греков видав такі праці: «Киевская Русь» (1939), «Культура Киевской Руси» (1944).

Однак і цей термін не влаштував радянських ідеологів, у зв'язку тим, що Русь була прив'язана до України, до Києва; тому для підкреслення «спільності» та зменшенні ролі Києва, ставився акцент на Новгород – поступово вводиться термін

«Древнерусское государство». Цей термін відображений в працях В. Мавродіна, М. Артамонова, А. Насонова.

З іншого боку В. Мавродін один з провідних ідеологів так званої «общей древнерусской народности» [4, с. 55-56].

Щодо Новгород, якщо й брати початковий відлік з 862 року (хоча Русь згадується раніше до 862 р.) Новгород в часи Рюрика не існувало [2, с. 28]. Встановлено, що міста Новгород не існувало до кінця X ст. і навіть до середини XI ст. [6, с. 126].

Тому з огляду на історичну парадигму, ми вважаємо, що доцільно притримуватися назви «Русь» в історіографії.

ЛІТЕРАТУРА

1.Балушок В. Г. «Давньоруська народність»: Що насправді ховається за терміном? Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. пр. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2011. Вип. 20. С. 72-83.

2.Войтович Л. В. Рюрик и происхождение династии Рюриковичей: новые дополнения к старым спорам. Русин. Кишинёв. 2013. № 1 (31). С. 6-41.

3.Максимович М. А. Откуда идет русская земля, по сказанию Несторовой повести и по другим старинным писаниям русским. Киев: Вь Университетской Типографіи, 1837. 147 с.

4.Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної коліски». Київ: «Академія», 2001. 152 с.

5.Толочко П. П. Київська Русь. Київ: Абрис. 1996. 360 с.

6.Щодра О. М. Між норманізмом та антинорманізмом: дискусії про походження Русі у світлі писемних джерел. Наукові зошити історичного факультету Львівського університету: Збірник наукових праць. Львів. 2019. Вип. 19-20. С. 115-139.

СТАЛІНСЬКА РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНА СИСТЕМА НА ТЕРЕНАХ РІВНЕНЩИНИ У ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ

Каленюк К. В.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультет географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Старжець В. І.

*кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Більшовизм, комунізм та сталінізм – складники єдиної ідеології тоталітарної радянської імперії, що насаджувала в Україні режим репресій і терору. Сталінізм як політична система не міг існувати без інструментів каральної політики та механізму репресивного апарату, який завжди перебував під контролем комуністичної

партії. Головне завдання радянських органів влади, силових структур та судової системи у західноукраїнському регіоні в 1944-1953 рр. полягало у ліквідації українського визвольного руху та тих хто його підтримував. Рівненщина в цих процесах посідала важливе місце, саме на теренах нашого краю боротьба між радянською владою та українським підпіллям була вкрай запеклою та безкомпромісною.

Радянська влада перша за все відновлювала на місцях партійні та адміністративні органи управління, готуючи місцеве населення до покори та співпраці. Важливими були не лише рівень освіти та практичні навички, а перш за все відданість режиму та виконавські якості. Таким успішним партноменклатурником був Василь Бегма який був затверджений на посаді першого секретаря Рівненського обкому КП(б)У і обіймав її впродовж 10 років – з 1939 по 1949 роки [3, с. 29].

У післявоєнний період на найвищому рівні було прийнято рішення на керівні посади призначати спеціалістів з інших регіонів, перевірених та надійних. Впроваджуючи цю ідею Микита Хрущов звітував перед Сталіним, що «до органів ЦК КП(б)У в західних областях України було направлено більше 30 тисяч працівників. В даний час нами відбираються і будуть направлені до 1 січня 1945 року ще 5 200 працівників» [7, с. 52]. Це дозволило укомплектувати штати керівних та відповідальних працівників більш ніж на 80 %.

На Рівненщині, відповідно до довідки оргінструкторського відділу ЦК КП(б)У, підготовленої у вересні 1946 р., місцеві кадри складали значно менший відсоток, ніж по Західній Україні загалом. В структурі обласних організацій працювало 16,8% вихідців з місцевого населення; в органах МВС, МДБ, суду й прокуратури – 17,9%; головами міських і районних рад – 13,8% [2, с. 89]. Отже, цілком очевидним є факт, що місцевому населенню не довіряли і на керівні посади майже не призначали.

Організація колгоспів, виселення значної частини населення – чітко сплановані репресивні заходи. З 1947 року комуністична політика в регіоні остаточно була спрямована на колективізацію. Радянська влада таким чином протистояла націоналістичному підпіллю і вважала, що утворення колгоспів «підірве базу залишків українсько-німецьких націоналістів та їх підпілля» і сприятиме «зміцненню морально-політичної єдності бідняцько-середняцьких мас селянства західних областей» [2, с. 100].

Більшовицький терор на Рівненщині спирався на діяльність силових структур. Більшість відомств, головним завданням яких була боротьба з внутрішніми ворогами на території УРСР, були створені тоталітарним режимом ще з 1917 року. Нащадками Всеукраїнської надзвичайної комісії для боротьби з контрреволюцією, спекуляцією, саботажем та службовими злочинами (ВУНК або рос. ВУЧК) та Державного політичного управління (ДПУ) стали Народний комісаріат внутрішніх справ (НКВС), Народний комісаріат державної безпеки (НКДБ), а згодом і Міністерство державної безпеки (МДБ).

НКВС – основа репресивно-каральної системи сталінського тоталітарного режиму. Головним напрямком роботи була координація діяльності всіх органів охорони порядку, насамперед каральних, а також зовнішня (закордонна) розвідка, контррозвідка, контроль за таборами примусової праці (ГУЛАГ) і в'язницями,

виконання судових вироків. Для досягнення цілей активно використовувалися жорстокі методи (ув'язнення, допити, тортури), які відповідали сутності радянської влади.

У боротьбі з ОУН і УПА сталінський режим у Рівненській області активно використовував прорадянський партизанський рух, спеціальні провокативно-розвідувальні групи та каральні військові підрозділи НКВС-МДБ. У кожному районі протягом 1944 року було створено кілька таких спецгруп, які діяли «під маркою бандитів». Загалом їх було 49 із чисельністю 831 чоловік. Крім того, діяло 30 винищувальних батальйонів (2 930 бійців), 118 груп сприяння міліції, 110 груп самооборони [5, с. 50]. На середину 1945 року створення спецгруп було припинено, тому що над ними почали втрачати контроль. Діяльність груп дозволялася лише в обласних управліннях МДБ. Станом на 20 лютого 1950 року їх залишилось 19 загальною чисельністю 130 осіб [6, с. 15].

У травні 1944 року М. Хрущов просить у Й. Сталіна дозвіл на проведення відкритих судових процесів у м. Рівне над «бандою українсько-німецьких націоналістів». Він вважав, що таке дійство ще раз підтвердить, що представники українського визвольного руху являються «вірними слугами німецьких окупантів». Шибениці з повішеними з'явилися в кінці 1944 р. – на початку 1945 року практично у всіх районних центрах Рівненської області, а також у самому Рівному [6, с. 13]. Місцеве населення перестало бачити хоч якусь відмінність між окупантом німецьким та окупантом радянським.

Важливою складовою частиною сталінських репресій у післявоєнний період були масові примусові виселення українського народу. Виконавці особливо не розбиралися хто є хто, вивезти могли кожного, на кого падала підозра: «Тисячі між вивезеними було таких, які ні самі, ні про яких знайомі не могли сказати, чому їх заслали в дикі степи Казахстану, в льодові простори Півночі чи в оселі Сибіру» [4, с. 446].

За узагальненими даними начальника Державного архіву МВС України Н. Платоновой, з території Рівненської області за період з 1944-1952 років примусово вислано у віддалені регіони СРСР 33 тис. 975 так званих членів сімей учасників українського національно-визвольного руху [2, 115]. Наслідки побудови «найкращого у світі суспільства» виявилися катастрофічними для Рівненщини та західноукраїнського регіону. Завдяки зусиллям дослідників науково-документального проекту «Реабілітовані історією», який реалізовується в Рівненській області, повернуто із забуття більше 20 тис. імен безпідставно репресованих громадян [1, с. 182].

Отже, у післявоєнний період на теренах Рівненщини сталінський тоталітарний режим розгорнув масову боротьбу проти місцевого населення. Елементами репресивно-каральної системи в Рівненській області були: колективізація сільського господарства та боротьба з індивідуалізмом; депортації місцевого населення, що допомагали українським повстанцям чи були в очах влади «неблагонадійним елементом»; насадження комуністичної ідеології в усіх сферах життя; безкомпромісна боротьба з ОУН та УПА. Всі ці заходи були складовою

головного завдання – ліквідація національної самосвідомості населення та інкорпорація регіону в загальносоюзну імперію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данильчук В. Р., Старжець В. І. Державна програма «Реабілітовані історією» як важлива складова формування політики пам'яті в Україні (за матеріалами книг, виданих у Рівненській області). *Науковий вісник Східноєвропейського нац. унів-ту ім. Лесі Українки. Серія: Історичні науки*. 2019. Вип. 7. С. 181-185.
2. Жив'юк А. А. За московським часом: контрверсії радянзації Рівненщини (кін. 1930-х – кін. 1950-х рр.). Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2011. С. 186.
3. Жив'юк А. А. Формування і функціонування компартійної номенклатури Західної України в довоєнний період (на прикладі діяльності Василя Бегми). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2009. Вип. 17. С. 22-29.
4. Попович С., Попович Г., Мілена Рудницька і її «Західна Україна під большевиками». Львів: Коло, 2016. С. 484.
5. Реабілітовані історією. Рівненська область. Кн. 1. упоряд. А. Жив'юк, Р. Давидюк та ін. Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2006. С. 578.
6. Реабілітовані історією. Рівненська область. Кн. 2. упоряд. А. Жив'юк, Р. Давидюк та ін. Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2009. С. 612.
7. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 893. С. 75.

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЦІ ДЕРЖАВ АНТИГІТЛЕРІВСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ

Керенович Р. Й.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультет географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Старжець В. І.

*кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Напередодні Другої світової війни українська проблема в системі міжнародних відносин набуває особливого значення. Оскільки українські етнічні території були лише об'єктом зазіхань іноземних країн, то українське питання змінювало своє значення залежно від політичної гри основних європейських держав. Позиція Франції та Великобританії в українському питанні мала дуже важливе значення для подальшого розвитку подій в Європі.

Керівництво зовнішньополітичного відомства Великої Британії намагалось спрогнозувати подальші кроки Третього Рейху, зокрема в питанні Карпатської

України. 26 жовтня 1938 р. у листі до радника посольства в Берліні А. Огліві-Форбса, міністр закордонних справ Е. Галіфакс писав: «Карпатська Україна могла би бути трампліном для стрибка на Україну, або початковим пунктом для поширення українського руху» [2, с. 66]. Незважаючи на це, британські дипломати продовжували займати вичікувальну позицію, надавши А. Гітлеру ініціативу у вирішенні центрально-східних європейських справ.

Погляди уряду Н. Чемберлена щодо майбутніх дій німців у Європі висловив радник прем'єр-міністра Великобританії Г. Вільсон. Він заявив, що в найближчому майбутньому Англії війна не загрожує, адже «наступний удар А. Гітлера буде спрямований проти України. Техніка буде приблизно така ж, що і у випадку з Чехословаччиною. Спочатку зріст націоналізму, повстання українського населення, а потім «визволення» України А. Гітлером під лозунгом «самовизначення» [1, с. 44].

Велика кількість дослідників вважає, що в цей період українська проблема стала предметом зацікавлення західної преси. Так, з 1 по 15 жовтня 1938 р. було опубліковано понад 200 статей і повідомлень про Карпатську Україну. Наприкінці листопада 1938 р. інтерес британської преси до українського питання посилювався ще більше [3, с. 246].

Після Мюнхенської конференції серед політиків різних орієнтацій в Парижі поживалися дискусії щодо майбутньої політики Франції, особливо її Центрально-Східний вектор. Варто зазначити, що в даному контексті розглядалася і українська проблема. З одного боку, офіційний Париж прагнув, щоб німецька експансія набрала східного спрямування, з іншого Франція була військовим союзником Польщі, до складу якої входила велика частина українських земель. Така ситуація зумовила двоїстість зовнішньої політики Франції в післямюнхенський період: поєднання відкритої симпатії до української справи з союзницькими зобов'язаннями перед Польщею.

Наприкінці 1938 р. французька громадськість була вкрай негативно налаштована до II Речі Посполитої. Польський уряд звинувачували у співпраці з А. Гітлером, поділі Чехословаччини та зраді союзницьких домовленостей з Францією в період мюнхенської кризи. В урядових колах Парижа все більш популярнішою ставала думка не втягуватися в проблеми та політичні зміни в Центрально-Східній Європі.

Новий етап активізації української проблеми на Заході пов'язаний з промовою українського представника в польському Сеймі В. Мудрого, суть якої зводилася до вимог надати українським землям автономію у складі II Речі Посполитої. Ця акція українських парламентарів викликала широкий резонанс на шпальтах західної преси. Журналісти британської газети «Manchester Guardian», зазначаючи у своїй вступній статті про українське питання писали, що воно стало небезпечним і все більш складнішим для розв'язання: «Ясно одне німці не можуть не використати таких сприятливих можливостей, що виникають з самого існування «проблеми» [5, с. 109]. Дослідники дійшли до висновку, що А. Гітлер у своїх планах відводив Україні велику роль. Водночас, усі британські кореспонденти, що цікавилися цим питанням підкреслювали: «акція українців у Варшаві є німецькою аспірацією».

Тим самим ігноруючи внутрішньоукраїнські політичні процеси та національно-визвольний рух.

У паризьких газетах проводились паралелі між тим, що сталося в Польщі та тим, що відбулося в Чехословаччині з студетськими німцями перед Мюнхеном, а українську вимогу класифікували як інспірацію нацистської пропаганди, що становить частину експансіоністського плану Третього Рейху щодо радянської України. Водночас, таким чином підкреслювалась спроба німців натиснути на Польщу та затягнути її в нацистську орбіту.

Варто зауважити, що вже у березні 1939 р. українське питання виходить з поля зору європейських країн, а «українська агітація у Великій Британії починає дещо спадати» [1, с. 47]. У телеграмі до англійських послів у Франції та Бельгії Е. Галіфакс зазначав про те, що за вказівками останніх повідомлень А. Гітлер розглядає питання про напад на західні держави як попередній крок у реалізації акції на Сході. Аналогічну думку висловлював і посол Великобританії в Німеччині, заявляючи про непевність нацистського наступу на українські землі. Він стверджував, що в найближчі рік-два Україна не стане об'єктом німецької експансії.

15 березня 1939 р. відбулися дві, попередньо узгоджені, події – захоплення Угорщиною Карпатської України та окупація Німеччиною Чехії. Внаслідок цих акцій був порушений баланс сил, закладений Версальсько-Вашингтонською системою договорів, який гарантував Великій Британії та Франції гегемонію в Європі. Не бажаючи втрачати свої позиції, країни Заходу переходять до більш активних дій [6, с. 341]. Громадська думка європейських держав суттєво змінилася – від ейфорії, породженої сподіваннями на тривалий мир після Мюнхена, до усвідомлення німецької небезпеки та необхідності відсічі агресії.

Протягом літа 1939 р. проходили переговори між військовими місіями Великої Британії, Франції та СРСР, на котрих було погоджено політичні питання щодо визначення потенційних агресорів і дій проти них, але відбувся зрив укладення військової конвенції. Під тиском дипломатичних обставин радикально змінюється погляд європейських держав на українські етнічні території [4, с. 84]. У ході переговорів Україна розглядалася в якості стратегічного плацдарму для дій радянських військ проти країн-агресорів, а ті землі, що перебували в складі Польщі та Румунії мали стати «коридором» для їх проходу.

Міжнародна ситуація та погляди країн Заходу на українське питання змінюються внаслідок укладення пакту про ненапад між Німеччиною та СРСР. Українська проблема для Франції та Великобританії стає менш актуальною.

Отже, українське питання в політиці англійського та французького урядів розглядалось виключно в контексті їхньої безпеки та внутрішньої стабілізації. В зв'язку зі зміною політичної ситуації та виходом на міжнародну арену Німеччини як держави-агресора, українська проблема втрачає інтерес в країн західної демократії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 – березень 1939). Ужгород: Патент, 1999. С. 91.
2. Кульчицький Є. Як вирішувалося «українське питання». Політика і час. 1994. № 9-12. С. 64-70.
3. Лисенко О. Україна в планах основних гравців європейської політики напередодні Другої світової війни. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2011. Вип. 14. С. 246-250.
4. Савенко А. Українські землі як фактор протиріч у стосунках СРСР та Німеччини у період до підписання радянсько-німецького пакту про ненапад. II Історичні і політологічні дослідження. 2008. № 3-4. С. 84-91.
5. Сирота Р. Українське питання в східноєвропейській політиці Великої Британії після Мюнхена (жовтень-листопад 1938 р.). 1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції 23-24 вересня 1999 р. Львів. 2001. С. 102-110.
6. Трофимович Л. Вітчизняна історіографія про українське питання в зовнішній політиці Польщі та Радянського Союзу в 1938–1939 рр. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2009. Вип. 19. С. 338-348.

ІСТОРИОГРАФІЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ

І. П. КРИП'ЯКЕВИЧА

Левдер А. І.

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри історії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

У дослідженні життєвого шляху та творчої діяльності українського історика І. П. Крип'якевича помітною сферою залишалася його науково-педагогічна діяльність. Це різновид праці, що поєднує одночасно наукову діяльність як дослідницьку і педагогічну (викладацьку, методичну, організаційну) у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти [5]. Стосовно І. П. Крип'якевича науково-педагогічна діяльність досліджується дещо ширше, оскільки одночасно включає наукову, педагогічну (викладацьку, методичну, організаційну) та популяризаторську.

Творча спадщина І. П. Крип'якевича стала об'єктом історіографічних досліджень ще за його життя. Більшість істориків ХХ і ХХІ ст. увесь історіографічний матеріал прагнули подати, дотримуючись певної періодизації, в основу якої лягли як етапи творчого шляху Івана Петровича, так і роки після його смерті. В історіографії І. П. Крип'якевича сучасні вчені Я. Р. Дашкевич, Я. Д. Ісаєвич, Н. П. Клименко, О. Й. Прицак, здебільшого виокремлювали три періоди: 1) дорадянський (1908 – 1939 рр.), на який припадає розквіт наукової та педагогічної діяльності І. П. Крип'якевича; 2) радянський (40-і – початок 90-их рр. ХХ ст.) у якому І. П. Крип'якевич зарекомендував себе як талановитий учений, що був змушений зважати на реалії суспільно-політичного життя радянської системи; 3) сучасний - початок 90-их років минулого століття і сьогодення. Останній період

дозволяє повномасштабно вивчити і критично осмислити наукову спадщину І. П. Крип'якевича [5].

Зі всього масиву публікацій про Івана Петровича нами виділені лише ті, що присвячені його науковій та педагогічній діяльності. Загалом до аналізу науково-педагогічної спадщини І. П. Крип'якевича долучилися В. В. Грабовецький, Д. Г. Гринчишин, Я. Р. Дашкевич, Д. І. Дорошенко, Я. Д. Ісаєвич, Н. П. Клименко, М. П. Ковальський, Г. І. Ковальчук, О. О. Коструба, М. М. Кравець, Р. І. Крип'якевич, Б. С. Криса, В. Л. Ленчик, О. І. Луцький, Т. О. Литвин, В. О. Мисан, М. Н. Петровський, Л. В. Пироженко, О. Й. Прицак, О. С. Рубльов, О. В. Середа, Н. В. Суровцов, О. А. Терлецький, І. Г. Шульга та інші.

Опрацьовуючи джерельну базу, виявлено різноманітні за формою, жанрами, змістом та походженням документи [1, 3, 4]. Серед них відомі і маловідомі джерела історичної інформації, що дозволили у межах предмету дослідження з'ясувати суть наукової проблеми. Більшість із них це – матеріали архівів. До іншої групи джерел належать видрукувані наукові праці І. П. Крип'якевича, завдяки яким вдалося чітко відстежити та охарактеризувати основні напрями наукової діяльності відомого вченого. Серед цих праць варто увагу звернути на публікації, що дозволили з'ясувати малодосліджений напрям – історію освіти і шкільництва. Виокремлення із масиву праць І. П. Крип'якевича публікацій на педагогічну тематику дозволило їх систематизувати, утворити окремі групи: а) статті у часописах; б) нариси з історії освіти та школи у посібниках, підручниках або ж тематичних виданнях. За кількістю і галузевою тематикою домінує перша група. У публікаціях нами виокремлені підтеми (напрями) його педагогічних досліджень: а) історія освіти та школи; б) організація освітньої і шкільної діяльності; в) методика навчання та виховання; г) методика організації та проведення історичних досліджень; д) рецензії на освітянську періодику та навчальні видання. Не менш важливою і досить чисельною групою джерел стали науково-популярні та художні твори І. П. Крип'якевича. Вони представлені підручниками, посібниками, оповіданнями та повістями.

У сучасній українській історіографії поки що відсутні обґрунтовані підходи щодо основних періодів наукової діяльності І. П. Крип'якевича. Характеризуючи періоди наукової діяльності Івана Петровича необхідно брати до уваги всі ключові моменти життя, що сприяли формуванню його як вченого-дослідника. Наукову діяльність І. П. Крип'якевича можна поділити на три основні періоди: 1) період формування та становлення І. П. Крип'якевича як історика-дослідника: 1904 – 1911 рр.; 2) період творчого злету і членства в Науковому Товаристві ім. Т. Шевченка: 1911 – 1939 рр.; 3) наукова та науково-організаційна діяльність у радянських установах: 1940 – 1967 рр. [5].

На основі аналізу творчої спадщини Івана Петровича виокремлено ті напрями наукових дослідів, якими він займався упродовж свого життя. Якщо аналізувати наукову діяльність І. П. Крип'якевича за галузевим принципом, то досить чітко відстежуються сфери історичної науки, у яких він працював: історія України, історіографія, джерелознавство, архівознавство, археографія, дипломатика, історична географія, історична картографія, історичне краєзнавство, історична хронологія, сфрагістика, топоніміка, книгознавство, бібліографія, бібліотекознавство, мовознавство, літературознавство, педагогіка. У науковій спадщині І. П. Крип'якевича

нами виокремлено як окремий напрям пошуку – дослідження педагогічних проблем. Він сформований на основі робіт, що присвячені історії освіти, школи, методиці навчання та виховання, методиці організації історичних досліджень. Загалом до історико-педагогічної спадщини належать близько 60 статей, підручників, посібників. Нами встановлені напрями педагогічних досліджень І. П. Крип'якевича: а) історія освіти та школи, б) організація освітньої і шкільної діяльності, в) методика навчання та виховання, г) методика організації та проведення історичних досліджень, д) рецензії на освітянську періодику та навчальні видання [1, 2, 3]. Аналіз публікацій І. П. Крип'якевича з педагогіки дозволяє стверджувати, що історія освіти та школи, методика навчання, виховання, методика організації історичного пошуку були складовою його науково-педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Бібліографія друкованих праць Івана Крип'якевича. Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. пр. Л., 2001. Вип. 8. С. 19-72.
- 2.Грабовецький В. Наукові праці І. П. Крип'якевича із архівознавства і допоміжних історичних дисциплін: до 75-річчя з дня народження. В. Грабовецький. Науково-інформаційний бюлетень. Архів упр. УРСР. 1961. № 6. С. 79-82.
- 3.Іван Петрович Крип'якевич : бібліографічний покажчик, укл. О. Д. Кізілик. Л., 1966. С. 79.
- 4.Левдер А. І. Науково-педагогічна діяльність Івана Петровича Крип'якевича (1886-1967 рр.) : монографія. Рівне, 2018. С. 216.
- 5.Луцький О. Науково-організаційна і педагогічна діяльність І. П. Крип'якевича у вересні 1939 – червні 1941 рр. Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. пр. Л., 2001. Вип. 8. С. 783-800.

ДАВНЄ НАРОДНЕ ЖИТЛОВО-ГОСПОДАРСЬКЕ БУДІВНИЦТВО НА ШЕПЕТІВЩИНІ

Линник Л. М.

*завідувач краєзнавчим відділом комунального закладу культури
«Музей пропаганди» Хмельницької обласної ради*

На подвір'ї українського селянина, як правило, розміщувався цілий комплекс житлових та господарських споруд, які забезпечували всі потреби родини протягом року. Огорожі, як і хати, дуже різноманітні – це і жердини, прикріплені до стовпів, частокіл, тин плетений із гілок ліщини чи лози, розміром від 80 см до 1м. Також огорожа мала в'їзні ворота – браму та вхідні двері – фіртку.

У селах Шепетівського району збереглися житлові та господарські споруди, збудовані на початку ХХ ст., зокрема, в с. Білопіль, та виселках Степ.

Це зрубно-каркасні будівлі у яких житлова частина робилася «в зруб». Зруб – це чотиригранне приміщення, стіни якого складені з горизонтально вкладених соснових брусів, а сіни і комора - в «стовпи». Проміжки між ними заповнені дошками - дилами. Зрубні стіни житла могли зводити з круглих, напівкруглих або брусових колод. Зруб хати складався з дубових, соснових або липових брусів.

Комора й сіни дильовані, а стіни, що з'єднують їх, тримаються за допомогою «ушаків» (стовпів), які використовуються для продовження стін або для з'єднання двох зрубів, хати і сіней.

В основному стіни житлової частини хати білили. Сіни й комору з фасадного боку залишали відкритими. Правда в деяких місцевостях повністю забілювали сіни й комору.

На початку ХХ ст., значне поширення дістала каркасна техніка. Між дубові стовпи, що вкопували або ставили на кутах будівлі на підвалини, закладали дилі, плахи (широкі дошки або дилі). Зовні та зсередини стіни обмазували глиною. Були відомі дві техніки обробки таких стін: «в накидку» і «через дилі».

Обробка стін «в накидку» полягає в тому, що в нерівні горбаті дошки, дилі, кругляк забивали дерев'яні кілочки. Потім усю поверхню такої стіни закидали сумішню полови з глиною.

Більшого поширення набула техніка «через дилі». На брус або диль зверху накидали ряд вальків довжиною до 20 см (вальки – суміш соломи-мерви з глиною), угорі їх притискали брусом. Потім поверхню стіни змазували глиною і білили.

Відбувалось це під час так званої толоки. На толоку сходилось майже все село, від кожної хати приходив робітник, працювали без оплати, але обов'язково з обідом і вечерею. І збирали її як правило у неділю вільний від основної роботи день.

Стелю робили дерев'яну, яку тримали 3-4 поперечних або один поздовжній сволок. Після закінчення роботи над стінами і стелею майстер прибирав до сволока хрест із квітами та датою будівництва. Поверх сволока укладали колоте дерево або дошки. Зверху таку конструкцію утеплювали добре утрамбованим шаром глини. Побудоване в такий спосіб горище господарі здебільшого використовували для сушіння зернових культур.

Дахи над хатами чотирискіли на кроквах, які кріпилися на повздовжніх балках покладених по верху стін. Покриті житньою соломою зв'язаною снопиками.

Найпоширенішим варіантом традиційного житла була тридільна хата. Таке житло побутувало на всій території. Будівлі мали розміри 12х5м, 13х5м, 10х4м.

Поширеним варіантом традиційного житла була хата – бічна кімната якої, відокремлювалася від великої кімнати шляхом перегороджування хати пічкою і грубкою. Найчастіше бічна кімната використовувалася як кухня.

Хата, як правило, мала не менше трьох вікон: у чільній стіні – двоє навпроти печі та третє навпроти столу. Робили і маленьке віконце у причілковій стіні (запічне).

Щодо розміщення хати відносно вулиці, то садиби були переважно з віддаленим розташуванням хати відносно проїзних шляхів, постановкою її вглибині двору. Перед нею був невеликий земельний простір, на якому, як правило, висаджували дерева, куці, квіти.

Населення краю віддавна займалося сільським господарством (вирощуванням зернових, утриманням великої рогатої худоби, свиней, птиці). Усе це вимагало відповідних приміщень та окремих будівель.

На подвір'ї крім хати, були різні господарські споруди.

Стайні - для утримання коней.

Хліви або корівники - для корів.

Курники - для курей.

Саж або куча - для свиней.

Кадуб або вулик - для бджіл.

Клуня або стодола використовувалася як будівля для обмолоту, сушіння снопів, зберігання жита, пшениці, ячменю, соломи. Колись була потреба мати в стодолі свій тік на якому молотили снопи.

Найчастіше клуні мали стовпово дильовані конструкції. Це давало змогу між стовпи закладати різний матеріал: півкругляки, дошки, бруси різних порід дерев. Стовпи в конструкціях найчастіше дубові. Деякі клуні мали дахи, які підтримувалися сохами.

Неодмінною господарською спорудою була комора. З коморою пов'язано чимало народних повір'їв та звичаїв. Будувалися комори найчастіше разом з хатою. Подекуди в заможних селян були окремі комори. В коморах зберігалося не тільки зерно та різні харчові припаси. Іноді тут були цілі склади полотна, одягу, взуття та інших речей.

До господарських будинків, які служили для утримання тварин належать хліви. Їх зводили як окремі будинки або у вигляді приміщень, що будувались під одним дахом з клунею, рідше з хатою.

Для спорудження хлівів найчастіше використовували не настільки добірні матеріали, ніж, у клунях чи коморах. Хліви будували найчастіше «в стовпи» між які закладали дилі, бруси, дошки. Всередині хліва шви між брусами змащували глиною. Стеля з дощок, які покладені по довжині будівлі, сволюки поперечні. У хліві двері мають два полотнища: для зими з добре припасованих дощок й літні – решітчастої конструкції. З хліва є також двері до клуні.

На кожному подвір'ї також були споруди для зберігання продуктів - погребі, льохи. Погребі мають підземну й наземну частини. В погріб спускалися по драбині або сходами. Наземна частина має скошений дах, двері, муровані стіни. Це давало змогу влітку зберігати продукти в прохолоді, а взимку температура погреба дає змогу досить довго зберігати картоплю, буряки, капусту. Відомі також сховища для зерна, картоплі та овочів - ями.

Утримання господарського двору та реманенту було важливою складовою частиною господарських робіт українського населення протягом багатьох століть. Добрий господар вкладав багато праці, щоб у хаті й на подвір'ї всьому дати лад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилюк А. Волинь: пам'ятки народної архітектури. Луцьк. 2000.
2. Архип Данилюк. Давнє народне житлово-господарське будівництво на Заславщині.
3. Галина Лозко. Українське Народознавство. Харків. 2005.
4. А. Пономарьов. Українська минушина. Київ «Либідь». 1994.
5. Олекса Воропай. Звичаї нашого народу. «Велес». 2005.
6. «Українська хата». Київ: Наукова думка, 1991. С108.

ТАРГОВИЦЬКА КОНФЕДЕРАЦІЯ ЯК ПРИКЛАД СЕПАРАТИСТСЬКОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Ліпська Ю. В.

*заступник директора з наукової роботи
КЗК «Музей пропаганди»*

«18 maja 98 tys. wojsko rosyjskie przekroczyło granice Rzeczpospolitej...».

Так почалася російсько-польська війна 1792 року, znana в польській історіографії, як «війна в обороні Конституції 3 мая». Найвідомішою битвою в цій війні стала Жилинецька (Зеленецька) [4, с. 1]. Не менш важливими при аналізі цієї події є також звернення уваги на історичне тло, дії та бездіяльність ключових історичних постатей, що привели війська князя Понятовського та генерала Моркова на поле під Жилинцями (Зеленцями в польській історичній традиції). Укладення т. зв. Тарговицької конфедерації є одним з тих цеглинок, якими вимощена була дорога до Зеленецької битви, тим більше, що участь в битві одного із Тарговицьких зрадників завадила польському командувачу Юзефу Понятовському переломити хід війни на свою користь.

Задоволення власних імперських інтересів росією через використання внутрішніх чвар та міждержавних суперечностей інших країн завжди було пріоритетним інструментом зовнішньої політики рос. імперії. Стратегія їхня незмінна і донині - спираючись на існуючі або створюючи самостійно групи, негативно налаштовані до центральної влади, створювати конфлікти і потім нібито «приходити на допомогу» або «захистити» ту частину населення чи групу, позицію якої можна використати на власну вигоду. [9, с. 1].

Передумовами укладення цього союзу стала діяльність «Великого, або Чотирирічного сейму», що була направлена на подолання російської гегемонії і засилля росіян. [7, с. 1]. Великою проблемою було те, що у магнатському політичному середовищі не було необхідної єдності. Попри всі труднощі, Великий сейм здійснив колосальну роботу - 3 травня 1791 р. було прийнято нову конституцію. Великий сейм проіснував до 29 травня 1792 р., а Конституція 3 травня – 14 місяців і 3 тижні. [6, с. 1]. Вони були зруйновані Тарговицькою конфедерацією та збройною інтервенцією Росії під час польсько-російської війни 1792 року. [2, с. 1].

Прийняття Великим сеймом Конституції, в очах імператриці Катерині II загрожувало втратою впливу росії в Польщі, яку вона вважала де-факто своїм протекторатом. [3, с. 1]. Для зміцнення і посилення цього впливу, імперські політики вирішили використати внутрішні суперечності в середовищі магнатів. Біля витоків конфедерації стояли по суті лише три постаті, що мали хоч якийсь вплив: Станіслав Щенсний Потоцький, Францішек Ксавері Браніцький та Северин Ржевуський. Як зазначає проф. Пьотр Угневський (співробітник Інституту історії Варшавського університету): «Якби не суттєва підтримка та військова інтервенція з боку Росії в 1792 році, цього (утворення) б, мабуть, взагалі не було.» [1, с. 1]. Підготовка до формування конфедерації розпочалася ще в листопаді 1791 року

групою магнатів, згуртованих навколо Потоцького і Ржевуського. Під керівництвом генерала Попова було підготовлено установчий акт конфедерації, підписаний і приведений до присяги в Петербурзі 27 квітня 1792 р. Дата 14 травня 1792 р., якою пізніше його оприлюднили в Тарговиці, прикордонному містечку на березі р. Синюха, була навмисне сфальшована, щоб приховати російський слід документу. [8, с. 1].

Таким чином, росіяни підготували собі законодавчий ґрунт для вторгнення, адже фактично покладали відповідальність за вторгнення на самих поляків. Цікавим фактом є те, що укладення і оприлюднення конфедерації завершилося тільки тоді, коли закінчилася російсько-турецька війна і в Яссах було підписано мир.

У день, коли росіяни перетнули кордони РП, посол царської росії Яків Булгаков, який був одним із провідних «диригентів» російсько-польської війни 1792 року, вручив дипломатичну ноту польським урядовцям, в якій назвав військову інтервенцію «дружньою, сусідською допомогою». «Сусідська допомога» полягала у державному перевороті з допомогою військової сили. Стратегія створення або підтримка існуючих сепаратних груп (тарговичани, опозиціонери, сепаратисти) всередині країни задля внутрішньої дестабілізації і показової легітимізації військового вторгнення під приводом «дружньої допомоги», в результаті якої частина території відходить росії або стає її фактичною і юридичною колонією доведена імперським урядом до досконалості.

Ця тактика росією використовувалася неодноразово і в наступні століття. Так само з «дружньою допомогою» російські війська вторглися в Польщу уже в 1939, практично одночасно із нацистами окупувавши суверенну державу та порушивши цілісність і недоторканність державних кордонів. У 1968 році з сфери «дружніх» інтересів росії потрапила Чехословаччина. «Празька весна» стала викликом для певної частки правлячої верхівки – особливо на найвищому рівні – тож вони активно виступали проти будь-якого послаблення партійного контролю над суспільством. Не менш вагомою була «дружня допомога» уряду Афганської демократичної республіки у боротьбі з повстанцями, коли СРСР намагався втримати у сфері своїх інтересів цей регіон і не допустити посилення позицій США. Пізніше «руку допомоги» (читай - солдатський чобіт) отримує почергово Молдова (Придністров'я), Чечня, Грузія (Абхазія), Сирія.

Щодо України, то немає фактично жодного століття, починаючи із зруйнування Києва військами Андрія Боголюбського, коли б росіяни не намагалися загарбати наші землі. Тільки в ХХ-ХХІ столітті силою російських військ була придушена Українська революція (війна 1917-18 рр.), запроваджена (1918-21 рр.) і утверджена більшовицька влада (період ІІ СВ і повоєнний час боротьби з повстанським рухом), висувалися територіальні претензії вже до незалежної України (оо. Тузла і Зміїний, Крим, Донбас, 24 лютого - повномасштабна війна).

Після розпаду радянської держави, росія успадкувала не лише «наследіє», а й методи зовнішньої політики обох імперій. Протягом 90-х років її «руки допомоги» тягнулися до всіх сусідніх держав і всюди несли лише війни, руйнацію і окупацію. Не стала винятком і Україна. Так звані «пробні війни», які рф намагалася розв'язати

навколо островів Тузла та Зміїний у 2000-х роках, викликали обурення як світової спільноти, так і власне українців. Тому, у 2013-14 роках, коли прагнення українського народу до євроінтеграції росія сприйняла як виклик своєму впливу в Україні, вона пішла вже знаним шляхом. Фальсифікація виборів, ставлення свого «лігітимного» і оголошення обраного народом Президента «ставлеником Америки» (як у випадку поляків тарговичанами оголошено було короля Станіслава «деспотом» і «тираном»), розпалювання сепаратистських настроїв на Сході України та намагання вчинити державний переворот в Україні. Проте, це не вдалося - люди у великих містах (Одеса, Харків, Дніпро, Херсон), де диверсанти намагалися зривати українські прапори і замінювати їх на триколон, чинили масовий спротив. Тоді російська «дружня допомога» і почала перетинати кордони України. Таким чином, було окуповано Крим та частину Донбасу. Розпочалася чергова російсько-українська війна. На той час російська пропаганда настільки плідно попрацювала як в Україні, так і в Європі та світі, що лавров, який постійно повторював мантру про «расіян в данбасе нет», зумів переконати велику частину світової спільноти, що в Україні йде «громадянська війна». Навіть у катастрофі малазійського Боїнга 777 російські терористи звинуватили Україну.

Лише після 24 лютого весь світ нарешті зрозумів, що росія – це держава-терорист і що її «дружня допомога» протягом століть призводила лише до війн, розподілів та руйнацій у всіх століттях, починаючи з далекого 18 ст. Конфедерація і назва «Тарговиця» стала символом найбільшої державної зради в історії Польської держави [5, с. 1].

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://muzhp.pl/pl/e/1136/zawiazanie-konfederacji-targowickiej>
2. <https://sztetl.org.pl/pl/slownik/konfederacja-targowicka-1792-targowica>
3. <https://bliskopolski.pl/historia-polski/1792-konfederacja-targowicka/>
4. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zielence;4001376.html>
5. <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/684013,Konfederacja-targowicka-%e2%80%93-symbol-zdrady-narodowej>
6. <https://www.lazienki-krolewskie.pl/pl/edukacja/baza-wiedzy/krol-a-targowica-wallenrodyzm-stanislawa-augusta>
7. <https://twojahistoria.pl/2017/11/23/targowica-co-kazdy-powinien-wiedziec-o-konfederacji-ktora-stala-sie-symbolem-zdrady/>
8. <https://historia.org.pl/2016/03/04/konfederacja-targowicka-rzeczpospolita-pod-rzadami-zdrajcow/>
9. <https://apcz.umk.pl/SDR/article/view/SDR.2019.1.04>

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ: ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБГРУНТУВАННЯ

Лопачька Н. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії, завідувач кафедри історії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янука»*

Від початку процесу і часу утвердження нації, важливо визнання громадянином тієї чи іншої країни своєї національної приналежності. Для держави – це один із об'єднувальних чинників на шляху до процесу інтеграції всередині суспільства. В результаті це формує фундаментальні основи у руслі самовизначення народу чи нації в контексті їх політичних економічних, національно-культурних засад.

Сьогодення для України ставить надскладні завдання та виклики, а один із найстрашніших – це російсько-українська війна (російська збройна агресія проти України) – пряме й опосередковане застосування збройної сили Російською Федерацією проти суверенітету і територіальної цілісності України [1], що розпочалась 20 лютого 2014 року і триває дотепер. Важливо, щоб у таких непростих обставинах функціонування українського народу розвивалась і надалі зміцнювалась українська національна держава. Країна, де пріоритетним є державна незалежність, суверенітет в рамках політичної ідеології, громадського, політичного руху, утверджується і в результаті зміцнюється національна самобутність.

Український націоналізм – це політична ідеологія, а також громадсько-політичний рух, що ставить на меті створення і розвиток української національної держави та/або захист національної самобутності. Націоналізм вимагає в першу чергу національної самосвідомості, усвідомлення національної спільності групи людей [5]. Націоналізм – це ідентифікатор кожної нації. Він є унікальним у формуванні національного світогляду. Останній транслюється у повсякденному побуті, національному одязі тощо. Національний світогляд – це використання рідної мови, популяризація власної історії. З розвитком державотворчих процесів національний світогляд сприяє створенню культурних, культурно-освітніх, просвітницьких структур, політичних організацій, політичних партій.

Українська національна свідомість пройшла і проходить в сучасних умовах складні етапи свого утвердження. Через непрості умови українського державотворення в історичному минулому і сучасні обставини, що зумовлені збройною агресією Російської Федерації проти України в рамках російсько-української війни, український націоналізм відіграє неабияку роль, адже він є засадничою складовою «генетичного коду» української нації.

Витоки українського націоналізму генеруються у поезіях Т. Г. Шевченка. Поняття «український націоналізм» у працях поета ідентифікується із цінністю особи та нації, самобутньої культури, державної незалежності. На різних етапах державотворчих процесів України науковцями, відомими політичними, громадськими діячами неодноразово підіймалось питання щодо трактування, обґрунтування і розуміння «українського націоналізму».

Першим представником українського націоналізму вважають Миколу Міхновського – українського політичного та громадського діяча кінця XIX ст. – початку XX ст. «Міхновський вважав, що головна причина нещастя нашої нації – це брак націоналізму (тобто національної свідомості, самоповаги, власної гідності, гордості тощо) в українському суспільстві» [4, с. 167]. У праці вище згаданого ідеолога українського націоналізму «Націоналізм – всесвітня сила» [3] зазначається: «У нас на Україні націоналізм дуже припізнівся: наша нація, включаючи небагатьох, переважно із інтелігенції, – не націоналістична. Вона не має національної свідомості

серед загалу, як її має польська, чеська, хорватська і інші, не має самої могутчої зброї для захисту своїх інтересів, і через те вона пробуває в найтяжчому рабстві...» [3]. На думку М. Міхновського «... уникаючи національного шовінізму пануючих націй, треба плекати здоровий націоналізм поневолених народів, бо він є джерелом творчості, і тільки в тому заховуються зародки народної свободи і ясної будучності» [4, с. 167].

Таким чином, у розумінні М. Міхновського націоналізм – це, в першу чергу, «захисний», «оборонний» націоналізм. Для згаданого українського політичного та громадського діяча, в рамках генерування національної ідеї, рушійною силою має бути українська інтелігенція, головний обов'язок якої полягає у служінні своєму народу.

Уваги заслуговують ідеї та обґрунтування щодо пояснення поняття «український націоналізм» Степана Ленкавського – українського політичного діяча, публіциста, одного із ідеологів Організації українських націоналістів. У 1929 р. він написав «Декалог» («Десять заповідей українського націоналіста»), а в грудні 1940 р. – «Маніфест Організації українських націоналістів». У 2002 р. за редакцією О. Сича було опубліковано працю «Степан Ленкавський. Український націоналізм. Твори. Т. 1» [2]. У праці «український націоналізм» визначається як: «...духовний і політичний рух, що зродився з внутрішньої природи української нації в часі її зусильної боротьби за підстави й цілі творчого буття. Це є т. зв. генетична дефініція українського націоналізму, тобто така, яка вияснює, як і чому зродився український націоналізм» [2, с. 49]. Вказується і інше пояснення, а саме: «Націоналізм – це діяння і мислення в інтересах нації» [2, с. 49]. Таким чином, український націоналізм – це одночасно і духовна складова народу, і політичне явище, яке пов'язане із нацією як певною «органічною спільнотою» і «...спирається на органічно-ідеалістичному ґрунті» [2, с. 49]. У згаданій вище праці вдало обґрунтовано, яким чином проявляє себе «український націоналізм», виходячи із пояснення «площин прояву українського націоналізму». Зокрема, зазначається: «Існують дві площини вияву українського націоналізму: а) націоналізм як ідеологія і б) націоналізм як рух» [2, с. 49]. Таким чином культура, духовність, традиції, розвиток української нації формують підґрунтя для націоналістичної ідеології, а внутрішні потреби української нації проєктують націоналістичний рух.

Сучасні історичні дослідження українських і зарубіжних науковців, які вивчають проблему українського націоналізму обґрунтовують заявлений феномен в рамках вивчення його витоків та генези. Дослідження часто присвячені тенденціям, які розкривають особливості, що характерні для теперішніх обставин розвитку і викликів, які переживає українська нація. Таким чином, важливим є подальше наукове вивчення аспекту українського націоналізму, оскільки це не тільки сприятиме детальному дослідженню, а й сприятиме збереженню і примноженню національної спадщини, розвінчання історичних міфів, збереженню історичних пам'яток, що надважливо для розвитку нашої української нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Російсько-українська війна з 2014. Вікіпедія. Вільна енциклопедія URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_\(%D0%B7_2014\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_(%D0%B7_2014)) (дата звернення 26.08.2023).
2. Степан Ленкавський. Український націоналізм. Твори. За ред. О. Сича. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. Т. 1. 600 с. URL: <https://ounuis.info/library/books/958/ukrainskyi-natsionalizm-t1.html> (дата звернення 26.08.2023).
3. Суспільно-політичні твори [Микола Іванович Міхновський] URL: <https://coollib.com/b/492558/read#t55> (дата звернення 29.08.2023).
4. Тарасенко Л. Б. Розвиток національної ідеї в працях М. Міхновського. Актуальні проблеми історико-правової та міжнародно-правової науки. Одеса, 2019. № 4. Ч. 3. С. 165-168.
5. Український націоналізм. Вікіпедія. Вільна енциклопедія URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%BC (дата звернення 26.08.2023).

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РОКІВ НА ШЕПЕТІВЩИНІ

Максимчук С. О.

зберігач фондів

Комунальний заклад культури

«Музей пропаганди» Хмельницької обласної ради

У ХХ столітті українці пережили три масштабні голоди: 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 років, які забрали життя мільйонів українців. Однак, наймасштабнішим був Голодомор 1932-1933 років.

В українській історичній науці досліджуватиме Голодомору 1932-1933 рр. в Україні почав С. Кульчицький. Першими статтями дослідника, що з'явилися на сторінках «Українського історичного журналу» у 1988-1989 роках, були: «Трагедія, якої могло не бути», «Суцільна колективізація на Україні», «Голод 1932-1933 рр.» [2; 3].

Селян насильно заганяли у колгоспи методами пропагандистського терору і знищення «куркулів», «буржуазних націоналістів», «контрреволюціонерів». Офіційно компанію «розкуркулення» московська верхівка розпочала через рік після провального початку колективізації. За економічними показниками ведення господарства, так званих «куркулів» на початку 30-х років в Україні фактично не залишилося [6, с. 363]. Хоча реальної небезпеки для радянської влади селянські підприємницькі господарства не становили.

У 1930 р. колективізація наштовхнулася на запеклий опір українських селян. Взимку селяни почали масово тікати до кордонів з Польщею та Румунією. За оцінками ОГПУ в січні-березні 1930 р. в Україні було зафіксовано 3190 селянських виступи, в яких взяли участь біля 957 тис. осіб. У цілому ряді прикордонних

районів радянська влада впродовж декількох днів фактично не існувала. У 4-х округах: Шепетівському, Волинському, Бердичівському, Коростенському не працювало 282 сільради [1 с. 432].

У ті жорстокі роки люди помирали від голодної смерті, хоча 1932 рік був урожайним. У колгоспних коморах лежала не одна тонна зерна, ще більше відправляли на експорт закордон, водночас українських селян звинувачували у «зриві хлібозаготівлі».

Незважаючи на складність ситуації в українському селі, московський центр не припиняв вивіз хліба з України, збирання продподатку та не відмовився від продрозкладки [5, с. 242]. У 1932-1933 роках, коли бракувало в Україні хліба, більшовицька влада не припиняла його експорту: вивезло відповідно 1,72 і 1,68 мільйона тонн збіжжя. Однак, як тільки минув голод, експорт хліба одразу ж різко зменшився – 770 тисяч тонн у 1934 році, тобто у два рази менше [7, с. 57].

Відомий дослідник Голодомору С. Кульчицький слушно зауважує, що: «...Переростання здійснюваних силовими засобами хлібозаготівель у терор голодом під виглядом заготівель відбувався поступово. Процес переростання має бути ретельно відстежений (за період від грудня 1932 р. до лютого 1933 р.) при аналізі дій заготовельників, які керувалися як вказаними постановами, так і усними інструкціями. Але тут вже треба зафіксувати найголовніший результат діяльності надзвичайної хлібозаготівельної комісії під керівництвом Молотова в УРСР: створення законодавчої основи для терору голодом, тобто геноциду.»

Радянська пропаганда з самого початку ретельно приховувала всі факти про Голодомор, а державна статистика характеризувалася замовчуваннями, перекрученнями та фальсифікаціями. Ряд радянських документів свідчать про незадовільний стан обліку померлих від голоду та вказівки влади не зазначати причини смерті від голоду.

Кремлівське керівництво заборонило державним органам та закладам фіксувати в документах справжню причину смерті людей від голоду. Давались негласні вказівки записувати в документи заявлені родичами смерті від голоду словом «невідомо».

В 1934 р. поступило нове розпорядження: всі книги ЗАГСів про реєстрацію смертей за 1932-1933 р. відправити в спецчастини. Радянська влада вилучала та знищувала метричні книги записів смертей 1932-1933 рр. та архівні документи з інформацією про смерті від голоду.

СРСР застосовував політику інформаційної блокади та дезінформації щодо масового голоду. Згадування про голод було оголошено карним злочином, який карався ув'язненням на 5 років в ГУЛАГ. Покладання вини на владу каралось на смерть.

Заперечення Голодомору було першим вагомим прикладом застосування радянською владою гітлерівської пропагандистської техніки великої брехні. Заперечення та замовчування Голодомору відбувалось в офіційній радянській пропаганді від самого початку і до 1980-тих років.

Сталіну «вдалось досягти неможливого: придушити всі розмови про Голод... Мільйони помирили, але населення співало хвалу колективізації», зазначив історик та письменник Едвард Радзинський.

Голод 1932-1933 років – не така вже й далека історія, щоб про неї судити лише за документами. Сьогодні реальним свідкам Голодомору вже понад 90 років. Саме тому важливим завданням науковців та громадськості є збір свідчень очевидців тих жахливих подій. Люди, які пережили Голодомор, допомагають відтворити жахливі реалії тогочасного життя, зрозуміти, чому на найродючіших чорноземях мільйонами вмирили люди.

Вже в грудні 1932 року на Шепетівщині почали вмирати з голоду. Найважчим періодом голоду була зима і весна 1933 року. Люди їли товчену кору дерев, соломку, перемішану з гнилою перемерзлою капустою, котів, собак, шурів, а потім перейшли на слимаків, жаб, кропиву і зрештою помирили від важких шлункових захворювань.

Зі спогадів очевидців:

Любашевська Ніна Іванівна, 1922 р. н. з с. Плесна Шепетівського району:

«Це були дуже важкі роки. В селі було дуже голодно, їли гнилу картоплю. У людей дуже пухли ноги, багато помирило. Люди їли навіть один одного. Часто валялись по вулицях. Не було кому робити труну, бо були всі дуже слабі. Тому померлих клали просто на підводу, везли на «могилки», викопували одну яму і клали всіх в одну яму. У сусідів зразу від голоду померли батько і мати. У них було п'ятеро дітей. Після смерті батьків дітей забрали в інтернат.

У нашій хаті було що їсти, бо була корова. Збирали гнилу картоплю, пекли пампушки. Коли зазеленіло жито і пшениця, то збирали і пекли також пампушки. Так і вижили.»

Гусинський Іван Йосипович, 1928 р. н. з с. Рилівка Шепетівського району:

«Пам'ятаю, як ми малими збирали і сушили листя дерев, товкли його в ступі, потім змішували з водою, як галушки, але воно ніяк не ліпилось. Ще ми робили пампушки з березових бруньок, пили березовий і буряковий сік. Мої односельчани ловили їжаків, вужів, жаб. І їх довго варили чи смажили перед тим як споживати. Їжаки були смачні, соковиті, їх довго ще вживали в їжу після голоду.»

Сікорська Ядвіга Миколаївна, народилась 1 березня 1925 року в с. Білопіль, згадує:

«Моя мама Вельбіцька Марцеліна мала своїх чотирьох дітей: Владик, Анеля, Зоя і я і забрала в свою хату до 20-ти сиріт. Вздовж хати зробили великий піл (ліжко), на якому вони всі спали. Годувала їх лущинням гороху. Коли набридло лущиння, то вони брали його в пелену несли в село, міняли на хліб і картоплю. Коли приносили додому, то діти на своїй картоплині писали першу букву свого імені. Тоді мати пекла цю картоплю в печі. Мама ходила один день в колгосп на роботу, то давали котелок привареної веки, а на другий день йшла на роботу в радгосп – то давали хлібину. Так врятували 24 дитини. Серед них пам'ятаю Столярчук Настуню, Петрука Мішу, Прошак Ганку та Ковальчука Петра.»

Назвати точне число загиблих від голоду на Шепетівщині не можливо. Матеріали, які збереглися, засвідчують, що в Грицівському районі голодна смерть

скосила 6000 чол., в Шепетівському – понад 5 тис. чол., переважно старих людей і малолітніх дітей.

Найвища смертність зафіксована в окремих населених пунктах району, а саме: в с. Хутір в 1933 р. – 124 чол., для прикладу, в 1931 – 11 чол.; в с. Білопіль 1933 р. – 90 чол., 1930 р. – 19; с. Плесна – 94 чол.; с. Хролін – 111 чол.; с. Судилків – 87 чол.; с. Брикуля – 21 чол.(із 120 дворів). За останніми висновками комплексної судової експертизи встановлено, що комуністичний тоталітарний режим під час геноциду в 1932-1933 рр. знищив 10 млн 500 тис. українців.

Україна зазнала неймовірних національних втрат, знищено кращий національний генетичний фонд, цілі пласти національної культури і духовності.

Вічна пам'ять усім, хто загинув і низький уклін тим, хто пережив жахливі роки голоду 1921-1923 рр., Голодомору-геноциду 1932-1933 рр., голоду 1946-1947 рр., хто виніс знущання та приниження колективізацією, хто виніс тортури розкуркулення, кого позбавляли останнього шматка хліба під час хлібозаготівельних компаній.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєв В., Віола Л. Селянський опір колективізації та розкуркулюванню в Україні (1930 р.). Матеріали Х-ої Подільської історико-краєзнавчої конф. Кам'янець-Подільський: КПДПУ, 2000. с. 560.
2. Кульчицький С. Суцільна колективізація на Україні. Український історичний журнал. 1989. №10. С. 34-42.
3. Кульчицький С. Україна. Голод 1932-1933 рр. Український історичний журнал. 1989. №11. С. 12-26.
4. Кульчицький С. В., Єфіменко Г. Г. Демографічні наслідки голодомору 1933 року в Україні. Всесоюзний перепис 1937 року в Україні: документи та матеріали. К.: Інститут історії НАНУ, 2003.
5. Нариси історії Поділля. Х.: Облполіграфвидав, 1990. С. 325.
6. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX-XX ст. Істочні нариси Д. В. Архієрейський, О. Г. Бажан, Т. В. Бикова та ін. відповід. Ред. В. А. Смолій. К., 2002. 944 с.
7. Сергійчук В. «Як нас морили голодом». На основі невідомих досі матеріалів з колишніх тасмних архівів простежено геноцид українського народу в ХХ ст. Уперше в одному дослідженні мовою документів розповідається про три штучні голодомори, що були організовані в Україні, 1921-1923, 1932-1933 та 1946-1947 років.

АРХИВИ ДИТЯЧИХ ПИСЬМЕННИКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ СТ.

Марченко Н. П.

*кандидат історичних наук, старша наукова співробітниця,
старша наукова співробітниця відділу теорії та методики біобібліографії
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*

В Україні автори, які пишуть саме й лише для дітей і юнацтва, фактично не виокремлюються у науковому дискурсі як певний письменницький «цех».

Зазвичай як «дитячі» позиціонуються письменники загальної літератури, у доробку яких є кілька книжок для дітей, або ті, чії «дорослі» твори увійшли до кола дитячого читання завдяки шкільництву. Натомість у міжнародній практиці поняття «дитячий письменник» чітко означає лише тих авторів, чий талант від початку й упродовж усього життя був спрямований (повністю чи за незначним виключенням) на читача-дитину. Ці митці мають особливий тип творчого обдарування, тісно пов'язаний із «Я-дитиною» особистості, та зазвичай більше, ніж письменники загальної літератури, задіяні у механізмах комеморації (оскільки своїми текстами, адресованими дітям, ретранслюють власний внутрішній «діалог поколінь» («дитини-дорослого») у суспільну площину) та освіти.

Оскільки цей письменницький цех не був належно розрізнений із загального масиву літераторів, за колом наукових досліджень залишилися значні масиви документних пам'яток, що широко представлені у фондах українських бібліотек, архівів, музеїв, інформаційних центрів і мають значну наукову цінність. Нині, в силу невивченості цих масивів, цінні, особливо цінні та навіть унікальні й рідкісні документи можуть бути недооцінені й тому втрачені.

Проблема ідентифікації у науковому дискурсі та біографічній прагматичі постатей «дитячих» письменників (автори, котрі пишуть для специфічної вікової аудиторії читачів – дітей і підлітків), та, як наслідок, невивченість їхніх архівів пояснюється найперше відсутністю до сьогодні у вітчизняній гуманітаристиці чіткої класифікації, параметрів зарахування до категорії, значних масивів недосліджених біографій. Також негативно вплинуло те, що досі ідентифікація «дитячого» письменника прямо корелювалася з педагогічною діяльністю. А що кращі тексти входили до шкільних програм і посібників, то, якщо автор вивчався лише у молодшій школі, його доля навіть у довідковій літературі буквально обмежувалася роками дитинства та згадками про появу основних видань, а вся «доросла» складова життя випадала з уваги дослідників.

Натомість долі дитячих письменників України є своєрідними антрополого-персоналістськими маркерами літературних поколінь і поряд із тим – відображенням суспільних уявлень про напрямок руху спільноти, своєрідним кодексом чеснот майбутнього (адже саме вони зверталися й прямо формували єдине реальне присутнє тут і нині майбутнє – дітей).

Документні пам'ятки «дитячих» письменників, на жаль, мало коли розглядаються як повноцінна складова наукових досліджень і культурної спадщини країни, що засвідчує мала кількість розвідок і друків відповідного спрямування. Ці масиви в архівах і музеях досі залишаються неопрацьованими чи мало опрацьованими. Навіть такі значимі для історії літератури постаті як Н. Забіла, В. Нестайко чи Гр. Бойко, або ж впливові функціонери від літератури, котрі визначили долі багатьох літераторів і зміни в літературному процесі минулого століття, як О. Донченко, Ю. Збанацький чи В. Бичко фактично не дослідженні, хоча залишили значні персональні фонди.

До прикладу, станом на 01.01.2023 р. на постійному зберіганні в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМ України) перебуває 1435 фондів, зокрема 1310 фондів особового походження та

125 фондів установ і організацій (див.: <https://csamm.archives.gov.ua/про-архів/склад-та-характеристика-фондів/>). Серед них – унікальні особові фонди низки дитячих письменників ХХ ст., які напрочуд широко й ґрунтовно відображають час життя та особистість персоналії, як ось: фонд 152 «Багмут Іван Андріанович (1903-1975)», що містить 1044 справи; фонд 702 «Забіла Наталя Львівна (1903-1985)», 662 справи; фонд 771 «Бойко Григорій Пилипович (1923-1978)», 402 справи; фонд 740 «Копиленко Олександр Іванович (1900-1958)», 323 справи; фонд 242 «Пригара Марія Аркадіївна (1908-1983)», 142 справи; фонд 1345 «Чухліб Василь Васильович (1941-1997)», 165 справ та ін. Менші за обсягом особові фонди дитячих письменників зазвичай не містять значних масивів епістолярію, щоденників тощо, котрі або залишаються у домашніх архівах спадкоємців, локальних (краєзнавчих, галузевих тощо) установах, або ж втрачені, як ось: фонд 1088 «Білоус Дмитро Григорович (1920-2004.)», 11 справ; фонд 562 «Іваненко Оксана Дмитрівна (1906-1997)», 65 справ; фонд 892 «Нестайко Всеволод Зіновійович (1930-2014)», 6 справ; фонд 1416 «Познанська Марія Авакумівна (1917-1995)», 2 справи; фонд 756 «Трублаїні (справжнє прізвище Трублаєвський) Микола Петрович (1907-1941)», 22 справи; фонд 774 «Чалий Богдан Йосипович (1924-2008)», 28 справ та ін.

Для історії української літератури ХХ ст. цікавим джерелом є насамперед збережені у фондах широкі за проблематикою виступи дитячих письменників у пресі та на різноманітних зібраннях, пов'язані з дитинством (широко знані «війни за казку», дискусії навколо «безпроблемності» та пошуків «героя», виступи Гр. Бойка на захист «сміху» чи В. Близнеця – про право дітей на глибокі душевні переживання тощо). Важливі також мало відомі унікальні творчі документи, листування з провідними літераторами та науковцями України й зарубіжжя, рідкісні світлини та автографи (як ось, у фонді 771 «Грицько Пилипович Бойко»). А також рідкісні та дуже інформативні звіти про засідання секції дитячих письменників і редакційних рад низки видавництв і часописів, описи внутрішньоспільчанських взаємин і бланки та звіти щодо економічної діяльності письменницьких організацій різного кшталту й часу, а також рукописи класиків дитячої літератури України й зарубіжжя, редакційні висновки щодо їхніх творів тощо, збережені в унікальному фонді № 702 «Забіла Наталя Львівна». На окрему увагу заслуговує дуже значне та докладне листування Н. Л. Забіли та її щоденники, які відображають побут і суспільно-політичне життя країни на значному відрізку часу.

Загалом спомини «дитячих» письменників розкривають фактично не дослідженні питання колективної історії цього творчого «цеху», а також унікальні риси культурної історії українського суспільства. Але публікація цих документів – така сама рідкість (можемо пригадати хіба «Завжди в житті» О. Іваненко (Київ, 1985), «Мої дванадцять місяців: з літературного щоденника» Б. Чалого (Київ, 1985), щоденникові записи В. Близнеця в ж. «Дніпро» (1994, №5-6.), «Синю книгу» (щоденники 1958-1998 рр.) В. Малика (Полтава, 2011), «Автобіографію» В. Нестайка (Київ, 2020) та «На берегах пам'яті» В. Рутківського (Одеса, 2020).

Особливий пласт документів становлять спогади про власне дитинство та юність авторів, а також листування зі шкільними товаришами та вчителями

(скажімо, Гр. Бойко, В. Нестайко підтримували шкільну дружбу упродовж життя!). Також дитячі письменники зазвичай багато листувалися зі своїми маленькими читачами, ставали «друзями» певного навчального закладу (найчастіше, сиротинців чи школи свого дитинства). Так, архів Гр. Бойка зберігає документи про його численні зустрічі з дітьми, гостювання учнів у його домі, переписку письменника з юними читачами тощо.

На прискіпливу увагу дослідника заслуговують також фонди низки організацій, що зберігаються у ЦДАМЛМ України та розкривають творчу діяльність дитячих письменників України, як ось: фонд 667 «Державне спеціалізоване видавництво дитячої літератури «Веселка» Державного Комітету зв'язку та інформації України» (4487 справ), фонд 1189 «Редакція щомісячного всеукраїнського дитячого журналу для молодших школярів «Барвінок» (249 справ), фонд 590 «Національна Спілка письменників України та Центральний будинок літераторів» (2675 справ) тощо.

На жаль, більшість особових фондів дитячих письменників України, зокрема й ті, що зберігаються у ЦДАМЛМ України, все ще залишаються мало дослідженими.

МАСОВІ РЕПРЕСІЇ СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

Семчук Т. С.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультет географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Лопатська Н. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії, завідувач кафедри історії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Сталінський тоталітарний режим завжди ніс за собою страшні наслідки, які були результатом його жорстокої політики. Найбільше страждали ті хто не корився його політиці. Зазвичай це були звичайні робітники, яким не подобалося життя за тоталітаризму чи навпаки – інтелігенція, яка мала змогу проявляти і висловлювати своє невдоволення.

Першою репресією, яку ми розглянемо це буде «Шахтинська справа». Ця справа проходила у 1928 році на території Донбасу. Це була сфальсифікована справа проти донбаських інженерів. Саме в такий спосіб радянська влада хотіла вирішити багато проблем, а саме зробити інженерів винними в економічних питаннях на шахтах та списати на технічних працівників труднощі реконструкційного періоду.

Репресії почалися вже в той час, коли владі не вдалося штучно звинуватити у цих проблемах працівників, тому вони почали проводити масові судові процеси. Працівників почали звинувачувати у неправдивих злочинах. «Шахтинська справа» зачепила тисячі працівників [1].

Під силою примусу багато працівників прийняли частину звинувачень, але все ж таки більшість не погодилися; хоча були й такі, які прийняли всі статті і були засуджені до розстрілу. А більшість були засуджені до 10 років арешту.

Згодом «шахтинців», які справедливо боролися за свої права назвали «шкідниками», нібито вони нашкодили своїми діями економіці країни.

Шахтинська справа понесла за собою хвилю інших масових репресій.

Наступний був політичний процес у справі Спілки визволення України, де на лаві підсудних опинилися 45 осіб. Важливим фактором є те, що це були представники української інтелігенції; стаття за якими їх звинувачували була такою: «Підготовка терористичних актів, спроба повалити радянську владу, відокремлення України від СРСР».

Звинувачення було абсурдним, але ми розуміємо, що основу українського відродження становила саме українська інтелігенція. Проте цікавим є також той момент, що жодних доказів обвинувачень суд зовсім не представив. Доказами були слова звичайних «куплених» людей. Цю справу деякі історики називають політичними спектаклем. В результаті цього процесу всі представники отримали різні строки ув'язнення, хоча це не зупинило діячів, їх філіали відкривалися в різних містах і надалі.

Згодом радянська влада почала активно слідкувати за діяльністю української інтелігенції, найбільшу увагу приділяли Михайлу Грушевському. Саме його притягнули до відповідальності 1931 року, коли була сфабрикована нова справа Українського національного центру. До суду було притягнуто 50 членів, всі мали різні покарання. Пізніше 21 учасника було, на жаль, розстріляно.

Наступні масові репресії були виявлені у Голодоморі 1932-1933 роках. Це був «штучний» голод, в результаті якого померло багато українців. До цього голоду призвела насильницька колективізація, яка мала призвести до викачування селянських ресурсів до державного бюджету [4, с. 181]. Просвітником методів нової влади, а саме колективізації, став професійний вояк Михаїл Муравйов [3, с. 42].

Радянська влада у цих страшних подіях зовсім не визнала своєї вини і зуміла у той час все приховати. Це їм вдалося лиш тому, що в країні було багато молодих спеціалістів, які повністю довіряли партії, а винуватцями цього всього зробили, так званих «шкідників» (які були «шкідниками» для влади).

Голод 1932-1933 років був одним з наймасовіших репресій сталінського режиму. Головним завданням голоду, була те, щоб прибрати більшу кількість населення, яке було незадоволеним сталінською політикою. Також вони в цей час хотіли позбутися куркулів. Саме останні, на їх погляд, були головним ворогами.

Деякі історики зауважують, що найжорстокішим був все ж таки 1937 рік, тому що в цей час найбільше постраждало людей опозиції або ухильників більшовицьких партій. Керівництво розуміло, що вони є основною загрозою. І якщо вони вже можуть висловити своє невдоволення, то пізніше вони будуть проявляти своє

невдоволення ще більше. Тому до них застосовували дуже жорстокі міри покарання. Головним є те, що збільшився термін ув'язнення з 10 до 25 років. В цей час було настільки багато засуджених, що навіть не завжди проводили судові процеси. Зазвичай це були просто допити на яких були присутні нарком внутрішніх справ та прокурор СРСР. Покарання в основному були безпідставними. Тому що головним завданням влади, було знищити чим побільше українців [2].

Загалом сталінські репресії були страшними методами знищення української нації. В результаті яких загинуло багато української інтелігенції, Україна зазнала великих демографічних втрат. А основою цих втрат були молоді люди, цвіт нації.

Отже в 30-ті роки ХХ ст. Великий терор, був тотальним явищем, який охоплював усі верстви населення. В суспільстві люди вороже дивилися один на одного, тому що поширювалися доноси, взаємні підозри. Кожен шукав так званих «ворогів народу».

Додаток 1



Судовий процес над «СВУ»: 45 душ на стільцях підсудних, що протягом 42 днів брали участь у лицедійстві, широковідомому тоді під влучною назвою «Опера СВУ, музика ДПУ» (судовий процес над «СВУ» відбувся в будинку Харківської опери) [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2 кн. Київ: Либідь: Військо України, 1944. Кн. 1. 432 с.; Кн. 2. С. 688.
2. Нікольський В. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х–1950-ті рр.). Донецьк, 2003. С. 624.
3. Костюк Г. Сталінізм в Україні: генеза та наслідки: Дослідження і спостереження сучасника. К.: Смолоскип, 1995. С. 508.
4. Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Літера ЛТД, 2018. С. 256.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛИНИ НАПЕРЕДОДНІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ СЕРЕДИНИ XVII СТОЛІТТЯ

Старжець В. І.

*кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Шкіриньць В. М.

*викладач кафедри географії і туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Відступництво й зречення своєї національності впливових православних шляхтичів з часу входження українських земель до складу Польщі набуло широкого розмаху. По суті втрачалась національна еліта, яка мала захищати інтереси свого народу. Процес асиміляції негативно впливав на національне самовизначення окремих корінних українських шляхтичів. Це розпилювало національну єдність на різні політичні, ідеологічні, культурно-освітні й мовні групи, підривало національні основи, зменшувало можливості для втілення виплеканого ідеалу України-Русі.

Основу економіки, провідну галузь суспільного виробництва на Волині в першій пол. XVII ст. становило сільське господарство. Село було головною сферою феодального панування в краї. Власність на землю, головний засіб виробництва, визначала відносини всіх груп суспільства. Ці відносини зводилися до експлуатації землевласниками кріпаків. Земля зосереджувалася головним чином у руках великих і середніх землевласників, держави, й церкви [1, с. 17].

Експансія на українські землі мала своїм наслідком утворення фільварків. Завдяки розширенню фільваркового господарства набагато зросла площа оброблюваних земель. Сільське господарство поширювалося на нові місцевості, зокрема, на Східне Поділля, південну частину Київщини й Лівобережжя, на Слобожанщину. Район найбільш розвиненого землеробства становили Белзьке, частково Руське воєводство, Холмська земля, Західне Поділля і Волинь.

Найбільших утисків зазнавали волинські селяни, які становили три чверті населення воєводства. У зв'язку з роздачею державних земель шляхті (переважно польській), застосуванням орендних відносин на Волині поступово зникали вільні від феодальної опіки «похожі» селяни [2, с. 65]. Становище селян у державних землеволодіннях відрізнялося лише можливістю оскаржувати дії орендаря в суді. Містечкові хлібороби перебували під подвійним, феодально-міським правовим та економічним пресом. Розвиток фільваркової системи і природний приріст населення призвели до збільшення кількості малоземельних і

безземельних селян, різкого зменшення розмірів наділів середньостатистичного селянського двору [3, с. 48].

Незважаючи на різну спеціалізацію, фільварки приносили шляхті і особливо магнатам значні доходи. Продукцію магнати великою кількістю збували в торговельних центрах Речі Посполитої або за її межами. Наприклад, у 1610 р. магнат Яків Потоцький у своїх королівських маєтках заготовив 600 бочок крупи і окремим кораблем експортував на продаж [1, с.19]. Зростання обсягу продукції відбувалось за рахунок збільшення фільваркового господарства. У XVI ст. шляхта починає захоплювати селянські наділи і силоміць приєднувати їх до своїх ланів.

Необхідно звернути увагу на правове становище селян Західної України. Відомо, що на Західній Україні та на Волині, зокрема упродовж XIV-XVI ст. існувало багато правових інституцій, руське, польське, німецьке і волоське права. Якщо, в XIV-XVI ст. на Волині існувало ще руське і волоське право, та в XVI-XVIII ст. їх витісняють німецьке і польське право. Це зумовлено тим, що введення польськими феодалами німецького права, давало змогу панівним класам більш інтенсивно експлуатувати своїх підданих. У гродських книгах, селянських скаргах можна зустріти багато фактів насильного й незаконного захоплення феодалами селянських земель, в результаті чого збільшувалися фільваркові землеволодіння і зменшувалися селянські наділи [2, с. 70].

Широкого розмаху набуло орендарство. Орендна система була поширена в Західній Україні у XVI ст. і стала основною формою управління феодальними маєтками. Всі феодали, як великі магнати, так і дрібна шляхта, передавали свої маєтки в оренду, переважно євреям, що загострило міжконфесійні та міжнаціональні відносини ще більше. За час свого «господарювання» орендар або заставник витягав з маєтку якнайбільше прибутків, не зупиняючись при цьому ні перед чим. Потреба в грошах, яка зростає в XV-XVII ст., примушувала магнатів і шляхту йти на таку форму господарювання [4, с. 52-53]. Така форма управління маєтком була для магнатів і середньої шляхти простою й прибутковою, не вимагала від них праці та зусиль. Проте орендна система призводила до повного економічного розорення маєтку і масового збіднення селян.

Всі експлуататорські групи – від магнатів і найдрібнішої шляхти до сільської старшини – жили за рахунок основних виробників феодального суспільства – закріпачених селян. Посилення феодальної залежності супроводжувалось абсолютним і відносним зубожінням усіх без винятку категорій селян. Феодальна система Речі Посполитої з її ігноруванням політичних, соціально-економічних прав селян як окремої верстви, надання польським феодалам повного контролю над селянами: розпорядження їхньою працею, життям, передачею й навіть продажем іншим шляхтичам підштовхувала їх до боротьби [2, с. 69].

Крім наростання соціально-економічного напруження в регіоні на Волині виразно окреслилася польська політика усунення українців від керма місцевого життя. Незважаючи на те, що питома вага прийшлого польського та литовського шляхетства у краї була незначною, воно поступово заволоділо чвертю земельних угідь воєводства й витісняло українців із місцевих владних структур і органів міського самоврядування.

Упродовж 1630-1648 рр. багато польських шляхтичів осіли на державних (королівських) землях і стали активними носіями великопольської ідеології та католицизму. Українцям чинили перешкоди при вступі до цехів, у заняттях ремеслом і торгівлею [5, с. 216-217]. Невдоволення українців викликали також цехові правила, які обмежували їхні права, змушували виконувати католицькі обряди, спілкуватися польською мовою. Відомі позитиви міського самоуправління, пов'язані із запровадженням магдебурзького права, на Волині супроводжувалися витісненням українців із міських органів і запровадженням польської мови.

Україна напруженими ставала міжконфесійні відносини. Офіційна політика в релігійній сфері зводилася до повного витіснення православ'я й насильницького навернення волинян у католицизм. Привілейована католицька церква була представлена при дворі короля, в уряді, сенаті, сеймі, місцевих владних структурах. Сприяла зростанню католицького впливу й місцева князівсько-шляхетська верхівка, яка впродовж першої половини XVII ст. остаточно відірвалася від українського православного ґрунту і окатоличувалась. Процес окатоличення української шляхти яскраво підтверджують приклади наведені дослідником Олегом Ярошинським: «Нащадки князів Острозьких, Вишневецьких, Збаразьких, Сангушків, Корецьких та інших «стовпів православ'я» на Волині й Україні перетворилися на фактичних adeptів католицизму» [2, с. 49]. Запроваджувалась обов'язковість відзначення католицьких свят, практикувалися погроми православних святинь. Така політика викликала затятий опір волинян, які прагнули відстояти споконвічні національно-релігійні традиції.

Отже, з переходом Волині під юрисдикцію Польщі, відбуваються зміни, як у політичному становищі, так і в соціально-економічному розвитку. Польща проводить колоніальну політику, посилюється експансія польських феодалів на українські землі. Зростає феодално-кріпосницький і національно-релігійний гніт. Національний, релігійний і соціальний напрями невдоволення українців, що виразно проявилися на Волині в першій половині XVII століття переплелися і склали основу загальнонаціонального протесту проти панування Речі Посполитої в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грабовецький В. Західно-українські землі в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр. Київ: Наукова думка, 1972. С. 192.
2. Ярошинський О. Б. Волинь у роки Української національної революції середини XVII ст. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2005. С. 460.
3. Кіку І. Соціально-економічне становище селян Волині в 1638-1648 рр. Український історичний журнал. 1987. № 6. С. 45-52.
4. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція (1648-1676 рр.). Київ: Альтернативи, 1999. С. 352.
5. Яковенко Н. Українська шляхта з кін. XIV до сер. XVII століття. Волинь і Центральна Україна. Київ: Критика, 2008. С. 472.

УЧАСТЬ ВЧИТЕЛІВ РІВНЕНЩИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ (1944-1953 РР.)

Старжець В. І.

*кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Суспільно-політичні процеси повоєнного часу, що відбувались на теренах Рівненщини безпосередньо впливали на освітню сферу. Виховання у школі повинно було прищеплювати комуністичний світогляд і нести необхідну моральну складову. Сталінський режим ефективно використовував різноманітні механізми впливу на свідомість громадян – від пропаганди до терору. Цим процесам протистояли підпілля Організації українських націоналістів (ОУН) та збройна боротьба Української повстанської армії (УПА).

В епіцентрі цього протистояння опинилася освіта, адже вплив на вчительство, молодь більшою мірою забезпечував контроль над усім суспільством. Протиборство між радянською владою та національно-визвольним рухом стало вагомим чинником повсякденного життя тисяч вчителів Рівненської області у післявоєнні роки [3].

Особливістю формування педагогічних кадрів західноукраїнського регіону, зокрема Рівненської області, була боротьба з українським підпіллям. У цих умовах відбувалась масштабна кампанія направлення вчителів зі східних областей УРСР. У звіті заступника начальника управління шкіл НКО УРСР М. Гриценка повідомлялося, що станом на 1 жовтня 1944 р. із східних областей було відряджено 7 000 вчителів. З них випускників вишів – 685, педагогічних шкіл – 1 426, відкликано з евакуації – 1 191, підготовлено на курсах на місцях – 2 850 [2, с. 59]. Згідно «Довідки про кількість працівників партійних, радянських і господарських організацій, направлених для роботи в західних областях УРСР», станом на 1 грудня 1944 р. у західні області УРСР лише Наркомат освіти направив 10 125 осіб [8, С. 73]. Зауважимо, що в цей же час частину місцевих вчителів позбавляли права займатися педагогічною діяльністю, аргументуючи тим, що на цих територіях інтелігенція виховувалась у душі західної ідеології і лише півтора року жила в умовах радянської дійсності.

Більшовицькі функціонери Рівненщини зазначали, що вчителі посідають в суспільстві «велике і почесне місце» та виконують поставлені радянською партією завдання: «формують світогляд майбутнього будівника комуністичного суспільства» [4, с. 2]. З огляду на це, основним завданням радянської школи було виховання підростаючого покоління в душі «глибокої відданості» комуністичним ідеалам, партії, любові до «батька Сталіна», «великого російського народу» та ненависті до класових ворогів, особливо «українських буржуазних націоналістів». Кожен вчитель повинен був розуміти, що він, насамперед, є працівником ідеологічного фронту, адже виконує завдання партії по вихованню молоді.

З іншого боку керівництво націоналістичного підпілля, окрім пропагандистських матеріалів, розвивало організаційну мережу на місцях, закладало низові ланки. У інструкціях надрайонним керівникам 1946 р. зверталась увага на зміцнення низових структур організації та охоплення роботою і впливом широких верств населення за допомогою станичного і виховника. Виховники мали залучати до роботи місцевих вчителів, використовувати їхні педагогічні поради. Наголошуючи на важливості патріотичного, національного виховання, у наказі резюмувалося: «Героями люди не родяться, їх потрібно виховати» [3, с. 127]. Отже, місцева педагогічна інтелігенція опинялась в епіцентрі протистояння між радянською владою та українським визвольним рухом.

Наслідком пропагандистської роботи стало те, що під вплив націоналістичних ідей потрапляли місцеві вчителі. На нараді секретарів райкомів КП(б)У західних областей УРСР 1950 р. представник з Рівного заявив: «Більшість вчителів не виправдали довіри. Багато з них, особливо дівчата, хоча і чесно розпочали працювати, але потрапили на вудку до націоналістів. [...] Факти залишаються фактами, що вони ідеологічно оступились, значить від них комуністичного виховання очікувати важко» [9, с. 103].

Документи засвідчують, що агітаційна та пропагандистська діяльність ОУН отримувала розуміння та підтримку серед місцевої інтелігенції. Певний час, особливо по селах, представники радянської влади не могли утворити мережі піонерських та комсомольських організацій, а вчителі усіляко намагалися уникати політичної складової на уроках у школі. У навчальних закладах Рівненщини утворювалися антирадянські гуртки, молодь читала та поширювала повстанську літературу, створювала підпільні націоналістичні організації [2, с. 65]. У відповідь більшовики та їхні спецслужби розгорнули повсюдний терор і переслідування, поширювалися арешти та виселення.

Звіти радянських партійних структур та органів держбезпеки свідчать, що часто учні чинили антирадянські дії під впливом вчителів. Для виявлення антирадянських елементів у школах Рівненщини залучалися партійні та силові структури.

Широкого масштабу набули арешти серед місцевих педагогів, які не поділяли радянської ідеології. Зокрема, Демидівським райвідділом НКВС Рівненської області у вересні-жовтні 1944 р. було заарештовано чотирьох освітян району: Т. Пуцака, В. Антонюк, Т. Ющак та М. Бовчалока, яких звинувачували у належності до ОУН. В обвинувальному висновку молодим людям інкримінувалась зрада батьківщини, антирадянська пропаганда, участь у контрреволюційній націоналістичній організації, те, що вони «працювали учителями в школах банд УПА, де займались вихованням молоді в націоналістичному дусі» [1, с. 107]. Хоча це були звичайні сільські вчителі, які в умовах нацистської окупації поділяли ініціативи ОУН щодо організації навчального процесу. 7 квітня 1945 р. Військовим трибуналом військ НКВС Рівненської області усіх було засуджено на 10 років таборів і 5 років позбавлення прав з конфіскацією майна.

«Зачистка» шкіл Рівненщини від ненадійних елементів з числа педагогів продовжувалась довго. Лише у 1947 р. звільнили вісьмох завідуючих районними

відділами освіти [5, с. 169]. У Межиріцькому районі впродовж року за співпрацю з ОУН заарештували 17 педагогів [6, с. 65]. На закритій нараді секретарів райкомів КП(б)У західних областей УРСР, що проходила 8 червня 1950 р. один із місцевих партійних чиновників виявив незадоволення з приводу того, що міністерство присилає неперевіраних, на його думку, фахівців: «Із 140 надісланих вчителів у нас 48, до яких не має ніякої політичної довіри» [9, с. 73].

Відтак закономірно, що у повоєнний час систематично практикувалися міністерські перевірки ідеологічно-політичної роботи освітніх установ, створювалися спеціальні комісії, до складу яких, крім партійних діячів, входили представники каральних структур. За результатами однієї з таких перевірок впродовж 1949/1950 н. р. із 46 822 вчителів західних областей УРСР вимагалось замінити 1 529, у тому числі за зв'язки з ОУН – 617, «зкомпроментованих» – 141, «куркулів» – 59, за релігійними мотивами – 84, за іншу діяльність – 628 [7, с. 164].

У післявоєнні роки значна частина освітянської спільноти проводила досить дієву антирадянську діяльність, намагаючись протидіяти комуністичній пропаганді та допомогти націоналістичному підпіллю, за що піддавалась ідеологічному тиску і репресіям. На межі 1940-1950 рр. освітяни Рівненської області поступово припиняють активний опір режимові, подекуди зберігаючи пасивні форми боротьби – ігнорування пропаганди, аполітичність, інертність у громадській роботі, самоізоляцію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галузевий державний архів СБУ, м. Рівне. Ф. 5(Р). Спр. П. 13756.
2. Давидюк Р., Жив'юк А., Старжець В. Перезавантаження західноукраїнського освітнього простору: комуністичні виклики і націоналістичні відповіді (1944-1953 рр.). Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. Серія. Історія. 2021. № 7/49. С. 54-71.
3. Давидюк Р., Жив'юк А., Старжець В. Повсякденне життя вчителів Рівненщини в умовах протистояння між радянською владою і українським підпіллям (1944-1953 рр.). Повсякденне життя населення західних областей України у перші повоєнні роки (1944-1953): колективна монографія. відп. ред. В. Ільницький. Львів – Торунь, Liha-Pres, 2021. 380 с. (С. 111-142).
4. Державний архів Рівненської області (ДАРО). Ф. Р. 2. Оп. 4. Спр. 88.
5. ДАРО. Ф. Р. 400. Оп. 3. Спр. 190.
6. Машенко Н. Кадрове забезпечення шкіл Рівненщини (друга половина 1940-х – перша половина 1950-х років). Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: історичні науки. 2015. Вип. 7. С. 63-67.
7. Сушик І. Волинь повоєнна: соціально-економічні та культурні процеси 40-50-х рр. ХХ ст. Луцьк: Веж-Друк, 2019. 276 с.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ф. 1. Оп. 23. Спр. 893.
9. ЦДАГО України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 213.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Цапук О. В.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультет географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Старжець В. І.

*кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Інтерактивні методи навчання відіграють важливу роль у сучасній педагогічній практиці, особливо на уроках історії в старших класах. Використання інтерактивних підходів сприяє покращенню навчального процесу, залучає учнів до активної участі, розвиває їхні знання та навички, а також стимулює критичне мислення та творчий потенціал.

Основні переваги інтерактивних методів навчання на уроках історії включають:

Залучення учнів до активного навчання. Інтерактивні методи позитивно впливають на мотивацію учнів та збільшують їх зацікавленість до навчального матеріалу. Завдяки взаємодії з історичними подіями та рольовими ситуаціями, учні активно залучаються до процесу навчання, що сприяє більш ефективному засвоєнню історичних знань.

Розвиток критичного мислення. Інтерактивні методи допомагають учням розглядати історичні події з різних позицій, аналізувати їх з різних ракурсів і формувати власні думки та дедукції. Це сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок, що є важливими для розуміння складних історичних процесів [1, с. 60].

Стимулювання творчості. Інтерактивні методи навчання на уроках історії сприяють творчому мисленню учнів. Розв'язування історичних кейсів, ролеві ігри, дебати та проектна діяльність дозволяють учням створювати власні робочі гіпотези, висувати аргументовані думки та розвивати творчість.

Сприяння співпраці та комунікації. Інтерактивні методи навчання сприяють взаємодії та співпраці між учнями. Групова робота, дебати та проектна діяльність вимагають взаємодії та обміну ідеями, що сприяє розвитку комунікативних навичок учнів [4, с. 42].

Незважаючи на численні переваги, інтерактивні методи навчання також мають деякі недоліки, які необхідно враховувати при їх впровадженні на уроках історії. Деякі з основних недоліків інтерактивних підходів включають:

Затримки у навчальному процесі. Використання інтерактивних методів може вимагати більше часу на підготовку та проведення уроку. Планування рольових ігор, дебатів або проектної діяльності може вимагати значних зусиль вчителя. Це може призводити до затримок у навчальному процесі, особливо якщо вчителі не мають достатньо досвіду у використанні цих методів.

Складність оцінювання. Оцінювання робіт та активностей учнів під час інтерактивних занять може бути важким завданням. При використанні групової роботи або дебатів, де кожен учень вносить свій внесок, оцінювання індивідуального внеску може стати викликом для вчителя. Потрібно розробити об'єктивні та справедливі критерії оцінювання, щоб враховувати різні ролі та внески учнів у колективних активностях.

Загроза розсіювання уваги. Велика кількість активних методів, таких як рольові ігри чи мозковий штурм, може створювати загрозу розсіювання уваги учнів. Необхідно правильно балансувати між активністю і зосередженістю на засвоєнні знань та розумінні історичних подій.

Відмова від традиційних методів. При впровадженні інтерактивних методів, може виникати тенденція відмовлятися від традиційних лекцій або інших методів навчання. Важливо знайти золоту середину та комбінувати різні підходи для досягнення балансу між активним та пасивним навчанням [5, с. 132].

Незважаючи на недоліки, використання інтерактивних методів навчання на уроках історії може суттєво покращити якість навчання та зробити процес вивчення історії захоплюючим та змістовним для учнів. Ці недоліки можуть бути подолані завдяки належній підготовці та практиці, що дозволить вчителям досягти кращих результатів у навчанні історії.

Попри ці недоліки, переваги інтерактивних методів значно перевищують їх недоліки, оскільки вони стимулюють активний розвиток учнів, сприяють залученню до навчання та розвитку критичного мислення. Враховуючи педагогічний досвід та індивідуальні потреби учнів, вчителі можуть ефективно впроваджувати інтерактивні методи в навчальний процес для забезпечення якісного та захоплюючого навчання історії [4, с. 51].

Інтерактивні методи навчання на уроках історії можуть сприяти покращенню засвоєння інформації та знань учнями. Однією з головних переваг інтерактивного підходу є активна участь учнів у процесі навчання. Замість пасивного приймання інформації від вчителя, учні стають активними учасниками уроку, взаємодіють з матеріалом, обговорюють тему з однокласниками, розв'язують завдання та задачі. Такий підхід дозволяє краще засвоювати новий матеріал, оскільки учні залучають різні сенсорні канали – зоровий, слуховий, моторний тощо. Завдяки цьому інформація сприймається більш ефективно та глибше усвідомлюється [3].

Отже, незважаючи на обмеження, використання інтерактивних методів навчання на уроках історії є важливим кроком у напрямку покращення навчального процесу та стимулювання інтелектуального розвитку учнів. З метою збільшення переваг інтерактивного навчання та подолання обмежень, педагоги повинні удосконалювати свої навички та знання в області інтерактивних методів, добирати доцільні методи відповідно до змісту уроку та потреб учнів, а також забезпечувати адекватний

контроль і оцінювання результатів учнів. Це допоможе забезпечити ефективне та успішне впровадження інтерактивних методів навчання на уроках історії та сприятиме збагаченню навчального процесу для кожного учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончар Л. Інтерактивні методи навчання на уроках історії: теоретичний аспект. Вища освіта України. 2018. № 3. С. 60-65.
2. Козлов, М. М. Інтерактивні методи викладання історії в закладах професійно-технічної освіти. Професійна освіта: методологія, теорія та технології. 2016. № 5. С. 71-76.
3. Методичні вказівки до вивчення модуля «Інноваційні та інтерактивні технології навчання»: наук. метод. розробка. URL:
4. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24733/Metodychni%20Vkazivky%20Kursu20Innovatsiini%20Ta%20Interaktyvni%20Tekhnolohii%20Navc%20hannia.pdf?sequence=1>
5. Пометун А. В., Пироженко О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
6. Панченко В. С. Сучасні підходи до використання інтерактивних методів на уроках історії. Педагогічний альманах. 2019. № 30. С. 131-138.
7. Технології навчання дорослих. Упор. О. Главник, Г. Бевз. Київ: ПП Главник, 2006. 120 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Ціпан І. І.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультет географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Сучасний стан розвитку освіти передбачає використання комп'ютерних технологій, які є основою інформаційних засобів навчання. В умовах збільшення кількості та об'єму інформації, навчальні підручники не здатні ефективно виконувати такі освітні завдання, як оновлення змісту освіти, забезпечення особистісно-орієнтованого навчання та розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності [5, с. 96].

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, який спрямований на виконання завдань закладів загальної середньої освіти і визначає вимоги до освіченості учнів основної і старшої школи, інформаційно-комунікаційна компетентність здобувача освіти визначається як здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології та відповідні засоби для виконання особистісних і суспільно значущих завдань [3]. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, зміст якої є інтегративним, відбувається у результаті застосування під час вивчення всіх предметів навчального плану діяльнісного підходу, який спрямований на розвиток умінь і навичок здобувача освіти; застосування здобутих знань у практичних ситуаціях; пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища.

Таким чином, одним із пріоритетних напрямків інформатизації суспільства є процес інформатизації освіти, який передбачає широке використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

Використання сучасних інформаційних технологій на уроці історії – одна з найбільш важливих тенденцій сучасного освітнього процесу. При цьому під інформаційними технологіями навчання слід розуміти процес підготовки та передачі інформації учню засобом системи використання комп'ютерної техніки та програмними продуктами. Це дає змогу організувати спільну роботу педагога та здобувачів освіти під час уроку, залучити дані мережі Інтернет для розвитку вмінь і навичок учнів самостійно здобувати нові знання.

Важлива роль у цьому процесі відводиться саме вчителю історії, який володіє інформаційно-комунікаційною компетентністю. Під інформаційно-комунікаційною компетентністю вчителя полягає сукупність знань, умінь і досвіду, причому саме наявність досвіду є визначальною стосовно виконання професійних функцій. [6, с.95-100].

Інформаційно-комунікаційною компетентністю вчителя-предметника є орієнтування в інформаційному просторі, отримання інформації та оперування нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного суспільства [7,с.16-18].

Сучасний педагог повинен вміти отримувати, використовувати й опрацьовувати інформацію для забезпечення освітнього процесу в цілому. На цьому рівні вчитель історії повинен вміти створювати текстові документи, таблиці, малюнки, діаграми, презентації, відбирати та аналізувати інформацію.

Традиційна класно-урочна система зорієнтована на передачу знання від учителя до здобувача освіти. Використання ІКТ у навчально-виховному процесі дозволяє перейти від навчання, в основі якого лежить інформація, почута з вуст педагога або прочитана у підручнику, до навчання через сприйняття інформації з електронних ресурсів, мережі Інтернет, інформаційного середовища тощо [8, с.10].

Застосування засобів інформаційно-комунікативного навчання дозволяє розвивати самостійність та критичність мислення здобувача освіти, шляхом заохочення до індивідуального пошуку та подальшого застосування набутих знань, умінь та навичок на практиці. Завдяки використанню ІКТ збільшується мотивація пізнавальної діяльності здобувачів освіти, що створює ситуацію успіху для кожного учня.

Впровадження ІКТ у процесі викладання історії має низку переваг, а саме:

- ІКТ дозволяють представляти знання історичних фактів, подій, документів, коментарів та інтерпретацій у взаємозв'язку;

- Знання постають у певному контексті. Контекстом слугують не тільки коментарі, а й багато інших матеріалів (малюнки, звукові вставки, анімація, портрети тощо), які подають інформацію про історичні явища з різних боків. Створюється мережева структура інформації, з великою інформаційною насиченістю і додатковим смисловим потенціалом;

- Знання формуються завдяки залученню різних каналів сприйняття;

- Сприйняття, інтерпретація та засвоєння історичних знань за умови використання ІКТ відбувається не тільки когнітивним способом, але й споглядальним шляхом;

- Реконструкція історичних подій як найважливіший крок у формуванні історичної свідомості відбувається завдяки залученню віртуальної реконструкції, що стимулює інтелектуальну діяльність здобувачів освіти [8, с.11].

Таким чином, застосування ІКТ на уроках історії дає можливість педагогу скоротити час на вивчення матеріалу за рахунок наочності і швидкості виконання роботи, перевірити знання здобувачів освіти в інтерактивному режимі, що підвищує ефективність навчання, допомагає реалізувати весь потенціал особистості – пізнавальний, морально-етичний, творчий, комунікаційний і естетичний, сприяє розвитку інтелекту, інформаційної культури здобувачів освіти, робить уроки більш інформативними та цікавими.

Важливим критерієм при використанні ІКТ на уроках історії є відповідність останніх педагогічному змісту освіти та педагогічним технологіям. Варто зазначити, що інформаційно-комунікаційні засоби мають використовуватися вчителем з метою оптимізації власних енергозатрат та підвищення ефективності навчального процесу. Під час підготовки до уроку педагог має керуватися принципом збалансованого використання та взаємоінтеграції традиційних та новітніх технологій освіти. Не зважаючи на посилення впливу ІКТ на процес навчання, вчитель є головним джерелом інформації, тому що, по-перше, тільки вчитель може зацікавити здобувачів освіти, викликати допитливість, завоювати довіру; по-друге, він може спрямувати їх увагу на ті або інші важливі аспекти предмету, який вивчається; по-третє, тільки педагог зможе відзначити їх старанність та знайти шляхи спонукання до навчання [9].

Внаслідок використання ІКТ на уроці історії:

- збільшується можливість використання наочних матеріалів на уроці історії;
- підвищується ефективність праці на уроці і здобувача освіти, і вчителя;
- встановлюються міжпредметні зв'язки з основами інформатики та обчислювальної техніки;
- стає можливою організація проектної діяльності учнів під керівництвом вчителя історії та інформатики, спрямована на створення електронних навчальних продуктів;
- змінюються на краще стосунки вчителя з здобувачами освіти, особливо з тими, хто цікавиться комп'ютерами: вони починають бачити в учителіві «споріднену душу»;
- змінюється ставлення до комп'ютера: здобувачі освіти починають сприймати його як інструмент для роботи у будь-якій галузі людської діяльності, а не як цікаву іграшку [8, с.12].

Отже, завдяки поєднанню традиційних педагогічних технологій ІКТ вдається значно ефективніше розвинути і примножити природні здібності здобувачів освіти і педагогів. Використання ІКТ у навчанні історії зумовлює появу нових навчальних цілей та необхідність оновлення змісту історичної освіти. ІКТ дозволяють досягти високих результатів навчальної діяльності, забезпечити для кожного здобувача освіти формування і розвиток власного освітнього шляху. Безмежність педагогічних можливостей для індивідуалізації і диференціації освітнього процесу, його адаптації до індивідуальних особливостей учня пов'язана із застосуванням у цьому процесі додаткових інформаційних навчальних ресурсів, широкого спектру педагогічних методів і технологічних варіантів навчання, посиленням навчальних

комунікацій, мультимедійних характеристик засобів навчання, розширенням простору інноваційної педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку суспільства. Книга вчителя історії, етики, основ правознавства. Упоряд. Р.І. Євтушенко, О. В. Гавлетова. Х. 2006.
2. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [Електронний ресурс].
3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Освітня галузь «Суспільствознавство», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011р. №1392/[Електронний ресурс].
4. Методика навчання історії в школі. О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. К., 2005, С. 328.
5. Інноваційні технології на уроках історії. Мокрогуз О.П. Х.: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. С.96.
6. Лебедева М.Б., Шилова О.Н. Что такое ИКТ-компетентность студентов педагогического университета и как ее формировать?. М.Б. Лебедева, О. Н. Шилова. Информатика и образование. 2004. №3. С.95-100.
7. Литвинова С.Г. Інформація сучасної освіти. Информатика в школі. 2009. - №9. С. 16-18.
8. Десятов Д.Л. Методика використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні історії. Х.: Вид. група «Основа», 2011. 111[1] с. С.10-12).
9. Карташова Л.А. Формування ІТ-готовності як нової якісної характеристики учителя суспільно-гуманітарних дисциплін. [Електронний ресурс].
10. Учитель року 2005. Досвід кращих. Х.: Вид. група «Основа», 2005. 256 с. С.11-12).

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА

Ціпан І. І.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультет географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

У духовному і політичному житті кожного народу є події роки, які назавжди входять в його історію, свідомість, визначають характер буття, місце і роль у світових цивілізаційних процесах. В історії України чимало подій, що перед усім світом засвідчили прагнення українського народу до вільного, щасливого, заможного життя. Як свідчить історія, із тисяч народів і народностей світу лише 200 виросли в нації – створили свої держави й домоглися визнання світової спільноти, серед них – Україна.

На уроках історії закладаються підвалини історичних уявлень майбутніх громадян про давнє минуле власне українського народу, його мови, культури, ментальних рис характеру, державно-політичного життя, як невід'ємної складової формування європейської цивілізації.

Під час уроків історії вчитель має донести до учнів ідею української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства й нації в цілому. Система патріотичного виховання передбачає формування історичної свідомості молодого покоління українців, що базується на вивченні історії боротьби українського народу за державну незалежність протягом свого історичного шляху, особливо у XX-XXI століттях.

Вивчаючи славні сторінки історії варто звертати увагу на те велике і світле, яке підносить наш народ до вершин цивілізації, визначає його заслуги перед людством.

Історія України – це не тільки події, а й історичні постаті. На прикладах життя, діяльності і боротьби за державу українських князів, козацтва, видатних гетьманів Б.Хмельницького, П.Орлика; всього українського народу та його видатних представників.

Вчителі мають ґрунтовно опрацювати терміни «патріотизм», «нація», їх розуміння учнями. Необхідно акцентувати увагу на тому, що патріотизм в нинішній час проявляється не лише в безпосередній боротьбі на Сході із зовнішнім ворогом, не тільки в надзвичайних ситуаціях, але є звичайним станом повсякденного життя людини.

На уроках історії відбувається виховання громадянської свідомості, гідності та честі в гармонійному поєднанні національних і загальнолюдських цінностей, утвердження ідеалів гуманізму, демократії, добра й справедливості. Вчитель має домогтися усвідомлення учнями спільності інтересів усіх етносів українського народу в розбудові України, формування міжнаціональної толерантності, необхідності розвитку духовної, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури тощо.

При цьому одним із завдань учителя є максимальне використання потенціалу творчих здібностей та обдарувань здобувачів освіти. Інтелектуальні ігри, дискусії, диспути, прес-конференції, засідання «круглого столу», тематичні діалоги, ділові ігри та інші інтерактивні форми роботи емоційно збагатять уроки. Рекомендується широко використовувати документи, спогади, кіно- і фотоматеріали, звукозаписи, художні твори, які допоможуть створити на уроках відповідну емоційну атмосферу, підсилить виховний вплив навчального матеріалу.

Без оновлення національної освіти, розробки прогресивних технологій, гуманізації, диференціації та інтеграції навчання, науково обґрунтованої системи патріотичного виховання майбутніх громадян неможлива розбудова незалежної Української держави. Тому на сучасному етапі становлення правової демократичної держави та інтеграції України до загальноєвропейського співтовариства все більшої гостроти набуває проблема виховання в суспільстві духовної, високоморальної особистості – творця власного майбутнього, гуманіста, громадянина – патріота України.

Організуючи виховну роботу з патріотичного виховання, потрібно враховувати, що в Україні історично склався широкий спектр регіонально-політичних та регіонально-культурних відмінностей, існує неоднозначне ставлення до багатьох подій минулого та сучасності. Саме патріотизм, громадянськість повинні об'єднувати українців, зберегти те, що протягом століть

було нашою метою, - незалежну державу. Одним із важливих об'єднавчих чинників у суспільстві може слугувати збереження культурної та історичної спадщини.

Кожна молода людина є активним учасником розбудови громадянського суспільства, відіграє в ньому важливу роль та несе відповідальність у процесах прийняття рішень на всіх рівнях, які впливають на їх життя. На сьогодні перед нашою державою стоїть завдання - виховання у молодого покоління почуття патріотизму, формування особистості на засадах духовності, моральності, толерантності, реалізації науково-технічного та творчого потенціалу молодих громадян. Виходячи з цього, основна ідея полягає у мотивації громадської активності молодого покоління. Саме тому патріотичне виховання молоді є одним з найголовніших пріоритетів молодіжної політики в Україні. Патріотичне виховання є складовою частиною загального виховного процесу, являє собою систематичну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади і громадських організацій з формування у громадян високої патріотичної свідомості, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків.

Патріотичне виховання повинне гармонійно поєднуватися із залученням учнів до кращих досягнень світової цивілізації. Дана система повинна сприяти виробленню наступного мислення, прихильності своїй національній спадщині і усвідомленню його ролі і місця в світовому духовному розвитку, пошані до всіх інших культурницьких систем і традицій. Тільки глибока й усвідомлена любов до своєї спадщини спонукає людину з повагою відноситися до відчуттів інших, бути чутливим до трагедій Вітчизни і народу.

Результатом патріотичного виховання має бути сформованість почуття патріотизму, яке означає прояв особистістю любові до свого народу, поваги до українських традицій, відчуття своєї належності до України, усвідомлення спільності власної долі з долею Батьківщини, досконале володіння українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апраксина О.А. Позакласна робота в школі, К. Освіта 2007. 130 с.
2. Арчажникова Л.Г. Теорія і методика виховання. Програма для вищих педагогічних учбових закладів. Ужгород, 1991. С. 309.
3. Смирнов С.Д. Педагогіка і психологія вищої освіти. К.; Альма матер; 2004. 271 с.
4. Губко О.Т., Руденко Ю.Д., Кузь В. Г. «Українська козацька педагогіка і духовність». Умань. 2005.
5. Грушевський М. «Ілюстрована історія України», видання Шкільної ради.
6. Гнатюк В. М. «Управління системою національного виховання учнів загальноосвітньої школи», Методичний посібник, «Оріяни», Київ. 1998.
7. Дмітрієва Л.Г., Черноіваненко Н.М., Методика виховання в школі: Київ, 2000 р. 320 с.
8. Історичне краєзнавство. Під ред. М. Н. Матюшина. М. 1980.
9. Куберський І.Ю. Енциклопедія для педагога. Санкт Петербург, 1997. С. 576.
10. Кленов А.С. Я пізнаю світ: Дитяча енциклопедія. К.: 2009. С. 864.

ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

ГЕОГРАФІЯ: «ТОЧКИ ЩАСТЯ» ТА БОЖЕСТВЕННІ ЛАНДШАФТИ

Бейдик О. О.

*доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії та туризму
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Донець І. А.

*кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії та туризму
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Будь-яка наука або науково-практичний напрям, як її відгалуження, спрямовані на пізнання законів природи і соціуму з метою їх використання задля безконфліктного існування людини на Землі. Але сучасні реалії зовсім інші: людство знаходиться в черговій смузі катаклізмів та екзистенційних випробувань, під час яких виникає безліч питань щодо його виживання, призначення і ролі науки (в т. ч. географії, психології), релігії, адаптації людського світогляду до мінливої геополітичної ситуації [5, 10, 16].

Предмет-об'єктною сутністю та метою публікації є поглиблення інноваційного уявлення про географічну та біосоціальну складові поняття «точки щастя» та введення в науковий обіг (в порядку обговорення) дефініції «божественні ландшафти». У зв'язці практично-філософської та географічної площини ці категорії розглядаються як чинник резильєнтності, що поглиблює теорію рекреаційної географії та позиції і ролі людини у географії в цілому.

Чотири вершини Апокаліпсису—чума, війна, голод, смерть, як і в інші екзистенційні періоди, і зараз не припиняють своєї ходи планетою (хоча чума і холера «загнані у кут», інші хвороби – віч / снід, covid-19, туберкульоз, тропічна лихоманка щорічно забирають мільйони життів; від ДТП щорічно в світі гине до 1,5 млн осіб, а близько 1 млн закінчують життя самогубством; постійні війни та військові конфлікти забирають сотні тисяч життів щорічно, а понад 2,3 млн осіб не мають доступу до мінімального харчування, з них 9 млн щорічно вмирають). Але принаймні частина людства шукає шляхи та алгоритми раціональної та конструктивної поведінки, які можуть знаходитись в площині релігії, науки (географія, психологія, валеологія), світогляду (практична філософія). Одним із проявів цього пошуку виступають, на наш погляд, «точки щастя» та «божественні ландшафти». Божественні ландшафти – переважно гірські природно-територіальні комплекси, які є складовою певного релігійного середовища (світового, національного, регіонального, місцевого); територія з позитивними формами рельєфу та високою духовністю, де переважає релігійна функція (культові споруди та пов'язані з ними діяльність, паломництво,

просвітництво, реставрація). «Точки щастя» – локації природного або антропогенного походження (населені пункти, маєтки, ландшафти, технічні системи), де результативно розкривається творчий, науковий, духовний, фізичний потенціал людини; місця осяяння, духовного, наукового, фізичного підйому. Введення цих понять є логічною науковою реалією після того, як позаду залишилися вкарбовані у власний світогляд враження і досвід від знайомства із понад 60-ма країнами світу і відвідування низки священних для представників різних релігій місць (Сігірія у Шрі-Ланці, Ангкор-Ват у Камбоджі, гора Ловчен у Чорногорії, національний парк Олімп і Метеори у Греції, церква св. Катерини на горі Мойсея у Єгипті, Фороська церква в Криму, Новий Афон у Абхазії та багатьох інших) [4, 7, 11]. Саме такі сакральні – великі і малі – ареали, розташовані переважно в гірській місцевості, ми називаємо «божественними ландшафтами», де зароджувались вічні твори літературного та образотворчого мистецтва, легенди та міфи, теологія та астрологія, які пережили століття. Крім того, наш тривалий досвід занурення в умови творчої праці, а також подібні історичні, біосоціальні (особистісні) приклади такого занурення і результативної творчості є об'єктивною підставою введення в науковий обіг поняття «точки щастя».

Категорії «щастя» та її прояву в різних аспектах присвячені численні публікації, авторами яких є і античні, і сучасні дослідники – філософи, психологи, географи, письменники [1-3, 6, 7, 9, 13, 14], а в Бутані поняття валового внутрішнього продукту замінили «валовим національним щастям». Рівень задоволення населення життям моніторить Міністерство щастя (подібні установи діють ще в кількох країнах). Щастя, за Аристотелем, полягає в розкритті потенціалу, який закладено в людині, коли вона прагне вдосконалюватися в межах обставин, які її оточують. Щастя – це розумна поведінка, що керується такими чеснотами як благодіяння, совість, самодисципліна. Аристотель першим із філософів почав вивчати суб'єктивну модель щастя, а його етичне вчення охоплює все, що сучасні психологи пов'язують з особистим щастям – самореалізацію, здобуття «змісту існування», «потік» творчої участі в житті та «позитивні емоції». Крім того, результативні намагання розкрити зміст категорії «щастя» можна знайти в працях Демокрита, Сократа, Платона, Епікура, Марка Аврелія, Сенеки, Лао-цзи, Конфуція, Спінози.

Ми не будемо в цьому обмеженому форматі торкатися таких науково-практичних і актуальних для сучасної географії царин як «геопсихологія» та «психогеографія», дотичних до нашого дослідження, а лише зазначимо нижче спірне і суб'єктивне трактування їх сутності. «Геопсихологія» (термін А. Мінделл) – «психологія, що ґрунтується на відчутті землі». В основу цього напрямку покладено ідею про зв'язок людини та Землі (природні явища і катаклізми, поведінка тварин, ландшафти, які впливають на життя людини, її душевний стан, вектори поведінки, долю). Психогеографія – напрям соціальної психології та філософії, що вивчає психологічний вплив простору міста на людину.

Іноді або нерідко (це питання ми не досліджували) штучне або природне середовище перетворюється на «точку щастя» ще й тому, що є контрастом тому середовищу і тим обставинам, в яких до цього перебувала людина. Екзистенційні або трагічні сюжети змінюються іншими категоріями, категоріями тиші і спокою, безпеки і творчості. В цьому контексті наведемо слова щоденника В. Винниченка:

«Нехай український обиватель говорить і думає, що йому хочеться, а я їду за кордон, обтрушую з себе всякий порох політики, обгороджуюсь книжками й поринаю в своє справжнє, єдине діло – літературу... Тут у соціалістичній советській Росії я ховаю свою 18-літню соціалістичну політичну діяльність. Я їду, як письменник, а як політик я всією душею хочу померти».

Нижче наведено фрагменти прикладів ланцюжка: біосоціальні ресурси (видатні особистості– українські та зарубіжні) → «точки щастя» (місцевість, локація) → природне середовище та сфера діяльності особистості:

С. Далі (1904-1989) –Порт-Лігат (Іспанія) –приморський ландшафт + живопис;

О. Пушкін (1799-1837) –Болдіно (Росія) –лісостеповий та степовий ландшафт + поезія, проза;

І. Левітан (1860-1900) –Пльос (Росія) –прирічковий ландшафт + живопис;

М. Волошин (1877-1932) –Коктебель (Україна) –приморський, гірський ландшафт + поезія;

П. Чайковський (1840-1893) –Кам'янка (Україна) –прирічковий лісостеповий ландшафт + музичне мистецтво;

І. Айвазовський (1817-1900) –Феодосія (Україна) –приморський ландшафт + живопис;

Г. Клімт (1862-1918) –Шьорфлінг-ам-Аттерзе (Австрія) –приозерний ландшафт + живопис;

С. Сергєєв-Ценський (1875-1958) –Алушта (Україна) –приморський, гірський ландшафт + проза;

П. Пікассо (1881-1973) –Мужен (Франція) –приморський, гірський ландшафт + живопис, кераміка;

В. Винниченко (1880-1951) –Мужен (Франція) –приморський, гірський ландшафт + проза, драматургія.

Нагадаємо, що місто Мужен (Франція, регіон Прованс-Альпи – Лазурний берег, департамент Приморські Альпи) розташоване на висоті 260 м н.р.м., де відкриваються проникливі види Каннської затоки Середземного моря, Граса і Приморських Альп. Старовинна частина містечка занурена у середземноморські вічнозелені сади і парки, одним з яких є парк Вальмаск – три пагорби, вкриті лісом (вікові дуби, сосни, білі дуби, коркові дерева). В самому ж маєтку В. Винниченка («Затишок») і дотепер збереглась 300-річна олива, яка пам'ятає виникнення цього обійстя.

Особисто для нас впродовж тривалої професійної діяльності «точками щастя» в Україні були і залишаються локації, розташовані на узбережжі Чорного (рекреаційний комплекс «Чайка» в с. Берегове, Бахчисарайський р-н АР Крим, Україна) та Азовського (рекреаційний комплекс «Мотор» в м. Приморськ, Запорізька обл., Україна) морів із взірцевою інфраструктурою та оптимальною синергією природних компонентів.

Гори часто виступають геологічною та тектонічною основою, природним первинним цоколем для сакральних споруд або знакових релігійних символів і скрепів (статуя Христа Спасителя на г. Корковаду в Бразилії, Ріо-де-Жанейро) [11, 17]. Гори –це свобода і велич. Місце для відновлення психофізичного стану людини, пригод, випробування і розвитку власного тіла, духу і волі. Гори заспокоюють і надихають. Час тут завмирає, простір збільшується, а буденні

негарзди зникають. Людина перепрошивається, перепрограмується, змінює свій світогляд, а її самооцінка і сутність зростають та отримують нове дихання.

Чи можна віднести до «божественних ландшафтів» священні гори, релігійна функція яких не закріплена культовими спорудами? Певною мірою, так. Наприклад, Сагарматха (Джомолунгма, Еверест) у Непалі або 5 священних гір у Китаї, які завжди приваблювали відлюдників, поетів, мандрівників – Тайшань, Хуашань, Хеншань (пров. Хунань), Хеншань (пров. Шаньсі) та Суншань. Відомий давньокитайський географ і мандрівник Сюй Сяке вважав, що ці 5 гір можуть дати уявлення про гори Китаю взагалі: «Якщо ти побував на 5 горах, то тобі взагалі нема чого їздити в гори» [11].

- в теоретичному відношенні введено в науковий обіг поняття «божественні ландшафти» та поглиблено уявлення про «точки щастя» – локації наукового, творчого, фізичного осяяння та прориву; вказані дефініції розглядаються не тільки як географічні реалії, а і як чинники резильєнтності (стресостійкості) як окремого індивіду, так і людської спільноти в цілому, та елементи практичної філософії;

- викладений матеріал має міждисциплінарний характер, площина якого розглядається як стикова між географією, практичною філософією, релігієзнавством, рекреаційно-туристськими ресурсами;

- історичні постаті, наведені в тексті, позиціонуються як «міждисциплінарні анкери», які поєднують ландшафтно-географічні та суспільно-професійні категорії, що підтверджує та символізує антропоцентричний характер і географії, і рекреаційно-туристських ресурсів як її науково-практичну гілку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балбек С. Логіка творчості. Журнал Forbes Ukraine. Вересень, №7. 2021. URL :<https://forbes.ua/lifestyle/logika-tvorchestva-arkhitekto-slava-balbek-o-tom-kak-upravlyat-kreativnoy-komandoy-i-protivostoyat-tvorcheskomu-stuporu-16092021-2351>
2. Beidyk A., Komliev O., Donchenko L., Arsenenko I., Topalova O., Donets I. The Ukrainian Pryazovye: composition, uniqueness, variability of the recreational development. Часопис соціально-економічної географії. Випуск 32. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Харків, 2022. С. 34-44.
3. Бейдик О. О., Арсененко І. А., Топалова О. І. Привабливість та сценарії рекреаційно-туристської перспективи українського Приазов'я. Теорія і практика берегознавства та природокористування : Зб. матер. міжнар. конф. Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2022. С. 51- 55.
4. Воронов Ю. Н. В мире архитектурных памятников Абхазии. М. : Изд-во «Искусство», 1977. 176 с.
5. Даймонд Дж. Колапс. Чому одні суспільства занепадають, а інші успішно розвиваються. К. : Вид. група КМ-БУКС, 2019. 688 с.
6. Кривцов Н. Парящие в воздухе. Геосфера. Научно-художественный журнал путешествий, приключений, открытий. Июль 2007. С. 60-71.
7. Кун М.А. Легенды і міфи Давньої Греції. К. : Видавничий центр «Академія», 2002. 448 с.
8. Матейко А. Условия творческого труда. М. : «Мир», 1970. 300 с.
9. Мацко І. Секрети українського щастя, або Хюге по-українськи. К. : Саміт-книга, 2019. 208 с.
10. Печчеи А. Человеческие качества. М. : «Прогресс», 1984. 312 с.

11. Розуменко В.О. Непал, або Подорож в Гімалаї: подорожні нариси. К. : Вид. центр «Просвіта», 2003. 184 с.
12. Фезер Т. Сокровища человечества. Памятники истории, культуры и природные заповедники под охраной ЮНЕСКО. М. : БММ АО, 1997. 263 с.
13. Ханжуй Ли, Линьюй Фэн, Вэйминь Ши. Китай. Знакомство с древней культурой. М. : Вече, 2004. 208 с.
14. Холл Э. Счастье по Аристотелю. Как античная философия может изменить вашу жизнь. М. : Альпина нонфикшн, 2019. 298 с.
15. Чиксентмихайи М. Поток: Психология оптимального переживания. Изд-ство: Альпіна Україна, 2020. 461 с.
16. Шваб К. Четвертая промышленная революция. М. : Изд-во «Эксмо», 2017. 208 с.
17. Шварцбах М. Великие памятники природы (Известные места геологических исследований). М. : Изд-во «Мир», 1973. 336 с.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ГАСТРОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Заставецька Л. Б.

*доктор географічних наук, професор
кафедри географії та методики її навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

Заставецький Т. Б.

*кандидат географічних наук, доцент
кафедри географії України і туризму
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

Ідіятов Б.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри географії та методики її навчання
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

Порівняно із іншими країнами світу, Україна має унікальні умови, можливості та потенціал для розвитку гастрономічного туризму. Серед великої кількості важливих факторів, які сприяють формуванню різноманітних напрямів гастрономічного туризму та їх активного розвитку в Україні можна виділити декілька основних:

- історичні аспекти;
- культурні особливості;
- природно-географічні чинники;
- суспільні чинники.

Історичний аспект виявляється у тому, що українська національна кухня належить до числа давніх європейських кухонь та є автентичним культурним надбанням нашої країни. Вона створювалася впродовж багатьох століть і, таким чином, відбиває певні історичні аспекти розвитку українського народу, а також звичаї і традиції, які йому притаманні. Знайомство туристів із національними стравами української кухні допоможе їм глибше пізнати особливості світогляду та менталітету нашого народу.

Культурні особливості формування гастрономічного туризму розкриваються в тому, що окрім загальноєвропейських національних страв, якими славиться наша країна у світі і znana серед іноземних туристів (наприклад: борщ, вареники), кожен регіон України демонструє свою культурну і гастрономічну самобутність. А арсенал страв регіональної кухні задовольнить потреби найбільш вибагливих споживачів гастрономічного продукту. Тут варто додати також, що на території України проживає більше 100 етносів, кожен з яких має свою унікальну культуру та традиції, в тому числі й кулінарні культурні надбання. Таке різноманіття гастрономічних проявів лише посилює інтерес з боку вітчизняних туристів, які прагнуть пізнати глибину рідної культури, а також іноземців, для яких це може стати справжнім відкриттям українського культурного феномену.

Сучасні етнографічні дослідження дозволили встановити, що перелік автентичних страв української кухні налічує понад 5 тис. оригінальних рецептів страв. Деякі з них стали символами українського національного кулінарного мистецтва. Наприклад, борщ – найпоширеніша і найулюбленіша страва українського народу, яка у 2022 році увійшла в Список культурних продуктів нематеріальної спадщини ЮНЕСКО. Для світу сьогодні борщ така ж сама впізнана страва, що асоціюється з українською культурою та Україною, як піцца – з Італією, суши – з Японією, круасани – з Францією. Кожен регіон України славиться своїм рецептом борщу, а всього різновидів цієї страви існує понад 50. Для приготування борщу використовують більше 20 видів продуктів, що зумовлює багатство смаку продукту та дозволяє виділити смаковий колорит того чи іншого регіону.

Природно-географічні фактори розкриваються через призму різноманіття та багатства природних умов та ресурсів України, а також їх вдале поєднання у всіх регіонах країни. Цей важливий аспект дозволяє розвивати на території країни різні види сільського господарства та харчової промисловості.

Клімат на території України – помірно-континентальний, впродовж року на більшості території переважають комфортні погодні умови. Це, у поєднанні із родючими ґрунтами (в Україні знаходиться п'ята частина всіх чорноземів світу), дозволяє вирощувати широкий спектр сільськогосподарських культур, зокрема: зернові культури (жито, пшеницю, гречку, просо і т. д.), зернобобові (горох, квасоля, соя і т. д.), овочеві культури (картопля, морква, буряк, капуста, помідори і т. д.), баштанові культури (гарбуз, кабачок, патисон, кавун і т. д.), плодово-ягідні культури (яблука, груші, сливи, полуниця, смородина і т. д.).

Різнманіття форм рельєфу, сприятливі кліматичні умови, наявність потужної кормової бази позитивно впливають і на розвиток різних видів тваринництва, зокрема: скотарства, свинарства, птахівництва, кролівництва. У багатьох регіонах

України, особливо на Поліссі, в останні роки активно розвивається бджолярство. У гірських регіонах Карпат поширене вівчарство, продукція якого стає все більш популярною під час гастрономічних подорожей (бринза тощо). Варто також зазначити, що гірські регіони Українських Карпат сприятливі для розвитку ягідництва, грибництва, виноградарства; у степових південних регіонах вирощують баштанні та садові культури, виноград, соняшник; у центральних регіонах більш розвинене овочівництво.

На території України зосереджена потужна річкова система, існує велика кількість прісноводних озер, ставків. Це, а також вихід України до Чорного та Азовського морів, сприяє розвитку рибальства. У водоймах країни налічується понад 180 видів риби. Річковий та морський вилов риби в Україні має промисловий характер і забезпечує у великій мірі потреби ринку рибної продукції.

Потужний сировинний потенціал дозволяє розвивати на території України підприємства з виробництва харчової продукції. Харчова промисловість України налічує понад 40 галузей, які представлені понад 2 тис. підприємств (на початок 2022 року). Потужність підприємств харчової промисловості нашої країни становить бл. 20% від загального обсягу промисловості. Відвідування підприємств харчової промисловості є одним із важливих напрямків гастрономічного туризму.

Серед *суспільних факторів*, який мають важливий вплив на розвиток гастрономічного туризму в Україні варто зазначити:

- формування потужної освітньої бази в країні;
- створення суспільних організацій та інституцій, які мають на меті розвиток та популяризацію гастрономічного туризму в нашій країні.
- розвиток туристичної та соціальної інфраструктури для потреб гастрономічного туризму;
- суспільний запит на гастрономічні події, фестивалі.

Отже, загалом можна стверджувати, що в Україні є великий потенціал для розвитку гастрономічного туризму. Він сформований сприятливими природними умовами та ресурсами, суспільними та історичними чинниками, особливостями формування української культури впродовж багатьох століть.

В Україні наявна розвинена туристична інфраструктура для розвитку гастрономічного туризму - ресторани національної кухні та інші заклади харчування, кулінарні події та фестивалі, відповідні музеї і пам'ятки та велика кількість підприємств харчової промисловості. В довоєнний період щорічно інтерес до гастрономічного туризму зростав як у вітчизняного споживача туристичних послуг, так і в іноземних туристів. Даний вид туристичної діяльності має великий потенціал розвитку в Україні у повоєнний час.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Басюк Д. І. Інноваційний розвиток гастрономічного туризму в Україні. Наукові праці НУХТ. 2012. № 45. С.128-132
- 2.Корнілова В. В. Сучасні тенденції розвитку гастрономічного туризму. Ефективна економіка. 2018. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/37.pdf.

- 3.Рубіш М. А. Гастрономічний туризм як засіб активізації туристичних дестинацій. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»: збірник наукових праць. гол. ред. Т. В. Черничко. Мукачево: МДУ, 2020. Випуск 1(13). С. 61-66.
- 4.Фесенко Г. О. Гастротуризм як актуальний тренд сучасного розвитку сфери туризму в Україні. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/202.pdf

ВИДОВА РІЗНОМАНІТНІСТЬ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ ТА ЇХ КОЛЕКЦІЙ

Калько А. Д.

*доктор географічних наук, професор,
професор кафедри туризму та ресторанної справи
Національного університету водного господарства та природокористування*

Шкіринець В. М.

*викладач кафедри географії і туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»*

Сьогодні в Україні налічується 2570 державних музеїв. Певну матрицю української державності складають численні артефакти з колекцій музеїв України – близько 12,5 млн експонатів. Слід також усвідомити, що сьогоднішні музейні заклади є не тільки центрами збереження та популяризації історико-культурної спадщини, але й візитними картками країни, це – загальносвітова тенденція. [1].

Вчений М. Правда також розрізняє музеї за профілями (за різними напрямками діяльності) і музеї вузького профілю (наприклад, археологічні). Відповідно до конфігураційного файлу визначаються відповідні завдання та їх колекції [2, с. 20]. Профілюючи види музеїв, детально ознайомимося з кожним із них.

Музей історії. Фінансування цих музеїв здійснюється разом з історичними пам'ятками, які ілюструють важливі події в житті краю, з урахуванням діяльності відомих особистостей. Важливим видом історичних музеїв є військово-історичні музеї (музей бойової слави, центром якого є героїчне життя, індивідуальні та колективні подвиги в боротьбі за незалежність Батьківщини), історії села (збагачені відомостями про подвиги земляків). Участь жителів області та історія школи (відображає історію заснування розвитку, сучасне обличчя навчального закладу, фонди якого представлені сувенірною продукцією, історичними пам'ятками, матеріалами для листування, військовою технікою, нагородами тощо).

Іншим різновидом історичних музеїв є археологічні музеї, в яких зібрані речові рештки давньої історії краю [3, 4]. На думку А. Дульської, Г. Сеньківської, музеї такого типу часто трансформуються в історико-краєзнавчі музеї, які є творчими лабораторіями для науково-педагогічної обробки зібраного матеріалу, що нині здійснюється кризь призму використання мультимедійних засобів. [5].

Тому історичний музей є одним із важливих засобів зміцнення патріотичного виховання учнів, розширення їх кругозору, виховання пізнавальних інтересів і здібностей.

Краєзнавчий музей. Їх розробка включає такі розділи:

- Характер місцевості (обов'язково);
- Історія місцевості (села, школи);
- Економіка, культура, побут, мистецтво, література, комплексний запис історії та природи даної території [3].

Як зазначають І. Личак та А. Дульська, тематична структура експозицій краєзнавчих музеїв має багато спільного з темами вивчення природи та історії краю [4].

Природничі музеї називають природничими, оскільки вони документують процеси, що відбуваються в природі та взаємодіють із суспільством. Вони мають колекції геології, мінералогії, палеонтології, зоології, ботаніки та відділ охорони природи. Це і музей при Центрі юних натуралістів.

Меморіальний музей. Присвячений відомим особистостям: політикам, воєначальникам, ученим, митцям, в якому представлені оригінальні сувеніри або їх копії чи муляжі. Здебільшого вони знаходяться в меморіальних спорудах, де зберігаються документи. Деякі вчені виділили літературно-меморіальні музеї.

Музей мистецтв. Це музеї співаків, композиторів, музикантів, створені з метою естетичного та патріотичного виховання учнівської молоді, у фондах яких є фотографії, кіно-, відеоматеріали, столітні годинники, магнітофони, реклама, автографні плакати. Музеїв такого профілю значно менше.

Художні музеї є логічним продовженням діяльності відділів образотворчого мистецтва шкіл, оскільки в них зберігаються художні твори, що відображають історію розвитку образотворчого чи декоративно-ужиткового мистецтва (живопис, графіка, скульптура), присвячені видатним митцям. У фонді Музею архітектури представлені макети громадських, побутових і культових споруд різних епох і народів, виготовлені з дерева, глини, картону, фотографії пам'яток архітектури, плани міст, зразки будівельних матеріалів, архітектурні деталі.

Технічні музеї. Вони записують історію розвитку техніки, щоб присвятити себе видатним подіям чи діячам у галузі науки й техніки, які часто стають сценою технологічної творчості. У музейному огляді представлені музеї космічної школи, які особливо актуальні сьогодні, оскільки Україна є однією з космічних держав. Фонди цих музеїв представлені фотокопіями документів, працями видатних учених, документальними фотографіями, моделями ракет, орбітальних станцій, виставковими стендами, схемами допоміжного матеріалу, що використовується для пояснення явищ під час спостережень космічних польотів [5, с. 27].

Історико-краєзнавчі музеї є найпоширенішим типом музеїв в Україні – порівнянних музеїв у західних країнах немає. Вони становлять 34 відсотки фондів музею. Варто зазначити, що протягом 2010-2020 рр. Історико-краєзнавчим музеям не приділялося належної уваги, тому багато з них закривалися, особливо в малонаселених населених пунктах. Понад 32 % національного музейного фонду становлять історичні музеї (140 історичних музеїв і 7 археологічних), 17 % – художні, 10 % – літературні, на всі інші типи музеїв разом припадає лише 7% національний музейний фонд.

Судячи із загального становища музеїв у різних регіонах нашої країни, розподіл дуже нерівномірний. Так, у Карпатському регіоні зосереджено 62,5 % етнографічних музеїв країни та 34 % історичних, у Києві зосереджено 50 % промислових музеїв країни, у Полтавській області – понад 1 / 4 літературних, 1 / 8 % історичних музеїв розташовано в Чернігівській області.

Музей в Україні відкритий для відвідувачів у середньому 76,0 днів на рік. Максимальне значення в Україні – Дніпропетровська область – 414,7, мінімальне – Чернігівська область – 25,4 [5, с. 7].

Кількість відвідувачів національних музеїв є основним показником їх суспільної значимості. Щороку музеї нашої країни відвідують понад 18 мільйонів людей, тобто, у перерахунку на населення, майже третина жителів України або половина її учнівського та студентського віку. На перший погляд, це дуже вдалі показники того, що національна музейна установа гідно задовольняє культурні потреби громадян.

Музеї України виконують важливу роль у пропаганді культурного надбання країни та привертають увагу як внутрішніх, так і зарубіжних відвідувачів. Вони допомагають зберегти спадщину минулих поколінь та створюють можливості для поглиблення знань та розширення світогляду.

Музеї України є місцями, де зустрічаються культури, ідеї та історії. Вони є важливими пунктами на карті культурного життя країни та надають можливість кожному відвідувачеві зануритися в унікальний світ минулого та сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверкін М. Г. Модифікація форматів комунікативної взаємодії сучасного музею. Питання музеології. 2020. № 2. С. 158-164.
2. Каталог колекцій музеїв України. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка; [уклад.: Затушевський А. Т. та ін.]. Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 440 с.
3. Котляр Н., Котляр Ф., Котляр В. Музейний маркетинг і стратегія: формування місії, залучення публіки, збільшення доходів і ресурсів. Переклад з англ. Т. Олійник, Т. Пирогова, С. Рябчук, Р. Свято. Київ: ВД «Стилос», 2017. 528 с.
4. Гайда Л. А. Музей у навчальному закладі. К. : Шк. світ, 2019. 128 с.
5. Караманов О. В. Сучасні тенденції розвитку музейної педагогіки в Україні. Матеріали науково-практичної конференції «Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи» (Київ, 24-25 вересня 2019 р.). Національний Києво-Печерський історикокультурний заповідник. К.: НКПІКЗ, 2019. С. 35-37.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ЧИННИК ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Бейдик О. О.

*доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії та туризму
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького*

Комлев О. О.

*доктор географічних наук, професор,
професор кафедри землезнавства та геоморфології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Донець І. А.

*кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії та туризму
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького*

Історія людства – це постійна історія воєн та військових конфліктів і протистоянь, яка переривається короткими або відносно тривалими затишшями та перемир'ями. Незважаючи на 5-6 промислових революцій та технологічних укладів, які пережило і переживає людство, незважаючи на штучні супутники Землі та військово-космічні сили, якими володіють розвинені держави, основні бойові дії ведуться в межах ландшафтної оболонки Землі, на твердій поверхні або на морі. Останнє трактується як географічний чинник ведення бойових дій. Кожного року, принаймні в ХХ-ХХІ ст. на планеті відбувається близько 40 воєн та воєнних конфліктів. Географічному чиннику під час воєнного протистояння присвячене широке коло публікацій теоретиків та практиків військової справи – сучасних та минулих часів [2-5, 7-11], дисертаційні дослідження щодо впливу різних природних компонентів на перебіг військових дій та ін. [9], публікації в періодичних виданнях, матеріали численних конференцій [1, 6]. Актуальною ця проблематика є і зараз, у час військового протистояння України, Росії, країн НАТО. Предмет-об'єктною сутністю та метою публікації є актуалізація військово-географічної складової низки канонічних військових праць видатних вояків минулого в контексті сучасного військового протистояння України з Росією та інших воєнних конфліктів (перманентних та епізодичних) європейського та світового виміру.

Так, Сунь-цзи в [10] аналізує проходження армії через водні перешкоди та взаємодію війська з водними об'єктами та перезволоженими ділянками суходолу (болотами), що є актуальним зараз, під час воєнних дій на території України: «Переходячи через річку, розміщуйся обов'язково подалі від ріки. Якщо супротивник почне переходити ріку, не зустрічай його у воді. Взагалі вигідніше дозволити йому переправитися наполовину і потім ударити на нього; але якщо теж хочеш вступити в бій із супротивником, не зустрічай його біля самої ріки; розмістись на висоті, зваживши, де сонячна сторона; супроти течії не ставай. Таким є розміщення військ на річці. Переходячи через болото, покvapся швидше піти, не затримуйся. Якщо все ж тобі доведеться вступити в бій серед боліт, розміщуйся так, щоб у тебе були вода і трава, а в запіллі в тебе нехай буде ліс. Таким є розміщення військ у болотах». Ряд аспектів, пов'язаних з веденням бойових дій в площині гідрологічних об'єктів та суходолу (річки, болота) розглядає і Клаузевиц [5]: «Великі і середні річки, зважаючи на те, що йдеться про їх оборону, відносяться, подібно горам, до класу стратегічних бар'єрів. Річки посилюють

відносний опір, але їх особливість полягає в тому, що вони нагадують зброю, що виготовлена із твердого, але крихкого матеріалу; вони або витримують удар, або ж їх оборона дає злам, і їй приходить кінець. При великих розмірах річки та інших вигідних умовах переправа може бути абсолютно не вигідною. У випадку, коли оборона річки зламана в будь-якому пункті, то подальший завзятий опір відпадає, і справа є вирішеною одним цим актом. Інша особливість великих річок щодо ведення бою полягає в тому, що в деяких випадках вони надають можливість кращих комбінацій стосовно вирішальної битви, ніж гори».

Цілком логічно, що підлив Каховської ГЕС 6 червня 2023 р., його наслідки розраховувались військовими гідрологами, а обговорення ймовірного застосування тактичної або іншої ядерної зброї проти України містить і аналіз «рози вітрів» (прерогатива військових метеорологів та синоптиків), що є головним чинником дрейфу радіоактивного повітря в тому (Західна Європа) чи іншому (Туреччина) напрямі. Про кліматичну зброю згадував і президент США Байден в одному із своїх виступів (липень, 2023).

- акцентовано увагу на класичних працях видатних теоретиків військової справи та філософії війни у період одного з найбільших військових конфліктів в історії сучасної Європи;

- реалізовано спробу фрагментарно висвітлити роль географічного чинника у минулих та сучасних військових протистояннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бейдик О. О., Комлев О. О. Напрями використання географічної інформації під час війни. Роль педагога у впровадженні інноваційних технологій в освітній процес: історія та сьогодення : матер. регіон. наук.-краєзн. конф. Наук. зб. «Велика Волинь». Вип. 65. Бердичів : М.В. Мельник, 2023. С. 278-284.
2. Валіулліна З. В. Військова теорія К. Клаузевіца в теоретичному дискурсі. Ефективна економіка № 11. 2017. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5881>
3. Всемирная история войн. М. : АСТ; Ми. : ООО «Харвест», 2006. 640 с.
4. Иванова В. О. Діяльність М. І. Драгомирова на посаді київського, волинського і подільського генерал-губернатора. Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр. К. : Глухів. 2013. Вип. 6. С. 380-383.
5. Клаузевиц К. О войне : в 2 т. М. : ООО «Изд-во АСТ» ; СПб.: Terra Fantastica, 2002. Т. 1. 558 с.; Т. 2. 574 с.
6. Комлев О. О., Бейдик О. О., Бортник С. Ю., Філоненко Ю. М. Роль географії в сучасній війні. Українська географія у викликах війни : Збірник тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 08-09 червня 2023 р. Херсон : Херсонський державний університет. 2023. С.14-15
7. Матвієнко А. М. І. Драгомиров і Україна. Український історичний журнал. 2000. № 2. С. 112-126.
8. Мольтке Г. История германо-французской войны 1870-1871 гг. М.: Воениздат, 1937.
9. Муха В. А. Розвиток воєнно-теоретичних поглядів у творчій спадщині М. І. Драгомирова: дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22. Нац. акад. оборони України. Київ, 2004. 236 с.
10. Сунь-цзи. Мистецтво війни. К. : Арій, 2014. 128 с.
11. Українська географія у викликах війни : Збірник тез доповідей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 08-09 червня 2023 р. [За ред. І.О. Пилипенка, Д.С. Мальчикової]. Херсон : Херсонський державний університет, 2023. 104 с.

КАРТОГРАФУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ, ЯК ОСНОВА ОПТИМІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ

Пугач С. О.

*доктор географічних наук, доцент,
професор кафедри економічної та соціальної географії
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Мизюк С. А.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри економічної та соціальної географії
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Сьогодні в світі зростає загальна чисельність дітей, які не мають змоги користуватися послугами шкільної системи освіти. За оцінками ЮНІСЕФ, до 2030 року 60 мільйонів дітей не матимуть доступу до початкової освіти [9]. Крім того, починаючи з 2007 р. загальний показник охоплення шкільною освітою дітей у світі не змінюється, що не можна вважати сприятливою тенденцією. Причинами цього є несприятливі глобальні явища у людському суспільстві. Зміна клімату, глобальні конфлікти лише загострюють ці проблеми, збільшуючи кількість дітей, які не мають повноцінного доступу до шкільних послуг. Сьогодні проблема полягає не лише у «довезені» дітей до школи. Пройшли ті часи коли наявність вчителя та певного приміщення вважалися достатніми для забезпечення освіти. Зараз гостро постають проблеми якісної інфраструктури, матеріально-технічного забезпечення та доступу до інформації. Постає проблема, чим діти будуть займатися у школі? Часи читання підручника та переказування його біля дошки вже минули.

ЮНІСЕФ поставила перед собою завдання – картографувати (нанести на електронну карту) усі школи світу та показати їх функціонування у режимі реального часу.

Інновації ЮНІСЕФ створюють сервіс [6], який за допомогою супутникових зображень високої роздільної здатності та застосовуючи методи глибокого навчання (Deep Learning techniques) дасть можливість для картографування кожної школи світу. Зібрані та візуалізовані за допомогою он-лайн платформи дані допоможуть виявити території без шкільної освіти й слугуватимуть підґрунтям для складання планів та проектів розвитку освіти на регіональному та локальному рівні. Це також дозволить визначити вразливі місця та покращити стійкість до непередбачуваних стихійних лих і соціальних криз.

Термін «картографування шкіл» (англ. school mappin) часто помилково трактують тільки як позначення на карті (найчастіше електронній) розташування мережі вже існуючих шкіл із використанням відповідних символів. Однак даний термін означає значно більше. School mappin – це процес планування системи освіти на локальному рівні, це динамічний процес планування майбутніх інвестицій в освіту.

Різні автори по-різному визначали концепцію school mappin. Наприклад, Yusuf та Akinniranuе (2011) визначають шкільне картографування (school mappin) як процес оцінки та діагностики шкільних потреб, визначення ідеальних громад і місць, де мають бути розміщені нові школи та де мають бути надані додаткові освітні послуги [10]. Caillods (1993) розглядає school mappin, як набір методів і процедур, які використовуються для визначення майбутніх потреб в освіті на локальному рівні та систему заходів, які необхідно вжити для їх задоволення [3]. Згідно Акракву (2012), картографування шкіл – це набір методів і процедур, що використовуються для визначення майбутніх освітніх потреб, які мають бути реалізовані в певній громаді чи географічній місцевості [2]. Sabir (2013) розглядає картографування шкіл як динамічний процес логічного та систематичного визначення громад та територій, де мають бути розміщені навчальні заклади [8]. Згідно з Nwagwu (2002), шкільне картографування – це концепція освітнього планування та адміністрування, за допомогою якої навчальні заклади плануються, координуються та створюються відповідно до соціально-економічних та геополітичних міркувань для забезпечення максимальної ефективності використання ресурсів і найкращих переваг для кінцевих користувачів [7]. Gbadamosi (2005) розглядає school mappin як динамічний процес логічного та систематичного визначення громад та місць, де мають бути розташовані освітні заклади відповідно до нової освітньої політики / плану; це спосіб планування освіти на місцевому рівні; це також процес, за допомогою якого на основі детальної діагностики освітньої ситуації в базовому році оцінюється майбутній набір і вимоги до шкільних місць, вчителів тощо, а також вносяться пропозиції щодо того, як задовольнити ці вимоги [5].

Основними завданнями картографування шкіл (school mappin) вважаються наступні:

1. Сприяти доступності та рівності освітніх можливостей для здобувачів освітніх послуг.
2. Забезпечити рівномірність у розподілі освітніх закладів між громадами.
3. Забезпечити безпеку та зручність доїзду до школи та у зворотному напрямку.
4. Забезпечити рентабельність і ефективність шкіл шляхом покращення співвідношення між витратами та ефективністю.
5. Уникнення надмірної концентрації шкіл у певних громадах [4].

На перший погляд може здатися, що проблема картографування шкіл стосується лише найбільш розвинених країн світу. Проте у контексті децентралізації та реформи системи освіти, схожі проблеми можуть бути виявлені і у нас. Згідно ЮНІСЕФ [6], в Україні 100 % охоплення учнів начальними закладами й усі школи нанесені на карту. Проте інформаційне наповнення цієї карти бажає кращого. Прикладом вдалого прикладу school mappin на регіональному рівні в Україні можна назвати «Карту шкіл Львівщини» [1], виконану О. Мицишиним. На ній показані усі школи Львівської області у розрізі окремих населених пунктів, районів (у т.ч. колишніх), територіальних громад, управлінь. Крім того, показано кількість учнів у школі (відображено на карті значковим способом), співвідношення кількості учнів до вчителів, офіційну назву школи, її підпорядкування (колір значка).

Отже, school mappin (картографування шкіл) є потужним інструментом для реалізації та підтримки ефективних освітніх програм. Картографування шкіл допомагає виявити та усунути недоліки в розміщенні та розподілі освітніх ресурсів на локальному рівні; забезпечити рівномірність у розподілі освітніх закладів; забезпечити безпеку та зручність доїзду до шкіл; гарантувати рентабельність і ефективність шкіл; уникнути надмірної концентрації шкіл у певних громадах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розташування шкіл Львівщини. URL: https://public.tableau.com/app/profile/orestmyshchyslyn/viz/LODA_MAP_3/Dashboard3
2. Akpakwu S. O. Principles and techniques of education. Makurdi : Destiny ventures, 2012.
3. Caillods F. School mapping and micro planning in education. Paris : International institute of Educational Planning, 1993.
4. Ekpoh U. School mapping and facility planning. URL: https://www.researchgate.net/publication/332804564_SCHOOL_MAPPING_AND_FACILITY_PLANNING
5. Gbadamosi L. Basics of Educational Planning. Lagos, 2005.
6. Mapping school connectivity globally. URL: <https://projectconnect.unicef.org/map>
7. Nwagwu N. A. The politics of education policies in Nigeria. Faculty of Education lecture series. 2002. No.1. 78-81.
8. Sabir M. M. School mapping in the light of educational reforms in Pakistan. American Journal of Research. 2013. 1(8). 279-282.
9. UNICEF's school mapping. URL: <https://www.unicef.org/innovation/school-mapping>
10. Yusuf M., Akinniranye O. Towards optional utilization of school facilities in secondary schools. JORIND. 2011. 9(1). 167-171.

ЕЛЕКТРОННІ ТЕСТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ УЧНІВ З ГЕОГРАФІЇ

Фесюк В. О.

*доктор географічних наук, професор,
завідувач кафедри фізичної географії
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Чижевська Л. Т.

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної географії
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Данилюк І. М.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри фізичної географії
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

Контроль є важливою частиною процесу навчання географії. Вчителі використовують його для оцінки рівня засвоєння матеріалу учнями та сприяння

розвитку їх пам'яті, мислення і інтелектуальних здібностей через систематичну оцінку. Контроль результатів навчання географії включає в себе перевірку та оцінювання навчальних досягнень учнів, враховуючи обсяг, рівень та якість засвоєння ними географічного матеріалу.

Подальшим кроком після контролю є корекція, яка передбачає виправлення недоліків у знаннях і вміннях учнів. Контроль навчальних досягнень учнів в географії дозволяє: перевіряти правильність, об'єм, глибину та якість засвоєння географічних понять учнями; визначати ступінь самостійності, добросовісності та активності учнів під час навчання; використовувати ефективні методи, прийоми, засоби та форми навчання географії з метою поліпшення навчального процесу [1].

Під час здійснення перевірки та оцінювання навчальних результатів учнів, вчитель повинен враховувати різноманітні вимоги, які стосуються навчання. Важливо враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів і, на підставі аналізу цих особливостей, своєчасно виявляти відставання окремих учнів або груп учнів і надавати їм необхідну підтримку.

Контроль та оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів повинні бути систематичними, всебічними та об'єктивними. Іншими словами, вчитель повинен постійно контролювати кінцеві результати навчання учнів по всіх темах навчальної програми, визначаючи досягнення кожного учня та всього класу. Оцінювання учнів базується на принципі відкритих можливостей, що передбачає можливість покращення навчальних результатів незалежно від обставин. Процес оцінювання повинен бути обґрунтованим, прозорим і чесним, щоб учні розуміли за якими критеріями оцінюються їх знання і вміння, якими є їх навчальні досягнення або недоліки. Під час оцінювання, вчитель також має керуватися педагогічною тактовністю, інтелігентністю і толерантністю [2].

Тестовий контроль навчальних досягнень виконує декілька важливих дидактичних функцій. Серед них: навчально-пізнавальна, виховна, перевіряюча, оцінювальна функція, констатуюча і мотиваційно-орієнтувальна функції [3].

Комп'ютерне тестування має низку важливих переваг [2]:

- можливість отримати результат оцінки тестування в реальному часі і виявляти сильні та слабкі сторони учнів за рахунок негайного зворотного зв'язку після завершення тестування;

- об'єктивність оцінки, оскільки комп'ютерні програми можуть створювати практично нескінченну кількість варіацій тестів, що забезпечує об'єктивність оцінки рівня освітніх досягнень кожного тестованого;

- адаптація до індивідуальних можливостей за рахунок автоматичного визначення рівня знань кожного тестованого і формування запитання відповідного рівня складності, що сприяє більш точній оцінці.

Хоча комп'ютерне тестування має численні переваги, існують деякі обмеження у їх використанні. Зокрема, складний математичний апарат, потреба у спеціалізованому апаратному та програмному забезпеченні і необхідність створення багатьох калібрувальних тестових завдань.

При створенні питань для контролю слід керуватися певними правилами. Зокрема, питання повинно охоплювати важливу частину теми, бути доступним

учню за складністю, в ньому повинна бути виражена тільки одна думка, лаконічно, але змістовно, при формулюванні завдань слід уникати підказок до правильних відповідей, завдання повинні розташовуватись в порядку зростання складності [1].

Існуючі інструменти онлайн-тестування можна поділити на декілька груп:

1. Професійні системи для розробки тестів і проведення тестування. Наприклад: MyTestX, TestMaker, Айрен, Майстер-Тест.

2. Системи управління навчанням. Наприклад: Smart Expert, LS Moodle, Black Board.

3. Прості онлайн-сервіси з потужним функціоналом. Наприклад: На урок, Всеосвіта, Kahoot, Google Classroom, Мій Клас, Classtime, Quizizz, easyQuizzy.

Для застосування на уроках географії в середній загальноосвітній школі найбільш підходять інструменти третьої групи, оскільки вони відповідають критеріям простоти, доступності і функціоналу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вішнікіна Л. П. Компетентнісне навчання географії в основній школі: монографія. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2017. 407 с.

2. Геращенко А. П. Використання ІКТ на уроках географії на прикладі тестових програм для перевірки знань учнів. Інформаційні технології і засоби навчання. 2014. № 41 (3). С. 151-159.

3. Топузов О. М., Самойленко В. М., Вішнікіна Л. П. Загальна методика навчання географії: Підручник. Київ: ДНВП «Картографія». 2012. 512 с.

МОНІТОРИНГ ПОЖЕЖ У ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМАХ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Басюк Т. О.

кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри геології та гідрології

Національного університету водного господарства та природокористування

Яковишина М. С.

старший викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи

Національного університету водного господарства та природокористування

Для моніторингу за станом навколишнього середовища в практиці широко застосовуються методи дистанційного зондування Землі, які дозволяють за допомогою супутникових знімків простежувати просторові та часові зміни у навколишньому середовищі.

Дистанційне зондування Землі (ДЗЗ) – отримання інформації щодо будь-якого об'єкта чи процесу без прямого контакту з ними. Обробка матеріалів мультиспектральних космічних знімків місцевості дозволяє проводити різні види досліджень, зокрема екологічні в багатьох масштабах [1].

На території України з космосу спостерігають у середньому понад 30 тисяч осередків вогню на рік. Це пожежі, коли полум'я поширюється на значні площі.

Для порівняння: у Румунії осередків вогню у чотири рази менше, у Польщі – у тридцять. Також, Україна є лідером за кількістю пожеж на землях сільськогосподарського призначення у Східній Європі [1].

Для дослідження ландшафтних пожеж та їхніх режимів в останнє десятиліття широко застосовують дані продуктів MODIS, Sentinel та Landsat. Створені на основі продуктів Sentinel та Landsat, мапи типів земного покриття (land cover) і типів землекористування (land use) слугують додатковими індикаторами для ідентифікації того чи іншого ландшафту та відправними точками оцінювання пожежних ризиків у них [2; 3].

Виявлення пожеж за даними ДЗЗ базується на пошуку теплових аномалій на супутникових знімках. Для оперативного моніторингу пожеж необхідно використовувати знімки з високою частотою зйомки (високим темпоральним розрізненням) – щонайменше щодня. До таких знімків належать дані сенсора MODIS, що розміщений на супутниках Terra та Aqua та дані сенсора VIIRS супутника Suomi NPP. Однак, знімки MODIS та VIIRS мають досить низьке просторове розрізнення, а невеликі осередки пожеж, які часто приховані хмарами чи димом, можуть залишитися не виявленими, а також деякі антропогенні об'єкти можуть помилково виділятися як пожежі [1-3].

Для моніторингу пожеж у природних екосистемах Рівненської області використано ресурс FIRMS, який дозволяє отримати дані щодо активних пожеж і температурних аномалій [4]. FIRMS є частиною наземних, атмосферних можливостей NASA для EOS (LANCER). Ці дані доступні впродовж трьох годин після супутникового спостереження, а для США та Канади виявлення активних пожеж доступне в режимі реального часу.

За допомогою ресурсу FIRMS було проведено щомісячний моніторинг пожеж Рівненської області у 2021-2023 роках. Аналізуючи даний часовий період встановлено, що максимальну кількість пожеж на території області зафіксували супутники Landsat, VIIRS, MODIS впродовж березня 2022 року (початок повномасштабної війни).

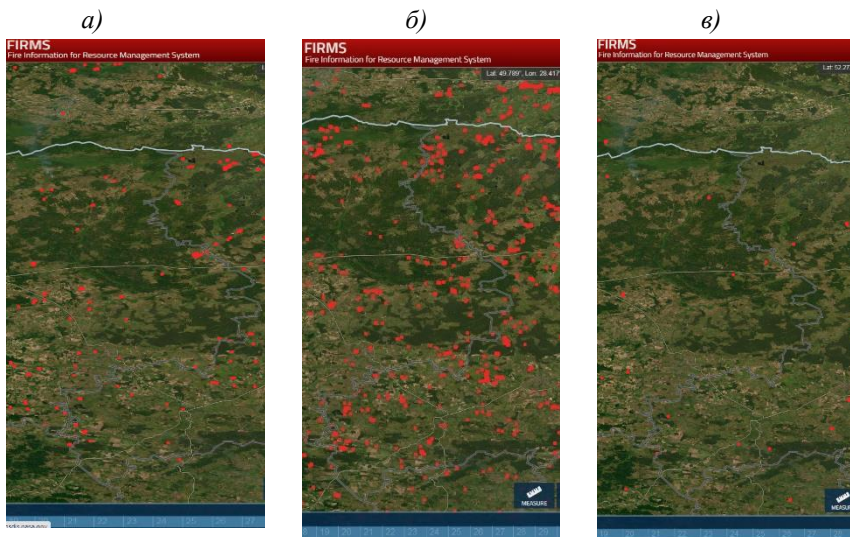


Рисунок. Пожежі на території Рівненської області
 а) березень 2021 р. (середня температура $+1,2^{\circ}\text{C}$); б) березень 2022 року (середня температура $+1,7^{\circ}\text{C}$); в) березень 2023 року (середня температура $+3,9^{\circ}\text{C}$)

У зв'язку з глобальним потеплінням і збільшенням посушливості клімату ризик та частота виникнення та площі лісових та інших ландшафтних пожеж залишаються високими. А за допомогою ресурсу FIRMS можна здійснювати моніторинг активних пожеж на території Рівненщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основи дистанційного зондування Землі : історія та практичне застосування : навч. посіб. С. О. Довгий, В. І. Лялько, С. М. Бабійчук, Т. Л. Кучма, О. В. Томченко, Л. Я. Юрків. К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2019. 316 с.
2. Єлістратов Л. О., Апостолов О. А., Ходорівський А. Я., Хижняк А. В., Томченко О. В., Лялько В. І. Використання супутникової інформації для оцінки соціально-економічних наслідків війни в Україні. *Укр. геогр. журн.* 2022. № 2. С. 11-18. [Англійською]. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2022.02.011>
3. Аналіз космічних знімків у геоінформаційних системах : робочий зошит. Частина 2. С. М. Бабійчук, Т. Л. Кучма, Л. Я. Юрків, О. В. Томченко ; за ред. С. О. Довгого. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2021. С. 113-132.
4. FIRMS (Fire Information for Resource Management System) URL: <https://firms.modaps.eosdis.nasa.gov/map/#t:adv;m:advanced;d:2022-04-01..2022-05-01;@27.0,51.0,9z>.

ОЦІНКА ЗНИЖЕННЯ ШУМУ ВІД ДОРОЖНЬОГО РУХУ МІСЬКИМИ ЗЕЛЕНИМИ ЗОНАМИ

Корогода Н. П.

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної географії та геоекології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Галаган О. О.

*кандидат географічних наук,
завідувач навчальної лабораторії екології ландшафту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Незважаючи на велику кількість чинників міського шуму, саме дорожній рух відіграє домінуючу роль у його формуванні. Так, у Європейському Союзі понад 40% (близько 170 млн. осіб) населення піддається впливу автомагістрального шуму, рівень якого перевищує 55 дБ, а ще 20% (близько 80 млн. осіб) – понад 65 дБ [6, 8].

Серед інших вигод - екосистемних послуг (ЕП), що отримують містяни від зелених зон, зниження рівнів дорожнього шуму є однією з провідних. Природна рослинність, за умови достатньо великої площі та щільності є ефективним засобом боротьби із дорожнім шумом, оскільки листя рослин знижують рівні шуму саме на частотах, що продукуються дорожнім рухом. Відповідно оцінка ЕП зі зниження рівня шуму від дорожнього руху є однією з найактуальніших задач сьогодні в містах.

Втім, наразі бракує технологій, які були б простими у використанні та такими, за якими легко визначати обсяги ЕП. Отже, оцінка має базуватись на доступних даних, зокрема відкритих даних дистанційного зондування. Причому слід зосередити увагу саме на стані зелених зон та їх ефективності у виконанні функції по зниженню рівня шуму. Таким чином, розробка методики оцінки екосистемних послуг по зниженню рівня шуму від дорожнього руху, що може допомогти у прийнятті містопланувальних рішень задля покращення якості довкілля є головною метою даної роботи.

При виборі індикаторів у відповідності до яких слід проводити оцінювання ЕП слід зважати на те, що рівні шуму залежать від рівня шуму на дорозі, відстаней від джерела шуму [1] та особливостей самої зеленої зони. Мова йде про її метричні та якісні характеристики. Серед останніх: щільність (кількість дерев і рядів), конструкція та дендрологічний склад посадки [2, 5].

Методика оцінки обсягів ЕП зі зниження рівня шуму від дорожнього руху базується на визначенні того, наскільки ефективною щодо виконання шумознижуючої функції є та чи інша зелена зона та технологічно полягає у створенні бази даних (БД) про формування шумового забруднення від автошляхів та рівнів його зниження зеленими зонами міст. Тому відповідність названим вище індикаторам і стане

розрахунковими параметрами, що будуть занесені у якості атрибутивної інформації до бази даних.

Алгоритм оцінки обсягів надання ЕП, подібно до робіт [3, 4, 7], полягає у послідовному виконанні наступних завдань:

- встановлення первинне поле шумового забруднення від автошляхів з різною інтенсивністю транспортного потоку;
- визначення ефективність виконання функції по зниженню шумового забруднення від автошляхів, що виконують зелені зони залежно від їх актуального стану;
- переведення значення ефективності виконання функції у обсяги ЕП та їх обрахунок.

Відповідно до провідних індикаторів, в роботі було сформовано БД, тематичними шарами якої стали: «Зелені зони», «Рослинний покрив», «Джерела емісії». Вхідними розрахунковими показниками, що увійшли до БД у якості атрибутивної інформації стали середні рівні шуму відповідно до категорії доріг ($P_{emission}$), відстань від автошляхів (D) та коефіцієнт зниження рівня шуму ($I_{noise_reduction}$). Дані параметри дозволили реалізувати методику оцінювання.

У ході роботи на основі оверлейних операцій в процесі ГІС-моделювання, було кількісно визначено: характеристики первинного поля забруднення від автошляхів ($Cont_noise$), «залишковий» рівень шуму в зеленій зоні ($Noise$) та ефективність виконання функції по зниженню шумового забруднення від автошляхів ($E_{noise_reduction}$). Показники ефективності, на основі функції бажаності Харрінгтона, дозволили обрахувати обсяги надання ЕП зі зниження автомагістрального шуму ($ES_{noise_reduction}$). Для цього було використано спадну функцію бажаності Харрінгтона. За таким алгоритмом, всі зелені зони зважаючи на їхній стан та рівні антропогенного навантаження, які здатні знижувати початкові рівні шуму до безпечних або близьких до них показників були визначені як ті, що надають ЕП в максимальних обсягах. До таких же слід відносити й ті зелені зони, що отримали від'ємні значення показника ($E_{noise_reduction}$), тобто знижують шумове забруднення до рівнів, нижчих, ніж визначено санітарними нормами.

Дане дослідження проводилось в рамках проекту «Технологія геоінформаційного оцінювання надання екосистемних послуг міськими зеленими зонами», що фінансується за рахунок зовнішнього інструменту допомоги Європейського Союзу для виконання зобов'язань України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020».

ЛІТЕРАТУРА

1. ДБН В.1. Захист територій, будинків і споруд від шуму. Київ, 2013. (2014). 1-31. 54 с.
2. Денисюк, Н. Середовищевірна ефективність зелених насаджень загального користування міста Рівне. Дис. ... к. б. н. Рівненський державний гуманітарний університет, Інститут екології Карпат НАН України, Львів. 2021.
3. Корогода, Н. П., Ковтонюк, О. В., & Галаган, О. О. (2022, November). Оцінка обсягів надання екосистемних послуг з регулювання ерозії та ризиків їх втрати (на прикладі зелених зон міста Києва). In *The 9 th International scientific and practical conference «Modern research*

in world science” (November 28-30, 2022) SPC “Sci-conf. com. Ua», Lviv, Ukraine. 2022. 1977 p. (p. 675).

4. Корогода, Н. Оцінка ризиків втрати екосистемної послуги з регулювання ерозії міськими зеленими зонами. *Фізична географія та геоморфологія*, 1-6 (111-116), 45, 49-56. DOI:

<https://doi.org/10.17721/phgg.2022.1-6.06>

5. Решетченко, А. Підвищення екологічної безпеки урбосистем при техногенному навантаженні від шумового забруднення. Дис. ... к. т. н. Сумський державний університет, Суми. 2020.

6. Gratani, L., Varone, L. Carbon sequestration and noise attenuation provided by hedges in Rome: the contribution of hedge traits in decreasing pollution levels. *Atmospheric Pollution Research*, 4 (3), 315-322. <https://doi.org/10.5094/APR.2013.035>.

7. Korohoda, N., Halahan, O., & Kovtoniuk, O. (2022, November). The use of GIS and Remote Sensing Data in Determining the Condition of Green Areas in Kyiv. In 16th International Conference Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment (Vol. 2022, No. 1, pp. 1-5). EAGE Publications BV. DOI: <https://doi.org/10.3997/2214-4609.2022580056>

8. Samara, T., Tsitsoni, T. The effects of vegetation on reducing traffic noise from a city ring road. *Noise Control Engineering Journal*, 59, 2011. 68-74. DOI: 10.3397/1.3528970

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В КАРПАТСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ

Кравчинський Р. Л.

*кандидат географічних наук, провідний науковий співробітник вимірювальної
лабораторії аналітичного контролю та моніторингу
Карпатського національного природного парку*

Стефурак О. М.

*технік-лаборант вимірювальної лабораторії
аналітичного контролю та моніторингу
Карпатського національного природного парку*

Косило Л. С.

*молодий науковий співробітник лабораторії
географічних досліджень
Карпатського національного природного парку*

Карпатський національний природний парк (НПП) – перший (створений 3 червня 1980 р.) і один з найбільших (площа – 504,95 км²) національних природних парків в Україні, який розташований у межах північно-східних Карпат [1, с. 10]. Нормальне функціонування будь-якої природної системи, у тому числі на територіях природно-заповідного фонду України, не можливе без детального проведення географічних досліджень.

У класичному розумінні географія – це багатогранна, комплексна наука, яка всебічно вивчає Землю, її природу, населення, особливості господарської діяльності та взаємодію людини з навколишнім середовищем. Зважаючи на розташування, своєрідність природних умов та історико-культурних особливостей дослідження у Карпатському НПП торкаються усіх структурних складових географії – фізичної, економічної і соціальної.

Фізико-географічні дослідження. Вивчення клімату є обов'язковою складовою робіт будь-якої науково-дослідної установи природно-заповідного фонду України і включають спостереження за температурою повітря та ґрунту, відносною вологістю повітря та атмосферними опадами [7, с. 26]. У перші роки створення на території Карпатського НПП діяло 4 метеопости (у Яремчанському, Підліснівському, Женецькому та Високогірному ПНДВ). З 2009 р. почали використовувати автоматичні метеостанції La Crosse WS 1600, які встановлено біля адміністративної будівлі парку, у с. Татарів та сел. Ворохта. Для більш детального аналізу фахівці парку використовують дані спостережень, що проводять на Карпатській селестоківій станції, високогірній станції «Пожижевська» та обсерваторії «Білий слон» (г. Піп Іван, Черногірський хребет) [2, с. 170-172].

Гідрологічний аспект включає вивчення водного та термічного режиму поверхневих вод басейну р. Прут (м. Яремче, с. Татарів та сел. Ворохта), проведення *моніторингу якості води* (у 14 створах спостережень) [6, с. 187] та *вивчення природних водних джерел* [4, с. 18-23; 6, с. 18-23].

Дослідження ґрунтів, як важливого компонента географічної оболонки Землі щорічно проводиться фахівцями Карпатського НПП у системі з дослідженнями лісових та зоологічних постійних пробних площ [7, с. 20].

Наводиться ґрунтовий розріз механічний склад ґрунтів, ступінь виявленості горизонтів. Визначення ґрунту проводиться за схемою: тип, рід, вид. Можуть наводитися також підтип і варіанти виду ґрунту [6, с. 43-48].

Вивчення *рельєфу* передбачає виявлення та опис небезпечних екзогенних процесів (ярів, зсувів, обвалів, селевих потоків, лавин) [8, с. 1-2] та виникнення островів в річковому руслі [7, с. 34-35].

При проведенні фізико-географічних досліджень окрему увагу приділяють вивченню водно-болотних угідь міжнародного значення на території Карпатського НПП : «Витоки р. Прут» та «Витоки р. Погорілець».

Економіко-географічний аспект. Карпатський НПП відіграє важливе значення у розвитку економіки регіону і є територіальною ланкою зав'язків між об'єктами місцевого виробництва товарів та послуг. Тісна взаємодія з органами місцевого самоврядування, підприємствами та організаціями забезпечує значний вклад і підвищення ефективності регіонального розвитку низки основних галузей економіки, зокрема лісового господарства, туризму та тваринництва. Ресурси парку використовуються також для випасу худоби, заготівлі лікарських трав, збору ягід, грибів тощо. Крім того, у дотичних до меж Карпатського НПП територіях було виявлено нафтові та газові родовища, частина з яких законсервовані, деякі – функціонують, мають важливе економічне значення та створюють умови для формування екологічних загроз.

Фахівці Карпатського НПП постійно проводять моніторинг стану геосистем для оцінки ризиків їх вразливості та регулювання балансу взаємодії людини і природи. Результати таких досліджень є основою для збалансованого розвитку регіональної економіки.

Соціально-географічний напрямок. Проведення соціально-географічних досліджень у межах Карпатського НПП тісно пов'язано з проживанням тут самотньої етнографічної групи українців – гуцулів, які мають свою культуру, обряди, звичаї [1, с. 425-510; 3, с. 32].

Деякі науковці вважають, що Гуцульщина є найбільш вивченою серед інших етнографічних територій України [5, с. 45]. Проте, фахівцями-етнографами парку й досі виявляються нові цікаві факти, детально досліджуються і описуються формування та еволюція поселень, основні види життєдіяльності гуцулів – трудова, репродуктивна, споживча, їх трансформація під впливом низки факторів, а також основні проблеми і перспективи збереження самотності гуцульського краю [1, с. 425-510].

Перспективи досліджень. Виконуючи свої основні функції парк націлений на налагодження тісних зв'язків та співпрацю із місцевими і міжнародними природоохоронними, екологічними організаціями, науково-дослідними установами, навчальними закладами [6, с. 214-216], що забезпечує зміцнення матеріально-технічної бази, підвищення досвіду та кваліфікації працівників, обмін даними, у тому числі у сфері географічних досліджень.

В останні роки для вивчення компонентів навколишнього середовища активно застосовуються БПЛА; це відкриває нові можливості для детального вивчення навіть невеликих географічних об'єктів (наприклад, гірських озер), небезпечних екзогенних процесів (зсувів ґрунту, лавин, паводків тощо), антропогенного впливу на природу та ін.

У 2022-2023 рр. для управління природоохоронними територіями на практиці впроваджено використання міжнародної платформи – SMART, яка націлена на створення єдиної бази даних по усіх аспектах наукової діяльності і стану навколишнього середовища парку.

Відповідно до Указу Президента України № 215 від 23.02.2010 р. у перспективі передбачено розширення меж Карпатського НПП, що вимагає у майбутньому детального і всебічного вивчення нових територій.

Все це сприяє активізації розвитку внутрішніх ресурсів парку. Як приклад, у 2023 р. фахівцями парку було створено експериментальний зразок автоматизованої системи збору даних динаміки рівнів поверхневих та підземних вод. Крім того, розробляються унікальні підходи щодо прогнозування небезпечних екзогенних явищ, процесів всихання дерев, проведення екологічного моніторингу та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпатський національний природний парк: монографія. О. І. Кисельок, М. М. Приходько, А. І. Яворський та ін. За ред. М. М. Приходька, О. І. Кисельюка, А. І. Яворського. Івано-Франківськ. Фоліант. 2009. 672 с.

2. Корчемлюк М. В., Тимчук Я. Я., Кравчинський Р. Л., Стефурак О. М. Гідрометеорологічні спостереження на території Гуцульщини: історія та сучасність. Гуцульщина – 21 сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні українських Карпат в умовах глобалізації. Матеріали науково-практичної конференції, що відбулася у рамках XXV Міжнародного гуцульського фестивалю (м. Яремче, 27 липня 2018 року). За ред. О. І. Киселюка. Яремче, 2018. С. 145-147.
3. Косило Л. Гуцульська спадщина – складова рекреаційних ресурсів Карпатського національного природного парку. Краєзнавець Прикарпаття. 2009. № 13. С. 32-34.
4. Кравчинський Р. Л., Хільчевський В. К., Корчемлюк М. В., Стефурак О. М. Моніторинг природних водних джерел Карпатського національного природного парку. За ред. В. К. Хільчевського. Івано-Франківськ: Фоліант. 2019. 124 с.
5. Лаврук М. М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження). Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 288 с.
6. Літопис природи Карпатського національного природного парку. Книга XXXVI. Яремче, 2022. 250 с.
7. Програма літопису природи для заповідників та національних природних парків [Текст] : метод. Посібник. Т. Л. Андрієнко [и др.] ; ред. Т. Л. Андрієнко. Київ : Академперіодика, 2002. 103 с.
8. Kravchynskiy R. L., Khilchevskiy V. K., Korchemluk M. V., Arkhipova L. M., Plichko L. V. Criteria for identification of landslides in the upper Prut river basin on satellite images. Conference Proceedings, Geoinformatics, May 2021, Volume 2021, p.1-6. <https://doi.org/10.3997/2214-4609.202155210033>.

КАРТОГРАФІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЛАНДШАФТНО-СУКЦЕСІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОЗЕР ПОЛІСЬКОГО РЕГІОНУ

Мартинюк В. О.

*кандидат географічних наук, доцент,
професор кафедри екології, географії та туризму
Рівненського державного гуманітарного університету*

Зубкович І. В.

*старший науковий співробітник
Нобельського національного природного парку*

Озерні екосистеми доволі чутливі до кліматичних змін та антропогенних перетворень ландшафтів. До певної міри їх можна розглядати індикаторами палеогеографічних реконструкцій клімату минулих геологічних епох [1]. Сукупність впливу природних та антропогенних чинників на озерно-басейнові системи (ОБС) призводять до зміни окремих компонентів озерної підсистеми, їхніх параметрів та у цілому активізують ландшафтно-сукцесійні процеси ОБС. З огляду на вище означене актуалізуються дослідження, що спрямовані на пізнання зміни площ озер на різних хронологічних етапах із використанням старих мап, методів дистанційного зондування Землі та побудова ландшафтно-картографічних моделей. Багаторічні лімнологічні дослідження озер Українського Полісся [2]

показали, що протягом останніх 150 років десятки озер зникли, а окремі водойми перетворилися в озерно-болотні комплекси (ОБК).

Мета дослідження – розкрити особливості трансформацій озер поліського регіону (на прикладі оз. Тагачинське) та побудувати ландшафтно-сукцесійну модель озерно-болотного комплексу.

Результати дослідження. Басейн оз. Тагачинське розташований у Турійсько-Рожищенському фізико-географічному районі Волинського Полісся. Більша частина ОБС сформувалася у місцевості слабодренованих межиріч з переважанням чорновільхових і дубово-соснових лісів на водно-льодовикових відкладах з близьким заляганням крейди. Безпосередньо водойма із притерасними і терасовими комплексами локалізована у місцевості старичних понижень з очеретяно-осоковими верховими та перехідними болотами і луками на луково-болотних ґрунтах і торфовищах. За нашими оцінками, площа басейну оз. Тагачинське 108,52 га, а водного дзеркала – 9,43 га. Максимальна глибина озера 9,8 м, середня – 4,3 м. Об’єм водних мас 380,0 тис. м³. Нами побудована ландшафтна модель ОБК, яка включає озеро та прилеглі частини палеозера загальною площею 14,39 га. З ландшафтознавчих засад ОБК розглядаємо як складне урочище, де виокремлено терасово-літорально-субліторальне болотно-аквальне підурочище та профундальне аквапідурочище (рис. 1).

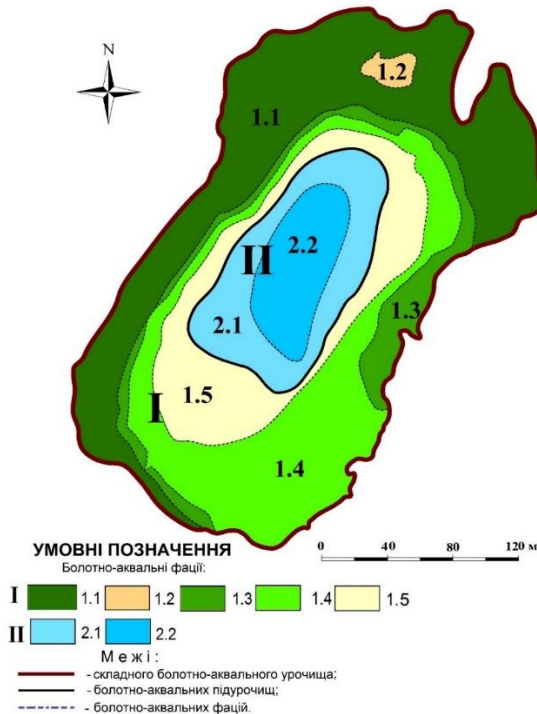


Рис. 1. Ландшафтна структура озерно-болотного комплексу

I. Терасово-літорально-субліторальне болотно-аквальне підурочище на торф'яно-болотних, піщано-мулистих відкладах та органо-вапняковому сапропелі, що сформувалися на алювіальних пісках з видовим різноманіттям надводних і підводних макрофітів.

Фації та аквафації: **1.1.** Терасні акумулятивні, торф'яно-болотні малопотужні (0,5-0,7 м), осоково-ситниково-рогозові, в паводки заливаються водою. **1.2.** Стариці мілкі акумулятивні, піщано-мулисті та торф'яно-болотні малопотужні (0,5-1,5 м), рогозово-очеретяні, з однорідним температурним режимом. **1.3.** Притерасні акумулятивні, торф'яно-болотні та торфові малопотужні (0,7-1,0 м), осоково-рогозово-очеретяні, в паводки заливаються водою. **1.4.** Літоральні, акумулятивні та акумулятивно-транзитні, піщано-мулисті та органо-вапняково-сапропелеві малопотужні (1,0-1,5 м), елодейно-стрілолистово-рдесникові, з однорідним температурним режимом. **1.5.** Субліторальні, транзитно-акумулятивні органо-вапняково-сапропелеві мало- та середньопотужні (1,5-3,0 м), нитчасто-харові, з однорідним температурним режимом влітку.

II. Профундальне аквапідурочище на органо-вапняковому сапропелі, що підстеляється крейдовими породами, зі збідненим видовим різноманіттям підводної рослинності.

Аквафації: **2.1.** Профундальні, акумулятивно-транзитні органо-вапняково-сапропелеві середньопотужні та потужні (3,0-5,0 м), вільноплаваючих водоростей, з неоднорідним температурним режимом влітку. **2.2.** Профундальні, акумулятивні органо-вапняково-сапропелеві потужні (5,0-7,0 м), зі збідненим видовим різноманіттям підводної рослинності, з неоднорідним температурним режимом влітку.

Найбільшу площу (81,24%) посідає підурочище I, де виділено п'ять видів (аква-) фацій (табл. 1). В аквапідурочищі II (18,76%) виокремлено лише два види аквафацій. Середня площа аквафацій становить 1,8 га, індекс подрібненості – 0,56, коефіцієнт складності – 4,44, коефіцієнт ландшафтної роздрібненості – 0,87.

Таблиця 1.

Ландшафтометрична характеристика озерно-болотного комплексу оз. Тагачинське

Вид БОК		Площа виду БАК (га)		% площі виду від загальної площі		Кількість контурів виду фацій в межах ПАК	% від загальної кількості	Середня площа Фацій, га	Індекс подрібненості	Коефіцієнт складності	Коефіцієнт ландшафтної роздрібненості
(Під-) урочище	Фація	(Під-) урочище	Фація	(Під-) урочище	Фація						
I		11,69		81,24		6	75,0	1,95	0,51	3,08	0,83

	1.1		4,8		33,36						
	1.2		0,14		0,97						
	1.3		1,13		7,85						
	1.4		2,22		15,43						
	1.5		3,4		23,63						
П		2,70		18,76		2	25,0	1,35	0,74	1,48	0,50
	2.1		1,66		11,54						
	2.2		1,04		7,22						
Усього		14,39	14,39	100,0	100,0	8	100,0	1,80	0,56	4,44	0,87

Нами встановлено, що частка озера у структурі ОБС становить 8,69%, а частка ОБК, що включає й палеозеро – 13,26%. Частка ландшафтної сукцесії природно-аквального комплексу озера становить 13,48 %, а цілісного ОБК – 26,69%. Розробка таких ландшафтно-картографічних моделей ОБК дозволить відстежувати функціонування та еволюцію озер, вживати оптимізаційних заходів їх природокористування та прогнозування розвитку в умовах глобальних змін клімату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Conolly J. Archaeology and paleogeography of a Lake-Wetland complex: Modeling the postglacial evolution of the Kawartha Lakes, Ontario. *Geoarchaeology*. 2020. 1-18.
2. Мартинюк В. О., Томченко О. В. Використання засобів дистанційного зондування Землі до оцінювання природно-антропогенних трансформацій озер Поліського регіону. *Український журнал дистанційного зондування Землі*. 2021. Т. 8. № 2. С. 27-35.

ТЕМАТИЧНІ КАРТИ ОСНОВНИХ АГРОХІМІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ГРУНТІВ ЗДОЛБУНІВЩИНИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Остапчук С. М.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри геодезії та картографії
Національного університету водного
господарства та природокористування*

Кушнірук Н. В.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
кафедри геодезії та картографії
Національного університету водного
господарства та природокористування*

Агрохімічні властивості ґрунту є важливими показниками, що обумовлюють можливості самого існування рослин, їх зростання, формування врожаю. Вони включають різні фізичні, хімічні та біологічні параметри, які визначаються взаємодією мінеральних, органічних та мікробіологічних компонентів ґрунту. До

основних агрохімічних властивостей ґрунту відносять уміст гумусу, азоту, фосфору, калію та рівень кислотності.

Як правило, сучасний агрохімічний стан ґрунтів не є оптимальним. Переважна більшість з них характеризується відхиленням від рекомендованих значень тих чи інших показників, а це, у свою чергу, робить неможливим вирощування стабільних високих врожаїв сільськогосподарських культур.

При виконанні агрохімічних досліджень ґрунтів одним з важливих і перевірених інструментів є картографічне моделювання. Такий підхід дозволяє вивчати просторову варіабельність різних агрохімічних показників, виконувати аналіз та оцінку стану сільськогосподарських угідь, планувати вирощування найбільш доцільних культур, визначати потребу у добривах та інших агротехнічних заходах, приймати необхідні рішення по збереженню довкілля.

Питання тематичного картографування ґрунтів мають широке висвітлення у наукових публікаціях. Серед них можна виділити дослідження, які стосуються розробки та побудови карт стану ґрунтів окремих регіонів [4, 6]. Впровадження сучасних технологій для удосконалення методики картографічних досліджень ґрунтів є актуальним і перспективним завданням, про що свідчать наукові праці багатьох авторів [1-3, 5, 7].

Метою даного дослідження є вивчення та аналіз динаміки агрохімічних властивостей ґрунтів на території колишнього Здолбунівського району Рівненської області із застосуванням картографічного моделювання. Для цього використано узагальнені результати останніх ІХ-ХІ турів планової агрохімічної паспортизації земель, яка проводилася ДУ «Держґрунтоохорона». Такі обстеження видаються достатньо об'єктивними і за рекомендаціями повинні виконуватися через кожні 5 років. Найбільшу площу сільськогосподарських угідь від обстежених площ у регіоні займають світло-сірі опідзолені слабокам'янисті, темно-сірі опідзолені, світло-сірі і сірі опідзолені середньозмиті та сірі опідзолені слабозмиті ґрунти.

Через те що агрохімічний контроль виконувався точково в межах вибраних полів окремих агроформувань з найбільш типовими для даної території характеристиками (самі ж поля могли змінювати своє розміщення та розміри, а агроформування крім цього й назви, а то й припиняти своє існування), то для зручності подальшого аналізу за стандартною процедурою було обчислено середньозважені показники умісту гумусу, азоту, фосфору, калію, кислотності в ґрунтах на території діючих на той час сільських рад (які були до адміністративно-територіальної реформи 2020 року). Зазначений підхід є відомим і знайшов належне практичне використання.

Отримані таким чином відомості було систематизовано, внесено у створену базу даних та використано для побудови авторських тематичних карт із застосуванням програмного забезпечення ArcMap. На картах за допомогою стандартної кольорової шкали та відповідних символів представлено якісну та кількісну інформацію стосовно зазначених показників агрохімічних властивостей ґрунтів, що дає змогу віднести їх до можливих проблемних чи потенційно родючих земель. За основний спосіб зображення обрано картограми. При відсутності вхідних інформаційних даних картограми показано білим кольором. Побудову

серії з 15 тематичних карт здійснено у масштабі 1:250 000 (проекція Гаусса-Крюгера, система координат Pulkovo 1942 GK Zone 5). Побудовані авторські тематичні карти дають можливість при залученні інших додаткових і більш деталізованих даних прослідкувати динаміку основних агрохімічних властивостей ґрунтів, стати основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень по їх оптимізації, вирощуванню культур, моделюванню змін у властивостях ґрунтового покриву, здійсненню агрохімічних прогнозів та вдосконаленню сільськогосподарської практики на даній території.

ЛІТЕРАТУРА

1. Канівець С. В., Волков П. О., Лебедь В. В., Білівець І. І., Залавський Ю. В., Коростін О. В., Шигимага І. Л. Актуальність і переваги досліджень ґрунтового покриву на нових методичних засадах. Вісник Харківського національного аграрного університету: Ґрунтознавство, агрохімія, землеробство, лісове господарство, екологія ґрунтів. 2016. № 1. С. 82-87.
2. Ковальчук І. П., Ковальчук А. І. Структура цифрового атласу вартості земель України. Часопис картографії. 2019. № 20. С. 5-27.
3. Лебедь В. В., Залавський Ю. В. Сучасні методи дослідження ґрунтового покриву з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Вісник аграрної науки. 2018. № 96 (3). С. 84-86.
4. Остапчук С. М., Мартинюк П. Ю. Картографічне моделювання основних агрохімічних властивостей ґрунтів Волинської області. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. 2016. № 2 (74). С. 231-239.
5. Пивовар П. В., Никольок О. М., Топольницький П. П. Аналіз земного покриву територіальних громад Житомирської області з використанням ГІС-технологій. Український журнал природничих наук. 2022. № 2. С. 95-117.
6. Пономаренко О. М., Никифоров В. В., Яковенко В. М. Зміни хімічних і мікроморфологічних властивостей ґрунтів Полтавської області України за останні 130 років. Український географічний журнал. 2022. № 1. С. 18-26.
7. Рожко О. В. Науково-методичні засади укладання великомасштабного електронного атласу земельних ресурсів адміністративного району. Автореферат дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.12. Київ, КНУ імені Тараса Шевченка. 2018. 22 с.

ЗНАЧЕННЯ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ ДЛЯ ПІДТРИМАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ РІВНОВАГИ МІСЬКИХ ЕКОСИСТЕМ

Радик А. В.

*викладач, ВСП «Заліщицький фаховий коледж
ім. Є. Храпливого НУБіП України»*

В епоху прискореної урбанізації важливим напрямом досліджень стала екозбалансованість міст. Наразі для кожного міста характерне посилення ознак екологічних проблем на фоні зміни клімату і деградації природних ресурсів та надмірного антропогенного навантаження.

На сьогоднішній день поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки міст ґрунтується на збільшенні показника озеленення та території зелених насаджень загального користування.

Дослідження систем зелених насаджень набуває актуальності оскільки рослини створюють екологічно сприятливе середовище для людини та всієї біоти в урбанізованому середовищі.

Міста є дуже специфічними утвореннями людини, пристосування до існування в яких часто супроводжується погіршенням стану здоров'я та самопочуття пересічних мешканців.

Однією з найхарактерніших рис міст є їхня невідповідність принципам функціонування природних екосистем. Саме тут відсутні здатність до саморегулювання і кругообігу речовин – наслідком цього є накопичення забруднень і відходів, які є великою проблемою нашого суспільства.

Зелені насадження міст відіграють величезну роль у відновленні кисневого балансу атмосферного повітря, знижують рівень шуму, виконують очисні, захисні водоохоронні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, естетичні та інші корисні екологічні функції, покращують довкілля, створюють комфортні умови для життєдіяльності населення міст і урбанізованих територій.

Тому, в містах поряд з селітебною, індустріальною зонами обов'язково необхідно створювати і зелену зону [4, с. 212].

Система озеленення – це безперервний, взаємопов'язаний «потік» зелені, система «кровоносних судин» міста, що пом'якшує різного роду антропогенні навантаження й здійснює зв'язки міста з оточуючим місто природним середовищем.

Науковими дослідженнями доведено, що екологічний та естетичний вигляд, стан зеленого каркаса міст України знаходиться в незадовільному стані та продовжує погіршуватися з кожним роком через збільшення чинних промислових підприємств, автотранспорту, хаотичного розташування та ущільнення громадської та житлової забудови.

У зв'язку з тим, що на даний час в повітрі міст містяться такі гази, як метан, окис вуглецю, сірчистий газ, озон, окис азоту, водяна пара та ін.. необхідністю є рівномірне насадження рослин по території усього міста.

У великих містах, де зосереджені основні промислові підприємства, нестача зелених насаджень є однією з основних проблем, так як рослини накопичують шкідливі речовини, очищаючи повітря від газоподібних відходів виробництва, пилу, смогу.

Дерева пом'якшують дію сильних вітрів і сприяють переміщенню повітряних мас. Влітку нагріте повітря міської забудови піднімається вгору, а на його місце надходить холодне повітря з території зелених насаджень.

Рослини в значній мірі впливають на вологість повітря, так як з поверхні листя дерев і чагарників випаровується велика кількість вологи.

Зелені насадження необхідні для зменшення кількості пилу у повітрі, та як пил осідає на листі, гілках і стовбурах дерев і чагарників, а потім змивається атмосферними опадами.

Слід зазначити, що дерева захищають ґрунт і споруди від прямого сонячного опромінювання, оберігають їх від перегріву, відповідно, від підвищення температури повітря, що в підсумку може призвести до змін мікроклімату.

Насадження поглинають вуглекислий газ і збагачують повітря киснем. Велика кількість рослин на території міста гарантує поліпшення складу повітря та його оздоровлення.

Зелені насадження є ефективним захистом від шуму.

Отже, озеленення міста здійснюється з метою захисту городян від згубного впливу шуму, газу, вітру і пилу.

У зв'язку з тим, що мегаполіси густонаселені, впроваджують так зване альтернативне озеленення міст. Поширеним явищем у наш час є практика розміщувати парки на дахах будинків, насадження на стінах будинків, також в контейнерах і насаджувати живі огорожі [1, с. 25].

Для міського озеленення дуже важливо, щоб були підібрані такі рослини, які не тільки успішно здійснюють очищення забрудненого повітря, а й є стійкими до шуму, запиленості, загазованості повітря.

Рослини, що використовуються в міському озелененні, повинні відповідати таким вимогам, як: зовнішньо привабливі, стійкі до хвороб, шкідників і фізичних пошкоджень, без різкого запаху.

Одна з таких стійких рослин – робінія, або «біла акація».

Традиційно для озеленення вулиць і бульварів використовувався тополь, яка ціниться швидким зростанням, посухостійкістю, високою фітонцидністю і невимогливістю до ґрунту. Але її застосування в ландшафтному дизайні міста, обмежене, бо жіночі рослини продукують величезну кількість пуху, який викликає у багатьох людей алергію.

Для зони відпочинку, прикраси двору, скверу чи парку можна підбирати квітучі чагарники та дерева, які під час цвітіння перетворюються на величезний букет. Найбільш яскравими декоративними якостями володіють декоративні яблуні, сакура, катальпа, кінський каштан, глід.

В той же час, умовно-вічнозелені сосни не підходять для озеленення міських вулиць, так як не витримують забрудненого повітря. Краще використовувати для озеленення більш стійкі ялини або туї, які служать відмінним фоном для кущів троянд.

Чудові якості, такі як посухостійкість, декоративність, стійкість до міського повітря, невимогливість до ґрунтових умов, ароматне цвітіння – поєднує в собі липа. З цієї причини липа – майже ідеальна рослина для міського озеленення.

Одне з найкрасивіших дерев, придатних для міського озеленення – береза. Береза посухостійка, морозостійка і не вимоглива до ґрунту.

Отже, зелені насадження мають надзвичайно важливе значення для міста, адже вони виконують багато корисних функцій.

Головною функцією зелених насаджень є підтримання екологічної рівноваги в урбоecosистемі та створення комфортного середовища для населення. Рослини в містах піддаються жорстокій дії з боку людини: забруднення повітря, ґрунтів, води пригноблює існування дерев і кущів, а іноді навіть призводить до їх загибелі. Крім

того, людина часто усвідомлено знищує зелені насадження, наприклад, очищаючи площу під будівництво рундуків і торгових павільйонів. Знищують рослини діти, граючи і балуючись. І чим швидше кожна людина усвідомить свою відповідальність перед природою, тим швидше зникне потенційна загроза загибелі всього людства і з'явиться можливість повноцінного життя в гармонії з навколишнім світом [2, с. 16].

Отже, озеленення міських територій має дуже велике значення для розвитку міста, тому важливо розвивати всі сфери суспільства, які так чи інакше можуть вплинути на формування, розвиток і збереження озелених територій, які в свою чергу здатні поліпшити умови проживання людей в міському середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Гудим М. Г., Кудряченко О. П. «Озеленення міських територій. Альтернативне озеленення». «Young Scientist» № 12, 2016, с. 33-35.
- 2.Очеретний В. П., Потапова Т. Е. Сучасна тенденція скорочення площі зелених насаджень в світі. Науково-технічний журнал «Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві», № 2, 2017, с. 69-76.
- 3.Франчук Г. М., Запорожець О. І Урбоекологія і техноекоекологія. Г. М. Франчук, О. І. Запорожець К. : Нац. авіаційний ун-т «НАУ-друк», 2011. 496 с.

МЕТОДИКА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ГЕОГРАФІЇ

Яроменко О. В.

*кандидат географічних наук, доцент,
начальник відділу з наукової діяльності та аспірантури
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Романів А. С.

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії і туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»*

Вагомою в організації освітнього процесу є активізація пізнавальної діяльності учнів, розширення сфери їх інтересів. Науково-дослідницька діяльність на уроках географії важлива у формування ключової компетентності – «вміння навчатися впродовж життя» в умовах впровадження Нової української школи. Сприятливі умови організації досліджень юних науковців-географів через ознайомлення їх з основами методології географічних досліджень та особливостями застосування методів наукового пізнання є серед основних цілей при організації науково-дослідницької роботи з географії, особливо серед учнів старшої школи.

У межах науково-дослідницької діяльності здійснюються наукові дослідження, як цілеспрямовані пізнання, результати якого виступають як система понять, законів і теорій. Під науково-дослідницькою діяльністю розуміється творчий процес спільної діяльності суб'єктів (вчителя, викладача ЗВО і учня, батьків), пов'язаний з вирішенням творчих дослідницьких завдань із задалегідь невідомим рішенням, результатом якого є формування дослідницького стилю мислення і світогляду в цілому, який в свою чергу передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження у науковій сфері [3].

Основними завданнями організації науково-дослідницької діяльності при підготовці школярів є:

- формування в учнів інтересу до наукової творчості (мотивація), навчання методиці та способам самостійного вирішення дослідних завдань;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей, поглиблення й закріплення отриманих при навчанні теоретичних і практичних знань;
- розвиток ініціативи, здатність застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі, вирішення актуальних завдань.

Дослідницьку діяльність учнів доцільно впроваджувати у процесі урочного, позаурочного, позакласного навчання учнів географії.

До наукової діяльності з географії учні залучаються вже під час поурочних занять, виконуючи творчі завдання практичних робіт, готуючи доповіді, реферати, проводячи елементарні спостереження за навколишнім середовищем під час екскурсій та аналізуючи потім на уроках отриману інформацію. Водночас для розвитку розумових здібностей школярів, виявлення серед учнів творчих обдарованих особистостей, в Україні діє досить розгалужена система позашкільних навчально-виховних закладів дослідницько-пошукового напрямку діяльності. Одним з найбільш потужних закладів такого профілю з найбільш розгалуженою мережею територіальних відділень на даному етапі є Мала академія наук учнівської молоді (МАНУМ) України [1].

Формування прийомів науково-дослідницької діяльності учнів доцільно здійснювати в кілька етапів.

Підготовчий етап передбачає ознайомлення із типовими проблемами географічних вивчень.

Будь-яке дослідження починається із вибору теми. Вибір проблеми і теми дослідження слід обирати з огляду на те, що вона має бути актуальною, матиме практичне значення і міститиме елементи наукової новизни, тобто деякі теоретичні чи прикладні положення географічної науки отримають подальший розвиток. Як правило при цьому учнями та їх вчителями (науковими керівниками) враховується наявність фактичного матеріалу (польових спостережень, літературних джерел та статистичних даних, фондових матеріалів), присутність інтересу до даної теми та її практична значущість. Правильно сформувані наукову проблему означає продемонструвати знання щодо об'єкту і предмету дослідження, визначитися, що уже відомо науці і які питання потребують додаткового вивчення.

У формуванні теми закладено два важливі атрибути дослідження: його об'єкт і предмет. Об'єкт дослідження – це процес, явище, що пов'язані із

виникненням наукової проблеми. Предмет дослідження – це те, що міститься в об'єкті, певний кут зору, під яким дослідник підходить до вивчення об'єкту дослідження [2].

При організації науково-дослідницької діяльності є правильна постановка завдань дослідження.

Перед учнями, які планують розв'язати окрему наукову проблему з географії, постає складне завдання: з різноманітності існуючих наукових методів вибрати ті, які допоможуть досягнути мети дослідження і отримати науковий результат. Тоді вагомим є правильно обрати методіку дослідження, яка передбачатиме систему певних дій спрямованих на розв'язання завдань, відповідно до мети дослідження.

Для вибору доцільної методіки дослідження необхідно ознайомитися із програмою (планом) дослідження того чи іншого об'єкту, явища, процесу.

Експедиційний (польовий) етап в роботі включає пошук, збирання і накопичення наукової інформації. Метою цього етапу є пошук, збирання і накопичення наукової інформації, яка отримується в процесі пізнання, адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в суспільно-історичній практиці. Проте, найбільш цінні матеріали завжди вдається отримати в результаті власне польових робіт, які полягають у зборі інформації при безпосередньому контакті з об'єктом дослідження. Для грамотного проведення польових досліджень необхідно володіти технікою використання спеціальних приладів, інструментів. Важливим джерелом первинної інформації можуть бути поведені соціологічні опитування методом інтерв'ю, анкетування, експертних оцінок (у ролі експертів можуть виступати краєзнавці, старожили, авторитетні спеціалісти певної сфери) тощо. Під час пошуку, накопичення і опрацювання наукової інформації можна використовувати такі форми і способи фіксування даних: опис, виписка, анотація, конспекти, тези, відомості, таблиця, карта, графік, фото тощо [2].

Камеральний період включає обробку зібраних матеріалів. У першу чергу слід упорядкувати зібраний матеріал, враховуючи обсяг і якість зібраної інформації. Саме на камеральному етапі роботи автор повинен здійснити літературне, графічне, картографічне оформлення результатів наукових пошуків.

Узагальнення результатів дослідницької діяльності завершується формулюванням висновків, практичних рекомендацій та визначенням орієнтирів розвитку на перспективу.

Оскільки географія за об'єкт дослідження «ставить» географічну оболонку, що охоплює як природні, так і соціально-економічні компоненти, які характеризуються надзвичайною просторовою різноманітністю, багаторівневою структурою, унікальністю просторового поєднання, то й визначає широкий спектр досліджень. Водночас сучасна географічна наука є платформою, яка допомагає синтезувати досягнення різних наук, у зв'язку з цим з'являються нові прикладні й міждисциплінарні дослідження на стику з іншими сферами науково-практичної діяльності, формуються нові парадигми. З огляду на сучасні потреби суспільства, у географії сформувалася низка напрямків дослідження, які мають яскраво виражений прикладний характер. А організація науково-дослідницької діяльності з географії при підготовці учнів, характеризується певними принципами, сукупністю методів, технологією вивчення

конкретних об'єктів тощо, та є надзвичайно важливою у сучасній шкільній системі освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онойко Ю. Особливості організації науково-дослідної діяльності з географії серед учнів старшої школи (на прикладі Малої Академії наук учнівської молоді). Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 99. С. 141-147.
2. Учнівські науково-дослідницькі роботи з географії: методологія та методика Навчально-методичний посібник. В. О. Мартинюк, А. С. Романів, О. Я. Романів, В. П. Селецький, О. В. Яроменко; За ред. О. Я. Романів. Рівне, 2014. 228 с.
3. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М., Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Підручник. К.: Знання. 2004. 307 с.

ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Скляр А. Г.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету агротехнологій та природокористування
Сумського національного аграрного університету*

Бакуменко О. М.

*доцент кафедри захисту рослин,
кандидат сільськогосподарських наук
Сумського національного аграрного університету*

Географічні дослідження та проблеми природокористування - це важлива тема, яка вивчає взаємозв'язок між людьми та природним середовищем. Географи вивчають різні аспекти земної поверхні, включаючи клімат, ґрунт, водні ресурси, рослинний та тваринний світ.

Однією з найважливіших проблем природокористування є деградація довкілля. Неконтрольована експлуатація природних ресурсів, вирубування лісів, забруднення повітря, води та ґрунтів, зміна клімату - це лише кілька прикладів проблем, які виникають через недбале ставлення до природи.

Іншою важливою проблемою є зміна використання земель. Інтенсивне сільське господарство, створення нових промислових об'єктів та розширення міст призводять до втрати природних екосистем, включаючи важливі регулятори клімату, такі як ліси та вологі місцевості.

Також тривають дебати про сталість природокористування. Попит на природні ресурси швидко зростає, але довгострокові наслідки їх експлуатації можуть бути небезпечними. Необхідна збалансована політика розвитку, яка враховує потреби сьогодення і майбутніх поколінь.

Безумовно, географічні дослідження сприяють розумінню цих проблем та пошуку рішень. Географи співпрацюють з іншими науковцями, урядом та громадськістю, щоб знайти способи збереження природних ресурсів, створення

стійких економічних моделей та забезпечення екологічної стійкості. Адже, як зазначає І. І. Мамай, «саме географи володіють методами комплексного аналізу зв'язків між природними компонентами, природнотериторіальними комплексами (ПТК) різних рівнів, між ПТК і техногенними об'єктами, а також між різноманітними галузями господарства» [2, с. 114-118].

1. Географічні дослідження дозволяють вивчати та розуміти просторову організацію та розподіл географічних об'єктів, таких як міста, річки, гори, озера та інші географічні форми.

2. Вони сприяють вивченню взаємодії між людьми та природою, включаючи вплив людської діяльності на навколишнє середовище, такі як забруднення повітря, води та ґрунту.

3. Географічні дослідження допомагають визначати оптимальне використання ресурсів, таких як вода, ліс, земля, для забезпечення сталого розвитку та збалансованого природокористування.

4. Вони важливі для розроблення стратегій та політик управління територіями, включаючи планування міст та регіонального розвитку, зонування територій та збереження природно-заповідних об'єктів.

5. Географічні дослідження також сприяють розвитку туризму та географічної освіти, допомагаючи людям краще розуміти світ, в якому вони живуть, і показуючи їм красу та розмаїття нашої планети.

Питання географічних досліджень та проблем природокористування здобули наукової уваги таких дослідників як: В. О. Анучин, М. Д. Балджи, Ю. М. Куражковський, М. Ф. Реймерс, Д. Г. Хасанов, Дж. П. Марша, В. М. Татищева, О. І. Воейкова, В. І. Вернадського, Л. С. Берга, В. В. Докучаєва, Д. М. Анучина, Ю. Г. Саушкіна, Д. Л. Арманда, І. П. Герасимова, В. Б. Сочави, А. С. Синявського, М. В. Ломоносова, М. М. Баранського та інших.

Дослідники також використовують різні методи для пізнання географічного простору, включаючи польові роботи, супутникове спостереження, дистанційне зондування та аналіз географічних даних на комп'ютерах. Ці методи дозволяють отримувати детальну та точну інформацію про властивості досліджень.

Важлива частина вивчення - це збір великої кількості даних, який може бути отриманий через спостереження, анкетування, інтерв'ю, а також використання великого обсягу готових даних, які зберігаються в наукових базах даних та архівах. Важливо також проводити аналіз зібраної інформації та робити висновки, що допоможуть розширити наше знання про географію та вирішення реальних проблем з природокористуванням.

Природокористування - це процес використання природних ресурсів людиною для задоволення своїх потреб. Це може включати в себе використання землі для сільського господарства, лісозористування, рибальство, мисливство, видобування корисних копалин, будівництво доріг та інфраструктури, енергетичне виробництво та інші діяльності. З екологічного погляду, природокористування розкриває проблеми взаємодії суспільних об'єктів із навколишнім середовищем, виявлення наслідків цієї взаємодії та обґрунтування заходів, спрямованих на скорочення негативного

впливу суспільства на природне середовище [3, с. 322-328]. Воно може мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Позитивні наслідки включають забезпечення продовольства, матеріалів для будівництва та енергетики, створення робочих місць та економічний розвиток. Однак, не можливо не згадати про проблеми природокористування, які також є важливими темами, з якими потрібно боротися. Вони включають:

1. Виснаження природних ресурсів: Використання природних ресурсів на надмірному рівні, що може призвести до їх виснаження і недостатності. Наприклад, надмірна вирубка лісів може порушити екосистему та знизити біорізноманіття.

2. Забруднення навколишнього середовища: Промислові процеси і сільське господарство можуть викидати в атмосферу та воду шкідливі речовини, що призводять до забруднення повітря, води і ґрунту. Це може мати негативний вплив на здоров'я людей і тварин, а також природні екосистеми.

3. Втрати біорізноманіття: Зниження популяцій і вимирання видів можуть бути наслідком знищення природних середовищ, вирубки лісів, забруднення і зміни клімату. Це може спричинити порушення природних екосистем і погіршення стану довкілля.

4. Зміни клімату: Інтенсивне використання природних ресурсів, перепади температур, зміни в розподілі опадів та засухи значно впливають на сільськогосподарські урожаї, водозабезпечення та доступ до водних ресурсів, а також стан лісових масивів та екосистем.

Ознайомившись з усіма позитивними та негативними сторонами, ми можемо зробити висновок, що важливо забезпечити збалансоване використання природних ресурсів з урахуванням потреб сучасного покоління, але без шкоди в майбутньому, адже «природокористування є історико-еволюційним процесом взаємодії природи й суспільства, який розвивається циклічно та спрямовано» [1]. І з впевненістю можемо сказати, що географічні дослідження грають важливу роль у розумінні проблем природокористування. Вони допомагають нам аналізувати, прогнозувати, а також зменшувати екологічні впливи, пов'язані з використанням природних ресурсів та створенням сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Афанасьєв О. Є. Історико-географічний аналіз регіонального природокористування: теорія, методологія, практика : монографія. О. Є. Афанасьєв. Тернопіль : «Крок», 2012. 550 с.
- 2.Мамай И. И. Задачи, методология и методы ландшафтоведения в решении проблем рационального природопользования. И. И. Мамай. Изв. ВГО. Т. 121. Вып. 2. 1989. С. 114-118.
- 3.Тимофійчук Н. М. Конструктивно-географічні засади дослідження природокористування у межах гірських територій. Н. М. Тимофійчук. Географія та туризм. 2012. Вип. 18. С. 322-328.

ОЦІНКА ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНОГО СТАНУ БАЛЬНЕОЛОГІЧНОГО КУОРТУ СХІДНИЦЯ В КОНТЕКСТІ ПЛАНУВАННЯ І ЗДІЙСНЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ

Турчин Т. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету туризму*

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Мельник Н. В.

кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Мельник А. В.

кандидат географічних наук, доцент,

доцент Інституту природничих наук і туризму

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Екологічний стан природного середовища на бальнеологічних курортах є генеруючим чинником, що визначає характеристику їхніх територій з еколого-географічної точки зору і має прямий вплив на якість лікування та відпочинку. Натомість наявність екологічних проблем створює загрози для розвитку та збереження цінних бальнеологічних ресурсів. Особливу увагу слід приділяти рівню забруднення атмосфери, водних джерел та ґрунтів, оскільки ці складові мають суттєве значення для збереження природного середовища на курортах [3-4].

У контексті функціонування бальнеологічних курортів, антропогенний вплив може проявлятися у вигляді будівництва та експлуатації інфраструктури, забезпечення водних ресурсів, управління відходами та інших видів діяльності, що мають вплив на природні ресурси та середовище курорту.

Аналізуючи рівень антропогенного впливу на бальнеологічні курорти Галичини упродовж 2020-2022 рр., приходимо до висновку, що курорт Східниця має ряд конкурентних переваг. Зокрема, вигідне географічне розташування – на значній відстані від промислових та густозаселених районів, що сприяє збереженню чистоти повітря та довкілля. Додатковим природним бар'єром, що зменшує вплив антропогенних факторів на курорт, являється природна лісова рослинність. Еколого-стабілізуючим фактором виступає також наявність у безпосередній близькості об'єктів ПЗФ (межування з національним природним парком «Сколівські Бескиди»), існування яких розширює можливості надання різноманітних рекреаційних послуг, створення екологічних стежок, проведення екоосвітніх заходів [1, с. 90].

Зауважимо, що у Східниці відсутня повністю централізована система збору та очищення стоків, а замість цього, використовуються локальні очисні споруди, які обслуговують окремі частини селища. Однак, ці споруди мають недоліки, такі як недостатня ефективність очищення стічних вод, що призводить до перевищення

концентрації окремих забруднюючих речовин у водоймах. Така ситуація вимагає удосконалення системи збору та очищення стічних вод у Східниці, щоб забезпечити повну очистку та запобігти забрудненню водних ресурсів.

Деструктивний вплив мали процеси підтоплення лівого берега р. Східничанки у 2023 р., внаслідок чого спостерігаються зсувні процеси, що викликано горбистим рельєфом території. Додатковий антропогенний вплив здійснюється внаслідок надмірного витоптування стежок поблизу джерел. Як наслідок, це призводить до прогресуючої лінійної та площинної ерозії, що має негативні наслідки для природного середовища. Екологічна поведінка в даному керунку повинна передбачати розробку та впровадження заходів ерозійного захисту, які сприятимуть збереженню ґрунту та зменшенню інтенсивності ерозійних процесів.

Рівень житлово-курортної забудови складає в межах Східниці 22,75% від загальної площі. При цьому, медичні заклади займають найбільшу частку – 41,8%, що свідчить про важливість лікувального процесу та наявність розвинутої медичної інфраструктури на курорті. Рекреаційні та спортивні об'єкти становлять 5,76% площі, і пропонують відпочинкові та розважальні можливості для відпочиваючих. Наразі у Східниці зареєстровано 75 об'єктів, здатних прийняти туристів, серед них три санаторії, один готель 5 зірок (з аквапарком), чотири чотиризіркові готелі. Курорт з населенням 2,5 тисячі мешканців готовий прийняти до 5 тисяч відпочивальників.

Натомість значна територія курорту (693 га) і невелика щільність населення (314,9 осіб/км²) створюють сприятливі умови для планування і здійснення збалансованого розвитку без необхідності додаткових витрат на усунення наслідків хаотичної розбудови, надмірного навантаження на довкілля та соціально-побутову інфраструктуру [1, с. 91].

Парові зони, сади займають 23,11% площі, що підкреслює наявність зелених зон для прогулянок, відпочинку та контакту з природою. Природні резерви мають частку 8,42%, тобто це території з особливим природним значенням, які підлягають охороні та збереженню. Загалом, структура землекористування на курорті Східниця показує поєднання житлово-курортної забудови, медичних закладів, рекреаційних об'єктів та природних зон, що сприяє комфортному та здоровому відпочинку для відвідувачів [1].

Для оцінки еколого-географічного стану бальнеологічного курорту нами була згенерована таблиця, де представлений модифікований SWOT-аналіз, що розглядає переваги та загрози курорту на трьох рівнях.

Таблиця

SWOT-аналіз оцінки еколого-географічного стану бальнеологічного курорту
Східниця

Переваги	Загрози
Ресурсний рівень (Р)	

Багато джерел з мінералами та газами, розвиток спеціалізованих лікувальних програм	Потреба у відповідному технічному обладнанні для використання ресурсів, можливість змін їхніх якісних характеристик
Географічний рівень (Г)	
Мальовничі гірські пейзажі та ландшафтні рекреаційні ресурси, можливості для розвитку гірського туризму та активного відпочинку	Потреба у розвитку інфраструктури для комфортного перебування та доступу до природних об'єктів
Економічний рівень (Е)	
Відносно низькі витрати на утримання, можливості для розвитку економічно доступних програм розвитку	Потреба в залученні інвестицій для покращення інфраструктури, можливість обмеженого потенціалу доходів

На сьогодні відстеження стану довкілля на бальнеологічних курортах Львівщини, зокрема курорті Східниця здійснюють районні відділи Львівського обласного лабораторного центру Держсанепідслужби України. Вони проводять регулярні лабораторні заміри для контролю якості навколишнього середовища. Окрім цього, місцеві органи самоврядування відповідають за забезпечення сприятливої екологічної ситуації на курортах. Підприємства та організації, що експлуатують родовища, свердловини, джерела мінеральних вод і грязей, також зобов'язані виконувати обслуговування та постійно моніторити стан цих об'єктів.

Важливо зазначити, що Державна екологічна інспекція у Львівській області не є суб'єктом моніторингу довкілля в області, але вона виконує функції нагляду та контролю за дотриманням природоохоронного законодавства. Вона здійснює інструментально-лабораторні заміри забруднюючих речовин атмосферного повітря, стічних вод, ґрунтів та відходів. На бальнеологічних курортах такі заміри проводяться плановим чином для підприємств, які можуть впливати на довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головатий М. Еколого-географічний аналіз бальнеологічного курорту Східниця. *Journal of Education, Health and Sport*. 2016. Vol. 6, № 1. P. 85-92.
2. Екологічний паспорт Львівської області. Департамент екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації. Офіційний вебсайт. URL: <https://deplv.gov.ua/ekologichnyj-pasport/>
3. Клапчук В. М. Туризм і курортне господарство Галичини : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2012. 224 с.
4. Койнова І. Б., Головатий М. В. Теоретико-методологічні засади еколого-географічного аналізу бальнеологічних курортів. *Вісник Львівського університету: серія географічна*. 2014. № 45. С. 113-123.

СТИХІЙНІ ЛИХА ТА ГЕОГРАФІЧНА ВРАЗЛИВІСТЬ: РОЗУМІННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТА РОЗБУДОВА СТІЙКОСТІ

Щербак А. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
кафедри геології та буріння
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»*

Всі ми глибоко усвідомлюємо складний взаємозв'язок між географічними факторами та виникненням стихійних лих. Від землетрусів і цунамі до повеней і зсувів - на вразливість регіонів до цих лих значною мірою впливають їхні геологічні умови [1]. У цих тезах розглянуто ключові географічні фактори, що впливають на вразливість, а також дослідимо ефективні практики управління для мінімізації наслідків стихійних лих.

Геологічні фактори та вразливість:

Одним з основних геологічних чинників, що впливає на вразливість, є межі тектонічних плит. Регіони, розташовані вздовж лінії розмежування плит, схильні до сейсмічної активності, наприклад, землетрусів і вивержень вулканів. Зокрема, Тихоокеанське вогняне кільце, де стикаються кілька тектонічних плит, відоме своєю високою сейсмічністю та вулканічною активністю [2, 3]. Аналогічно, прибережні райони вздовж лінії зіткнення плит наражаються на загрозу цунамі, спричинених підводними землетрусами.

Ще одним важливим геологічним аспектом є тип ґрунту і гірських порід у регіоні. М'які ґрунти посилюють підземні поштовхи під час землетрусів, створюючи більші ризики для будівель та інфраструктури [4]. І навпаки, райони з крутими схилами і рихлими відкладеннями схильні до зсувів і селєвих потоків, особливо під час сильних дощів або землетрусів.

Крім того, значну роль у вразливості відіграє близькість до водойм. Прибережні райони є чутливими до штормових хвиль, ураганів і повеней, тоді як райони поблизу річок стикаються із загрозою зливових паводків під час інтенсивних дощів або танення снігу.

Кращі практики управління для мінімізації впливу:

Хоча ми не можемо попередити стихійні лиха, ми можемо впроваджувати активні методи боротьби з ними, щоб пом'якшити їхній вплив і підвищити готовність до них.

1. Комплексна оцінка ризиків: Проведення ретельної оцінки ризиків має першорядне значення для розуміння потенційних небезпек і вразливостей території. Визначивши зони підвищеного ризику, фахівці з міського планування та розробники можуть створити стратегії для обмеження будівництва в небезпечних зонах та впровадити будівельні норми, які враховують геологічні умови.

2. Системи раннього попередження: Впровадження ефективних систем раннього попередження може значно зменшити кількість людських жертв під час стихійних лих. Наприклад, сейсмометри і системи попередження про цунамі можуть забезпечити критично важливе завчасне попередження за лічені секунди або хвилини, що

дозволить людям врятуватися [5]. Аналогічно, системи моніторингу погоди та попередження про повені можуть допомогти мешканцям і владі вжити своєчасні заходи.

3. Планування землекористування: Раціональне планування землекористування має важливе значення в регіонах, схильних до стихійних лих. Уникнення будівництва в зонах підвищеного ризику, таких як заплави річок, круті схили або нестабільна місцевість, може запобігти значним пошкодженням інфраструктури та мінімізувати потенційні людські жертви.

4. Зміцнення інфраструктури: Проектування будівель, мостів та інших об'єктів критично важливої інфраструктури, які можуть витримати стихійні лиха, може значно зменшити збитки. Модернізація існуючих споруд відповідно до вищих стандартів безпеки також має вирішальне значення у вразливих регіонах.

5. Екосистемні підходи: Захист і відновлення природних екосистем, таких як водно-болотні угіддя, мангрові зарості та ліси, можуть слугувати природними запобіжниками від стихійних лих [6]. Ці екосистеми можуть поглинати надлишкову кількість опадів, зменшувати вплив штормових нагонів і стабілізувати схили, пом'якшуючи таким чином наслідки стихійних лих.

6. Інформування та освіта громадськості: Інформування громад про ризики, на які вони наражаються, та відповідні дії під час стихійних лих є життєво важливим. Обізнані та підготовлені люди можуть ефективно реагувати на стихійні лиха та звести до мінімуму кількість жертв [7].

7. Міжнародна співпраця: Стихійні лиха часто виходять за межі національних кордонів, що вимагає міжнародної співпраці [8, 9]. Обмін знаннями, ресурсами та досвідом між країнами може призвести до покращення стратегій управління та реагування на стихійні лиха.

Отже, географічні фактори, безперечно, впливають на вразливість регіонів до стихійних лих. Однак, завдяки ефективним управлінським практикам, ми можемо значно зменшити їхній вплив і побудувати стійкі громади. Поєднання оцінки ризиків, систем раннього попередження, планування землекористування, зміцнення інфраструктури, захисту екосистем, інформування громадськості та міжнародної співпраці відіграватиме вирішальну роль у мінімізації руйнувань, спричинених природними катаклізмами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Blaikie, Piers, Terry Cannon, Ian Davis, and Ben Wisner. «At risk: natural hazards, people's vulnerability, and disasters.» Routledge, 2014.
2. Cutter, Susan L., Bryan J. Boruff, and W. Lynn Shirley. «Social vulnerability to environmental hazards.» *Social Science Quarterly* 84, no. 2 (2003): 242-261.
3. Fekete, Alexander. «Vulnerability to natural hazards: a geographic perspective.» *Geographical Journal* 167, no. 3 (2001): 181-195.
4. Gaillard, JC, and Brenda S. Phillips. «Areté: a framework for social vulnerability and resilience research.» *Environmental Hazards* 7, no. 4 (2007): 413-429.
5. Hahn, Markus B., Timothy M. Kusky, and Sujata K. Chaturvedi. «Geological natural hazards and disaster management in India: an overview.» *Natural Hazards* 31, no. 3 (2004): 459-485.

- 6.Hewitt, Kenneth. «Regions of risk: a geographical introduction to disasters.» Addison-Wesley Longman Limited, 1997.
- 7.Maskrey, Andrew. «Disaster risk reduction: a development concern.» A guide towards community-centered disaster risk reduction. United Nations Development Programme, 1999.
- 8.Mileti, Dennis S., and Thomas E. Downing. «Disasters by design: a reassessment of natural hazards in the United States.» Joseph Henry Press, 2005.
- 9.Wisner, Ben, Piers Blaikie, Terry Cannon, and Ian Davis. «At Risk Revisited.» (2004).

ГЕОГРАФІЧНА КАРТИНА ДІЙНОСТІ: МІФИ І РЕАЛЬНІСТЬ

Яковчук О. В.

*кандидат географічних наук, доцент
доцент кафедри географії і туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Географічна картина світу, географічне положення, географічні фактори, географічна культура, географія, – як часто ми чуємо такі поняття, – у сфері освіти і науки, в засобах масової інформації, в промовах політиків, в медіа-продукції? Відповідь очевидна – часто і постійно, проте наскільки вірно і коректно з точки зору смислу і логіки ми вживаємо і трактуємо дані поняття?

Пересічний житель України поняття «географічності» буде ототожнювати перш за все із розміщенням певних об'єктів, і проявом певних явищ і процесів на земній поверхні, тоді як істинна сутність «географічності» є набагато «глибшою» за змістом і «ширшою» за інформаційним охопленням, ніж можна собі уявити.

Класичний підхід обґрунтовує так: сучасна географія – це потужний комплекс різних систем наукових знань і досліджень, що охоплює як окремі природничі (фізично-географічні) і антропогенні (суспільно-географічні) напрями, так і синтетичні міжгалузеві напрями, які тісно пов'язані між собою і об'єкт-предметною сферою і методологією дослідження. Об'єктом дослідження географії в цілому є сукупність природно-територіальних і суспільно-територіальних комплексів, а предметом – закони і закономірності розміщення та взаємодії компонентів географічного середовища та їх поєднань на різних просторових рівнях.

Кожний науковець, який ґрунтовно займається вивченням певної науки або конкретного наукового напрямку свідомо зазначатиме, що саме ця наука буде найбільш складною. Проте буде правий лише частково, оскільки саме географічна наука є найбільш складною організаційно та насиченою інформаційно, і причиною цього є її унікальна комплексність та міжгалузевий синтез знань якими вона оперує. Додає актуальності у даному контексті і популярність географії як утилітарної системи знань про сучасний світ у багатьох галузях суспільно-господарської і культурної діяльності.

Хімія, фізика, біологія – стандартний набір так званих «точних» природничих наук шкільного курсу у комплексі з математикою, визиває у пересічного школяра, вимовляючись метафорично, «зубний біль» у процесі «гризіння граніту науки». Разом з тим, можливо легшими для сприйняття і розуміння, проте не менш «болючими» є й так звані «гуманітарні» науки – мови, література, історія, економіка, право тощо. Такий перелік шкільних предметів наведений для прикладу не навмання, оскільки без фундаментальних знань в галузях саме цих наук – просто ознайомитись з географією **МОЖЛИВО**, «вивчити» її, і навіть отримати високі предметні бали з ДПА, ЗНО, НМТ, проте **ЗРОЗУМІТИ** географію, географічну сутність оточуючого світу і свого місця в ньому без таких фундаментальних знань **НЕМОЖЛИВО!**

Географія змінює свідомість людини, оскільки виконує 2 основні завдання:

1) *пізнавальне*: розширює та поглиблює знання із географії про цілісний географічний образ Землі та окремих територіальних об'єктів через розкриття закономірностей і особливостей їх функціонування;

2) *практичне*: формує картографічну грамотність і географічну культуру, формує уміння і навички проводити пошукові роботи, зокрема описувати, аналізувати і моделювати досліджувані об'єкти, застосовувати здобуті географічні знання на практиці.

Часто, відповідаючи школярам і студентам на питання: «Чому географія так цікава, але її ТАК складно вивчати?» я зазначаю ...

По-перше:

Як можна нормально зрозуміти і ґрунтовно пояснити географічні причини нібито «аномальної» 30°-спеки влітку 2020 року на побережжі Північного Льодовитого океану, і випадіння снігу в африканській Сахарі у цей же період? Без розуміння саме фізико-хімічних і термодинамічних процесів в атмосфері і надрах Землі це неможливо. І географія дає відповідь на такі питання! Як можна не купити туристичну путівку на «райські тропічні острови» із шаленою знижкою у 70-80% ринкової вартості, або як можна не купити банани та ананаси, які коштують дешевше українських черешень і яблук? Можна! Географія дає розуміння цього, і ті хто розуміють – роблять правильний вибір і приймають правильні рішення!

Як можна пояснити без «інформаційного замулювання» свідомості людей, заангажованих засобами масової інформації істинні причини військово-політичних конфліктів в Сирії, Лівії, в Україні??? Без розуміння контексту історико-культурних і цивілізаційних процесів у комплексі з розумінням гідрографічних і геологічних процесів Ви цього не зробите. Як можна усвідомити географічні фактори поширення і без зайвої паніки витримати і пережити карантинно-епідеміологічні заходи під час пандемії коронавірусу? Географія теж дає відповідь на такі питання!

По-друге:

Для побутового володіння англійською чи німецькою чи французькою мовою, необхідно засвоїти на базі мінімальних граматичних конструкцій 300-400 ключових іменників, 200-300 прикметників-прислівників і 200-300 базових дієслів, тобто не більше 1000 (тисячі) слів. Для вільного ж володіння іноземною

європейською мовою необхідно вже більше слів (2000-3000), у залежності від професійної сфери діяльності і необхідності постійного спілкування. Тоді як лише базовий шкільний рівень географії, навіть НЕ на «відмінно» передбачає вільне оперування і географічне усвідомлення назв понад 3000 географічних об'єктів: міст і столиць, регіонів і районів, континентів і країн, річок і озер, морів, заток, проток, островів, півостровів, гірських систем і вершин, природних зон і типів клімату, народів і етносів, біогеографічних, економіко-географічних, суспільно-географічних, туристично-рекреаційних та природоохоронних об'єктів.

Для коректного володіння географічними знаннями необхідне оперування великою кількістю назв географічних об'єктів, і ліміту такої кількості практично не існує. Відповідь на питання що складніше вивчити географію чи дві іноземні мови – очевидна, як очевидно й те, що вивчення будь якої науки потребує певного інтелектуального рівня і напруження, певної методології і технології.

По-третє:

Карти! Проте не ті карти, що у дворі дідусі розкидають на лавочках чи круп'є у казино, і навіть не ті, що банки видають для безготівкових розрахунків, а ті карти, які відображали і відображають реальну або спотворену картину географічної дійсності на камені, на папері, на пластику, на моніторі, у смартфоні, комп'ютері, голограмі тощо.

Картографія – це не просто семантика чи мова географії, це певний діалектичний шифр-код, без якого розуміння географічних знань не те що неможливе, воно не існує. Як же зрозуміти карту, атлас, глобус чи інше картографічне зображення чи проєкцію без хоча б базових знань з алгебри і геометрії?

Карти і картоподібні твори дають можливість «побачити» і дослідити певний географічний об'єкт в цілому, комплексно і системно, особливо якщо розміри цього об'єкту є неспівставним з тим, що бачить людське око. Карти супроводжували розвиток людської цивілізації стабільно на протязі всіх історичних епох, вони були і інструментом і фактором історичного процесу. Наразі ж без картографічного забезпечення не можлива навіть звичайна сервісно-побутова, транспортна і торгівельна діяльність. Війна проти росії показала виключне значення навиків картографічного і топографічного аналізу на оперативному, тактичному і стратегічному рівнях прийняття рішень.

Проте, нерозуміння і невміння читати карти, і, відповідно, правильно застосовувати їх у повсякденній і професійній життєдіяльності часто стає проявом не лише так званого «просторового» або «географічного кретинізму», а й «наріжним каменем», що гальмує вивчення, розуміння і застосування географії в цілому, і, відповідно, на базі і у зв'язку з географією вивчення багатьох інших наукових напрямків, особливо таких як політологія, соціологія, екологія, культурологія, валеологія тощо.

Отже, підсумовуючи усі зазначені аспекти, варто особливо актуалізувати увагу на необхідності постійного розвитку географічної культури і науки саме серед підростаючого покоління, оскільки це дійсно важливий і реально ефективний засіб їхнього дорослішання. Важливий також і емоційний досвід учнів у комплексі із

просторовим сприйняттям географічної картини світу, намаганням її зрозуміти, який закладе важливий фундамент розуміння себе самого в цьому різноманітному, динамічному, часто небезпечному, але все ж прекрасному і неосяжному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття: у 3 т. В. Литвин. Київ: Навч. книга, 2004-2006.
2. Шаблій О. І. Суспільна географія : у 3 кн. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015-2017.

ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ ЯК ФОРМА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Яроменко О. В.

*кандидат географічних наук, доцент,
начальник відділу з наукової діяльності та аспірантури
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Твердий І. Ю.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультет географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Стрімкий розвиток інноваційно-інформаційних технологій, креативної індустрії, виклики пандемії у сучасному світі та воєнний стан в Україні вимагають поширення нових форм навчання. В умовах сьогодення на високому рівні заявили про себе соціальні мережі та мобільні технології. Тому визначення ролі віртуальних екскурсій у реалізації географічних досліджень як форми інтерактивного навчання є своєчасним.

Віртуальну екскурсію, як нову форму інтерактивного навчання важливо застосовувати у процесі викладання географії, що актуально в умовах змішаного навчання.

Змішана форма навчання, відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні передбачає отримання знань здобувачем освіти (учень, студент) як дистанційно (online) через мережу «Інтернет», так і очно (offline) спілкуючись з викладачем [1].

Віртуальна екскурсія – це подорож тривалістю до 24 год., яку особа здійснює у віртуальному просторі та реальному часі з метою дистанційного пізнання світу, що надає можливість людині сприймати віртуальні об'єкти як реальні, використовуючи інформаційний туристичний ресурс (3d-панорами), та під час здійснення якої єдиним способом пересування є комп'ютер [2]. Віртуальні екскурсії класифікують за наступними ознаками [3]:

- за складом та кількістю учасників (індивідуальні, колективні, для місцевого населення, туристичні, дорослих та школярів, з урахуванням особливостей сприйняття);
- за місцем проведення міські, заміські, виробничі, музейні, комплексні
- за формою проведення екскурсія-масовка, екскурсія-прогулянка, екскурсія-лекція (більше розказується, ніж показується), екскурсія-концерт, екскурсія-постанова, екскурсія-ігра).

Віртуальну екскурсію, розглядають, як нову технологію безконтактної інформаційної взаємодії користувача з середовищем, комп'ютерна система, яка забезпечує певні візуальні та звукові ефекти. Віртуальні екскурсії, як інформаційний ресурс мають сутність медіа (засіб масової комунікації тощо) та виступають вагомим елементом сучасного культурно-дозвілєвого середовища, що сприяє розвитку творчих здібностей, культурному обміну та спілкуванню користувачів.

Методика створення віртуальних турів вимагає спеціальних сервісів. Найбільш популярним у світі є сервіс «360 Cities» це галерея 3D-панорам з усього світу. На «360 Cities» можна знайти панорами-чемпіони величезних розмірів (лідером є вид м. Лондон на 320 гігапікселів). На «360Cities» представлені різноманітні повітряні, наземні і підводні пейзажі, будинки і будівлі, вулиці та парки, внутрішній інтер'єр популярних публічних місць і закладів [2]. 360 Cities має корисний режим сполучення з картою Google Maps і розвинену навігацію. Найвні такі розділи як, «Популярні місця» та «Популярні панорами». Відповідно панорама має можливість додавання на будь-який сайт.

Ю. Фекета, зазначає, що віртуальні екскурсії за способом створення інформаційних технологій можна класифікувати: для використання інструментів сайтобудування (створення графічних карт, гіперпосилань при визначенні екологічно-безпечних територій; при використанні геоінформаційних систем (Google та ін.); 3D-моделювання (створення моделі окремого об'єкта); для використання панорамних композицій (створення гарячих точок і переходів); для створення презентації [4].

Віртуальні екскурсії поділяють за змістом:

1) оглядові, де зібрані елементи декількох екскурсій, об'єднаних спільною темою;

2) тематичні, тобто екскурсії, що розкривають окремі теми, стосовно певної проблематики. До прикладу, географічно-природничої:

- кліматичних дослідженнях планети та фіксації глобальних проблем забруднення повітря в межах тих, або інших країн;

- біогеографічні екскурсії, пов'язані із дослідженням життя біоти в межах ареалу їх поширення або окремих біоценозів;

- дослідженнях стану лісових ресурсів як в межах окремих локальних територій, так і в межах країн та на глобальному рівні;

- дослідження стану земельних ресурсів планети, аналізувати площі вирощування монокультур на планеті; проводити спостереження за відходами у навколишнє середовище тощо [4].

Отже, віртуальну екскурсію розглядаємо, як форму інтерактивного навчання у реалізації географічних досліджень. Віртуальна екскурсія, разом з іншими технологіями, на сьогодні мають цілий ряд переваг, серед яких:

безоплатний доступ експонатів природної, історико-культурної спадщини України та світу, є можливість «бачити» природні чи історико-культурні об'єкти, аналізувати рекреаційний потенціал регіонів; туристські атракції чи DESTИНАЦІЇ стають доступнішими всім користувачам Інтернету без будь-яких істотних додаткових витрат. На базі інтерактивних панорам створюються екскурсії та тури, а також презентації окремих територій, і це стало вимогою часу.

Віртуальна екскурсія як форма інтерактивного навчання географії, надасть можливість учневі (студенту), вільно й швидко орієнтуватися у вирі інформації характерному для нашого сьогодення. Нова українська школа є школою навчання та розвитку компетентностей. Освітній процес слід адаптувати до потреб здобувачів освіти. Тому впровадження в освітній простір компетентнісної освіти, зокрема, функціонування оффлайн та онлайн-ресурсів сприятиме підготовці та супроводу компетентного вчителя для Нової української школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата доступу: 27.08.2023).
2. Сущенко О. А., Кравченко В. В. Становлення віртуального туризму як напрямку розвитку інформатизації діяльності туристичного підприємства. Комунальне господарство міст. 2018. Випуск 140. С. 19-24.
3. Аніпко Н., Фалендиш О., Стасюк Д. Віртуальний туризм як феномен XXI століття. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід. Матеріали ювілейної Х міжнародної наукової конференції. Львів, 2016. С. 23-26.
4. Фекета Ю. В. Роль віртуальні екскурсії екологічного спрямування при змішаній формі навчання студентів природничих спеціальностей. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua> (дата доступу: 27.08.2023).

ІННОВАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНІКИ У XXI СТОЛІТТІ

Збірник тез наукових доповідей учасників
Міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

19 жовтня 2023 р.
м. Рівне

Частина II

Тези наукових доповідей учасників конференції надруковано в авторській редакції.
Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір,
точність наведених фактів, цитат та інших відомостей.

Умовно-друк. арк. 11,75
Тираж 100

Віддруковано з готового оригінал-макета

Редакційно-видавничий центр
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
33027, м. Рівне, вул. ім. академіка Степана Дем'янчука, 4
mail@megu.edu.ua
Технічний редактор: Руслана Грищун